

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

**ORTA SINIF AİLELERİN KÜLTÜREL SERMAYE
AKTARIMLARININ SOSYOLOJİK İNCELEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Özlem ZİYANOĞLU

Sivas

Mayıs 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

**ORTA SINIF AİLELERİN KÜLTÜREL SERMAYE
AKTARIMLARININ SOSYOLOJİK İNCELEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Özlem ZİYANOĞLU

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Fatih ARSLAN

Sivas

Mayıs 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Sosyoloji Anabilim Dalı
Tezin Başlığı : Orta Sınıf Ailelerin Kültürel Sermaye Aktarımlarının
Sosyolojik İncelemesi
Savunma Tarihi : 30.04.2019
Danışmanı : Doç. Dr. Fatih ARSLAN

	Unvanı - Adı Soyadı	İmza
Jüri Başkanı	: Doç. Dr. Mustafa ÇAĞLAYANDERELİ	
Üye	: Doç. Dr. Fatih ARSLAN	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet MAZLUM	

Oy Birliği
Oy Çokluğu

Özlem Ziyanoğlu tarafından hazırlanan Orta Sınıf Ailelerin Kültürel Sermaye Aktarımlarının Sosyolojik İncelemesi başlıklı tez, kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1. Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
2. Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
3. Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
4. Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

Özlem ZİYANOĞLU

ÖNSÖZ

Bilime ve bilgiye ulaşmaya olan ihtiyacın her geçen gün daha çok önem kazandığı dünyamızda, bunun bir parçası olabilmek ve bu yolda bir şeyler üretebilmek en kıymetli değerlerden olsa gerek.. Bu parçanın vuku bulmasında, katkısı yadsınamaz ilham kaynağım Pierre Bourdieu'nün üretken bilimsel kimliğine minnettarım.

Bu yoldaki en büyük destekçim, çalışmanın en başından son halini almasına kadar tüm süreçte; emeğini ve ilgisini esirgmeden büyük bir sabır ve titizlikle ışık tutan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Fatih Arslan'a sonsuz müteşekkirim.

Çalışmanın son halini alması aşamasında yapıcı eleştirileri ve katkılarıyla desteğini hissettiren değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Mazlum'a teşekkürlerimi sunarım. Öneri ve yardımlarından dolayı Doç. Dr. Mustafa Çağlayandereli'ye, analiz konusunda bilgisini paylaştan Dr. Merve Kandemir Çetinkaya'ya ve kuramsal inşada önemli katkıları olan hocalarım Prof. Dr. Sylvie Célérier ve Nadji Rahmania'ya teşekkürlerimi sunarım. Önerileriyle çalışmaya katkı sunan Doç. Dr. Levent Ünsaldı ve Doç. Dr. Güney Çeğin'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca ilgili literatürün oluşmasında emeği olan tüm bilim insanlarına minnettarım.

Akademik anlamda motivasyon destekleriyle her zaman yanımda olan canım annem ve babama; dostlarım Esra Özaydın, Nur Banu Kartal, Esra Köse ve Ulrich Motchon'a müteşekkirim.

Özlem Ziyanoğlu

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ŞEKİLLER DİZİNİ	iii
TABLolar DİZİNİ	v
ÖZET.....	ix
ABSTRACT	xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: METODOLOJİ.....	5
1.1. Araştırmanın Niteliği.....	5
1.2. Araştırma Problemi ve Hipotezler.....	5
1.3. Örneklem ve Metot.....	7
BÖLÜM 2: TEORİK ÇERÇEVE.....	9
2.1. TEORİLER VE YAKLAŞIMLAR	9
2.1.1. Sosyal Bilimlerde Sınıf Yaklaşımları	9
2.2.1.1. Marxist Sınıf Yaklaşımı.....	14
2.2.1.2. Eric Olin Wright'ın Neo- Marxist Sınıf Şeması	21
2.2.1.3. Weberci Sınıf Yaklaşımı.....	23
2.2.1.4. Goldthorpe'un Weberci Sınıf Şeması	28
2.2.1.5. Orta Sınıf Tartışmaları	35
2.2.2. Pierre Bourdieu'de Sınıf ve Orta Sınıf Analizleri	63
2.2.2.1. Pierre Bourdieu Sosyolojisinin Sınıf Analizine Dair Anahtar Kavramları.....	70
2.2.2.2.1. Habitus ve Sınıf Habitusu	70
2.2.2.2.2. Kültürel Sermaye.....	81
2.2.2.2.3. Yeniden Üretim.....	87
2.2.2.2. Orta Sınıf(lar)ın Toplumsal Uzamda Konumlanışı ve Ayrışan Yapısı.....	91
BÖLÜM 3: LİTERATÜR.....	97
BÖLÜM 4: ARAŞTIRMA BULGULARI	105
4.1. Demografik Özellikler.....	105
4.1.1. Eğitim Durumu ve Meslek Dağılımları	109

4.1.2. Sosyo-Ekonomik Özellikler.....	116
4.2. Kültürel Özellikler.....	117
4.3. Orta Sınıf Ailelerin Kültürel Sermaye Aktarımları	121
4.3.1. Kültürel aktivitelere katılım ve günlük pratikler	121
4.3.2. Kültürel Beğeni ve Tüketim Tercihleri.....	125
4.3.3. Meslekler ve Eğitime Dair Tutumlar	137
4.4. Hipotezlerin Sınanması.....	145
DEĞERLENDİRME ve SONUÇ.....	167
KAYNAKÇA	179
EK: ANKET FORMU	187
ÖZGEÇMİŞ.....	195

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Eylül 2018- Küresel düzeyde gelir grupları.....	42
Şekil 2. 2030'da olması beklenen başat orta sınıf	43
Şekil 3. Avrupa ve Diğer Bazı 1 Ülkelerde Ülke İçi Orta Sınıf Oranları	45
Şekil 4. Ekonomisi En Gelişmiş Ülkeler	46

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1 Cinsiyet	105
Tablo 2 Yaş	105
Tablo 3 Medeni Durum	106
Tablo 4 Çocuk Sayısı	106
Tablo 5 Sivas'a Yerleşme/Bulunma Süresi.....	107
Tablo 6 Çocukluğun Geçtiği Yerleşim Birimi	107
Tablo 7 Diğer Ebeveynin Çocukluğunun Geçtiği Yerleşim Birimi	108
Tablo 8 Katılımcının Sahip Olduğu En Yüksek Diploma.....	109
Tablo 9 Diğer Ebeveynin Sahip Olduğu En Yüksek Diploma.....	109
Tablo 10 Katılımcıların Meslekleri	110
Tablo 11 Diğer Ebeveynin Mesleği.....	111
Tablo 12 Baba Eğitim Durumu	112
Tablo 13 Katılımcıların Baba Mesleği	112
Tablo 14 Katılımcıların Dede Eğitim Durumu.....	113
Tablo 15 Katılımcıların Dede Mesleği	113
Tablo 16 Diğer Ebeveynin Baba Eğitim Durumu	114
Tablo 17 Diğer Ebeveynin Baba Mesleği	114
Tablo 18 Diğer Ebeveynin Dede Eğitim Durumu.....	115
Tablo 19 Diğer Ebeveynin Dede Mesleği	115
Tablo 20 Ailenizin Aylık Geliri	116
Tablo 21 Mal Varlığı	116
Tablo 22 Anne Yabancı Dil Bilme Durumu	117
Tablo 23 Baba Yabancı Dil Bilme Durumu	117
Tablo 24 Mobilyalarınızı Nereden Aldınız?.....	118
Tablo 25 Mobilyalarınız Hangi Tarzda?	118
Tablo 26 Eğer Seçme Şansınız Olsaydı, Mobilyalarınızı Hangi Tarzda Almayı İsterdiniz?	119
Tablo 27 Oturmayı Sevdiğiniz İç Mekânı (Evinizi) Nitelendiren 3 Sıfat Hangileridir?	119
Tablo 28 Tatilinizi Ne Tür Bir Yerde Geçirirsiniz?	120
Tablo 29 Ufak Tefek Tamirat İşleri	121

Tablo 30 Spor	121
Tablo 31 Yürüyüş	122
Tablo 32 Bir Müzik Enstrümanı Çalma	122
Tablo 33 Plastik Sanatlar (Resim, Heykel)	123
Tablo 34 TV İzleme Sıklığı	123
Tablo 35 Kitap Okuma Sıklığı.....	124
Tablo 36 Çocuğunuzu Tiyatro, Konser, Resim ve Müzik Gibi Etkinliklere Ne Sıklıkta Götürürsünüz?	124
Tablo 37 Ebeveyniniz Sizi Tiyatro, Konser, Resim Galerisi Gibi Mekânlara Ne Sıklıkta Götürürdü?	125
Tablo 38 Çoğunlukla Nasıl Bir Giysi Tercih Edersiniz?.....	125
Tablo 39 Sevdiğiniz 2 Müzik Türü Aşağıdakilerden Hangisidir?.....	126
Tablo 40 Aşağıdaki İsimlerden Hangileri Sevdiğiniz 2 Tür Müziği İcra Etmektedir?.....	127
Tablo 41 Misafirlerinizi Nasıl Bir Yemekle Ağırlarsınız?.....	127
Tablo 42 Aşağıdaki Kitap Türlerinden Tercih Ettiğiniz İlk 3'ü Hangileridir?.....	128
Tablo 43 Tercih Ettiğiniz İlk 2 Film Türü Hangileridir?.....	129
Tablo 44 Aşağıdaki Liste İçerisinden, Tercih Edeceğiniz 2 Filmi İşaretleyiniz.	129
Tablo 45 Televizyon İzliyorsanız, Özellikle Hangi Tür Televizyon Programını Tercih Edersiniz?	130
Tablo 46 Klasik Müzik İle İlgili Aşağıdaki Yargılardan Hangisi Sizin Görüşünüze En Yakın Olanı?	130
Tablo 47 Aşağıda Sayılan Yargılardan Hangisi Sizin Görüşünüze En Yakın Olanıdır?	131
Tablo 48 Manzara.....	132
Tablo 49 Araba Kazası	132
Tablo 50 Kediyle Oynayan Küçük Kız	133
Tablo 51 Hamile Kadın	133
Tablo 52 Natürmort	133
Tablo 53 Bebek Emziren Kadın	134
Tablo 54 Lahanalar	134
Tablo 55 Serseri Dalaşı.....	135

Tablo 56 Halk Oyunları.....	135
Tablo 57 Kasap Tezgâhı.....	135
Tablo 58 Ağaç Kabuğu.....	136
Tablo 59 Ünlü Anıt.....	136
Tablo 60 Halat.....	136
Tablo 61 Çocuğunuzun Resim, Müzik, Tiyatro ve Edebiyat Alanlarından Birinde Başarılı Bir Sanatçı Olmasını İster Miydiniz?.....	137
Tablo 62 Geçmişte Anne-Babanız Sizin Hangi Mesleği Seçmenizi İsterlerdi?.....	137
Tablo 63 Sahip Olduğunuz Mesleği Edinmenizde Aşağıdakilerden Hangisi Etkili Oldu?	138
Tablo 64 Geçmişte Siz Hangi Mesleğe Sahip Olmak İsterdiniz?	138
Tablo 65 Diğer Ebeveynin Sahip Olduğu Mesleği Edinmesinde Aşağıdakilerden Hangisi Etkili Olmuştur?.....	139
Tablo 66 Şimdi Geriye Dönüp Baktığınızda, İmkânlarınız Uygun Olsaydı Yine De Aynı Mesleği Yapardım Diyebilir Misiniz?.....	139
Tablo 67 Çocuğunuzun Eğitime Aylık Ne Kadarlık Bir Bütçe Ayırıyorsunuz?.....	140
Tablo 68 Çocuğunuzun Güzel Sanatlar, Spor veya Akademik Bir Kursa Gönderiyor musunuz?.....	140
Tablo 69 Çocuğunuzun Derslerine Ne Sıklıkta Yardım Edersiniz?.....	140
Tablo 70 Diğer Ebeveyn Çocuğunuzun Derslerine Ne Sıklıkta Yardım Eder?	141
Tablo 71 Çocuğunuzun Okul Başarısını Hangi Yolla Öğrenirsiniz?	141
Tablo 72 Çocuğunuzun Okul İle İlgili Görüşme Ve Toplantılarına Genellikle Kim Gider?	142
Tablo 73 Çocuğunuzun Meslek Seçimi İçin Hangi Kriteri Ön Planda Tutuyorsunuz?	142
Tablo 74 Diğer Ebeveyn, Çocuğunuzun Meslek Seçimi İçin Hangi Kriteri Ön Planda Tutar?.....	143
Tablo 75 Çocuğunuzun Hangi Mesleğe Sahip Olmasını Dilersiniz?.....	143
Tablo 76 Çocuğunuzun Gerekirse Özel Üniversitede Okumasını Uygun Görür müsünüz?	144
Tablo 77 Çocuğunuzun Yurt Dışında Yükseköğrenim Görmesini Veya Çalışmasını İster Misiniz?	144

Tablo 78	Katılımcıların Meslekleri İle Baba Meslekleri Arasındaki İlişki	145
Tablo 79	Katılımcıların Meslekleri İle Dede Meslekleri Arasındaki İlişki.....	146
Tablo 80	Katılımcıların Meslekleri İle TV İzleme Sıklığı Arasındaki İlişki	147
Tablo 81	Katılımcıların Meslekleri İle Kitap Okuma Sıklığı Arasındaki İlişki	148
Tablo 82	Katılımcıların Meslekleri İle Tercih Edilen TV Programı Arasındaki İlişki	149
Tablo 83	Katılımcıların Meslekleri İle Spor Yapma Sıklığı Arasındaki İlişki.....	150
Tablo 84	Katılımcının Mesleği İle Çocuğunu Sanat Mekânlarına Götürme Sıklığı Arasındaki İlişki.....	151
Tablo 85	Katılımcıların Meslekleri İle Çocuğunu Güzel Sanatlar, Spor Veya Akademik (Okul Dersleri) Alanlarından Herhangi Bir Kursu Gönderme Durumu Arasındaki İlişki	152
Tablo 86	Katılımcıların baba Meslekleri İle Çocuğunu Güzel Sanatlar, Spor Veya Akademik(Okul Dersler) Alanlarından Herhangi Bir Kursu Gönderme Durumu Arasındaki İlişki	154
Tablo 87	Katılımcıların Meslekleri İle Çocuğunun Olmasını İsteddiği Meslek Arasındaki İlişki.....	155
Tablo 88	Katılımcıların Baba Meslekleri İle Çocuğunun Olmasını İsteddiği Meslek Arasındaki İlişki.....	157
Tablo 89	Katılımcıların Meslekleri İle Çocuğun Okul Başarısını Öğrenme Yolu Arasındaki İlişki.....	158
Tablo 90	Katılımcıların Meslekleri İle Çocuğun Okul İle İlgili Görüşme ve Toplantılarına Genellikle Kimin Katıldığı Arasındaki İlişki.....	159
Tablo 91	Katılımcıların Eğitim Düzeyleri İle Plastik Sanatlar Arasındaki İlişki....	160
Tablo 92	Katılımcıların Eğitim Düzeyleri İle Klasik Müzik Tutumları Arasındaki İlişki	161
Tablo 93	Katılımcıların Eğitim Düzeyleri İle Resim Sanatı Hakkındaki Tutumları Arasındaki İlişki.....	162

ÖZET

Bu çalışma Pierre Bourdieu'nün 1979 yılında yayımladığı “sınıfsal perspektif ile kültürel analizi” bir araya getirdiği saha araştırmasından ilham alınarak tasarlanmıştır. İlk olarak orta sınıf(lar)ın Avrupa ve bilhassa Türkiye'deki kuramsal tartışmaları tarihsel olarak ele alınmıştır. Bu minvalde, orta sınıf fraksiyonlarının Neoliberal değişim dinamiklerinden nasıl etkilendiği tartışılmış ve sınıf fraksiyonlarının hem toplumsal uzamda hem de kendi içlerinde ayrışan yönleri belirtilmiştir. Bourdieu (1971)'ye göre orta sınıf mensupları kendi özlemlerini, kültürel sermaye ve habitus yoluyla çocuklarına aktarma eğilimindedirler. Çalışmanın omurgasını oluşturan bu tez doğrultusunda, belirlenen örneklem özeline yönelik bir saha araştırması geliştirilmiştir. Orta sınıf(lar)ın müzik beğenileri, giyim tercihleri ve sanatsal tüketim tercihlerinden oluşan kültürel beğenilerinden; çocuklarının eğitime sundukları yatırımlara ilişkin tercihleri değerlendirilmiş ve bu tercihlerin halk sınıfları ile üst sınıf fraksiyonlarından ayrışan yönleri ortaya konulmuştur. Araştırma yöntemi olarak seçilen anket çalışması, Bourdieucü perspektifle değerlendirilmiş ve beğeni yargısının orta sınıf(lar) üzerindeki tezahürleri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Kültürel Sermaye, Habitus, Orta Sınıf, Bourdieu.

ABSTRACT

This study designed with inspired by Pierre Bourdieu's field research, which is he published in 1979 combining class perspective and cultural analysis. At first, the theoretical debates of middle class(es) in Europe and especially in Turkey were handled as historical. In this way, it is debated, how is the middle class fractions are affected by Neoliberal drivers of change and the differentiating aspects of class fractions both in social space and itself. According to Bourdieu (1971), members of middle class tend to transmit their aspirations to their children, through cultural capital and habitus. In this way with this thesis, which is constitutes the backbone of the study, a survey study was developed towards determinated sample. The middle class(es)'s cultural tastes, which is include musical tastes, clothing preferences, artistic cultural preferences and their preferences about investments, which are they offers to education of the children were evaluated and it is indicated aspects of seperated from public class and upper class fractions. The survey study, that is choosen method of research was evaluated with the Bourdieusian perspective and it is revealed appearances of taste judgment on middle class(es).

Key Words; Cultural Capital, Habitus, Middle Class, Bourdieu.

GİRİŞ

Bu araştırma Pierre Bourdieu'nün 1979 yılında yayımladığı *La Distinction* (*Ayırım*) adlı yapıtında ortaya koyduğu doğurgan bakış açısından yola çıkılarak, orta sınıf(lar)ın toplumsal uzamdaki ayrışan konumunu çözümlenmeyi hedeflemiştir. Bu incelemeyi yapabilmek için, sosyal bilimler literatüründe sınıf analizlerinde kullanılan temel ölçütlerden “kültürel sermaye” kavramına başvurulmuştur. İktisadi veya mesleki konumun toplumsal sınıf tespiti yapabilmek için tek başına yeterli olmadığı düşünüldüğünde, özellikle kültürel tüketim pratiklerinin oldukça çeşitli ve yaygın bir hal aldığı günümüzde, beğeni yargısının yarattığı ayrımların ön plana çıktığı görülmektedir. Bu anlamda, orta sınıfların nasıl ortaya çıktığı, nasıl geliştiği ve hangi aşamalardan geçtiği konuları oldukça önemlidir. Bu minvalde amacımız, her toplum yapısının kendi koşullarına göre şekillendiği orta sınıf(lar)ın, kuramsal iskeletini oluşturduktan sonra, belirlediğimiz örneklem çerçevesinde yapılan saha araştırmasıyla, henüz oldukça sınırlı sayıda olan Türkiye'deki toplumsal sınıf çözümlenmeleri literatürüne bir katkı sunmaktır. Bu çalışmaya dahil edilen sınıf yaklaşımları da araştırmanın ön kabulünün çizdiği çerçeve doğrultusunda belirlenmiştir. Ve çalışmada, toplumsal sınıfların analizleri üzerine var olan kuramsal yazının güçlü yanlarını diyalektik bir yolla sentezleyen sınıf kuramları temel alınarak kuramsal inşa oluşturulmuştur. Araştırmada elde edilen bulgular ise Bourdieucü perspektifle değerlendirilerek kuramsal inşaya dair somut veriler sunulacaktır.

Toplumsal sınıf kuramlarının kökenleri Antik Yunan'a kadar uzansa da günümüz sınıf çalışmalarının temelleri sosyolojinin bir bilim olarak şafağında atılmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından Batı Avrupa ülkelerinde “sosyal devlet” uygulamaları ile kamu ve hizmet sektörlerinin genişlemesi, üretim teknolojisindeki gelişmeler, profesyonel bir yönetici elitin gelişmesi, işçi sınıfının kimi katmanlarının ücret ve sosyal açıdan önemli haklar elde etmesi, bir tabaka oluşturmak üzere işçi aristokrasisinin beslenmesi şeklindeki gelişmeler işçi sınıfının nasıl tanımlanacağı ve aynı zamanda “orta sınıf(lar)” konusunda yoğun bir tartışmanın tetikleyicisi olmuştur. Dolayısıyla bu gelişim ve dönüşümler her toplum yapısının kendi özelinde konumlandırılmış sınıf yapılarına yol açmakla birlikte evrensel bir sınıf tanımı yapılmasının önünü tıkamaktadır. Post-kapitalist toplumsal

kuramların öne çıktığı 1970'li yıllar; sınıf analizi ve sınıf sorununu siyasal paradigmasının merkezine koyan Marxizmin yoğun bir biçimde tartışıldığı bir dönem oldu. Çağdaş sosyolojide, mesleklerle benzer bir şekilde, tüketim kalıpları ve yaşam tarzı çeşitli yaklaşımlarda sınıflar arasındaki farklılığı vurgulamak için gösterge olarak kullanılmaya başlandı. 1940-1970 arası dönem, toplumsal sınıf ve katmanlaşma sosyolojisinin Kıta Avrupası'ndaki altın yılları olarak nitelendirilir. Ancak özellikle 1980'lerden sonra, geleneksel sınıf analizi olarak adlandırabileceğimiz bu perspektifler bütününe bir dizi eleştiri yöneltilmiştir. Bu eleştiriler yeni ve ayrı bir döneme girildiği kabulünden beslenmiştir.

Sınıf fraksiyonlarının hızla bireyselleşen toplumlardaki işleyiş biçimine ve sınıfsal eşitsizliklerin ampirik olarak nasıl analiz edileceğine dair belirsizlikler 1990'lara yaklaşırken daha da belirginleşmeye başlamıştır. Yapısal eşitsizlikler artarak devam etmektedir, ancak sınıf kolektif bir farkındalık olarak gözlemlenememektedir. Aynı zamanda, yaygın olarak kullanılan ölçme aygıtları meslek kategorilerine sıkışmış ve sınıfa bir bağımsız değişken görevi atfetmekten öteye geçememiştir. Sınıf analizinin içine düştüğü bu çıkmazda, Pierre Bourdieu'nün sınıfsal eşitsizliklerin oluşumu ve deneyimlenmesine dair ürettiği bilgi ve onun kullandığı kavramsal edevatlar, taze bir yaklaşımın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle *La Distinction (Ayrım)*'in İngilizceye çevrildiği 1984 yılından sonra, İngiltere başta olmak üzere, Avrupa ve Amerika'da geleneksel sınıf perspektiflerinden daha farklı varsayımları olan, yeni eşitsizlik çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. "Bourdieu'nün külliyatı klasik sosyoloji geleneği ile 1960 sonrası yeni kuramsal açılımlarını sentezleme konusunda özgün bir model oluşturmaktadır. Bu çabanın merkezi teması, en yalın haliyle eyleyici ve yapı, birey ve toplum, nesnelcilik ve öznelcilik arasındaki düalizmi aşma girişimidir" (Çeğin ve Meder 2011).

Bu çalışmanın ilham kaynağını oluşturan "*Ayrım*", sınıfsal perspektif ile kültürel analizi bir araya getiren ve sınıfsal tahakkümün kültürel mekanizmalarını ifşaya soyunan vasfı ile doğurgan bir bakış açısı yaratmıştı aslında. Bourdieu bu çalışmasında, dünyanın neresinde olursak olalım, analitik, eleştirel, sosyolojik fikirler ve araçlarla kendi hakkımızda düşünmenin geniş imkânlarını sunar (Çeğin vd. 2016: 15).

Bourdieu sosyolojisinin Türkiye'nin sosyal bilimsel üretim alanına hangi eksenlerde hitap edeceği; eğitim süreçleri yoluyla üretilen eşitsizliklerin nasıl sorunsallaştırılacağı; kültürel kaynakların eşitsiz dağıtımını yeniden üreten mekanizmaların entelektüalist yatkınlıkları nasıl oluşturduğunun ortaya konulacağı sorunları açıklamak için, Bourdieu sosyolojisinin potansiyelleri Türkiye'de bugüne kadar ne yazık ki çok az kullanıldı (Çeğin vd. 2016: 17). Bununla birlikte Türkiye'de Bourdieu sosyolojisine olan ilginin 2000'lerden itibaren yoğunlaşmaya başladığı görülmektedir.

Bu tartışmalar ışığında bu çalışmanın temel noktasını, orta sınıf fraksiyonlarının konumları ve ayrışan yönlerini sosyo-tarihsel düzleme oturtan bir kuramsal inşa ile birlikte Bourdieu'nün kültürel sermaye ve habitus teorilerine vücut vermeyi amaçlayan bir saha çalışması oluşturmaktadır. Saha araştırması Sivas il merkezinde yaşayan 332 katılımcıya uygulanan anket tekniği ile gerçekleştirilmiş olup, ulaşılan veriler Bourdieucü perspektif ile yorumlamaya girişilmiştir. Araştırmada, kültürel sermayenin iki genel niteliği olan meslek ve eğitim durumu değişkenlerinin; okuma alışkanlıkları, TV izleme sıklığı ve tercih edilen TV program türleri, düzenli spor yapma alışkanlığı, kültürel aktivitelere katılım ve bu aktiviteleri çocuklarına aktarma eğilimleri ile; müzik, film, kitap tercihleri, iç mekan beğenileri, misafir ağırlama tercihleri, sanat hakkındaki tutumları gibi beğeni yargısının oluşturduğu kültürel örüntüler ile çocuklarının eğitimlerine sundukları yatırımlar sorgulanmıştır.

Bu güzergâh doğrultusunda birinci bölümde araştırmanın problemiği, amacı ve metodolojisi hakkında detaylara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise kavramsal ve kuramsal düzlemde sınıf kavramının tarihsel ve toplumsal kökenleri, ortaya çıkış koşulları, sosyal bilimler literatüründe yer buluşu ortaya koyulmuştur. Ardından Endüstri Devrimi sonucunda yaşadığı değişim ve dönüşüm sancıları neticesinde; 'sınıfları üretim araçları sahipliği, ekonomik artı değerün üretimi-dağıtımını, emeğin sömürsü ve kontrolü bağlamında ele alan Marxist yaklaşım' ile 'sınıfları yaşam standartları, tüketim kalıpları ve mülk sahipliğini araçsallaştırarak sosyal statü ve prestiji ölçüt alan Weberci yaklaşım' ve haleflerinin çözümlemelerine yer verilmiştir. Daha sonra modernleşme, neo-liberalizm rüzgârlarının da etkisiyle sınıf çalışmalarının oluşturulduğu çağdaş sosyoloji içerisindeki sınıf çalışmalarına

değinilmiştir. Bu bağlamda Bourdieu sosyolojisinin sınıf analizine yönelik temel edevatlarından olan ‘habitus, kültürel sermaye ve yeniden üretim’ teorileri incelenmiştir. Bunları takiben çalışmanın ana failleri olan orta sınıf fraksiyonlarının kapitalist sistemden önceki ve sonraki konumlanışları temellendirilmiştir. Bu alışma Avrupa ve diğer bazı toplumlardaki sınıf çalışmalarına da yer vermekle birlikte Türkiye toplum yapısı zeliindeki sınıf çalışmalarını sosyolojik ve tarihsel olarak incelemektedir. “Ayrım”dan bu yana yaşanan büyük ölçüdeki değişimleri varsayıp, orta sınıf(lar)a özgü beğeni yargısının ve yaşam tarzlarının yeni mantıklarını ortaya koymayı ve beğeni yargısı ile orta sınıf(lar)ın çocuklarına sundukları eğitim yatırımlarını da harmanladığından dolayı literatüre özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

BÖLÜM 1: METODOLOJİ

1.1. Araştırmanın Niteliği

Nicel verilere dayalı analizler her zaman gerçeğe ulaşmaya yetmemektedir. Hatta bazen nicel analizleri derinlemesine yorumlayabilmek için nitel analizlere de gereksinim duyulmakta. Bu nedenle, sosyal bilimlerde bilhassa insan davranışlarını araştırmada, geleneksel pozitivist yöntemlerin yetersiz olduğu ileri sürülmektedir (Yıldırım ve Şimşek 2005: 37). Bunun yanı sıra anket yöntemi ile elde edilecek bilgilerin doğruluğu ve kullanılabilirliği şu varsayımlara bağlıdır: araştırmacı ölçeceği değişkenleri anlaşılır biçimde kavramlaştırmıştır, araştırmacı görüşme ve durumu cevaplayıcıları etkilememektedir, cevaplayıcılar tüm soruları doğru algılamakta ve doğru yanıtlar vermektedirler. Buna karşın yüz yüze görüşme yönteminin derinlemesine bilgi sağlama gibi avantajlı yönleri olmakla birlikte; zaman, maliyet ve görüşmeci tutumunun hatalı olması gibi durumlardan dolayı zayıf yönleri de vardır (İslamoğlu 2011: 118).

Bu hususta niteliksel araştırmaların özelliklerine ilişkin Yıldırım ve Şimşek'in ifadeleri açıklayıcı niteliktedir: Nitel verilerin analizi konusunda literatür farklı kavramlar ve yaklaşımlar ortaya koymaktadır. Ancak, tüm yaklaşımlarda öne çıkan nokta, verilerin betimlenmesine ve temaların ortaya çıkarılmasına verilen önemdir. Bunun yanında, araştırmacının yorumları ve ortaya çıkan temaların anlamlı bir biçimde ilişkilendirilmesi de ön plana çıkmaktadır (2003: 158).

Bu araştırma, öncelikle niceliksel verilere dayansa da, gerek bilimdeki temel dönüşümlerden, gerekse nitel araştırmanın kuramsal temellerinden ve nitel araştırmayı karakterize eden özelliklerden yola çıkılarak; betimsel nitelikte bir saha araştırmasıdır. Dolayısıyla, anket formunun geliştirilmesinde temel alınan Bourdieu (1979)'nün La Distinction yapıtında yer verdiği anket soruları ve literatürdeki Bourdieucü saha çalışmalarında da uygulanan ilişkişelci yorumlama anlayışının izlenmesi, bu güzergahın şekillenmesinde temel dayanağı oluşturmaktadır.

1.2. Araştırma Problemi ve Hipotezler

Çalışmamızın esas teşviğini, Bourdieu'nün sınıfsal perspektif ile kültürel analizi bir araya getirdiği Ayrım yapıtı oluşturmaktadır. Ayrım'ı özel kılan sınıfsal tahakkümün kültürel mekanizmalarını ifşaya soyunan vasfı ile doğurgan bir bakış

açısı yaratmasıydı (2017 Arka Kapak). Bourdieu bu çalışmasında, dünyanın neresinde olursak olalım eleştirel sosyolojik fikirler ve araçlarla kendi hakkımızda düşünmenin geniş imkânlarını sunar. Bu minvalde, araştırmamız kültürel tüketim pratiklerini oluşturan beğeni yargısının, toplumsal sınıflar üzerinde bir farklılık yaratıp yaratmadığını; eğer yaratıyorsa bu farklılıkların neler olduğunu ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu noktada çalışmada orta sınıflara özel bir önem atfedilmesindeki gayemiz ise, kuramsal inşada detaylandırıldığı üzere, orta sınıfların aslında yenice yaygınlaşan, bilhassa Türkiye özelinde baktığımızda nispeten zayıf bir literatüre sahip olmasıdır.

H1. Katılımcıların mesleği ile baba meslekleri arasında ilişki vardır.

H2. Katılımcıların mesleği ile dede mesleği arasında ilişki vardır.

H3. Katılımcıların mesleği ile TV izleme sıklığı arasında ilişki vardır.

H4. Meslek ile kitap okuma sıklığı arasında ilişki vardır.

H5. Meslek ile tercih edilen TV programı türü arasında ilişki vardır.

H6. Meslek ile spor yapma sıklığı arasında ilişki vardır.

H7. Meslek ile çocuğunu sanat mekânına götürme sıklığı arasındaki ilişki vardır.

H8. Meslek ile çocuğunu güzel sanatlar, spor veya akademik alanlarından herhangi bir kursa gönderme durumu arasında bir ilişki vardır.

H9. Baba mesleği ile çocuğunu güzel sanatlar, spor veya akademik alanlarından herhangi bir kursa gönderme durumu arasında bir ilişki vardır.

H10. Meslek ile çocuğunun olmasını istediği meslek arasında bir ilişki vardır.

H11. Baba mesleği ile çocuğun istediği meslek arasında bir ilişki vardır.

H12. Meslek ile çocuğun okul başarısını öğrenme yolu arasında bir ilişki vardır.

H13. Meslek ile çocuğun okul toplantısına kimin gittiği arasında bir ilişki vardır.

H14. Eğitim düzeyi ile plastik sanatlar(resim, heykel vb.) ile ilgilenme sıklığı arasında bir ilişki vardır.

H15. Eğitim düzeyi ile klasik müzik hakkındaki tutum arasında bir ilişki vardır.

H16. Eğitim düzeyi ile resim sanatı hakkındaki tutum arasında bir ilişki vardır.

H17. Meslekler ile fotoğraf sorusu arasında bir ilişki vardır.

1.3. Örneklem ve Metot

Araştırmanın evrenini Sivas il merkezinde yaşayan, çocukları üniversiteye hazırlanan ağırlıklı olarak orta sınıflara mensup ebeveynler oluşturmaktadır. Çalışmada örnekleme tasarımı olarak basit tesadüfi örnekleme seçimi ile belirlenen; Sivas il merkezinde yaşayan çocukları özel liselerde öğrenim gören ebeveynlerden oluşmaktadır. Örneklem seçiminde başvuru gerekçe; ilk olarak, Sivas ilinin sosyo-ekonomik yapısı göz önünde bulundurularak, çocuğunu özel eğitim kurumlarına gönderen bireylerin genel karakteristik yapı itibarıyla orta gelir gruplarının yoğunluklu olarak bulunduğu alanlar olmasıdır. İkinci olarak lise düzeyinde çocuğu olan bireylerin, çocuklarına aktaracakları tüm kültürel sermaye birikimlerinin son evresinde olmaları, yani ailelerin aktaracağı kültürel sermaye birikimlerinin tamamlandığı bir dönemde olmalarıdır.

Araştırmanın evren ve örneklem sayısı Sivas merkezde bulunan özel liselerdeki öğrenci sayıları üzerinden hesaplanmıştır. Bu doğrultuda evrenimiz, Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğü; 'Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü'nden temin edilen 2018 yılı verilerine göre, Sivas il merkezinde bulunan toplam '14 özel lise'deki öğrenci sayısı olan 2447'dir. Araştırmada bu evren içerisinde basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçtiğimiz örneklem grubu '8 özel lise'dir.

Çalışmada, araştırmanın hedeflediği verilere daha yüksek bir temsil oranı ile ulaşabilmek amacıyla anket tekniği uygulanmıştır. Uygulama öncesi, anket çalışması ile 25 kişilik bir pilot uygulama gerçekleştirilmiş olup; soruların anlaşılabilirliği konusunda gerekli düzeltmeler yapılmış ve uzman görüşüne başvurulmuştur. Demografik bilgiler ve 36 sorudan oluşan anket formu, Bourdieu'nün Ayrım yapıtında yer alan saha araştırmasında kullandığı anket soruları geliştirilerek ve ilave olarak eğitim yatırımlarına ilişkin sorular da eklenerek geliştirilmiştir.

Araştırmamız, belirlenen örneklemin tamamı olan 8 özel lisenin ebeveynleri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılımda gönüllülük esas alınmıştır. Anket formlarının tamamı katılımcıların evlerine ulaştırılmış olup, katılımcıların daha rahat hissetmeleri ve süre açısından uygun zamanlarında sorulara yanıt vermeleri

sağlanmıştır. Araştırma verilerinin analiz edilmesinde SPSS yazılımı kullanılmış, hipotezlerin test edilmesinde ise Ki-Kare analiz tekniği uygulanmıştır.

BÖLÜM 2: TEORİK ÇERÇEVE

2.1. TEORİLER VE YAKLAŞIMLAR

2.1.1. Sosyal Bilimlerde Sınıf Yaklaşımları

Sosyal bilimler literatüründe oldukça geniş bir yer edinen sınıf kavramının ortaya çıkış koşulları ve sınıfların tanımlanmasında kullanılan ölçütlere ilişkin geniş bir yazın bulunmaktadır. Ancak öncelikli olarak kavramın ilk ifadelerini bulduğu tarihsel süreç ve gelişim aşamalarına değinmek faydalı olacaktır.

Antik dönemde, sınıfsal yapı bilindiği üzere üretim araçlarının ve çalışan-ışveren ilişkisinin daha basit yapıda olduğu bir sistem vardır. O dönemin en önemli üretim araçları, modern dünyadaki gibi sadece fabrikalar, bankalar, finans kuruluşları ve demiryollarıyla uçaklar değildi. Örneğin, Antik Yunan dünyasında asli üretim aracı topraktı ve ücretli emek Yunan ve Roma dünyalarında bugünküyle kıyaslanamayacak derecede önemsiz bir role sahipti. Emegın doğrudan sömürüldüğü temel biçim de özgür olmayan emektir. En başta da alınıp satılabilir kalelerinki; fakat borç esareti pek çok tarihinin farkına vardığından çok daha yaygındı ve Roma imparatorluğunda da tarımsal emek, 3. Yüzyılın sonlarında yasal serfliğe dönüştürülecek olan kira biçimleriyle sömürülür hale gelmişti. Bu nedenle Antikitede zenginliğin hepsinden önce toprak sahipliği ve özgür olmayan emegın kontrolünden kaynaklandığı söylenebilir ve mülk sahibi varlıklı sınıfın, geri kalan nüfusu sömürmesini, yani onların emeği üzerinden bir artık oluşmasını mümkün kılan da, ilk önce bu zenginliklerdi (Croix 2013: 53).

Croix, Antikitede üretimin büyük bir çoğunluğunu Geç Roma imparatorluğuna kadar (ve hatta ondan bir süre sonra da) başta köylülerin ve aynı zamanda zanaatkâr ve tüccarların da dahil olduğu küçük özgür üreticiler tarafından yapıldığına işaret etmektedir. Bu çok sayıdaki kişi, ne başkalarının emeklerini fark edilebilir derecede sömürüyor ne de kayda değer şekilde sömürülüyordu; fakat kendi tüketimlerinin biraz daha üzerinde artık ürün üreterek, geçimlik seviyenin çok da yukarısında yaşamadıklarından, sömürenlerle sömürülenler arasında bir tür aracı sınıf oluşturuyorlardı. Bununla birlikte sömürülüyor olmaları çok daha muhtemeldir (2013: 53- 54). Bu minvalde Eğribel ve Özcan ise, Atina'da sınıfsal toplum

düzeninin olduğunu ve bu sınıflar içinde sadece özgür yurttaşların ekonomik durumu iyi olanlarının çocuklarının iyi eğitim alabildiklerini ifade etmektedirler. “Atina sitesinin toplum yapısı 3 kesimden oluşuyordu: Köleler, başka yörelerden göç etmiş kişiler (meteques) ve özgür Atinalılar” (2007: 512).

“Aydınlanma Çağı filozofları da eşitsizliği toplumsal işleyiş açısından doğal ve kaçınılmaz olarak gördüler. “Çiftçiler” ve “zanaatkârlar” üretmeli, “tüccarlar” piyasaya sürmeli ve bir katman da “yönetim” işini üstlenmeliydi. Thomas Hobbes’a göre doğal yaşam iğrenç, uygarlıktan uzak (brutish) ve kısaydı; her insanın diğerine karşı savaşma isteği duyması sınıfların varlığını gerekli kılıyordu. Bu sorunun çözümü devletlerin varlığında, devletler olmazsa kaos kaçınılmazdı. John Locke ise varlığı kaçınılmaz olan devletle yaşamak için, doğal haklar olan özgürlük ve mülkiyet haklarını korumayı insanlık adına en önemli görev olarak belirlemekteydi; yani özel mülkiyet varsa eşitsizlik de vardı. Jean Jacques Rousseau’ya göre, insanoğlu özgür doğmakta ancak daha sonra her yerini prangalar kaplamaktaydı. Mutlak eşitliğe ulaşamayacağını söylemese de doğrudan demokrasiye vurgu yaparak vatandaşlara siyaset yoluyla bireysel haklarına sahip çıkmalarını tavsiye etmekteydi; yani devlet yine kaçınılmaz olarak var olacaktı (Crompton’dan akt. Yıldırım 2017). Bir başka önemli düşünür John Stuart Mill, sınıfların kalıtsal olarak belirlendiği dönemin hızla geride kaldığını belirterek, hiyerarşinin performansa göre belirlenmeye başladığını söylüyordu” (Erikson ve Goldthorpe’dan akt. Yıldırım 2017: 172). Yıldırım’ın ifadelerinde geçen Mill’in sınıf belirlenmesine dair işaret ettiği, “sınıfların kalıtsal olarak belirlendiği dönemin hızla geride kaldığı, hiyerarşinin performansa göre belirlenmeye başladığı” anlayışı, toplumsal yapı ve değişim dinamiklerinin etkileri doğrultusunda günümüze doğru evrilen, iş bölümü ve uzmanlaşmayla birlikte ortaya çıkan sınıfsal yapıya bir göndermede bulunmaktadır.

Yılların birikimiyle oluşmuş ve eşitsizliği haklı çıkaran, hatta gerekli gösteren bu yaklaşımlar, Endüstri Devrimi’nden sonra da kullanışlı olması gerekçesiyle tamamen reddedilmemiştir. Eşitsizlik doğal ise, tekel, düşük ücret, serbest piyasa, serbest ticaret gibi kapitalizm için elzem olan olgular da doğaldı. Klasik Okul iktisatçıları, yoksulluğun insanı çalışmaya sevk ettiğini söylemişler ve yoksulluk yasaları, asgari ücret gibi düzenlemelere amansız şekilde karşı çıkmışlardır. Ancak Klasik Okul’dan hemen sonra hem eylemsel hem de düşünsel anlamda bu doğallık

(başta Marx olmak üzere) sorgulanmaya başlanacak ve bütün insanların iktisadi ve siyasi olarak eşit doğduğu dillendirilmeye başlanacaktı. “Türk toplumlarında da, Oğuzlardan itibaren, en tepede padişahın, ondan sonra da toplumu yönetenlerin olduğu bir sosyal tabakalaşma görülmüştür (Mardin 1967: 113-115). Ulaşılamayacak olan tek makam padişahlıktır. Bu tip bir sosyal tabakalaşma Türkler İslam’ı kabul ettikten sonra devam etmiştir; ancak bu aşamadan sonra bürokrasi mevcut tabakalara eklenmiş ve bazı önemli değişikliklerle beraber Aristo’nun üç katmanlı sınıf yapısı olan, idareci (siyasi güç sahibi), orta (ticaret-sanatkâr) ve alt (üretici-köylü vs.) yapısına doğru geçilmiştir. Farabi, Tusi, Diwani gibi İslam düşünürleri, Aristo’nun oluşturduğu sınıf yapısı modelini biraz genişleterek kendi toplumlarına uyarlamışlardır” (Karpas 2014).

Yıldırım ise sınıf kavramını eşitsizlik üzerinden yorumlama yaklaşımını dile getirmektedir. Sosyal tabakalaşma ve sınıf kavramları, eşitsizlik durumu sonucu ortaya çıkan kavramlardır. Eşitsizlik ise bütün toplumlarda rastlanan bir olgudur. Yaş, cinsiyet, din, dil, ırk, etnik köken, meslek, gelir, servet, eğitim düzeyi vb. olgular eşitsizliğin belirleyicileri arasındadır. Bu olgulara dayanarak bazı insanlar, aynı toplumdaki bazı insanlara göre farklı statüler elde edebilmektedirler. “Farklı insan grupları arasında meydana gelmiş eşitsizlikler” olarak tanımlanan sosyal tabakalaşma, bu eşitsizlikleri ifade etmek için kullanılmaktadır (2017: 172). “Eşitsizlik ve sosyal tabakalaşma birçok toplum tarafından doğal bir oluşum olarak algılanmıştır. Örneğin toplumsal işbölümü ve sosyal tabakalaşmanın olmadığı toplumların “barbar” olarak isimlendirildiği Antik Yunan’da yaşayan Aristo’ya göre toplumda kölelerin ve özgür insanların olması ve toplumun bazı üyelerinin daha baskın olması son derece doğaldı. Eğer eşitsizlik doğal ise daha ötesini araştırmanın da bir anlamı yoktu. Feodal sistemde de tıpkı Hindu inancında olduğu gibi katmanlaşma, din ve ahlaki değerler tarafından desteklenmiştir. Bu sistemde hiyerarşiyi belirleyen toprak sahipliği idi. Aristokrasi, toprağa sahip olan asil sınıftı; köylüler ise onların toprağını işleyen ve doğal olarak geliri onlarla bölüşen kesimdi. Din adamları bu sisteme meşruiyet kazandıran en önemli sınıftı; çünkü toprak sahipliğine dayalı bu düzenin Tanrı tarafından ortaya konulduğunu savunuyorlardı (Crompton’dan akt. Yıldırım 2017: 172). Ayrıca bu toplumda zanaatkârlar ve tüccarlar da bulunmaktaydı” (Yıldırım 2017: 172).

“Modern anlamda sınıf kavramı ise, az ya da çok belirsiz bir şekilde İngiltere’de doğdu. Asa Briggs’in kullandığı *language of class* terimi bu ülkede 18. Yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıktı 19.yüzyılın ilk on yıllarında yayıldı ve sırasıyla lower classes (alt sınıflar), *middle class* (orta sınıf), *higher class* (üst sınıf) terimleri literatüre girdi (Beneton 1991: 10). Öyle ki bu yeni anlatım, 19. Yüzyılın ilk yarısında toplumsal ayrımlar ve ilişkiler konusunda yeni bir perspektifin doğmakta olduğunu gösteren bu yeni anlatım, geleneksel bakışla çatışır. Bu dönem sınıf kavramını inceleyen yaklaşımlardan biri de Marx ve Engels’in oluşturduğu Maddeci Tarih Kuramıdır.

Bu kuram 19. yüzyılın sonlarında ve 20. Yüzyılın ilk yarısında, işçi sınıfı hareketinde öncü rollere sahip dev isimlerin katkılarıyla olgunlaştırıldı; bu isimler “dünyayı değiştirme” mücadelelerine katkılar yaptı. Lenin, Luxemburg, Kautsky, Gramsci, Mao sınıf mücadelelerine ve genel olarak sınıfların çözümlenmesine kavramsal ışıklar da tuttular. 20. Yüzyılın ilk yarısında ve ortalarında Batı dünyasında Marxist geleneği ve onun sınıf incelemelerini sürdürmek, geliştirmek akademik çevrelerce üstlenildi. Kıta Avrupası’nda Frankfurt Okulu’nun etki alanı diyalektik analize öncelik veren sosyoloji ve felsefe çevreleri; Anglo Sakson dünyasında da Dobb, Sweezy ve Baran gibi iktisatçılar bu çorbaya kendi tuzlarını katmışlardır (Öğütte ve Çeğin 2010: 9).

“1974 yılında London School of Economics and Political Science’ın müdürlüğüne getirilen Dahrendorf “*Class and Class Conflict in Industrial Society*(*Endüstri Toplumunda Sınıf ve Sınıf Çatışması*)” başlıklı kitabında sınıf kavramının özellikle insanlar ve onların toplumsal koşulları için kullanıldığında her zaman özgün bir tahrip gücüne sahip olduğunu belirtir. Dahrendorf sözlerine şöyle devam eder: “Bana öyle geliyor ki, bugün ister modern isterse antik olsun herhangi bir topluma ilişkin sınıfsal sorunların ve her şeyden önce de sınıf mücadelesinin “tarafsız” ya da “ön yargısız” denilebilecek bir şekilde tartışılabilmesi pek de mümkün değildir. Buradaki ölçüt aslında genel olarak kabul gördüğünden çok daha öznelidir. Bu anlamda bir kişinin tarafsızlığı, diğer bir kişinin önyargısıdır ve aralarındaki anlaşmazlığı çözebilecek nesnel bir ölçüt bulmak da genellikle imkânsızdır. Yine de Genovese’in de belirttiği gibi, “ideolojik önyargıların kaçınılmazlığı, bizi azami nesnellik için mücadele etme sorumluluğundan azade

kılmaz” (Croix 2013: 51). Dahrendorf’un sözlerine ek olarak, sınıfa ilişkin tartışmaların önyargısız şekilde tartışılabilmesinin olmazlığı aslında sınıfsal konumlandırmaların özgül olmasında aranabilir. Bu da kuşkusuz toplumsal yapı ve ilişkilerin kaçınılmaz kendine özgülüğü ile toplumların geçirdikleri tarihsel gelişim süreçleri, iktisadi, kültürel, sosyal ve ideolojik yapılarının bir ürünüdür. Dolayısıyla toplumların bu denli kendine özgülüğü, onların hepsini bir kalıba oturtan sınıf tanımları ve yaklaşımlarının pek mümkün olmayacağına işaret etmektedir.

Sınıf ve sınıf ayrımının hukuki boyutuna değinen Philippe Beneton ise sınıf ayrımlarının hukuksal olarak kabul edilmemiş olmakla birlikte her gruba özgü çıkarılardan hareketle insanları ayırdığını ve hatta en azından onları gizil olarak karşı karşıya getirdiğini ekler. “Dolayısıyla toplumsal ilişkiler artık aynı özellikleri göstermez: Artık, sınıflar kişisel bağlılık ve ahlaksal zorunluluklarından oluşan geleneğin dışındadırlar, zımnen de olsa, gizil olarak birbirleriyle rekabet eden ya da çatışan kolektif çıkarılara dayalı, soyut ve akdi gibi görünürler” (1991: 10). Dolayısıyla Beneton’un belirttiği bağlamda, sınıf terminolojisi kesinleşmemiştir, değişik ve ikircil anlamları olan sözcükler vardır. Sınıf kavramına ilişkin literatürde birbirlerinden farklı tanımlama ve yaklaşımların olmasına dair Rutz ve Balkan, sınıf analizi yapmaya dair farklı bir hususa işaret etmektedirler. “Her şeyden önce sınıfsal çözümleme yapanın, son derece nesnel bir iş yaptığını ama bununla beraber son derece öznel bir perspektife sahip olduğunu hesaba katarsak; sınıfa ilişkin tartışmaların çoğunun, sınıfın ne olduğu hakkındaki sorularla ilgili olmaktan çok, kullanılan dilin içeriği ile anlamına ve bunların yorumlarına ilişkin olduğunu görürüz” (2016: 47) ifadeleriyle sınıf analizinde kullanılan dilin ve yorumların, sınıf tanımı yapmaktan daha fazla eleştirildiğine dikkat çekmişlerdir.

Richard Scase, sınıf kavramının sosyoloji disiplini içerisinde önemli bir yapıtaşı olduğunu belirtmekle birlikte “sosyologların toplumsal ilişkileri tanımlamakta kullandıkları kavramlar arasında en belirsiz olanı” şeklinde değerlendirir. “Sosyolojinin akademik bir disiplin olarak ortaya çıkışı Avrupa’daki sınıf hareketliliklerinin analiziyle yakından bağlantılıdır. Merkezi önemi nedeniyle, sınıf kavramına dayanmadan ilerleyen tartışmalar, sosyologlar tarafından genellikle eksikli olarak kabul edilir. Sınıf analizleri hem terminolojide hem de tanımda kesinlik sağlanamaması nedeniyle tıpkı on yıllar öncesinde olduğu gibi belirsiz bir

halde kalmaya devam etmektedir”. Scase burada kavrama ilişkin farklı bir ifadeye yer vermektedir: “Toplumsal sınıf kavramının sosyoloji çalışmalarında kapladığı merkezi alan, disiplininin akademik doğasını kuvvetlendiren önemli bir etkidir”. Sosyoloji, toplumsal ilişkilerin tanımlanması ve anlaşılmasına adanmış bir disiplin olarak temel bir ikileme karşı karşıyadır. Yöntemin merkezinde duran sınıf kavramı, “gerçek dünya”daki aktörler tarafından büyük ölçüde önemsiz kabul edilmektedir. Buna rağmen sosyoloji, toplumsal ilişkilerin anlaşılmasını sistematik araştırma temelinde sağlayabilecek, sınanabilir hipotezleri formüle eden ampirik bir disiplin olmak iddiasındadır (2000: 9- 10).

Korkut Boratav ise toplumsal sınıf çözümlerinde esas olarak iki farklı kuramsal yaklaşımın kullanıldığını söylemektedir. “Bunlardan birincisi, özellikle Amerikan toplumsal bilim geleneğinde izlenen, toplumsal sınıfları esas olarak farklılaşma ile tanımlayan yaklaşımdır. Çoğu zaman bu farklılaşma, belirli bir sıralamayı, hiyerarşiyi de içerebilir. Gelir veya servet düzeyi, statü farklılıkları, siyasi iktidara yakınlık uzaklık durumu bu anlayışa göre tanımlanan sınıf veya tabakaların yerlerini belirler. Bu yaklaşımı en yansıtan şema, bir “kişisel” gelir dağılımı tablosunun en düşük gelirliden en yükseğe göre sıralanması sonunda oluşan %20’lik “gelir grupları”dır” (2016: 16).

Sınıf yaklaşımlarının genel çerçevesini belirttikten sonra günümüze değin sınıf tartışmalarına önemli katkıları olan iki temel isim, Karl Marx ve Max Weber, ile onların sınıf analizlerini geliştiren haleflerinin katkılarını belirttikten sonra 20. Yüzyıldan günümüze uzanan sınıf tartışmalarına yer verilecektir.

2.2.1.1.Marxist Sınıf Yaklaşımı

Marx, sınıf olgusunu sistematik bir açıklamanın içine yerleştirerek onun bir toplumsal açıklama modeli haline gelmesini sağlamıştır. Marx ve Engels’in sınıf konusundaki tartışmalı tutumu, hem Marxist düşünürlerin kendi aralarındaki tartışmaların hem de Marxizme yönelik eleştirilerin nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Marxist paradigma bilindiği üzere yalnızca Marx’ın yapıtları ile sınırlandırılan bir yaklaşım değil, yüzyılı aşkın bir süredir akademik katkılarla oluşan ve oluşmaya devam eden bir alanyazını ifade etmektedir. Dolayısıyla hemfikir olunan tek bir Marxizm söz konusu değildir. Bununla birlikte toplumsal sınıfların

Marxist paradigma üzerinden nasıl açıklandığı ile farklı türdeki Marxizmlerin oluşma süreci arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Marx, Kapital'in üçüncü cildinde sınıfa ilişkin şu ifadelere yer verir: "Bir sınıfı meydana getiren şey nedir? Bu sorunun cevabı başka bir sorunun cevaplanmasıyla bulunabilir: Ücretli işçileri, sermayedarları ve toprak sahiplerini üç büyük toplumsal sınıf haline getiren şey nedir? İlk bakışta her birinin gelirleri ve gelir kaynaklarının ayrı olması, sınıfları meydana getiren neden olarak görülebilir. Sınıflar her birinin bileşkeleri, yani kol güçlerini, sermayelerini ve toprak mülklerini kullanarak yaşayan üç büyük toplumsal gruptur. Bununla birlikte bu bakış açısından bakıldığında, doktorlar ve devlet memurları da iki ayrı sınıf meydana getirirler; çünkü iki ayrı toplumsal gruba mensupturlar ve her bir grubun kendi üyelerinin gelirleri ayrı kaynaktan gelmektedir" (1968: 282). Marx iki kutuplu sınıf yapısını işaret etmekle birlikte, orta gelir grubundaki bu iki mesleği ayrı kategori içerisinde ele almıştır. Bu yaklaşımın, sonraki orta sınıf yaklaşımlarına bir köken oluşturduğu söylenebilir.

Marx'a göre bir sınıfın tam anlamıyla kurtarıcı sınıf olması için, başka bir sınıfın açıkça baskıcı olması esastır. Bir sınıfın bütün toplumu temsil etmesi için, başka bir sınıfın toplumun bütün kötülüklerini üzerinde toplaması, kurtuluşa karşı genel engeli ve sınırlamayı üzerinde taşıması ve onu temsil etmesi gerekir. Örneğin, Fransa'da asiller ve din adamlarının olumsuz anlamı, onların yanında ve onlara karşı olan burjuvazi sınıfının olumlu anlamını doğurmuştur. Fransa'da her sınıf siyasal bakımdan ülkücüdür ve kendisini her şeyden önce belli bir sınıf olarak değil, toplumun genel ihtiyaçlarının bir temsilcisi olarak görür. Bundan dolayı kurtarıcı rolü, farklı sınıflara başarıyla geçebilir; ta ki toplumsal özgürlüğü sağlayan insanlar tarafından yaratılmış fakat insan hayatının bütün şartlarını toplumsal özgürlük temeli üzerine örgütleyen bir sınıfa geçinceye kadar. Buna karşılık entelektüel hayatı ne kadar az pratik ise, pratik hayatı da o kadar az entelektüel olan Almanya'da sivil toplumun hiçbir sınıfı içinde bulunduğu durum, maddi zorunluluk ve bizzat kendi zincirleri tarafından zorlanmadıkça genel kurtuluş ihtiyacını ne duyar ne de bunu başarabileceğine güvenir (1968: 284). Dolayısıyla Marx, iki farklı Avrupa toplumunun sınıfsal karakterine ilişkin farklılaşmayı bu şekilde dile getirir.

- *Anti- Kapitalizm Tezi:* kapitalizmin büyük kazanımlarından olan insani üretkenlik kapasitesini, insani gelişme için ihtiyaç duyulan radikal eşitlikçiliği, maddi anlamda uygulanabilir kılacak şekilde geliştirmiş olmasıdır. Buna karşın kapitalizm bir taraftan da eşitlikçiliğe gerçekten ulaşılmasını engelleyen kurumları ve iktidar ilişkilerini yaratır. Radikal eşitlikçilik idealinin tam olarak gerçekleşmesi ütopycı bir fantezi olabilir. Ancak “sınıfsızlık” ulaşılabilir değilse bile, “daha az sınıflılık” merkezi bir politik hedef olabilir ve bu da yine kapitalizme meydan okumayı gerektirir (Wright 2014: 19- 20). Bununla birlikte Wright’a göre bu tezlerin her biri tartışmalıdır ve daha fazla savunuyu gerektirmektedir.

Marxist sınıf analizinin mantığı toplumsal ilişkilerin mübadele ve üretim içindeki örgütlenme biçimi arasında yakın bir ilişki olduğunu teyit eder. Tözel ifadeye göre: “bireylerin üretken kaynaklarla ilgili hak ve yetkilerini örgütleyen toplumsal ilişkiler, hem mübadele ilişkileri hem de üretim sürecinin kendisi, onların toplum içindeki konumlarını şekillendirir. Marxist sınıf analizi yapısının tam merkezinde basit şekilde sınıf ilişkilerinin uzlaşmaz çıkarlar yarattığı iddiası değil, bunların aynı zamanda ezilen sınıf mevkilerindeki insanlara çıkarları için mücadele etmelerini sağlayan güç birimleri kazandırdığı iddiası da bulunur” (Wright 2014: 46).

Marx, modern kapitalist toplumlarda başat olan toplumsal sınıfları şu şekilde ifade eder:

Ücretli-emekçiler, kapitalistler ve toprak sahipleri kapitalist üretim tarzına dayanan modern toplumun üç büyük sınıfını oluşturur. Marx, bu üç büyük toplumsal sınıfın her zaman tam olarak ayrışmadığını ve bunların yanı sıra kırdan daha çok kentlerde görülen ve sınıflar arası sınırları silikleştiren orta ve ara tabakaların varlığından söz eder. Bu anlamda Marx, bu üç toplumsal sınıfı, orta ya da ara tabakadan ayırır ve bu toplumsal grubu bir “sınıf” (class) olarak değil, bir “tabaka” (strata) olarak adlandırır (akt. Arslan 2012: 58). Marx’a göre toplumsal sınıflar, bir toplumda var olan hakim üretim alanlarının üzerine şekillenen üretim ilişkilerinin belirlediği alanlardır. Bu ilişkilerin temelinde ise, toplumsal işbölümü, mülkiyet ve sömürü ilişkileri vardır.

Marx'ın sınıf olgusunu neden bu denli önemseydiğine dair Tülin Öngen (2006); “Bunun birbiriyle ilintili iki nedeni vardır: İlki, sınıf bölünmesinin kapitalist üretim tarzı içinde gördüğü özgül işlevi anlamak ve bu yolla kapitalizmin doğasını kavramak; öteki ise, sınıf yapısındaki değişikliklerin dinamiklerini saptamak, böylece kapitalizmin nesnel hareket yasallıklarını formüle etmektir. Bilindiği gibi Marx, tarihsel ilerlemeyi, salt nesnel-zorunlu yasaların ürünü olarak görmez. Tarihsel süreç, nesnel koşullar ile sınırların kolektif iradesinin bir bileşkesidir. Ve bu irade, rastlantısal bir biçimde ortaya çıkmaz, genellikle nesnel koşulların belirlenimine tabi olarak gelişir” (2009: 25). Sınıf çözümlemesinin Marx'ın kuramında önemli bir konuma sahip olmasının nedenlerinden biri de; sınıfların sadece toplumsal yaşamı açıklayacak bir analiz birimi değil aynı zamanda toplumu değiştirmenin daha doğrusu yeni bir toplum inşa edilmesinin anahtarını elinde tutmalarıdır.

“Marxist kuramda sınıf çok yönlü, çok boyutlu, pek çok formu olan, pek çok alanda temsil edilen son derece karmaşık bir sosyal ilişki olarak değerlendirilir. Nitekim Marx da sınıfı (a)üretim tarzı içindeki özgül pozisyonları, (b)bu pozisyonlarda yer alan ve birbirine benzer özellikler taşıyan insan grupları ile bunlar arasındaki karşıtlığı, (c)bu grupların kültürel yapılarını, zihinsel özelliklerini (ideoloji ve bilinç biçimlerini), (d)gerek bu gruplar arasındaki gerekse aynı grup içindeki ilişki türleri ve biçimleri ile mücadele biçimlerini niteleyen/gösteren bir olgu olarak ifade eder” (Öngen 2006: 25). Dolayısıyla Marx'ın sınıf yaklaşımının ayırt edici özelliklerini bu ifadeden yola çıkarak şu şekilde açıklayabiliriz: Sınıf; en başta üretim ilişkilerindeki konumu olmak üzere gelir düzeyi, eğitim düzeyi gibi toplumsal hiyerarşiyi tanımlayan olgular yoluyla birbirine benzeyen ama birbirleriyle de zıtlık taşıyan kültürel yapı, ideoloji, bilinç bağlamında grupların oluştuğu bir yapıdır. Ve sınıf toplumsal ilişkiler yoluyla da mücadele biçimlerini gösteren bir olgudur. Bu yüzden bir toplumun özgül sınıf karakteri anlaşılmadan onunla ilgili toplumsal gerçeklikler kavranamaz. Marxist sınıf çözümlemesi(özellikle Endüstri toplumu hakkındaki) topluma dair araştırmalarda bizlere sınıf ilişkilerini anlamada kaynaklık etmesiyle birlikte birtakım eleştirilere de maruz kalmıştır.

Örneğin, “*Toplumsal Sınıflar*” adlı kitabı yazarak bu alanda önemli bir boşluğu dolduran Philippe Beneton belirtilen kitabında, Marxist düşüncenin yanlış bir çözümlemede ve tutarsız bir tahminde bulunduğunu ve bunu tarihin açık bir

şekilde ortaya koyduğunu ifade eder: “Sonuç olarak tarihin hükmü kesindir: Marx’ tan sonra olduğu gibi ondan önce de tarihi yapan, Maxist bağlamda sınıflar mücadelesi değildir ve sınıflar mücadelesi adına yapılan tarih, Marxistleri hayal kırıklığına uğratacak pek çok şeyle doludur”. Beneton bu cümleden sonra cevaplanması gerektiğini savunduğu şu soruyu dile getirir; “Sovyet deneyimi denen dramatik deneyimde Marx’ın sorumluluk payı nedir?” Ve kendi sorusuna yine kendisi cevap verir; “Marx elbette, kendi adına yapılanlarda istediği şeyi önceden bilemezdi, ama düşüncelerinin mantığı tilmizlerinin vardığı yere götürmüyor muydu?” Ve Beneton (2011), Marx hakkında vurucu son iki cümle daha söyler: “Ütopya vazetmek tehlikeli bir şeydir, hele ütopya acımasız bir savaş bağlamında vazetmek çok daha tehlikelidir. Sınıflar mücadelesi kuramı, sonuç itibariyle, kötünün kötülere bağlı olduğunu söyler, bu kuram nefreti şimdi, sevgiyi daha sonrası için över” ifadeleriyle, Marx’ı ütöpik bir kötümser olmakla ve tarihi, toplumsal sınıfların ürünü olarak göre indirgemeci bir anlayışa sahip olmakla eleştirir.

Pierre Laroque (1975) da “*Sosyal Sınıflar*” adlı kitabında Marx’ın sınıf anlayışını eleştiriye tabi tutar: Marx’ın klasik ayrımı sadece ekonomik ölçüte dayanır. Bu ayrımında birbirine zıt yalnız iki sınıf vardır: Varlıklılar ve varlıklı olmayanlar. Birinciler bütün üretim vasıtalarını ve sermayeyi ellerinde bulundururlar. Dolayısıyla da iktisadi ve hatta siyasi hayatı tamamen idareleri altına alırlar. Diğer sınıfın sahip olduğu ise sadece çalışma gücüdür ve bu sınıf kendisini istismar eden varlıklı sınıfa tabidir. Laroque’a göre bu şema 19. yüzyıl ortalarının endüstrileşmiş toplumları için geniş ölçüde doğru ise de modern toplumların karmaşık durumlarına tam anlamıyla uymaz.

Modern toplumsal yaşamın yakın zamanlarında ortaya çıkan “kültür endüstrisi” konusunda adlarından sıkça söz edilen Theodor Adorno, Max Horkheimer ve Herbert Marcuse ise Marxist teoride kültür- siyaset- ekonomi ve sınıf ilişkisinin doğru bir şekilde kurulmadığı ve eksik bırakıldığı iddiasındadırlar. Sömürü ilişkilerinin toplumsal hayatın her alanına dair etkin sonuçlar doğurması, egemen sınıfın düşüncelerinin egemen düşünceler haline gelmesi, burjuva ideolojisinin ve kültürünün sinema, tiyatro, roman, şiir vb. edebiyat sanat dalları üzerinden toplum yaşamına girmesi vb, “Frankfurt Okulu” teorisyenlerinin yazıp söylediklerini ilgi çekici kılıyordu. Onları Nietzscheci- Freudcu “aşkın” psikanalist

teorinin Deleuze, Derrida, Guattari, Lacan gibi tilmizleri tamamladılar. Freudcular, Nietzsche'nin ardından yürüyen Foucault gibileri ve "devletin ideolojik aygıtları" na işaret ederek Marx'ı "tamamlama" iddiasıyla Marxizmi tahrif edenler, insanın üretici etkinliğini; bu etkinliğin ürünü toplumsal üretim ile üretim araçlarının kapitalist mülkiyeti arasındaki bağı, kültürel ideolojik kategorilerle ilişkisini tersten kurarak, sınıf çelişkisi ve mücadelesini muğlaklaştırmakta birleşiyorlardı. Onlara göre Marxizm, toplumsal sorunları ve toplumlar tarihini indirgemeci bir yöntemle irdelenmiş, doğru olmayan subjektif sonuçlara varmıştı (Akdağ 2014: 230).

"Dahrendorf'un belirttiği üzere Marx, maalesef hiçbir zaman "sınıf" terimine bir tanım getirmedi. Bu terimi farklı vesilelerle kullandığı da doğrudur. Kapitalin tamamlanmamış üçüncü cildinin en sonunda, kendi ortaya attığı "Bir sınıfı oluşturan nedir?" sorusunu yanıtlamak üzereyken, yalnızca bu soruya verilebilecek cevabın "doğal olarak başka bir soruya, yani ücretli emekçileri, kapitalistleri ve toprak sahiplerini üç büyük toplumsal sınıf yapan şey nedir? –gerçekten de Marx'ın yazdığı dönemde öyleydiler- sorusuna verilecek cevaptan doğacağını" söylemeye vakit bulamamıştır, bulabilseydi de cevap vereceğini bilemeyiz" (Croix 2013: 52- 53).

Marxizm'in sınıf analizine yönelik olan bu ve benzeri eleştiriler bir yandan Marxist sınıf kuramını geliştirirken diğer yandan da yeni sınıf kuramlarının üretilmesini sağlamıştır. Diğer bir ifadeyle, Marxist sınıf teorisinin eleştirisinin eleştirisi, sınıf teorisinin kendisini geliştirmiştir. Ancak iki kutuplu dünyanın çözülmesiyle birlikte sınıf kuramlarında ve sınıf konusuna dair yaklaşımlarda daha farklı tartışmalar gündeme gelmiştir. Özellikle Marxist düşünürler, Soğuk Savaş dönemini oluşturan siyasal koşulların çözülmesiyle, hem sınıf teorisini hem de sınıf kavramının içeriğini ve işlevini yeniden düşünmeye başlamışlardır.

Marx'ı içinde yaşadığı dönemin koşulları içinde değerlendirmek ve onu bütün bu fikirleri savunmaya iten kapitalizm rüzgârının etkisini göz önünde bulundurmamak gerekir. Benetton belki bu düşünceden hareketle "Eğer Marx kötü bir kâhin idiyse, bu onun aynı zamanda kötü de bir tarihçi olduğunu gösterir mi? diye sorarak, insanların kategorize edilmesinin, tarihi süreç içerisinde toplumların büyük bir problemi olduğuna işaret etmek ister. Evet Marx geleceğe ilişkin dile getirdiği kehanetlerinde

yanılmıştı, fakat unutmamak lazım ki Marx'ı, bu kehanetlerini dile getirmeye iten dönemin koşulları ve öteden beri birikerek gelen toplumsal dinamikler vardı.

2.2.1.2. Eric Olin Wright'ın Neo- Marxist Sınıf Şeması

Wright sınıf ilişkilerinin, üretimin sosyal ilişkilerinin bir formu olduğunu söylemiştir. Üretim ilişkileri, iktisadi manada üretim fonksiyonu olarak teknik terimlerle ve sosyal ilişki terimleriyle tanımlanabilir. Bütün üretim sistemleri sermaye, hammadde ve işgücü gibi üretim faktörlerine ihtiyaç duyar. Bu üretim faktörlerinin bir çıktıda elde etmek için üretim sürecine sokulması, üretim ilişkilerinin teknik açıdan tanımlanmasıdır. Bu teknik boyutun ötesinde girdilerin üretim sürecine farklı seviyelerde haklarla ve güçlerle katılması da; üretimin sosyal ilişkilerini meydana getirir. Wright'a göre sınıf analizinin merkezinde “yaşam şansı” ile birlikte eşitsizliği açıklayan “sömürü” vardır. Bu her iki kavram çıkar çatışmasını doğuran faktörlerdir. Çıkar çatışması sadece insanların neye sahip olduğunu değil, bu sahip olduklarıyla ne yaptıklarını da açıklar. Bu yüzden sadece üretim ilişkilerindeki çatışmadan değil, piyasa ilişkilerindeki çatışmalardan da bahsetmek gerekir (2014: 33).

Marxist bir sosyolog olan Wright, “iktisadi olarak bir sınıfın diğer bir sınıfın emeğinin ürünlerine el koyması” olarak tanımladığı sömürüyü üç ilke ile tanımlar:

- a) Bir grubun maddi zenginliği, başka bir grubun maddi yoksunluğundan ileri gelir.
- b) (a) maddesindeki antagonistik ilişki, sömürülenlerin kaynaklara ulaşmasını engelleyerek dışlamaya yol açar. Bu dışlama kısmen özel mülkiyetten kaynaklanabileceği gibi ancak bazı özel durumlarda kaynaklanmayabilir de.
- c) (b) maddesindeki dışlamayı ortaya koyan nedensel işleyiş ve (a) maddesindeki farklı refah seviyeleri, verimli kaynakları kontrol edenlerin işgücününün ürettiğine el koyarak sömürülmesini gerektirir (2014: 10- 11).

Wright'a göre, “kapitalizmde üretim araçlarının mülkiyetine göre bir sınıflandırma yapılsaydı, sadece kapitalist sınıf, işçi sınıfı ve küçük burjuva(üretim araçlarına sahip olan ancak işçi kiralayan) olurdu. Ancak sınıf yapısını anlamak için, ücret veya maaş karşılığı çalışanlar arasındaki katmanlaşmanın da anlaşılması gerekir. İşte tam bu noktada orta sınıf problemi ortaya çıkar. “Orta sınıf, üretim

araçlarına sahip olmayan ve geçimini işgücünü satarak sağlayan; ancak buna rağmen tam olarak işçi sınıfının bir parçası olarak görülmeyen sınıf” olarak tanımlanabilir. Wright, ücretli veya maaşlı çalışanlar arasındaki katmanlaşmayı anlamak için Marxist sınıf anlayışına üretim araçlarının mülkiyetine ilave olarak i) otorite ve ii) vasıf ve deneyim kriterlerini de ekler” (2014: 19).

“Wright’ın temel amacı orta sınıf sorununu çözmektir. Wright’a kadar Marxist gelenekte orta sınıf sorununa yaklaşımda dört çözüm önerisi getirilmiştir. Birinci çözüm, “iki kutuplu” toplum yapısını devam ettirmek ve orta sınıfı hiç kabul etmemektir. Orta sınıf olarak görülenler aslında (hepsi olmasa da en azından çoğunluğu) işçi sınıfıdır; çünkü bu sınıf üretim araçlarına sahip değildir. Wright, bu kadar büyük bir işçi sınıfının homojen bir yapıda olamayacağını belirterek bu açıklamaya karşı çıkar. İkinci çözüm, orta sınıfı küçük burjuva ile aynı kefeye koyarak “yeni orta sınıf” olarak değerlendirmektir. Buna göre, bu orta sınıfların sahip oldukları bilgi, beceri ve yetenekler de yeni orta sınıfta, eski orta sınıftaki mülkiyet sahipliği ile aynı işlevi görür. Wright bu çözüme de karşı çıkar. Bir kere orta sınıfları bu kadar homojen bir yapıda düşünmek yanlıştır. Üretken olmayan alanda çalışan bir bankacı, kendi işinde çalışan bir fırıncı ve bir kapitalist aynı açıdan değerlendirilemez. İki sınıflı toplum analizlerinin ve yeni küçük burjuva fikirlerinin bazı Marksist düşünürleri tatmin etmemesinden dolayı orta sınıfla ilgili arayışlar devam ederken bazı düşünürler orta sınıfı ne burjuva ve ne de proletarya olarak değerlendirmiştir, bu sınıf bir “yeni sınıf” tır. Bu yeni sınıf anlayışını kabullendirmek için en çok “kültürel sermaye” kavramına atıf yapılarak bu yeni sınıf “kültürel burjuva” olarak isimlendirilmiştir. Wright, eğitim ve uzmanlık bilgisinin önemini kabul etmekle beraber, kültürel öğelerin yeni bir sınıf oluşturmaya yetmeyeceğini söyleyerek “sınıf şemasındaki her konumu sabit ve belirli bir sınıfla tanımlamak yerine bazı konumlar aynı anda birden çok sınıfta yer alabileceğini ileri sürmüştür. Wright bu konumları “sınıf ilişkileri içinde çelişkili konumlar” olarak ifade etmektedir. Kapitalizmin sınıf ilişkilerinin kendisi çelişkilidir. Bu yüzden maaşlı çalışanların bir kısmı, kapitalistlerle olan ilişkilerinde çelişkili konumda olanlar olarak değerlendirilmelidir. Çelişkili konumlar kapitalizmin temel çelişkisinden türemektedir” (akt. Yıldırım 2017: 179- 180).

Belirsizlik kavram olarak bir sınıflandırma sorunudur, bazı insanlar tam olarak sosyal hücrelere yerleştirilmez. Belirsizlik yerine çelişkililik kavramını kullanmak sınıfları anlamak açısından daha olumludur. Çelişkili konumda olan bir yönetici hem burjuva hem de maaşlı çalışan olarak tanımlanabilir ancak bu yönetici belirsizlik kavramına göre tanımlansaydı ne işçi ne de burjuva olabilecektir. Sınıfsal çıkarları tam bir taraf ile örtüşmediğinden, (eski ve yeni)orta sınıfların çelişkili konumları tarihsel olarak hep devam etmiştir. Buna göre feodalizmde burjuvazi, kapitalizmde yöneticiler ve bürokratlar, devletçilik ile sosyalizmde entelektüeller ve uzmanlar çelişkili sınıflardır (akt. Yıldırım 2017: 180- 181).

2.2.1.3. Weberci Sınıf Yaklaşımı

Sınıf çözümlerini salt iktisadi temele dayandıran klasik dönem sosyal bilimcilerinden farklı olarak Weber, ortaya koyduğu ideal tipler kuramı, bürokrasi ve modern aklın kavranmasından müziğe kadar pek çok alandaki tespitleriyle sınıf çalışmalarının pek çoğunun temel referans noktası konumundadır.

Weber, kapitalizmin ortaya çıkışını üretici güçlerin belirli bir seviyeye ulaşarak zoraki bir şekilde sonuçlandığı bir aşama olarak görmez. Üretici güçler sadece Batı Avrupa’da değil, neredeyse dünyanın tamamında benzer aşamalara sahip olmasına rağmen, modern kapitalizmin sadece Batı Avrupa’da ortaya çıkması ona göre; kapitalist ruhun ve bu ruhu somut bir zemine oturtan Protestan ahlâkının bu coğrafyalarda egemen olmasıdır. Weber, toplumsal sınıfları ve bu sınıflar arası ilişkileri de kapitalist toplumları açıklamak adına başlı başına yeterli bir analiz birimi olarak görmez. Sınıflar statü grupları gibi, toplumsal farklılaşmanın özel bir alanını ifade eder. Toplumsal farklılaşmanın temelinde ise, güç ve otorite ilişkilerinin dağılımı yatmaktadır. Güç ise genel anlamda ekonomik güç ile aynı değildir. Tersine; ekonomik gücün ortaya çıkışı, başka alanlarda var olan bir gücün sonu olabilir (2009: 269).

“Ekonomik sınıf ve statü grupları bireylerin görece güçlerini temsil eden iki farklı hiyerarşik oluşumdur. Bu iki hiyerarşiden sınıf, sosyal sınıfa dönüştüğünde grup bilinci gelişir. Grup bilincinin varlığı da statü gruplarının temel unsurudur. Bu iki öznel bilinç arasındaki temel fark ise; statü gruplarının sosyal onurla ilgili olması, sosyal sınıfın da ekonomik güç ile bağlantılı olmasıdır. Şöyle ki, gündelik hayatta

aynı kişi hem sınıf hem de statü olarak aynı mevkide yer alabilir. Ekonomik olarak en üst sınıfta yer alan birisi sıklıkla, aynı seviyede statü onuruna da sahiptir. Özellikle mülkiyet sahipliği ile statü onuru arasında yakın bir ilişki vardır. Aynı statü üyeleri arasındaki öznel farkındalık, günlük etkileşimde genellikle toplumsal kapanmaya ve başkalarını dışlamaya yol açmaktadır. Örneğin aynı statü grubundaki evlilik” (Weber 2012: 297). Dolayısıyla Weber burada statü gruplarının kendi içlerinde benzer niteliklere ve davranış örüntülerine sahip olduklarını ifade ederken bu benzerlikleri toplumsal kapalılık ve dışlama ile ilişkilendirmiştir.

Weber’e göre “bir toplumsal sınıf, bireysel ve kuşaklar arası hareketliliğin içinde basit ve tipik bir biçimde vuku bulduğu sınıfsal konumların toplamını oluşturur” (akt. Wright 2014). Weber, ampirik bir olgu olarak, kapitalizm koşulları altında, aralarında toplumsal geçişliliğin nadiren görüldüğu ve zor olduğu ama içlerindeki hareketin yaygın olduğu dört önemli toplumsal sınıfın saptanabileceğini önerir. Oluşan bu dört sınıf “hakim girişimci ve varlıklı gruplar, küçük burjuvazi, resmi kimlikli işçiler (orta sınıf) ve bunlardan yoksun olup tek varlığı emek güçleri olanlar (işçi sınıfı)” şeklindedir (Wright 2014: 51- 52).

Webercilere göre sınıf, bireylerin kapitalist piyasadaki konumları ile yaşam fırsatlarının eşitsiz dağılımı arasında bir bağ kurduğu için ilgi çekici olmaktadır. Sınıfların yaşam fırsatlarını şekillendirdiği ölçüde ilgiye mazhar olmasıdır ve bu neo-Weberci şemanın oluşturulmasında izlenen stratejidir (Wright 2014: 53- 54).

Weber’e göre: “Modern sanayi gittikçe daha karmaşık bir organizasyona ihtiyaç göstereceği için, bu faaliyeti idare etmek üzere dev bir bürokrasi ortaya çıkacak, her şey bu bürokrasinin ve ona sahip olan devletin kontrolü altına girecektir”. Şu halde der Erol Güngör: “Eski kapitalistler ve işçi sınıfı şeklindeki hiyerarşi yerine bir bürokratik hiyerarşi önem kazanacaktır”. Güngör Marx ve Weber’in sınıf anlayışlarını karşılaştırırken şu ifadelere yer vermektedir: “İnsanın esas özelliği kendi işini ve kendi hayat tarzını istediği gibi seçmesi iken, kapitalist sistem ona bu imkânı vermiyordu. Sınıf cemiyeti insanları, insani koşullardan uzak sayılabilecek bir şekilde yaşamaya zorladığı için bir çeşit köle cemiyeti idi”. Marx, bu köleliğin özünü oluşturan özel mülkiyetin kaldırılmasıyla hem “sınıf”ın hem de “yabancılaşma”nın ortadan kalkacağını iddia etmiştir. Weber’e göre ise insanın

insanlık vasıfları veya insanca yaşama denilen şeyden uzaklaşmasının asıl sebebi bürokratikleşme olayı idi. “Modern sanayi cemiyeti ister kapitalist ister sosyalist bir rejimle yönetilsin, bürokrasinin gittikçe büyümesine yol açacak ve bu da insanları bir çarkın dişlileri haline getirecektir. Üstelik sosyalizm daha çok merkezi planlamayı ve bürokratikleşmeyi gerektirdiği için, sosyalist rejimlerde insanlar daha fazla insanlıktan uzaklaşacaklardır (Açıkgöz 2000: 289- 290). Buradan hareketle Marx, insanı insani yaşam koşullarından alıkoyan asıl sorunun asıl nedenini kapitalist düzenin getirdiği özel mülkiyet olgusunu yönetim biçiminin şekillendirdiği iktisadi toplum yapısında arar iken; Weber, yönetim rejimleri fark etmeksizin artan bürokratikleşmenin, insanları, çarkları arasında ezeceğini iddia eder.

Weber (2012) geliştirdiği tabakalaşma kuramında; piyasada şansın ya da fırsatın türünün, bireylerin kaderi açısından ortak koşul olduğundan söz eder. Weber’e göre 1)birçok insan ortak yaşam şanslarının kendine özgü nedensel unsurlarına sahip olduğunda, 2)bu unsurlar bireylere gelir sağlamak için mallara ve fırsatlara sahip olma gibi ekonomik çıkarlarla sunulduğunda, 3)mal ya da işgücü piyasası koşullarında ortaya çıktığında, bir “sınıf”tan söz edilebilir. Böylece Weber’e göre sınıf durumu yaşam şanslarını belirleyen piyasayı yansıtmaktadır. Bununla birlikte yaşam şansını belirleyen mülkiyetin değerini de piyasa belirlemektedir.

Farklı piyasa sonuçları bireylerin eğitim, bilgi, beceri ve yetenek farklılıklarına dayandırılmaktadır. Weber’in piyasa gücü (the market power) tartışması, pazarlanabilir kaynaklara sahip olma ve kontrol etme yoluyla oluşan güç eşitsizliklerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan farklı yaşam şanslarıdır. Bireylerin yaşam şansları ve dikey hareketlilik fırsatları, endüstri ve kent toplumunda (gesellschaft) sınıfın yapılanma süreci olarak görülmektedir (Holton ve Turner’dan akt. Şengönül 2008: 3). Eğitim, bilgiler ve beceriler, toplumda kazanan ya da ticari sınıflara neden olmaktadır. Weber (2012) birçok piyasa durumunu görmekte ve böylece sınıfı belirlemenin güçlüğü ile karşılaşmaktadır. “*Ekonomi ve Toplum*” adlı yapıtında yirminin üzerinde ayrıcalıklı ve ayrıcalıklı olmayan mülkiyet ve kazanan sınıflar olduğunu belirtmektedir. Bu çoğulcu sınıf anlayışını, içerisinde bireysel ve kuşaksal hareketliliğin kolay ve tipik gerçekleştiği sınıf durumlarının bütünü anlamında sosyal sınıf tanımıyla analiz etmektedir. Giddens, Weber’in yaptığı bu denli çok sayıdaki sınıflamaya karşı; Weber’in kavrayışının zorluğunun da tıpkı

Dahrendorf'taki gibi belirlenemeyecek kadar çok sayıda sınıf tanımı yapması olduğunu ifade eder. Giddens'a göre bir sınıf sahip oldukları mallar ve kabiliyetler bakımından müşterek bir Pazar durumunu paylaşan bireyler toplamı demektir. Oysa bireyler tarafından sahip olunan mallar ve yetenekler aralığı, hayli değişkendir (1999: 97- 98).

Weber'in sınıfın belirleyicisi olarak birden fazla faktörü ortaya koymasının bir sonucu, kendisinin 'iktisadi sınıflar' dediği sınıf sayısının artmasıdır, iktisadi sınıflar birleşerek sosyal sınıfları oluşturur. Sosyal sınıflar ise artık piyasadaki iş durumuna göre belirlenmemekte, kısmen üretim araçlarının mülkiyeti kısmen de piyasa olanakları dört sınıflı bir toplumu meydana getirmektedir (Yıldırım 2017: 175):

1. Büyük girişimciler ve büyük mülk sahipleri,
2. Küçük burjuva [eski orta sınıf],
3. Yetkili çalışanlar [yeni orta sınıf],
4. İşçi sınıfı

Böylece Weber, eleştirdiği Marx'ın iki kutuplu sınıf yapısına karşı dört sınıflı bir toplum yapısını ortaya koyar. Bunlardan birisi, Marx'ın kapitalist rekabete dayanamayarak ortadan kaybolacağını söylediği küçük burjuva, diğeri de maaşlı orta sınıftır. Bu anlayıştan ötürü günümüz orta sınıf analizlerinin çoğunluğu Weber'in sınıf analizine dayalıdır. Weber bazen burjuva kavramını orta sınıf anlamına gelecek şekilde kullansa da, orta sınıf kavramını doğrudan hiç kullanmamasına rağmen orta sınıf analizlerinin çoğunluğu Weber'e dayalıdır. Weber, sınıfların belirleyicisi olarak üretim araçlarının sahipliğinden başka para sermaye, sosyal itibar, entelektüel bilgi ve fiziksel güç gibi farklı faktörler de sayarak dikotomik sınıf algılayışının değişmesine yol açmış ve orta sınıf analizlerinin önünü açmıştır (Yıldırım 2017: 176). Yıldırım'ın bahsettiği şekilde Weber'in sınıf analizleri günümüz orta sınıf anlayışlarının pek çoğunda temel alınır. Çünkü Weber dikotomik sınıf anlayışını değiştirerek iktisadi açıdan üretim araçları sahipliğinden başka sermaye, sosyal itibar, entelektüel bilgi gibi kavramları da sınıf analizlerine dahil etmiştir. Toplumsal hayatın bu denli farklılaştığı, yeni istihdam alanlarının oluştuğu ve oluşmakta olduğu, kültürel tüketim pratiklerinin daha ulaşılabilir olduğu ve eğitim-öğretim

yapılarının her geçen gün geliştiği günümüz toplumlarını iki kutuplu toplum yaklaşımı ile açıklamak eksik kalacağı gibi, yalnızca iktisadi açıdan yahut sadece üretim araçları sahipliği üzerinden açıklamak da yetersiz kalacaktır. Dolayısıyla Marx yerine Weber'in toplumsal sınıf(lar) üzerine tespitleri, pek çok çağdaş sosyal bilimci için daha fazla kullanılmış ve yeni yaklaşımlara bir öz oluşturmuştur.

Marx ve Weber tabakalaşma kuramlarında toplumda eğitimle ulaşılan orta sınıfa, profesyonel ve yönetimsel konumlara yer vermektedir. Sosyal sınıf kökenleri ile karşılaştırıldığında bireylerin eğitim yoluyla orta sınıf olarak kabul edilen profesyonel ve yönetimsel konumlara ulaşma durumu dikey sosyal hareketlilik olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, el emeği gerektiren işlerde çalışan ve işçi çalışan sınıfta yer alan anne babanın oğlunun ya da kızının üniversite öğrenimiyle edindiği mesleği yoluyla orta sınıf olarak varsayılan profesyonel ve yönetimsel konumlara ulaşması, dikey sosyal hareketlilik olarak görölmektedir. Sorokin, Lipset ve Bendix' in çalışmaları, el emeğine dayalı işlerden-mesleklerden el emeğine dayalı olmayan işlere- mesleklere doğru hareketi yukarı doğru dikey hareketlilik olarak tanımlamaktadır (akt. Şengönül 2008). Sosyal hareketlilik, genellikle endüstri toplumlarının açıklılığının bir ölçüsü olarak kullanılmakta ve yüksek hareketlilik oranları, gerçekten başarı ile temellenen fırsat eşitliliğinin liberal vaaadinin bir göstergesi olmaktadır. Blau ve Duncan, Amerika Birleşik Devletlerindeki yüksek sosyal hareketlilik oranlarını göstermekte ve bu durumun ileri düzeyde endüstrileşmenin ve eğitimin bir sonucu olarak ortaya çıktılığını ileri sürmektedir (akt. Şengönül 2008).

Marx ve Weber'in sınıf yaklaşımlarına kısaca bir karşılaştırma yapacak olursak;

Weber de tıpkı Marx gibi kapitalizmin kökenleri, ideolojinin rolü ve önemi, toplumsal yapı ile ekonomik süreçler arasındaki ilişki ile ilgilenir. Kavramsal netlik ve öznel vurgular içeren farklı sonuçlara ulaşan Weber tabakalaşma yazımına tüketim, yaşam tarzı, sosyal statü ile ilişkili bir yaklaşımla eklemlenir. Weber, 'sınıf'ı bireylerin iktisadi konumları ve güçlerine bağlı nesnel ölçütlerle kurulan aidiyetle ilişkili toplumsal gruplar olarak tanımlar ve Pazar ilişkileri ve günlük faaliyetler içinde tanımladığı 'sınıf' ve 'statü' terimleri aracılılığıyla açıklar. Ancak Weber'in

pazar ilişkileri, sosyal statü, yaşam tarzı ve yaşam şansı temelinde sosyal, ekonomik, politik ve kültürel boyutları da işaret eden tanımlaması Marx'ın sınıf tanımından daha fazla başvurulan bir yaklaşımdır.

2.2.1.4. Goldthorpe'un Weberci Sınıf Şeması

John Goldthorpe ve arkadaşları tarafından geliştirilen sınıf şemasının amacı, emek piyasaları ve üretim birimlerindeki konumları ayırt etmek ya da daha spesifik biçimiyle,... bu konumların farklarını, yol açtıkları istihdam biçimleri cinsinden açıklamaktır. Sınıflar şimdi iki temel ayrımı oluşturur: üretim araçlarına sahip olanlar ve olmayanlar arasındaki ayrım ve üretim araçlarına sahip olmayanların arasındaki işverenle ilişkiler bakımından ayrım (Wright 2014: 56).

Goldthorpe, 1960'lı yılların başından bu yana Britanya'nın sınıf yapısını analiz etmektedir. Lockwood ile birlikte yaptıkları erken dönem çalışmalar, kol gücüyle çalışan işçi sınıfı ile kafa gücüyle çalışan orta sınıfı birbirinden ayırt etmeye yöneliktir. Goldthorpe'un aşağıda belirtilen sınıf şemasında sınıflar mesleki statülere göre belirlenmiştir (akt. Yıldırım 2017: 184):

1. Yüksek dereceli profesyoneller, kendi hesabına çalışanlar veya maaşlılar; yüksek dereceli idareciler (administrator) ve memurlar (officials); büyük ölçekli endüstriyel kuruluşlardaki yöneticiler (managers); büyük mal sahipleri,
2. Düşük dereceli profesyoneller ve yüksek dereceli teknisyenler; düşük dereceli idareciler (administrator) ve memurlar; küçük ölçekli işlerde, endüstriyel kuruluşlarda ve hizmet sektöründe yöneticiler (managers); kafa işçilerinin denetçileri (supervisors),
3. Yönetimde ve alım-satım işlerinde rutin işleri yapan non-manüel çalışanlar; satış personeli; hizmet sektöründe faaliyet gösteren tüm diğer çalışanlar,
4. Küçük mal sahipleri; kendi işinde çalışan zanaatçılar; profesyonellerden başka diğer kendi hesabına çalışanlar. Bu gruba küçük burjuva da denebilir.
5. Düşük dereceli teknisyenler; denetçiler ve kol işçileri,
6. Bütün endüstri kollarında vasıflı, kol işçileri ve ücretli çalışanlar,
7. Yarı vasıflı ve vasıfsız kol işçileri; tarım işçileri.

Her ne kadar daha önce Dahrendorf gibi bu kavramı kullananlar olsa da orta sınıfa ilişkin olarak Goldthorpe'un en önemli katkılarından biri, bu sınıfı "hizmet sınıfı" olarak kavramsallaştırmasıdır. Ona göre orta sınıflar; kafa işçileri, profesyoneller ve yöneticilerden oluşan hizmet sınıfı ve kendi işinde çalışan küçük burjuva olmak üzere üçe ayrılmaktadır (akt. Yıldırım 2017: 186).

Weberci bir düşünür olan Goldthorpe, üretim araçlarının mülkiyetini neredeyse hiç dikkate almayarak, sınıfları mesleki statülere göre belirlemiştir. Bu görüşü doğrultusunda, "yüksek dereceli çalışanları, büyük mülk sahipleriyle beraber en üst sınıfa koyması, Goldthorpe'un en çok eleştiri aldığı konuların başında gelmektedir" (Yıldırım 2017: 188).

Çağdaş sosyolojideki çeşitli yaklaşımlarda, mesleklerle benzer bir şekilde, tüketim kalıpları ve yaşam tarzı sınıflar arasındaki farklılığı vurgulamak için gösterge olarak kullanılmaktadır. Toplumsal sınıfları tanımlamada tüketimin önemi Weber'in yazılarına kadar geri gider. Amerika'da Thorstein Veblen ve Avrupa'da Georg Simmel, modern endüstri toplumlarında tüketimin rolünü daha 20. yüzyılın başlarında vurgularlar. Savaş sonrası dönemde Herbert Marcuse, insanların yeni ihtiyaçları ve arzuları ile ilişkili olarak tüketimin yeni kavramlaştırması ve kuramlaştırmasında, insanlık koşullarını önceler. Bu yazarların, kentli yaşam tarzında boş zaman ve tüketim ile ilgili çalışmaları, modern kapitalizmde tüketim ve tüketicilik analizleri için başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

Burada Veblen'in tüketim ile toplumsal sınıflar arasında kurduğu ilişkiye biraz yakından bakmak hem yeni günümüzün yeni orta sınıf yapısını anlamak hem de tüketim odaklı yaşam tarzı farklılıklarını anlamlandırmak açısından faydalı olacaktır. Veblen, "gösterişçi tüketim" kavramı ile "yenice ortaya çıkan grupların, eski orta sınıfın ya da daha üst kesimin pahalı ve göze çarpan tüketim alışkanlıklarını taklit ederek kendilerini farklı bir şekilde sunduklarını" belirtir. Veblen'in gösterişçi tüketim ile kastettiği çiftçiler, serbest çalışan doktor, eczacı gibi tıbbi profesyoneller ve bürokratlardan oluşan eski Amerikan orta sınıfa eklenen ekonomik olarak yenice zenginleşenlerin, yani "sonradan görmeler" in ya da Fransızcasıyla nouveau richelerin tüketimi araçsallaştırmalarıdır. Veblen'in sonradan görme olarak

adlandırdığı bu grup ‘vaziyeti birazcık toparlamış’, ‘hali vakti yenice düzelmiş’ ya da ancak iki yakası bir araya gelmiş yeni zenginleşenleri de içerecek bir toplumsal kesimi nitelendirir. Böylece gösterişçi tüketim, yeni zenginleşenlerin, eski orta sınıfın ve hatta sadece orta sınıfın değil, sınıfsal olarak kendilerinden daha üst konumda yer alan ve görece daha köklü toplumsal kesimlerin yerleşik tüketim alışkanlıklarını ve maddi kültürünü göstere göstere taklit ederek tüketmeyi anlatır (Veblen 2014). Dolayısıyla Veblen’in bu ifadelerini, bugünün yaşam tarzı ve boş zaman alışkanlıkları temelli toplumsal sınıf analizlerine bir kılavuz olma niteliğindeki çalışmalar olarak değerlendirilebilir. Böylece Veblen toplumsal konum, statü, saygınlık, kimlik ya da aidiyet gibi öznelliklerle, sınıf konumu tanımlama çabasındaki yazarların nesnel göstergelere referans veren çalışmalarına farklı bir açıdan bakılabileceğini ortaya koymaktadır.

Boratav toplumsal sınıf çözümlerinde izlenen ikinci ve en elverişli yaklaşımı tarihsel maddecilikte bulmakta ve bu yaklaşımı şöyle ifade etmektedir: Maddecî tarih görüşünün temel bir önermesine göre belirli bir sınıf yapısı, belirli üretim ilişkilerinden türer ve dolayısıyla bu ilişkilere tekabül eder. Sınıflı toplumlardaki çeşitli üretim ilişkileri ise dolaysız üreticiler aracılığıyla yaratılan artı ürüne el koymanın farklı mekanizmaları ile tanımlanır ve birbirinden ayrılır. Artık ürüne el koymanın bu ikinci kertesini, temel (birincil) bölüşüm ilişkilerini oluşturur. Sınıf farklılıkları bu bağlamda eşitsizlik değil, sömürü sorunsalı içerisinde ortaya çıkar. Bu formülasyonu bir kez kabul ettikten sonra, toplumsal sınıfların -burjuva toplumsal biliminin aksine- sadece bir sıralama işlemi ile belirlenemeyeceğini; “tek başlarına” ve birbirlerinden bağımsız şekilde tanımlanamayacağını da kabul etmeliyiz. “Artık ürüne el koymanın her belirli biçimi ve mekanizması, belirli bir toplumsal sınıflar düalitesi yaratır. Bu diyalektik bir düalitedir ve bunun içinde her sınıf bir diğerine hem bağımlıdır; hem de onunla karşıtlık ilişkisi içindedir. Dolayısıyla, her sınıf, artı-ürüne el koymanın her belirli ve iyi tanımlanmış biçimi içinde, kendi diyalektik karşıtına bağlı olarak tanımlanabilir. Kapitalist, feodal ve köleci biçimler içinde işçi sınıfını burjuvaziden, serfi senyörden, köleyi efendiden bağımsız olarak tanımlamak mümkün değildir. Kuramsal ve tarihsel olarak bunların dışında çeşitlemeler de söz konusudur: Yarı feodal, “Asyatik” üretim biçimleri ve küçük meta üretimi içinde de her biçimin kendine özgü sınıf düaliteleri doğacaktır”.

Ancak Maddeci tarih görüşüne dayalı sınıf çözümlenmeleri zaman zaman kuramsalci bir metodolojik sapmaya savrulma eğilimindedir. Bundan kastettiğim şudur: Daha önceden oluşturulmuş kuramsal bir senaryonun içinde toplumsal sınıflar, rolleri önceden belirlenmiş soyut aktörler olarak tarih ve toplum sahnesinde yer alırlar; bunlara belli tavırlar, tutumlar, tepkiler atfedilir; ampirik/tarihsel malzeme de bunları doğrulamak ve kanıtlamak amacıyla oldukça selektif ve gevşek bir biçimde kullanılır”(2016: 17- 29).

Borataş sosyal grup ve tabakaları belirlemeye ve bunlarla toplumsal sınıflar arasındaki ayırım çizgisini çizmeye ilişkin ise, bunun ancak artığın yeniden paylaşım süreçlerini çözümlenerek yapılabileceğini ifade etmektedir. Her toplumsal kuruluştta, temel bölüşüm ilişkileri içinde el koyulan artık ürün, piyasa içi ve piyasa dışı mekanizmalarla yeniden paylaşılır veya aktarılır. Bu yeniden paylaşım/aktarma süreçlerine “ikincil bölüşüm ilişkileri” diyebiliriz. İkincil bölüşüm ilişkilerine birbirinden ayırt edilebilen düzenli biçimlerle katılanlar, belirli toplumsal grup ve tabakaların tanımlanması ve teşhisi –toplumsal sınıflardan farklı olarak- ikincil bölüşüm ilişkilerine bağlı olarak mümkün olabilir. Bu çerçevede içinde iki ana kategori söz konusudur. Ekonomiye egemen olan sınıfların alt gruplarını, ara-tabakalardan ayırt etmek gerekir. Kapitalist bir ekonomide birinci kategori sınıai, mali, ticari sermaye ve rantiyeler arasında artı değerın paylaşılması biçiminde ortaya çıkar. İkinci kategoriye giren ara tabakaların başlıcaları ise bürokrasi, serbest meslek sahipleri ve (Türkiye gibi az gelişmiş toplumlarda daha fazla önem taşıyan)“marjinal gruplar”dır ve bu gruplar var oluşlarını piyasa mekanizması veya devlet aracılığıyla gerçekleştirilen artık aktarımları ile sürdürürler. Marxist yazın içinde oldukça esnek bir biçimde kullanılan “küçük burjuvazi” terimi ile genellikle bu ara tabakaların tümü veya bir kısmı kastedilir. Görüldüğü üzere, toplumsal sınıfların aksine, toplumsal grup ve tabakaların belirlenmesinde yukarıda sözü edilen diyalektik düalitenin varlığından söz etmek yararsızdır; zira bu durumda artığı yaratan ve artığa el koyan iki sınıfın dolaysız karşıtlığı söz konusu değildir (2016: 18).

Talcott Parsons ise toplumsal hiyerarşi ve sınıflandırmanın, toplum tiplerine göre farklı kriterlerde oluştuğunu ve tarih boyunca insanların, birbirlerini sosyal hiyerarşi içinde sıralarken, başlıca şu özelliklere göre bir sıralama yaptıklarını ifade eder: “Akrabalık münasebetleri, otorite ve iktidar, mal veya servet, şahsi vasıflar,

başarılar. Her devirde bunların hangisine öncelik verilerek insanların sosyal konumlara yerleştirileceği, o devrin hakim değer sistemine bağlı olmuştur. Örneğin, feodal cemiyette insanların doğuştan sahip olduğu vasıflar önem kazanır. Kapitalist cemiyette ise iktisadi güç önemlidir. Sosyalist sistemlerde de (ideal olarak) herkes mevkiinin gerektirdiği rolü nasıl ifa ettiğine bakılarak değerlendirilir. Bununla birlikte hiçbir cemiyet, katıksız olarak bu üç tipten birine girmediği için, her cemiyette, hiyerarşi yukarıda sayılan beş unsuru da içine alır” (Aron’dan akt. Açıkgöz 2000). Ancak bu doğrultuda sınıf sisteminin oluşumu bakımından toplumları modern ve geleneksel diye iki biçimde değerlendirirsek diyebiliriz ki; Geleneksel toplumlarda ve modern toplumlarda sınıf sistemini meydana getiren temel kriterler farklıdır. Geleneksel toplumlarda bu temel kriteri, verilmiş vasıflar oluştururken, modern toplumlarda kazanılmış vasıflar önem kazanmaktadır.

Pierre Laroque (1975) geleneksel toplumlara ilişkin şu tespitte bulunur: “Sanayileşme öncesi toplumlarda sosyal yapı nispeten serttir. Fakat bu böyle bir toplumda bir sınıftan diğerine geçilemez demek değildir. Örneğin, toprak mülkiyetine sahip olmak nadiren yönetici aristokrasi sınıfına geçmeyi sağlar. Dolayısıyla ekonomik bakımdan gelişmemiş ilkel toplumlarda kelimenin modern manasıyla gerçek bir sınıf yapısı görülemez. Laroque bu duruma gerekçe olarak da bu tip toplumlardaki birlikçi karaktere dikkat çeker.

Raymond Aron ise “Hangi hallerde sosyal sınıf yapısından bahsedilemez?” sorusuna şu şekilde yanıt verir:

“Üç hal aklıma geliyor: Birincisi, sosyal farklılaşmada asıl prensibin ekonomik değil, dini veya ırki olduğu durumdur. Mesela Güney Afrika’da cemiyetin topyekün organizasyonuna hakim olan prensip elbette ki ırk ayrılığıdır. Aynı şekilde Yakın-doğu memleketlerinin çoğunda da ayırım sosyal olmaktan ziyade dindir. İkinci olarak eğer her ferdin kaderi, onun cemiyette ait olduğu bütün guruba değil de tamamen kendi gayretine bağlı ise ve bir cemiyetin fertleri tek bir çizgi üzerinde aynı noktadan yarışa başlıyorsa, orada da sosyal sınıftan bahsedilemez. Herkesin eşit şansa hayata atılması, modern sanayi cemiyetlerinin hiçbirinde gerçekleştirilmiş değildir. Nihayet bütün fertlerin sosyo-ekonomik durumlarının esas itibariyle aynı olduğu bir cemiyette de sosyal sınıf yoktur, ancak böyle bir hal görülmüş değildir.

“Aron, Machiavelli’den Pareto’ya kadar birtakım sosyologların, bütün cemiyetlerde asıl farklılaşmanın sosyal sınıflar arasında değil, fakat idare edilen kitle ile idare eden azınlıklar arasında bulunduğu kanaatine vardıklarını söyler. Bu sosyologların yorumu bize bir bakış açısı kazandırmıştır, o da toplumdaki tabakalaşmanın gerekirci bir anlayışla sadece sosyal olmayıp, siyaset kaynaklı da olabileceğidir. Fakat şunu unutmamak gerekir ki toplum kompleks bir yapıdır ve ondaki gelişmeleri tek nedene bağlı olarak açıklayamayız. Toplumda gelinen noktanın pek çok sebepleri ve çeşitli sonuçları olabilir. Hemen hiçbir gelişme bir diğerinden bağımsız değildir. Örneğin toplumsal farklılaşma sosyal temel üzerine siyasi bir hüviyet kazanabilir veya siyasi sınıflama sosyal imkânların değişmesini de beraberinde getirebilir. Kısaca toplum her şeyiyle bir bütündür”. Machiavelli ve Pareto’nun değindiği noktaya ilişkin olarak Laroque ise: “Toplumlar siyasi ve hukuki etkilerle çok çabuk farklılaşmaya doğru yönelirler. Hür insanlarla kölelerin ayrılması şüphesiz bu farklılaşmanın en eski şeklidir teshirinde bulunur” (akt. Açıköz 2000: 291).

Aron sınıfın tanımında ‘statü’ ye özel bir önem verir. Ona göre, bir cemiyet içinde her biri birbirine benzer itibar mevkiine sahip bulunan insanlardan meydana gelmiş çeşitli zümrelere “sosyal sınıflar” diyebiliriz. Ekonomik kazanç sosyal sınıfı belirlemek için tek başına yeterli bir kriter olamaz. Aron bu gerçeği ifade etmek için şu örneği verir: “Genellikle aynı gelire sahip oldukları halde bir işçi, bir küçük burjuvaya kıyasla, gıda maddelerine daha fazla, ikametgâha ise daha az para sarf etmektedir. Zamanla işçinin ekonomik ve sosyal güvenlik hayat şartları küçük burjuvaninkine yaklaşma temayülü gösterse bile işçinin yaşam tarzı bu ekonomik yükselişi gecikmeli olarak takip edecektir (akt. Açıköz 2000: 291-292). R. M. Maclever ve Charles H. Page ise sosyal tabaka ve sınıf kavramını şöyle açıklarlar: “Sosyal tabakalar sosyal manada üst üste (yani alt ve üst anlayışına imkân verecek tarzda) bir cemiyetin nüfusu içinde yer almış bulunan sosyal sınıfların meydana getirdiği farklılaşma durumunun belirtileri olmaktadır. Sosyal sınıf ise, fertlerin (belirli kriterlere göre) dahil oldukları sosyal kategorilerdir (akt. Açıköz 2000: 292).

Sosyal sınıfların tanımlanmasında Amiran Kurtkan (1963)’a göre iktisadi kriter ve statü kriteri olmak üzere iki kriter esas alınır. Kurtkan sosyal sınıfların tayininde önemli bir rolü bulunan statüyü ise şöyle tanımlar: “Statü, ferde kendi elinde olmaksızın ve sosyal hizmetine bakılmadan ona bir hürmet, itibar ve etkililik

derecesi sağlamak üzere başkaları tarafından atfedilen veya isnat edilen sosyal durumdur” Ona göre sınıf ise: “Aynı sosyal hayat tarzını paylaşan fertlerin meydana getirdiği bir sosyal kategori veya gruptur”.

Türk sosyoloji geleneğinde farklı bir çizginin öncülerinden olan Erol Güngör ise, bir cemiyette sosyal yapının sınıflar halinde oluştuğunu söyleyebilmek için üç şartın gerekli olduğunu ifade eder: “1- Cemiyetin insanları esas itibariyle kendi tabakalarındaki kimselerle sosyal etkileşime girerler. 2- Her sosyal tabakanın yaşayış tarzı kendi içinde çok benzer olduğu halde, diğer tabakalardaki hayatlardan farklılık gösterir. 3- İnsanlar kendi cemiyetlerinin sınıflar halinde ayrıldığına inanırlar ve herkesin bu sınıflardaki yeri hakkında ortak bir anlayışa sahiptirler” (Açıkgöz 2000: 292). Bu üç maddeyi aynı sırayla ve benzer bir şekilde ifade edecek olursak: Aynı sosyal şartları paylaşan insanların, daha çok birbirleriyle sosyal etkileşim halinde olmaktadır. Bir tabaka içindeki bireylerin sosyal şartları benzer olduğu halde, farklı tabakalardaki bireylerden farklıdır. Üçüncü olarak ise, topluluk üyelerinin, toplumun sınıflardan meydana geldiğinin kavrayışına varmalarıdır.

O halde Güngör’e göre, bir grubun sosyolojik anlamda sınıf olarak kabul edilebilmesi için, grup içindeki fertlerin kendilerini o gruba mensup hissetmeleri gerekli koşul, fakat yeterli koşul değildir. Başkalarının o grup fertlerini, kendi aralarındaki sosyal benzerlik ve diğerlerinden ayıran farklılıklara istinaden bir sosyal bütünlük içinde addetmeleri de bir sosyal sınıfın oluşumu için vazgeçilmez bir gerekliliktir. O halde sınıf içindeki fertlerin birlik ve sınıf dışındaki fert ve grupların fark idrakinin zihinlerde uyanması hususu sınıf sürecinin en son ve soyut safhasıdır. Zira sosyal sınıfın oluşumu fiili olandan zihni olana doğru bir seyir takip eder. Toplumsal yaşantı ve toplumsal koşullar, iş durumu, sahip olunan mülk, oturulan semt, boş zamanı değerlendirme şekli, eğlenme şekli, tahsil, aile ve dost çevresi gibi unsurlar insanların mensup olduğu sınıfı belirleyen objektif şartları teşkil ederken, bu şartlara haiz fert ve ailelerden meydana gelen topluluğu bir sınıf olarak düşünmek, onlara bir kıymet ve statü biçmek de sübjektif şartları meydana getirir (akt. Açıkgöz 2000: 293).

Buraya kadar fikirlerine değindiğimiz sosyologların (Parsons, Laroque, Aron, Güngör, Bilgiseven), sınıfı tanımlarken özellikle şu iki noktada birleştikleri sonucunu

çıkabiliriz. Şöyle ki; bir sosyal farklılaşmanın sınıf olabilmesinin en büyük iki şart, 1-Bu farklılaşmanın kendi içinde homojen olması, 2-Ona örnek teşkil eden sosyal olgulara kapalı olmasıdır. Başka bir ifadeyle, bir insan grubuna sosyal sınıf diyebilmemiz için, o topluluğun üyeleri arasında şu hususlarda denklik veya benzerlik olması gerekir: 1- Eğitim Düzeyi 2- Meslek Grubu 3- Gelir Düzeyi 4- Yaşam Tarzı 5- Sınıf Bilinci. Bugün dünyanın neredeyse hiçbir yerinde bütün bu şartları taşıyan bir ideal sınıf bulmak güç olsa da; toplumların hemen hiçbirinin yapı itibarıyla homojen olmayı başaramayıp, farklı kesimlerden oluşan heterojen bir yapıda devam ettikleri bir gerçektir.

Toplumsal yapı ve üretim ilişkilerini farklı bir boyuta taşıyan Endüstri Devrimi ile birlikte kuşkusuz bir sosyal dönüşüm de başlamıştır. Dolayısıyla bu devrimler sınıflar üzerinde de etkiler yaratmış ve hatta aynı sosyal sınıf üzerinde farklı etkiler yaratmıştır. Bu durum ise, sınıf tanımına ilişkin bulanıklığı belirginleştirmiş ve ileride değineceğimiz “çelişkili sınıf konumları” oluşumunda dikkate değer bir paya sahip olmuştur. Koşar (2016)’ın da işaret ettiği üzere sosyal devlet anlayışı, bazı ülkelerde daha etkin bir şekilde işlerken, kimi ülkelerde çeşitli nedenlerle zayıf kalmış ve sınıf yapısının ülkeler arası farklılaşmasının nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Sözelimi, işçi sınıfına mensup bir İngiliz ailesi ile aynı sınıfa mensup bir Türk ailesi farklı sosyo-ekonomik vb. koşullara sahip olabilmektedir. Dolayısıyla bu durum, evrensel bir sınıf tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır.

2.2.1.5. Orta Sınıf Tartışmaları

Orta sınıfın sınıfsal analizde nereye konumlandırılacağı, konuya hangi ekollerden yaklaşılabileceği ile doğrudan bağlantılıdır. Örneğin klasik sosyolojinin sınıf yaklaşımlarında; Marxist bir bakış açısıyla sınıf, üretim araçlarına sahip olma temelinde ele alınacak; yani üretim araçlarını elinde tutan üst sınıf ve bu araçlardan yoksun olduğu için kendi emeği üzerinden var olmaya çalışan proletarya olmak üzere iki temel sınıfa ulaşılabilecektir. Weberyan bir yaklaşımda ise sınıf, doğrudan üretim ilişkileri içindeki konum ile değil piyasa konumuyla ölçülecektir. Modern sosyolojinin sınıf yaklaşımları ise daha çok yaşam tarzı, kimlik, kültürel pratikler, lüks tüketim metaları üzerinden tartışılmaktadır.

19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren sıklıkla kullanılan ‘orta sınıf’ veya ‘orta sınıflar’ tanımlamaları oldukça farklı biçimler almıştır ve bu durum, kuşkusuz sınıfsal yapıyı etkileyen koşullarla birlikte, kavramın muğlaklaşmasına yol açmıştır. ‘Sınıf’ kavramı modernite ile birlikte ifadesini bulmuş olsa da “toplumsal ‘orta düzey’in tarihi Antik Yunan toplumuna kadar götürülebilir. Aristoteles *Politika*’da ‘orta sınıfı’ ‘yumuşak tabiatlı’, ‘uçların karşıtı’ ve ‘denge figürü’ olarak tanımlamıştır. Hatta orta sınıfın varlığı, işleyen bir demokrasinin ve iyi bir yönetimin garantisidir. Orta sınıfı siyasal istikrarın ve demokratik rejimin temeli olarak gören bu bakış açısı Thomas Aquinas ve İbn Haldun gibi Orta Çağ düşünürleri ve Rönesans Dönemi’nde Hümanistler tarafından devam ettirilmiş ve 18. yüzyılın Aydınlanma düşünürleri tarafından tekrar etkin hale getirilmiştir. Montesquieu’ya göre ‘ortalama’ (orta anlamında) ‘sağ duyu’nun teminatıdır. Rousseau ise Cumhuriyetçi ideali gerçekleştirmeye en yakın toplum biçiminin ‘herkesin bir şeye sahip olduğu’ toplum olduğunu savunur. 19. yüzyıl içinde ise daha politik bir göndermede bulunularak kullanılan ‘orta sınıf’ genel olarak ‘ılımlılığın’, ‘çalışma’nın, ‘küçük mal sahipliği’nin ifadesi halini almıştır” (Şannan vd. 2015: 14). Yani toplumdaki hiyerarşi içerisinde yukarıda sözü edilen ‘orta sınıf’, pek çok alanda orta seviyeyi temsil edecek şekilde (ılımlı, denge içinde, mütevazı) tanımlanmıştır.

Tarihsel bir dönemde insanların yaşama alışkanlıkları, istekleri, kaygıları, tüketimleri, ekonomik gelirleri ve beğenileri üzerinden ortak deneyimlerle ortaya çıkan yaşam biçimleri miras kalır ve paylaşılır. Durağan bir yapısı yoktur dolayısıyla sürekli oluşum ve değişim halindedir. Orta sınıf da böylesi bir ilişkiselliğin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Lawrence James “*Bir Tarih: Orta Sınıf*” adlı kitabında orta sınıfın kökenlerini ve geçmişini 1300’lü yıllardan itibaren ele alırken, belirginleşmesini 1700’lü yıllardan 1800’lerin ilk yarısına kadar olan dönem aralığı içerisinde anlatır. Dolayısıyla bugün, üretim ilişkileri içerisinde orta sınıf ve değişim ele alınmak istendiğinde 1800’lerin başları ve özellikle ikinci yarısından günümüze uzanan bir tarih aralığından bahsedildiği anlaşılmaktadır (Uca 2016: 25).

Bu yıllarda üretim biçiminin değişmesi endüstriyel işçi sınıfının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönem sadece işçi sınıfını oluşturmamış, aynı zamanda işçi sınıfının çalışma koşullarını ve biçimini de belirlemiştir. Yaşanan değişimin en belirgin yönü, işçi sınıfının mekânsal özelliği olarak ortaya çıkan kirli,

hastalıklı, ölüm oranlarının yüksek olduğu, gittikçe artan nüfus ile barınma ve yoksulluk sorunlarının yaşandığı şehirler olmuştur. Bu süreçte Endüstri Devrimi ile kitleselleşen emeğin ve dönüştürülen yaşam biçimlerinin yarattığı sorunlar, sermaye ile işçiyi sıklıkla karşı karşıya getirmeye başlamıştır. Bu karşılaşma, çıkan pürüzleri burjuvazi lehine sistemi devam ettirmenin arayışları, orta sınıf olarak tanımlanan çalışanların üretim ilişkileri içerisindeki varlık temellerini ortaya çıkarmıştır. Bu açıdan bakıldığında orta sınıfın oluşumunun arkasında temel olarak iki arka plan belirlemektedir. İlki, kol emeğiyle çalışmayan kişilerin kapitalist sisteme uyum sağlamasıyla oluşmuştur. Bu kişiler kültürel ve sosyal sermayesini geliştiren; ancak üretim araçlarına sahip ol(a)mayan, metanın değişim değeri üzerine bilgisi olan, Pazar ilişkilerine hakim bir emek biçimidir. Orta sınıfın oluşumunu belirleyen bu arka plan Amerika’da Avrupa’ya göre daha farklı bir seyirle kapitalist sisteme uyum sağlamıştır (Mills’den akt. Uca 2016: 25- 27).

Orta sınıfı oluşturan ikinci arka plan ise işçi sınıfını iyi tanıyan, onlar üzerinde etkisi olan, üretim güçlerinin düzenlenmesinde sermaye sahiplerine yardım eden; günümüzde vardiya amiri, takım lideri, inşaat veya tarla çavuşları vb. diyebileceğimiz genellikle işçi kökenden gelen ve üretim araçlarına sahip olmayan, sosyal ve kültürel sermayeleri sınırlı olan kesimdir (Uca 2016: 27).

“Orta sınıf kavramı ile ilgili tartışmaların yoğunlaştığı özellikle 1970’li yıllar, Marshall’ın da vurguladığı üzere, ne tam olarak burjuvaziye ne de proletaryaya sokulabilen, buna bağlı olarak da sınıf taksonomilerinin ortaya konuluşunda bir dizi “sınır problemi” doğuran; yöneticiler, denetçiler ya da maaşlı profesyoneller gibi “ara” rollere sınıfsal konumlar atfetme sorunuyla boğuşmaktaydı. Bu süreç orta sınıf literatüründe yoğun tartışmaları beraberinde getirmiştir” (Bourdieu’den akt. Öğütle ve Çeğin 2013: 66). Araştırmamızın Wright’ın sınıf çözümlemesi başlığında detaylı olarak bahsedildiği üzere, Wright tüm bu tartışmaları dört ana grupta ele alıp sorgulamaktadır ve kendisine yeni bir mevki atfetmektedir.

Orta sınıflar meselesi aynı zamanda Marx ve Weber arasındaki önemli tartışmalardan birini oluşturmaktadır. Giddens’in (1999) ortaya koyduğu değerlendirmelerde sınıf yapısı hususunda Marx ve Weber arasındaki en temel fark, kol gücüne dayalı olmayan maaşlı çalışanların durumudur. Kol gücüne dayalı

olmayan piyasada diplomalı ve pazarlanabilir vasıfları olan maaşlı sınıf konusunda Marx ve Weber oldukça farklı görüşler ileri sürmüşlerdir (akt. Yanıklar 2011). Kapitalist sınıf yapısında iki kutuplu sınıf yapısı ön plana çıkmasına rağmen, Marx beyaz yakalı sınıfın kapitalizmin gelişimine paralel olarak sayıca artacağını öngörmüştür. Ancak burada şu parantezi açmak faydalı olacaktır: Marx bu sınıfın kapitalizmden sosyalizme geçişte önemli bir güç kaynağı olamayacağına inandığı için bu sınıf ile ilgili ayrıntılı analizler yapmamıştır. Marx maaşlı orta sınıfın, burjuvazinin yardımcı kuvveti olduğunu düşünmüştür. Bu sınıf, kapitalizm çok büyük bir artı değer ürettiği için büro ve teknik hizmetleri gerçekleştirme ihtiyacını karşılamaktadır. Yaptıkları işler proletaryaya göre daha fazla kazanç getirebilir ancak işçi sınıfına daha yakın konumdadırlar. Kapitalist sınıf ile sömürü ilişkileri içindedirler ve aldıkları ücret bakımından kapitalistlere bağımlıdırlar (Marx 1998).

Weber ise eşitsizliğin dağılımına vurgu yapmaktadır; maaşlı orta sınıf üyelerinin gelirleri ve yaşam standartları daha iyidir ve sınıf çıkarları işçi sınıfının çıkarları ile aynı değildir. Weber'e göre kapitalizm genişledikçe işçi sınıfı ve küçük burjuvazinin çocukları, beyaz yakalı işler için piyasaya girecektir ve dolayısıyla orta ve üst orta sınıfın hem sayısı hem de önemi artacaktır. Alt sınıflardan orta ve üst-orta sınıflara doğru hareketlilik, Marx'ın iddia ettiği gibi bu sınıfların işçi sınıfı ile birlikte devrimci bir harekete katılma ihtimallerini büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır (Weber 2012).

Poulantzas, Marx'tan esinlenerek sınıf konumlarını kavramlaştırmak için, 'üretken ve üretken olmayan emek' ve 'kol ve kafa emeği' ayrımı yapar. Üretken emek, maddi malların üretiminde doğrudan artı değer üretirken, üretken olmayan emek bunu yapmaz (Burris'den akt. Arslan 2012: 64.) Üretken olmayan emek olarak servis çalışanlarını, devlet ve ticari işlerde çalışanları işçi sınıfından dışlar ve bu sektörlerdeki ücretlileri 'yeni küçük burjuvazi'nin bir parçası olarak düşünür. Üretken olmayan zihin emeğini ifade eden çağdaş yeni küçük burjuvazi, küçük dükkân sahipleri, esnaflar, serbest çalışan profesyoneller, küçük ve orta büyüklükteki girişimciler, servis sektöründeki ücretli işçiler, devlet ve ticaret işçileri, yöneticiler, idareciler, profesyoneller ve teknisyenlerden oluşur (Arslan 2012: 64). Dolayısıyla, "orta sınıf"ların nasıl farklılaştığına ilişkin literatürün kapsamı çok geniş olmakla birlikte, içinden kabaca üç temel gündem tespit etmek mümkündür; yapısal/ideolojik

pozisyona dair farklılaşmalar, “orta sınıf”ların kültürel/tüketim alanına dair farklılaşmalar ve “orta sınıf”ların hareketlilik dinamiklerine göre farklılaşmalar (Karademir Hazır vd. 2016: 68).

Mike Savage ve ortak yazarları ise bu yazını üç ana kategoriye ayırıyorlar. Birincisi, soyut ve çözümlenmeli olup, orta sınıfı kapitalist sınıf ile işçi sınıfının ikili ilişkilerinin arasına yerleştirir. İkincisi görgüldür; çeşitli sınıfların iş, kültür ve yaşam tarzlarını tanımlayıp bunların birbirlerinden farklılıklarını vurgular. Üçüncüsü ise, orta sınıfları “kendi başlarına belirgin toplumsal sınıflar” olarak kuramsallaştırır (Savage’dan akt. Rutz ve Balkan 2016: 47).

Rutz ve Balkan (2016)’ın kullandıkları anlamıyla orta sınıf şu özellikleri taşıyor:

- Kapitalist toplumun iki ana sınıfı olan burjuvazi ile proletarya arasında kalan sınıf, katman ve gruplardan oluşuyor.
- Bu gruplar kapitalizmin tarihi hareketi içinde değişen sosyo- ekonomik yapısına paralel olarak değişiyor. İçinde yaşadıkları koşullar, üretim araçlarıyla ilişkileri, toplumun yeniden üretiminin içindeki işlevleri değişikliğe tabi oluyor. Dolayısıyla orta sınıflar olarak tanımladığımız gruplar zaman içinde değişikliğe uğruyor. Aynı kalan, bunların ana sınıfların arasında bulunan alanı kaplamasıdır.
- Bu bakımdan orta sınıflar ana sınıflardan sınırlarının ve somut varlık biçimlerinin bulanıklığı ve değişkenliğiyle ayrılıyor. Ana sınıflar kapitalizm varlığını sürdürdüğü sürece üretim araçlarıyla belirlenmiş bir ilişki temelinde açık, belli, pek az değişen bir varlığa sahiptir, sınırları bellidir. Orta sınıfların varlık koşulları değişir, sınırları bulanıktır.
- Orta sınıflar heterojendir. Daha ayrıntılı bir tahlilde farklı alt sınıflar olarak ayrıştırılabilecek özelliktedir (2016: 44- 45).

Ayrıca Rutz ve Balkan’ın tezi, orta sınıfların yeniden üretiminde kültürel sermayenin(Bourdieu’cü anlamda) belirleyici bir rol oynadığıdır (2016: 45).

Avrupa ve diğer bazı ülkelerde orta sınıf tartışmalarına dair literatüre bakıldığında ise elde edilen bulgular şu şekildedir:

“Tarih boyunca orta sınıf kavramı önce burjuvaziye, daha sonra küçük burjuvaziye sonrasında ise ‘beyaz yakalıları’ işaret etmiştir. Yine 19. yüzyılda Tocqueville ve Marx, Fransa’da aristokrasie karşı ortaya çıkan yeni sınıfı, yani burjuvaziye ‘classe moyenne’ (orta sınıf) olarak tanımlamıştır. Bu durum yalnızca Fransız toplumuna özgü de değildir. Örneğin İngiltere’de ‘middle class’ yeni ortaya çıkan bir sınıfa, toprak aristokrasisine ve onun düzenine karşı çıkan burjuvaziye işaret eder. Fakat Avrupa toplumlarında aristokrasinin güç kaybetmesiyle birlikte semantik bir kayma gerçekleşir. Marx, Engels ve Proudhon’un yazılarında ‘orta sınıf’ küçük üreticiye, küçük burjuvaziye göndermede bulunmaya başlar. 20. yüzyıl ile beraber orta sınıf kavramı Amerika Birleşik Devletleri’nde ve Batı Avrupa’da kol gücüne dayalı olmayan ücretlileri, yani ‘beyaz yakalıları’ ifade etmeye başlar. Ayrıca sosyal bilimlerde de bu yeni kesimle ilgilenmeye girişir. Bu doğrultuda Alman sosyal bilimciler öncü rol oynamıştır” (Şannan vd. 2015: 15).

19. yüzyılın sonundan itibaren Alman akademisinde sosyal reformcu profesörler arasında, bu yeni toplumsal kesim üzerine tartışmalar yürütülür. İktisatçı Gustav Schmoller bu yeni sınıfı, değişen ekonomik koşulların gelişen modern bir ifadesi olarak ifade eder ve özellikle memurları ve kol gücü dışında ücretli çalışanları bu sınıfın çekirdek yapısı olarak görür. Fransa’da ise orta sınıflar Maurice Halbwachs’la beraber sosyal bilimlerin konusu haline gelir. Halbwachs orta sınıfa özgü karakteristiği; mavi yakalılardan ayrılma çabası, saygınlık tasası, dünyevi bir yaşam tarzı olarak sıralar. Benzer gelire sahip işçi ailesiyle orta sınıf ailesinin, ikincisinin, ev aletleri ve ev içi dekorasyona, boş zaman ve eğlence faaliyetlerine ve sağlığa daha fazla önem atfetmesi yoluyla farklılaştıklarını vurgular (Şannan vd. 2015: 15). Burada görüşlerine yer verilen yazarların fikirlerinden oluşan çeşitliliğe bakarak dahi, ortak paydada buluşan bir orta sınıf yaklaşımına ulaşmanın pek mümkün olmadığı görülmektedir. Öyle ki bir katmanı, bilhassa bir sosyal sınıfı oluşturan birden fazla bileşen olabilmektedir.

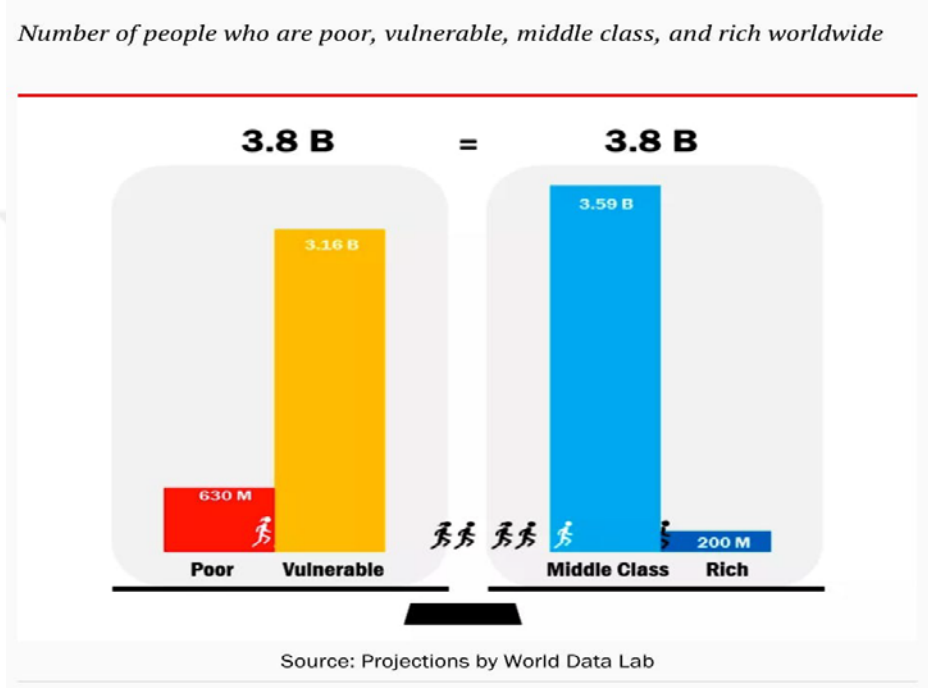
“Kıta Avrupası’nda orta sınıf üzerine gerçekleşen bu öncü çalışmalar dönemi Wright Mills’in “*White Collar: The American Middle Class*”(1951) adlı yapıtından sonra yeni bir evreye girer. Mills orta sınıfın konumu ile ilgili üç farklı yönelim tespit eder: “i)siyasi açıdan bağımsız, modern toplumda anahtar işlevi üstlenen ve ileride egemen sınıf olmaya meyilli, ii)farklı sınıflar arasında güçlü bir denge ve istikrar

faktörü oluşturan, böylelikle emek ile sermaye arasında tampon rolü oynayan, iii) burjuvazinin bir uzantısı olarak siyasi muhafazakârlığa yatkın bir sınıftır” (Şannan vd. 2015: 15- 16).

Amerika ve Avrupa’da, orta sınıf çalışmalarına yönelik ilginin 1980’li yılların ortasından 1990’lı yılların sonuna kadar azaldığı, bu alandaki çalışmaların bir duraklama dönemine girdiği görülür. “Touraine bu durumu, toplumsal sınıflar arasındaki hiyerarşinin belirsizleşmesi ve “yatay bir toplum”a geçişle açıklar” (akt. Şannan vd. 2015: 17).

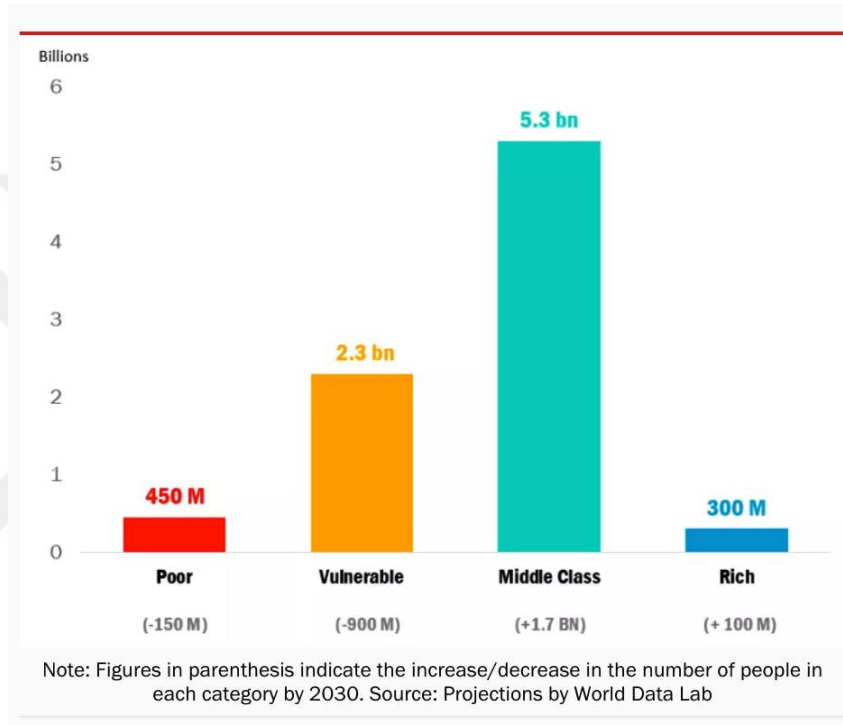
Bottomore, bütün bu değişimler kapsamında, 20. Yüzyılın muazzam sosyal ve politik değişimlerinde öne çıkan üç sınıf olduğunu belirtir: Bunlar, entelektüeller, sanayi yöneticileri ve üst düzey devlet memurlarıdır. Bu grup çoğunlukla önceki yöneten sınıfın mirasçılarıdır ve toplumun yeni biçimlerinin yaratılmasında hayati faillerdir. Bu kadar büyük bir sosyal etkinin bu seçkin gruplara atfedilmesi ise ilk başta genel elitler teorisinden ve bu teorinin sağladığı Marxizm eleştirisinden kaynaklanmaktadır (2001: 53).

Orta sınıf popülasyonunun dünya genelindeki mevcut haline baktığımızda, World Bank 2018 verilerine göre alt sınıf ve savunmasız sınıfın toplamı(3.8 milyar), orta sınıf ve zengin sınıfın toplamı(3.8 milyar)nın birbirine eşit olduğu aşağıdaki grafikte görülmektedir. Orta sınıf konumunda bulunan birey sayısı ise Şekil 1.'de görüldüğü üzere 3.59 milyardır.

Şekil 1. Eylül 2018- Küresel düzeyde gelir grupları (World Bank)

Sınıfların popülasyonunun yakın gelecekte nasıl olacağına ilişkin ise World Bank'in aynı 2018 raporunda (bkz. Şekil 2); 2030 yılına gelindiğinde orta sınıf popülasyonunun dramatik bir artış göstererek 5.3 milyara ulaşacağı ön görülmektedir. Grafikte görüldüğü üzere alt sınıf ve orta sınıfın arasında yer alan savunmasız sınıfın da sayıca dramatik bir azalış göstereceği göz önünde bulundurulduğunda, savunmasız konumdan orta sınıf konumuna doğru bir yukarı doğru artan sosyal hareketlilik olacağı sonucuna ulaşabiliriz.

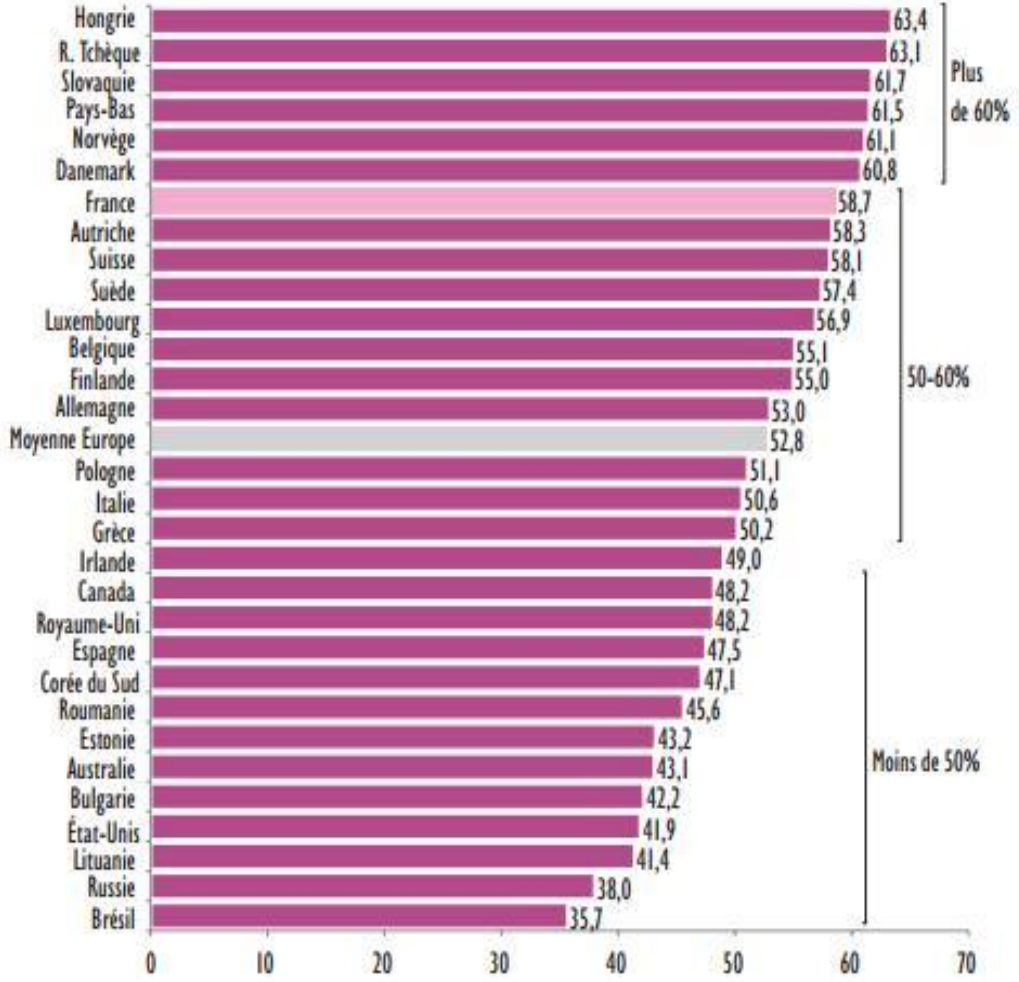

Şekil 2. 2030'da olması beklenen başat orta sınıf (World Bank)

Avrupa’da orta sınıfların oran ve bazı karakteristik özelliklerine ilişkin Bigot ve çalışma arkadaşlarının yaptığı “*Les Classes Moyennes en Europe*”(Avrupa’da Orta Sınıflar) adlı, 29 Avrupa ülkesinin dahil edildiği çalışmada ülke içi orta sınıf hane oranlarına bakıldığında, ülke içi toplumsal sınıf oranının çoğunluğunu(%60 ve üzeri) orta sınıfların oluşturduğu ülkeler şunlardır; Macaristan, Çekya, Slovakya, Hollanda, Norveç ve Danimarka. Ülke içi toplumsal sınıfların %50’sini orta sınıfların oluşturduğu ülkeler ise Fransa, Avusturya, İsveç, Belçika, Almanya, İtalya, Yunanistan. Ülke içi orta sınıf oranının %50’nin altında kaldığı ülkeler ise, İspanya, Portekiz, Birleşik Krallık, Rusya, Bulgaristan (2011: 53)(bkz. Şekil 3). Bu 29 ülkenin hane içi yıllık ortalama gelirlerine baktığımızda ise; 2524£(Romanya) ile 36.587£(Lüksemburg) aralığında oldukça yüksek bir farklılığa sahip oldukları görülmektedir. Lüksemburg’tan sonra en yüksek yıllık gelire sahip olan ülke ise Norveç(35.726£)’tir. Ardından 20000£ ile 25000£ hane içi yıllık gelire sahip orta sınıfların olduğu ülkeler; Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa, Avusturya, İsveç, İrlanda, Danimarka’dır. 10000£’nin altında yıllık gelire sahip orta sınıf hanelerini ise Portekiz, Çekya, Polonya, Macaristan, Bulgaristan oluşturmaktadır(2011: 54). Bigot ve çalışma arkadaşlarının ulaştığı verilere göre 1980’lerden 2009’a doğru Almanya’da ülke içi orta sınıf oranı azalmakta, Danimarka’da artmaktadır. Diğer ülkelerdeki orta sınıf oranlarında ciddi bir azalma ve artış olmadığı görülmektedir.

EN FRANCE, 59 % DES MÉNAGES FONT PARTIE DES CLASSES MOYENNES

Proportion de ménages dont les niveaux de vie sont compris entre 0,7 fois et 1,5 fois la médiane des niveaux de vie

Source : Calculs à partir des données SILC 2009 d'Eurostat pour l'ensemble des pays hormis la Russie (LIS 2000), l'Australie (LIS 2003), les États-Unis, le Canada et la Suisse (LIS 2004) et la Corée du Sud et le Brésil (LIS 2006).

Şekil 3. Avrupa ve Diğer Bazı Ülkelerde Ülke İçi Orta Sınıf Oranları

Ülke içindeki toplumsal sınıfların en yüksek oranını, orta sınıfların oluşturduğu bu ülkeler aynı zamanda Dünya Bankası'nın 2018 raporunda yer alan ekonomisi en çok gelişmiş ülkeler kategorisinde; Norveç, İzlanda, Lüksemburg, İsviçre, Danimarka, İsveç, Hollanda, İrlanda, Avustralya, Avusturya, Finlandiya, Almanya (World Economic Forum 2018: 13) yer almaktadır. (Buradaki gelişmişlik düzeyi, sürdürülebilirlik, sosyal devlet uygulamaları, istihdam, refah yapısı gibi ölçütler baz alınarak hesaplanmıştır). Dolayısıyla buradan hareketle, yüksek oranda bir orta sınıf grubuna sahip olmanın, ekonomik gelişmişlik düzeyi en yüksek olan ülkelerin bir karakteri olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

 Most inclusive advanced economies	Rank
Norway	1
Iceland	2
Luxembourg	3
Switzerland	4
Denmark	5
Sweden	6
Netherlands	7
Ireland	8
Australia	9
Austria	10

Source: Inclusive Development Index 2018, World Economic Forum

Şekil 4. Ekonomisi En Gelişmiş Ülkeler (World Bank)

Avrupa ülkeleri bazında sosyal hareketlilik durumlarına bakıldığında ise, Finlandiya, İrlanda, Hollanda ve Polonya'da sosyal hareketlilik pozitif yönde yüksek ve gelişmektedir. Ve söz konusu ülkelerde eğitim faktörü, gelişme için ciddi fırsatlar sunmaktadır. Buna karşın Avrupa ülkelerinin yarıdan fazlasında sosyal hareketlilik oranları yüksek değil veya düşüştür. Örneğin; Bulgaristan, Fransa, Almanya, İtalya ve İspanya'da düşük düzeydedir (Siegmann ve Schäfer 2017: 5-6)

Orta sınıf tartışmalarının en yeni ve yoğun içeriği olan yeni orta sınıf yazınına geçmeden önce Türkiye’de orta sınıf yapısına dair yaklaşımlardan ve orta sınıf(lar)ın tarihsel gelişim aşamalarından bahsetmek, günümüz sınıf yapılarını anlamak açısından faydalı olacaktır.

Türkiye’de orta sınıfın özgün karakterini oluşturan temel bir farklılık bulunmaktadır. Orta sınıf Türkiye’de küçük girişimcilerin, genellikle tarıma dayalı üretim yapan mülk sahiplerinin kapitalizmle ve politik temsiliyetle ilişki kurmalarının başlamasıyla oluşmuştur. Orta sınıfı oluşturan gruplar Avrupa ve Amerika’daki oluşumlarla benzerlik göstermesine rağmen bu grupların kapitalizmle ilişkileneceği Türkiye’de farklıdır. Türkiye’de orta sınıfın yapısını belirleyen şey, sadece piyasa ilişkileri değildir, aynı zamanda devlet yönetiminin yapısıdır. Bu durum Türkiye’de orta sınıfın özgün yapısını oluşturmuştur (Karpaz 2014).

Şerif Mardin sıklıkla belirtilenin aksine, Osmanlı’da Meşrutiyet öncesi dönemde 18. ve 19. asrın ilk senelerinde ticaret ve sanayi ile meşgul olan orta halli bir Türk- İslam grubunun olduğunu belirtir. “Osmanlı’nın çöküşünün hızlanması bu orta tabakanın ortadan kalkması ile başlar. 1830’larda muhtelif Avrupa devletlerinden ve bilhassa İngiltere’den ithal edilen malların Türkiye’ye daha kolayca girişini sağlamak amacıyla yapılan ticari anlaşmalar ve Türk mallarının korunmamış olması neticesinde, bu sınıfı o zamana kadar ayakta tutan imkânların Avrupalıların eline geçtiğini görüyoruz. Osmanlı orta tabakasının erimesine neden olan bu gelişmeleri en iyi canlandırmış yazarlardan Ziya Paşa, “Hürriyet” gazetesinde yazdığı bir makalesinde 1830’larda Galata ve Beyoğlu’nun hala geniş çapta Osmanlı ticarethanelerine ev sahipliği yaparken 1860’lara kadar o ticarethanelerin Rumların eline geçtiğinden dert yanarak, bu durumun sebeplerini tahlil etmiş ve Türk esnafının ortadan kalkmasına neden olan bu olayı şu şekilde anlatmıştır: “Ticaretanelerin Avrupalıların eline geçmesi bu mesleğe olan rağbeti azaltmıştır, sonuçta tüccarlar evlatlarını kâtip olarak yetiştirmeye çalışmışlardır. Bu dönemde imparatorluk kalifiye eleman eksikliği ve orta tabakanın eksikliğinden kaynaklı sorunlarla yüz yüze kalmıştır. Osmanlı’yı bu devirde batmaktan kurtaran gelişme, Tanzimat’tan sonra iyi kötü yeni bir orta tabakanın oluşmasıdır. Biraz önce bahsi geçen tüccar ailelerin kâtip olarak yetiştirdiği kesim, dönemin memurları olarak mülkiyenin de desteğiyle güvenilir idare elemanları haline gelmişler ve bu

memur kesimi, bugün birçok siyasi ve idari kurumun kurulmasına yardım etmiştir. Bu sınıf I. Dünya Savaşı'nın yarattığı şiddetli enflasyonla ortadan kalkmış olmakla birlikte, savaştan sonra bir kısmı Türkiye Cumhuriyeti memur kadrolarına aktarılmış ve (Mardin' göre) İnkılapların ülkede yerleşmesinde en çok bu orta memur tabakasının yardımı olduğu açıktır" (2018: 338- 339).

Karpat'a göre, Osmanlı'da toprak sisteminde gerçekleştirilen çeşitli reformların hepsi, toprağa dayalı bir orta sınıfın yükselişini teşvik etti ve ona yasal dayanak hazırladı. Özellikle 1858'de çıkarılan Toprak Kanunu bu süreci hızlandırdı. Bu orta sınıf, Marxist anlamda gerçek bir sınıf olarak sınıf bilincinden, örgütlenmeden yoksun olduğu için, onu gerçek sosyal sınıf kriterleri açısından tanımlamak zor olsa da bir çeşit proto-sınıftır. Böylelikle mülk, yeni mülk sahibi grupları devletten ayıran yeni tipte bir toplumsal hiyerarşinin, statünün ve kimliğin temeli haline geldi. Bu aynı zamanda Osmanlı Devleti içindeki ilk gerçek sivil gruptu. Bir sınıfta var olan pek çok geleneksel özellikten yoksun olan bu grup, yine de bir amaca sahipti; yeni kazandığı toprak mülkiyeti hakkını devam ettirmek, devletin saygı göstermesini ve bu hakların geri alınmaması için devletin gücünü sınırlayacak her tür siyasi düzenlemeyi destekleme noktasında birleşti (2014: 129-130).

Osmanlı'da kapitalizmin kökenine ilişkin coğrafi konum ve ticaret faktörleri konularında Gevgilili'ye göre Doğu ile Batı arasında, ticaret yollarının kavşak noktasında yer alan Anadolu'nun refahının orta çağdaki başlıca sırrı, uluslararası ticaretten ekonomiye sağlanan bu büyük paydır. Haçlı savaşları Anadolu ve bütün Doğu Akdeniz kıyı kentlerine ilk kapitülasyonları getirmekle birlikte kozmopolit bir tüccar zümresi olarak levanten sınıfın güçlenmesini sağlamıştır. Dışsal dinamikler ve özellikle kozmopolit ticaret burjuvazisi, Osmanlı İmparatorluğunun kapitalistleşme sürecinde de özel roller oynayacak iki büyük tarihsel faktördür. Zira, özellikle Osmanlı toplumunda iç ekonominin sarsıntı geçirdiği bütün tarih anlarında bu iki etken kararlaştırıcı güçler olarak ekonomik gelişimin doğrultusunu başka yönlere saptırabilecektir" (1989: 47- 48).

Gevgilili'ye göre Türk toplumunda klasik feodalizmin Batı ile eş anlı olarak doğuşunu önleyen tarihsel nedenlere baktığımızda: Anadolu, Batı'daki gelişmelere

uygun olarak iki kez klasik feodal yapıya yönelmenin eşiğine kadar gelmiş ve her iki olayda da Anadolu halk yığınlarının dünya görüşü ve çıkarları feodalleşmeyi reddetmiştir. Türkiye Selçukluları Anadolu'ya, İslâm fetih hukuku ile Türk göçebe geleneğinin birleşimi olan mirî(kamusal) toprak düzenini temelli olarak yerleştirmişlerdir. Bütün ülke toprakları kamusal mülkiyet altına alındıktan sonra çiftçiye ancak ekeceği toprak üstünde kullanma hakkı tanınmıştır. Osmanlı tımar düzeninin özünü teşkil eden Selçuklu küçük ikta sistemi, zamanla Anadolu'da bütün feodal yapının yerini almıştır. Anadolu'da tipik toprak aristokrasisinin görülmeşişinin tarihsel nedeni olan bu büyük olay, pratikte, Türkiye'de feodal anlamda bir sermaye birikiminin gerçekleşmeşişinin de temel nedenidir (1989: 48-49). Dolayısıyla bu farklılaşma, iki toplumun yapısının da farklılığına işaret etmekle birlikte sınıf konumlarının da oldukça farklı güzergâhlarda geliştiğini göstermesi açısından önemlidir.

Osmanlı Devleti'nde orta sınıfın tarımdan ticarete kayması, millileşmesi ve Anadolu'nun bir ekonomik pazar olarak görülmesi ise İttihat ve Terakki döneminde gerçekleşmiştir. Onların uyguladığı milli iktisat siyasetinin bir uzantısı olarak "Halka Doğru" hareketi bir orta sınıf hareketine dönüşmüştür. Amaçları, maddi olanla kültürel olanı aynı potada eritmektir. İttihatçılar Anadolu esnafıyla bütünleşiyor, Anadolu'da "ulusal pazar" oluşturmanın gereğine inanıyorlardı. İttihat ve Terakki'nin 1911 yılında kapitülasyonları kaldırmasıyla ticarete yönelen orta sınıf, gittikçe yükselmeye başladı (Karpaz 2014).

I. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte kurulan Meclis-i Mebusan üyeleri Türkiye'de ortaya çıkan ilk orta sınıfın kökenlerini oluşturmaktadır. Karpaz (2014)'a göre, Meclis üyelerinin emlak olarak adlandırılan bir mülke sahip olmaları, işçi veya topraksız köylü içinden seçilmiyor oluşları, nüfuzlarının olması ve meclis çatısı altında ortak çıkarlara ve temsiliyete sahip oldukları gerçeği Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte ilk orta sınıf biçiminin temellerini atmıştır. Dönemin Osmanlı topraklarının her bir yanından gelen Müslüman ve gayrimüslim kişilerden oluşan meclis uzun süre devam etmemesine rağmen bir sınıfın yapısının ilk biçimini sunması bakımından da önemlidir.

Sonrasında Mebusan Meclisi'nin feshedilmesiyle orta sınıf üyelerinin bir kısmı kendi entelijansiyanını ortaya çıkarmıştır. Ancak bu entelijansiyanın özelliğini belirleyen önemli bir faktör vardır: 1868'e kadar Osmanlı'da yabancıların taşınmaz mülk sahipliği hakkı olmadığından, tarıma dayalı üretimin mülküne sahip orta sınıf üyeleri Müslüman kökenlidir. Bu kişiler yönetimde değişimini muasırlaşma üzerinden istemelerine karşın bankacılık, ticaret, edebiyat gibi alanlarda entelijansiyyaya sahip değildir. Bu açığı kapatmak için birçok kişi Avrupa'ya eğitim almaya gönderilmiştir. Bu eğitim kurumlarının müfredatı modernleşme ve millilik üzerinden kurulmuştur. Dolayısıyla Karpat'a göre, Osmanlı'dan günümüze orta sınıfın şekillenmesi ile Türklüğün şekillenmesi arasında bir ilişki bulunmaktadır. Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gibi isimlerin fikirleri bu bağlam içerisinden de düşünülmelidir (Karpat 2014). Buradan hareketle Osmanlı'nın son döneminde ortaya çıkan Jön Türkler hareketini de düşünebiliriz. Jön Türkler, Mebusan Meclisi üyeleri olmamakla birlikte Fransa' da eğitim almış ve döndükten sonra modern ve milli bir yönetimin oluşması anlayışını benimseyen bir hareket olmakla birlikte, Fransız milliyetçiliğinden etkilenen bu hareketi benimseyenler, Türkiye'de benzer şekilde milliyetçi yapıda birtakım yenilikler getirmeye çalışmışlardır.

Cumhuriyet sonrası döneme baktığımızda ise toplumsal, ekonomik vb. birçok değişim ve dönüşümün devlet eliyle yapıldığı gerçeğinden hareketle diyebiliriz ki: Türkiye'de Cumhuriyet'in kurulmasından sonra kültürel ve ekonomik (ki bunlara kentsel politikaları da dahil edebiliriz) politikalar vasıtasıyla oluşturulan devletçi bir orta sınıf ve bu politikalara dahil olamayan veya dolaylı dahil olan geleneksel bir orta sınıf vardır. Karpat (2014)'ın çalışması da bu ifadeyi destekler niteliktedir:

“Cumhuriyetin kurulması sonrası gerçekleştirilen köklü değişimlerin yapısı Avrupa temelli bir orta sınıfın yaratılmasını kolaylaştırmasına karşın, tabandan bir orta sınıf yaratamamıştır. Türkiye'de I. Meşrutiyet'ten başlayıp Cumhuriyet'in kurulması ve hemen sonrasındaki sürece kadar ortak hafızaya ve çıkarlara sahip bir orta sınıf vardır. Bu orta sınıfın bir kısmı kapitülasyonların kalkmasıyla ticaret ve kapitalist sistemle uyumu sağlayan kurumları(bankacılık, eğitim, lojistik) yönetme kapasitesini ele geçirdi” (Karpat 2014). Diğer bir ifadeyle, benzer ekonomik sermayeye sahip orta sınıfın bir kısmı, zamanla kültürel ve sosyal sermayesinin, dönemin yönetim politikalarıyla uyumu sayesinde kapitalist sisteme daha hızlı adapte

oldu. Ancak büyük şehirlerde ticaret ve sanayi temelli üretim yapan orta sınıfın ekonomik sermayesi, tarım temelli üretim yapan orta sınıfa göre güçlenmiştir. Bu durum uzun vadede İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyük şehirlerin orta sınıflarıyla Anadolu'nun diğer yerlerindeki orta sınıfların kültürel sermayesinde ve kolektif hafızasında ayrılmaya neden olmuştur. Karpat'ın ifadeleriyle bu hafıza ayrımı orta sınıfın kapitalist üretim ilişkileriyle kurduğu ilişki hakkında değil, Türkiye'de orta sınıfın devlet yönetimiyle kurduğu ilişkinin ayrımıyla gerçekleşmiştir.

1930'lardan beri üzerinde konuşulan 1945'te yürürlüğe geçirilmeye çalışılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile iki ayrı sermaye ve orta sınıf karşı karşıya gelmiştir. Bu karşılaşma durumu liberalizme uyum sağlayan sanayi burjuvazisinin ve tarım temelli sermaye sahiplerinin uzlaşabileceği bir yönetim modeline giden süreci hızlandırdı. Ve tek parti eliyle yaratılan devletçi orta sınıf döneminden çok partili döneme geçildi. Çok partili dönemde liberalizm ve onun getirdiği serbest piyasa noktasında birleşen, devletten nispeten daha bağımsız bir orta sınıf modeli oluşmaya başladı. 1950 ve 1960'lı yıllarda Avrupa ve Amerika ile ekonomik uyum önemini korurken, kültürel uyum ikinci plana itilmiştir (akt. Uca 2016: 37- 39).

20. yüzyılda yaşanan II. Dünya Savaşı'nın yaralarının sarılmasından sonra toplumlar daha fazla refah arayışı içerisine girmiş ve bu bağlamda gerçekleştirilen teknolojik gelişmeler, toplumların pek çok alanında yenilikleri beraberinde getirmiştir. Bu yeniliklerden bir kısmı, bilişim teknolojisinin de gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni meslekler ve uzmanlaşma alanlarıdır kuşkusuz. Dolayısıyla bütün bu değişimler toplumların yaşam koşullarını etkilediği gibi sınıfsal yapıları da etkilemiş ve hatta literatürde yer verilen, bu bölümde de bahsedilecek olan, yeni bir sınıfın doğmasının zeminini hazırlamıştır.

Çağlar Keyder (2013)'e göre burjuvazi artık istediği şeyleri aldı, dönüştürücü potansiyelini çoktan kaybetti. Buna karşılık dünya sahnesine çıkan yeni bir sınıf var ve bu sınıfın talepleri bildiğimiz ekonomik ve siyasal gündemin içinde cevap bulamıyor. Yeni orta sınıf olarak adlandırılan bu sınıfın ayırt edici özellikleri; modern toplumda oluşan iş bölümü içerisinde eğitim, beceri, bilgi gerektiren işleri yapmaları. Kendileri işveren değiller ancak nitelikleri itibarıyla vazgeçilemez bir konumdalar. Zihinsel emekleri karşılığında ödüllendiriliyorlar; daha fazla

sorumluluk alıp karar verme durumundalar. Yani yeni orta sınıfı tanımlamak için önemli kriterler; eğitim ve işverenlere karşı nisbi özerklik. Bu kesim işçi sınıfıyla ilişkilendirilen toplumsal hareketlere fazla rağbet etmez. Onlar daha çok bireysel özgürlük, çevre duyarlılığı, devletin baskıcılığı türü konularda duyarlı olabilirler. Keyder, yeni orta sınıfın aslında köken olarak çok daha eskiye dayandığını belirterek ilk büyük örneğin 1848’de çeşitli ülkelerdeki devrim çabalarının düşünülebileceğini ifade etmiştir. 1848’ in gençleri, kendileri dışındaki insanların bireysel özerkliğini kabul edemeyen aristokrat ve muhafazakâr kalıplardan kurtulmak istiyorlardı ve ilk önce Fransa’da, sonrasında Avrupa’nın diğer ülkelerinde haklar elde ettiler. “Ulusların İlbaharı” olarak anılan bu devrim dalgası köken olarak çoğunlukla küçük burjuvaziden gelen gençlerin öncülüğünde gerçekleşmiştir. Benzer şekilde yarım yüzyıl önce bugünkü Türkiye’nin gelişmesi düzeyine benzer noktada, Fransa’da başlayıp dünya düzleminde önem kazanan 1968 Hareketi’nde de aynı 1848’deki gibi kemikleşmiş bir elit tarafından engellendiğini düşünüp sokağa çıkan gençler vardı. Hızla büyüyen bir üniversite mezunu nüfus, maddi sıkıntıyı geride bırakan bir orta sınıf, babalarının iktidarına karşı çıkıp kendine özgürlük alanı açacak bir siyasi platform arayan, kendi bilgilerinin değerlendirilebilmesi için gerekli ortamı oluşturmaya çalışan eğitimli gençler. Talep ettikleri siyasi dönüşümü hemen kazanmasalar dahi bu olaylar Batı dünyasının toplumsal gelişmelerine damga vurdu. Meksika, Kore, Türkiye gibi yeni orta sınıfın gelişme düzeyinin aynı ölçekte olmadığı toplumlarda 1968’in yansımaları gözüktü fakat buralardaki hareketler daha çok devletçilik, kalkınmacılık ve anti emperyalizm çerçevesinde devleti yönetenleri etkilemeye yönelik gündemlere hapsedildiler.

Cumhuriyet’in ilk döneminde ikiye ayrılan ve daha sonraki dönemde sık sık karşı karşıya gelen Türkiye orta sınıfı ve sermayesi, Turgut Özal’ın Batı kültürünü dışlamadan Anadolu kültürünü kucaklaması ve neoliberal ekonomi modelinin desteklenmesi noktasında birleşti. Bu dönemde Cumhuriyet’in devletçi orta sınıfıyla geleneksel orta sınıf arasındaki sermaye farkı neoliberalizmle gelen post-modern kültür ile birlikte görünmez hale geldi. Türkiye’de orta sınıfın özgün yapısının temel özelliklerinden ilki, orta sınıfın bağlı bulunduğu sermayenin yapısına göre kendini şekillendirmesidir. Diğeriyse genel eğilimlerinin sermaye sahibi olmak veya üretim

ilişkilerindeki konumlarını yükseltmek oluşudur. Bu temel yapısal özellikleri günümüze kadar beş dönem içerisinde değerlendirilebilir (Uca 2016: 39- 40).

1. Orta sınıfın oluşma/oluşturulma dönemi: Bu dönem I. Meşrutiyet'ten başlayıp II. Dünya Savaşı'na kadar geçen süreyi tanımlamaktadır.
2. Çok partili döneme geçildikten sonra orta sınıf dönemi: Bu dönem çok partili yaşama geçişten 12 Eylül 1980 darbesine kadar uzanmaktadır.
3. Neoliberalizm dönemi: 1980 sonrasında başlayarak Özal'ın ölümüne kadar olan zamanı kapsamaktadır. Piyasanın kuralları belirlenmesi ve devletçi politikaların belirleyiciliğinin azalması nedeniyle orta sınıfın üyelerinin tamamının Türkiye Cumhuriyeti tarihinde en eşit şartlarda rekabet piyasasında yer aldığı dönemdir.
4. Özal'ın ölümünden 2000 yılına kadar olan dönem: Bu dönem, neoliberal iktisat politikalarının devam ettiği, Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının oluşturduğu devletçi orta sınıf eğilimleriyle geleneksel orta sınıf eğilimlerini uzlaştırıcı bir iktidar arayışının yaşandığı dönemdir.
5. Ak Parti iktidarından günümüze kadar olan dönem: Karpat'a göre, Özal'ın ölümü bir yönüyle de devletçi orta sınıfı ve geleneksel orta sınıfı bir potada eriten iktidarın ölümüdür. Sonraki dönemde kurulan iktidar arayışları iki ayrı orta sınıfı bir potada eritmeyi başaramamışlardır. Günümüze kadar gelenekçi olarak kabul edilen orta sınıf bu dönemde devletçi orta sınıfa dönüşmüştür. Buna karşın eski devletçi orta sınıf, neoliberal profesyonel iş ahlakını benimseyerek rekabet piyasasında elini güçlendirme hedefindedir (Uca 2016: 40- 41).

Burada kapitalizmin getirdiği farklılaşmanın sınıflar üzerine olan etkilerinden ve sistemin orta sınıf(lar) düzleminde işleyişinden söz etmek gerekirse, Marx'ın soyutlama mekanizması temelinde sanayi kapitalizminden bilişsel kapitalizme geçerken üretim, tüketim, dolaşım ve bölüşüm süreçlerinde yaşanan farklılaşmaları orta sınıf emeği üzerinden ele almak günümüz orta sınıf ve beyaz yakalı ayrışmasını anlamak için verimli bir hat sunmaktadır. Bu bağlamda üretim araçları teknolojisinin gelişmesi kapitalizmin dört temel(üretim, tüketim, dolaşım, bölüşüm) ayağında meydana gelen değişimler üzerinden incelenmiştir. Endüstriyel kapitalizm

döneminden bilişsel kapitalizme doğru geçildikçe hegemonik emek biçiminde değişim yaşanmıştır. Fabrikada çalışan kitlesel işçi emeğinin eylem gücü ve diğer emek biçimleri üzerindeki etkisi yavaş yavaş kaybolmuştur. Çünkü Avrupa, kitlesel işçisinin örgütlü mücadelesi kazanımlarla sonuçlandıkça burjuvazi kendisi için yeni stratejiler ve manevra alanları yaratmayı denemiş ve savaş teknolojilerinin de etkisiyle hızla gelişen üretim teknolojisini kullanmıştır. Sonuçta kapitalizm “race to the bottom” ilkesini hayata geçirmiştir. Buna göre ortadan kaybolan veya değerini kaybeden kalifiye işleri yapan emekçiler yeni ortaya çıkan işleri kapabilmek için aralarında dibe doğru hızlı bir yarış içerisine girmişlerdir. Bu durum işçi örgütlenmesinin güçsüzleşmesine ve eski tip protesto biçimlerinin etkisiz kalmasına neden olmuştur. Ayrıca kitlesel işçinin yüksek ücret alarak gerçekleştirdiği işleri ileri kapitalist ülkelerden çekilerek emek ücretinin düşük olduğu ülkelere kaydırılmıştır (Sennett ve Cobb 2017). Bu süreçte işçi sınıfının emeği değer yitirirken orta sınıf emeğinin belli bir biçimi de giderek güçsüzleşmiştir zira kitlesel işçinin üretim ilişkileri içerisinde değersizleşmesine neden olan etmenler orta sınıf emeğinin de değersizleşmesine neden olmuştur. Hindistan’da yer alan çağrı merkezleri buna en güzel örnektir. Çağrı merkezleri Amerika ve Avrupa ülkelerine hizmet vermesine karşın çalışanları o ülkelerdeki çalışanlara göre daha eğitilmiş ve fakat düşük ücretli Hintlilerden oluşmaktadır. Bugün bu değersizleşmeyi temsil eden orta sınıf üyeleri değildir. Üretim ilişkileri içerisinde endüstriyel kapitalizmin örgütlenme biçimlerini arayan ancak benliklerinde orta sınıf ve burjuvazi refleksleri taşıyan beyaz yakalı işçilerdir. Orta sınıf ve beyaz yakalı çalışan arasında yaşanan ayırım üretim temelli ele alındığında beyaz yakalı işçinin 20. Yüzyılın mavi yakalı işçisine benzer biçimde olduğu görülür (Uca 2016: 43- 45).

Türkiye’de kapitalizmin gelişimin çizgisine ilişkin ise Adalı şu ifadelerle yer vermektedir: 1960 sonrası bir yandan köylülüğün ayrışması ve beraberinde süren bir sanayileşme, diğer yandan giderek yoğunlaşan bir sınıf mücadelesi yan yana var olmuştur. Sanayideki iş gücünün artması ve giderek büyük fabrikalarda yoğunlaşması işçi sınıfının giderek toplumsal mücadelenin odağına oturmasına yol açmıştır. Bu bir yandan işçi sınıfını çoğaltırken, öte yandan kente göçün hız kazanması, son derece hareketli bir sosyal yapıyı meydana getirmiştir. Bu iki etken 1960- 1970 dönemi mücadelesinin karakterini vermiştir. Ve 1960 sonrası yaygın

çevirilerle Türkiye insanı Marxizm ile tanışmıştır. Ancak bu tanışma daha çok entelektüel ve öğrenci gençlik içinde kalmıştır. Marxizm işçi sınıfının içine yeterince girememiştir (2011: 51- 52).

1970’ler Türkiye’sinin sınıfsal yapısında ise kapitalizmin gelişimi, sosyal ve sınıfsal yapıya daha önce benzeri görülmemiş alt üst oluşlar biçiminde yansır. Zira kapitalizm, Schumpeter’in belirttiği gibi, öncelikle bir değişim yöntemidir. Kapitalizmin değiştirdiği şey, kendisinden daha geri olan bütün ekonomik, sosyal, politik kültürel ilişkiler bütünüdür. Oysa hiçbir geleneksel yapı benliğini tehdit eden yeni düzene kolay teslim olmaz. Toplumsal değişim olayı bu açıdan bir iç direnç ve mücadele olayıdır. Bu olay bazen yüzeyin derinliklerinde bazen de toplumların gözü önünde çok büyük çalkantılar, sarsıntılar belki de devrimler sürecinde oluşabilir. Burada önem taşıyan şey değişim olayının getirdiği uzun süreç içinde çok yanlı doğuşlara gebe bir büyük potansiyel oluşudur. 21. yüzyıl eşliğinde çağdaş dünyanın bilimsel ve teknolojik devrimi oluşturduğu 1970’lerde söz konusu olan, değişimi reddetmek değil hızlandırmak ve ona yeni yönler vermektir. Kaldı ki, ilerlemenin de biricik yarası, değişimi ürküntüyle karşılamak yerine ondan yarının ileri ilişkilerini çıkarmaya çalışmaktır (Gevgilili 1989: 78).

Bu dönemin ikinci yarısından itibaren ülkelerin hakim iktisat politikası haline gelen Neoliberal iktisat politikalarının en nihai amacı, aslında bütün iktisat politikalarında olduğu gibi en yüksek refah seviyesine ulaşmaktır. Bu amaca ulaşmak amacıyla, ekonomide serbest piyasanın hakim olması, devletin ekonomi içindeki varlığının ve etkinliğinin azaltılması, mülkiyet haklarının ve serbest girişimciliğin güvence altına alınması, vergi reformu gibi politikalar savunulmuştur.

Türkiye’nin sınıfsal yapısı 1980’den sonra değişmiştir. Neoliberal iktisat politikalarının doğrudan sınıfsal yapı ya da değişim diye bir gündemi yoktur; ancak iktisadi kalkınmayla beraber toplumsal yapı da değişecektir. Örneğin tarım sektörünün GSMH içindeki payının azalması ve hizmet sektörünün payının artması, daha çok insanın şehirde yaşamasına ve mesleklerin değişmesine yol açacaktır (Yıldırım 2017: 92). Yıldırım’ın belirttiği hususta 1980 sonrası toplumsal yapı ve orta sınıf içerisindeki değişimi anlamının en iyi yolu Rutz ve Balkan (2016)’a göre, gelişmekte olan ekonomilere biçim veren küresel neoliberalizmi incelemektir.

1979’da ise İngiltere’de Thatcher, 1980’de ABD’de Reagan, Türkiye’de ise 24 Ocak 1980 kararlarıyla start verilen neoliberal politikalar; bilgi işlem, bankacılık, finans, medya, reklamcılık, halkla ilişkiler, turizm, yeme- içme, eğlence sektörleri yeni orta sınıf için istihdam alanları yaratmıştır (Şimşek 2014: 24).

“Neoliberal iktisat politikalarının Türkiye’de uygulayıcısı olan Özal, orta sınıf yerine “ortadirek” demeyi tercih etmiştir. Özal’ın direk kelimesiyle “ortadireği”, ekonomiyi ayakta tutan kesim olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Bu sınıf ekonomilerin en dinamik katmanını oluşturmaktadır. Özal bu kavramı şu manada açıklamaktadır: “Bizim programımız ‘ortadirek’ dediğimiz işçi, memur, esnaf, çiftçi ve emekliye müşahhas, pratik ve gerçekçi çareler getiren sosyal adaletçi bir programdır” (Yıldırım 2017: 107). Yıldırım’ın ifade ettiği haliyle bu doğrultuda Özal’ın orta direk tanımı, yukarıda belirtildiği üzere, içerisine birbirinden farklı yapılarda olan pek çok meslek grubunu ve dolayısıyla pek farklı toplumsal konumlanışları da dahil etmesi noktasında, orta sınıf tanımları ile özdeş görülmemektedir. Dolayısıyla bu ifadeye göre Özal, orta direk kavramı ile bir orta sınıf tanımı yapmaktan ziyade, kendi deyimiyle, ekonomiyi ayakta tutan, çeşitli kesimlerin bir aradalığından oluşan bir yapıyı işaret etmektedir. Mimrad da bu değerlendirmemizi destekler nitelikte şunları belirtir: “Orta direk ile orta sınıf karıştırılmamalıdır, orta direk sosyolojik bir kavram olmaktan çok politik bir kavramdır. Bunlara orta direk denmesi, toplumun mevcut dengelerini ve ortak değer yargılarını benimsedikleri ve koruyabilecekleri varsayımına dayanmaktadır” (1987: 5).

Hakan Yılmaz’a göre 1980’lerde Özal, Gramsci’nin “pasif devrim” kavramını hatırlatan bir biçimde orta sınıfları “ekonomi”ye entegre etme yoluyla ve bir tür “ekonomizm” ideolojisi içerisinde sisteme bağlamaya çalıştı. Bu ekonomist ideoloji, girişimciliği, bireyciliği, tüketimi ön plana çıkararak orta sınıfları siyasal davalardan ve bağlanmalardan büyük ölçüde arındırdı (2007: 21). Bu dönem politikalarının, orta sınıfın sosyo-ekonomik durumu üzerindeki etkilerine dair ise Rutz ve Balkan şu ifadelerle yer vermektedir:

“Orta sınıfın tasarruflarındaki ve satın alma gücündeki erimeyi durdurmak amacıyla enflasyon oranını düşürmeyi ve haliyle faiz oranlarının serbest bırakılması gerektiğini hedeflenmiştir. Bu doğrultuda orta sınıf bireyler, faiz oranları yükseldikçe

tasarruflarını vadeli banka hesaplarına koyacaklar, artan tasarruflar ise tüketimi ve dolayısıyla enflasyonu düşürecekti. Orta sınıf aileler tasarruflarını altın ya da gayrimenkul biçiminde saklıyorlardı. Serbestleşme döneminde faiz oranlarının serbest bırakılması, bankalarla bankerler arasında halkın ve esas olarak da orta sınıf ailelerin birikimlerini çekmek amacıyla çok şiddetli bir mücadele başlattı. Bu nedenle bu seçenek, 1982’de yaşanan bir bankacılık krizi nedeniyle kısa ömürlü oldu ve kaybeden kesim evlerini ya da altınlarını satıp elindekileri bankerlere yatıran orta sınıf oldu” (Rutz ve Balkan 2016: 58- 59).

Geleneksel/eski orta sınıf ve yeni orta sınıf arasında birtakım sosyo-ekonomik farklılıkların oluştuğuna işaret eden Rutz ve Balkan, yapılan bir dizi düzenlemelerin bu duruma yol açtığını ifade etmektedir. Şöyle ki ”Türkiye’deki sermaye piyasalarında, yükselen yeni orta sınıfın lehine yapılan 1986’da bit bankalar arası para piyasası yasasıyla, hisse senedi ve tahvil satın alımını teşvik etmek için önemli vergi teşvikleri getirildi. Bu politika tam da yeni orta sınıfın ücretli ve maaşlı kesiminin orantısız vergi yükü taşıdığı bir zamanda, yeni orta sınıfa yaradı. Kredi kartı sanayinin kurulması, tüketimin artırılmasını sağlayarak yeni orta sınıfın ekonomik güç ve itibarını yükseltti”. Özelleştirme sosyal hizmetleri de aynı şekilde etkiledi. Eğitime, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerine yapılan kamu yatırımları serbestleşme döneminde hep düşük kaldı. Yetersiz bir kamu sağlığı sisteminin yanı sıra pahalı ve birçok bakımdan lüks bir özel sağlık sistemi ortaya çıktı. Bu ikili sistem toplumda hizmet sunumundaki kutuplaşmayı gösteriyordu. Gelir kaybı nedeniyle çekirdek orta sınıfın yararlanabildiği kamu hizmetleri yetersiz kalıyor; öte yandan yükselen yeni orta sınıf pahalı özel sistemin olanaklarından faydalanıyordu (2016: 63). Dolayısıyla çeşitli kurumlarda ortaya çıkan bir dizi değişimler, iktisadi açıdan görece daha refah konumundaki yeni orta sınıfın geleneksel orta sınıftan farklılaşmasını beslemiştir. Bu tip yeni bankacılık düzenlemelerinin bu sınıfın faydasına olmasının nedeni olarak, bu alanların yeni orta sınıfın istihdam alanları(bu da bu sınıfın uzmanlık alanları olduğunu işaret eder) olması düşünülebilir. Bütün alanlardaki yenilikler gibi bu uygulamaların da yaygınlaşması zaman aldığından, o dönem sadece bu alanlarda çalışan kesimin faydalanabildiği şekilde olmasına karşın, günümüzde bu tür bankacılık uygulamalarından toplumun her kesiminin faydalanabildiğini görebilmekteyiz.

Rutz ve Balkan'a göre 1980'lerden sonra bir dünya kenti haline gelen İstanbul, Türkiye'nin küresel ekonomiyle bütünleşmesinin merkezi olarak yoğun bir iktisadi canlanma ve kültürel dönüşüm yaşadı. Bu dönüşümün kilit öneme sahip bir parçası, girişimci ruha sahip, yabancı olan her şeyi kimlikler yaratma uğruna eskileri yıkmayı öngören postmodern anlayışla donanımlı yeni bir orta sınıfın yansıttığı kozmopolitliğin ortaya çıkışıdır (2016: 65). Ve orta sınıf içindeki kutuplaşma en çok, konut emlak fiyatlarının yükselmesine paralel olarak yeni orta sınıf ile orta sınıfın diğer katmanlarının oturduğu mahallelerin ayrışmasında gözlemlenmiştir. Bu ayrışma, 1990'lardaki gayrimenkul patlaması sırasında yaşandı ve 2000'lerde de devam etti. Bu farklılaşmaya ilişkin şu durumu örnek gösterebiliriz: Yeni orta sınıf aile reisleri özelleştirilen ekonominin bankacılık, sigorta, mali müşavirlik, emlak, reklam, tıp, bilişim teknolojisi, medya ve eğlence, turizm, ihracat gibi büyüyen sektörlerinde çalışıyorlardı ve ellerinde varlıklarını çoğaltmak için birçok fırsat vardı (2016: 71). Dolayısıyla Keyder ve Uca'nın da ifadelerinde bahsedildiği gibi sosyo-ekonomik yaşamdaki bir dizi yenilikler, bu alanlarda çalışan veya bu alanlarla alakadar olan meslek gruplarının yararına bir fırsat teşkil etmektedir. Sonuç olarak yukarıda belirtilen yenilikler, bunlardan faydalanan ve faydalan(a)mayan kesimler arasında bir toplumsal farklılık yaratmıştır.

Yeni orta sınıf kültürel burjuvazi olarak uzmanlaşmış, kamu eğitim sistemi içerisinde kendini yeniden üretebilen; gücünü, özneliğini ve ayrıcalığını dil, teknik bilgi vd. konular üzerindeki hakimiyetinden alan, sermayesi klasik işçi sınıfından farklı kişilerden oluşan ama aylık ücret karşılığında çalışan, haliyle hem sermaye sahibinin hem de işçi sınıfının kimliksel özelliğini taşıyan, işçi ve ekonomi politikası hakkında söz sahibi olan kesimi betimler. Aldıkları eğitim bu yeni sınıfın yabancılaşmasının başlıca temelini oluşturmaktadır. Yukarıya doğru hareketliliklerinin zorlaştırılması, tıkanması bir diğer yabancılaşma sebebidir. Yeni bir hiyerarşinin nüvesi kültürel sermayeye dayalı yeni bir tür elittir (Gouldner'dan akt. Uca 2016: 118). Öte yandan bu yeni sınıf diğer sınıflardan daha rasyonel ve özgür olmasına karşın kendi çıkarını takip etmekte ve var olan güç dengelerini yıkmak yerine yeni biçim bir sınıf egemenliğinin inşasına ön ayak olmaktadır. Bu nedenle Gouldner'ın adlandırmasıyla yeni sınıf "kusurlu evrensel sınıftır" (Miyahara'dan akt. Uca 2016: 118).

Şimşek'e göre yeni orta sınıf, ağırlıklı olarak beyaz yakalı çalışanlardır. Buradaki beyaz yakalı kavramı eğitimi, kafa emeğini ve mavi yakalının atölyesine karşı ofisi vurgular. Marx'a göre ücretli işçilerin iyi ücret alan bir sınıfa mensupturlar. Kapitalizmin tarihine bakıldığında (Weber'in öngördüğü gibi) bu kesimin sayısı artmıştır. Bunu 1945 sonrası uygulanan 'refah devleti'nin getirdiği yükseköğretimdeki gelişmeyle beraber düşünmek gerekmektedir (Şimşek 2014: 6-7). Literatürde sıkça bahsi geçen yeni orta sınıfın ücret açısından geleneksel orta sınıftan daha iyi konumda olduğu ifadesi tartışılabilir bir tespittir. Şöyle ki Türkiye açısından düşünüldüğünde yeni orta sınıfın çalışma alanları olan bankacılık, finans çalışanlarının azımsanamayacak bir kısmının geleneksel orta sınıf konumunda çalışanlardan daha düşük ücretlerde çalıştıkları bilinmektedir. Söz gelimi özel bir bankada çalışan gişe görevlisi ile bir öğretmenin aldığı ücretler karşılaştırıldığında burada bir tersi durum olduğu görülecektir. Bu durumu Marx'ın yeni orta sınıf değerlendirmesi ile açıklayacak olursak; yeni orta sınıf kalifiye uzmanlar kesimi ve kalifiye olmayan uzmanlar kesimi olarak iki farklı şekilde konumlandırılabilir. Kalifiye olmayan büro çalışanlarının sınıfsal şartları, bürokratikleşme ile gerilemiş ve ücretleri daha düşük hale gelen bir beyaz yakalı proleterleşmesi süreci yaşanmıştır. Kalifiye kesim ise sınıfsal koşulları iyileşen idari ve profesyonel çalışanlardır. Marx bu kalifiye sınıfı "hizmet sınıfı" kavramı olarak tanımlamıştır. Stewart ise yapıtının '*muddle class*' adlı bölümünde iş konumlarıyla alakalı bu sınıflandırmanın kimi durumlarda aşırı olabildiğini belirtir. Bir çağrı merkezinde veya veri girişi işinde asgari ücret ile çalışan bir kişinin mesleki konumuyla alakalı üst orta sınıf varsayımı yanıltıcı olacaktır. Bununla birlikte son derece iyi ekonomik koşullara sahip işçi sınıfı üyelerinin varlığı kimi akademik çalışmalarda belirtilmiştir. Dolayısıyla bu gibi sınıf konumları için '*muddle class*' kavramlaştırması kullanılabilir (2010: 25).

"Beyaz yakalı sektöre dahil yöneticiler ve profesyoneller üretim araçlarına sahip olmamakla birlikte toplumsal işbölümü içindeki rollerinden dolayı iktidar ilişkilerini ve burjuva egemenlik anlayışını yeniden üreten toplumsal gruplardır. Denetledikleri emek üzerinde belli bir otoriteye sahip olan orta ve üst düzey yöneticiler ile profesyonellerin işçi sınıfından ayrıldıkları aşikardır. Marxist araştırmacıların önemli bölümüyse, üst düzey yöneticileri kapitalist sınıf içinde

görmektedirler” (Şimşek 2014: 7- 8). Calinicos’un ifadeleri de bu durumu destekler niteliktedir: “Yeni orta sınıf ile diğer sınıflar arasında çok kesin ayrım yoktur. Üst ucunda fiilen yönetici sınıfın bir parçasını oluşturan üst yönetim kademelerine kayarken, alt ucunda işçi sınıfıyla birleşmektedir. ‘Çelişkili sınıfsal konumlar’da yer alanları burjuvaziden ve proletaryadan ayıran sınırlar bulanıktır. Yeni orta sınıfa mensup bir ailede doğan bir kişinin o sınıfta kalma şansı, kol emeğine dayalı işçi sınıfından oraya yükselmiş birine göre dört kat daha fazladır. 1930’lardan bu yana yaşanan dönüşüm bunu doğrulamaktadır. İşçi sınıfı kökenli insanların profesyonellik, menajerlik veya idareciliğe akın etmeleriyle şöyle açıklanmaktadır: hizmet sınıfı son yıllarda aşağıdan eleman almaktan başka bir yolla sağlanamayacak bir hızla büyümektedir. Üst düzey beyaz yakalı işçilere duyulan talep 1945’ten sonraki yıllarda tek başına yeni orta sınıfın çocuklarıyla karşılanamayacak bir hızla büyümektedir” (Şimşek 2014: 10- 11). Dolayısıyla bu yeni istihdam ihtiyacı yukarıya doğru sosyal hareketlilik oranlarının da yükseldiği bir dönem olmakla birlikte yeni orta sınıfın çocukları ile işçi sınıfının çocuklarının aynı mesleki konumlarda çalışabildiği yeni bir sosyo-ekonomik süreç olmuştur.

Moderniteyle birlikte literatürde adından sıkça söz ettiren yaşam tarzı kavramına ilişkin Chaney’in şu ifadeleri dikkat çekicidir:

Fiziksel ve toplumsal hareketliliğin hızlı olduğu dönemlerde, yerleşmiş farklılıkların yarattığı katılıklar giderek dayanılmaz hale gelirken, durmaksızın yeni farklılık biçimlerinin geliştirildiğini belirtir. “Modern dünyanın toplumsal sınıfları(tüm ulusal bağlamlarda) ayrıntılı biçimde tanımlanıp kurumsallaştırırken bile, sınıfları yaratan farklılıkların dış hatlarının bulanıklaştırıldığı ve abartıldığını ileri sürmek istiyorum. Birer sanat eseriymişçesine bilinçli olarak yaratılan yapay yaşam biçimlerinin varlığı, sınıfların benimsedikleri yaşam kalıplarında bir kaçınılmazlık kavramının eksikliğine işaret eder” (Bensman ve Vidich’den akt. Chaney 1999: 17).

“Modernite döneminin başlarındaki Avrupa’da toplumsal değişimler açıkça görüleceği gibi, uluslararası pazarların gelişmesi, lüks eşya ve sanat eserleri ticaretindeki artış ve feodal bir toplum yapısının yerini alan yeni şehirli toplumsal sınıfların büyümesi gibi, aynı anda meydana gelen birkaç gelişmeye dayanıyor ve kendini onlar aracılığıyla gösteriyordu” (Chaney 1999: 25). Yaşama tarzları, modern

dünyanın özellikleri arasında yer alır. Bunun anlamı, modern toplumlarda yaşayanların kendilerinin ya da başkalarının davranışlarını tanımlarken bir yaşama tarzı kavramından yararlanabilecekleridir. Yaşama biçimleri insanları birbirinden farklı kılan davranış kalıplarıdır (Chaney 1999: 14). O halde yaşama tarzları insanların neler yaptıkları, niçin yaptıklarını ve bunu yapmanın kendileri ve başkaları için ne anlama geldiğini anlatmaya yardımcı olur.

Sözü edilen bütün bu gelişmeler, özellikle 1980 sonrası tüketim alanında da sınıfsal farklılaşmaları meydana getirmiştir. “Orta sınıfın genişlemesi iki önemli gelişmeye neden olmakta. İlki sanayi ürünlerinin tüketimi artıyor ve ayrıca çeşitleniyor ki bu da doğal olarak sanayileşmeyi hızlandırıyor ve bir anlamda şehirleşmeyi arttırıyor. İkincisi ise yeni talepler doğrultusunda üretilen yeni sanayi ürünleri fiyatlarda ucuzlama yaratıyor ve böylece ürünlerin daha fazla kesime ulaşmasını sağlıyor (Clement ve Rougier’dan akt. Gürbüz 2016: 20). Peki yeni orta sınıfların yeni tüketim kalıpları neler? Man (2010)’a göre ilk olarak küresel gıda pazarlarının gelişmesi. Mesela balık gibi dondurulmuş ürünlerin, fast-food restoranların artması bunlardan bir tanesi. Bir diğeri yeni teknolojiler sayesinde yeni elektronik oyunlar ile internette bilgisayar oyunlarının gelişimi. Bunun getirdiği karaoke barlar vs... gibi eğlence sektörlerinin artması. Üçüncüsü turizm sektörünün önem kazanması ve sonuncusu da emlak piyasalarının yükselmesidir. İnşaat sektörünün gelişimi yeni orta sınıfların artan talebine bağlı olmaktadır. Orta sınıfların yoksullara nazaran daha fazla tükettikleri hizmet ise sağlık ve eğitim konusunda gerçekleşiyor. Orta sınıflar alt kesimden sadece mekânsal anlamda ayrılmak istemiyorlar aynı zamanda eğitim açısından da farklılaşmak istiyorlar. Goux ve Morin’in belirttiği gibi ulus devletçi yaklaşımla eğitimde eşitlik prensibine tıpkı zengin sınıflar gibi orta sınıfların da gittikçe daha fazla karşı geldiği görülüyor. Onun için orta sınıfa dahil olan aileler çocuklarını daha çok özel eğitim kurumlarına yolluyorlar” (Gürbüz 2016: 20).

Kapitalizmin yarattığı değişim ve dönüşümün bilhassa tüketim alışkanlıkları üzerinde yarattığı etkileri, günümüz toplumlarının tüketim alışkanlıklarında görmekteyiz. Ve kapitalizm tüketim algılarını dönüştürmeyi orta sınıfın emeği üzerinden gerçekleştirmektedir. Örneğin bir doktorun “Spor sağlıktır” algısını “Beyaz et yiyerek spor yapmak sağlıklıdır” algısına çevirmesi, yatırım uzmanının

“Birikim yapmak zor günlerde size yardım eder” algısını “Dolara, altına, borsaya vb. yatırım yapın” ile değiştirmesi, eğitim koçunun “Eğitim önemlidir” algısını “Sessiz, sakın, kendi yaşam alanları olan sitelerde yaşayan öğrenciler daha başarılı olur” diyerek farklı yönlendirmesi, dönüştürme biçimlerine örnek gösterilebilir” (Uca 2016: 54). Bu doğrultuda Uca, yukarıda sözünü ettiğimiz tüketim algısının dönüşümü sağlama hususunda, orta sınıf emeğinin belirgin rolüne işaret etmektedir. şöyle ki, orta sınıfa mensup olan doktor, yatırım uzmanı, eğitim koçu gibi, ilgili alana yönelik kişilerin söylemleri yoluyla bir tüketim algısı yaratılmaktadır.

Orta sınıfa özgü tüketim biçimi ise asıl olarak çalışma şekliyle belirlenmiştir. 1980’li yıllardan sonra yoğun şekilde azalan boş zamanlar, tüketimi iş yaşamının içerisine taşımıştır. Kalıcı, elde tutulacak tüketim nesnelерinin yerini, hızla tüketilebilecek (böylelikle zaman açısından da tasarruf sağlanabilecek) ve gündelik hayatta bireyi üst sınıfa yakınlılaştıracak nesnelер almaya başlamıştır. “Son model taşınabilir elektronik eşyalar, fiyatını belli eden giyim aksesuarları, sa ve cilt bakımları, beyaz yakalı işçiden orta sınıfa geçişin yol haritaları olarak kullanılmaktadır. Böylece çalışanlar kendilerini rakiplerine göre daha görünür ve hatırlanır kılabilmektedirler” (Thévenot ve Boltanski’den akt. Uca 2016: 55).

“Günümüzde kapitalizm, yetenekli beyaz yakalı çalışana yüksek ücret vermek yerine yetenek ayrımı yapmayarak düşük ücret ve bunun yanında çalışanın performansına göre prim, ikramiye ve kâr payı vermektedir (Famulari’den akt. Uca 2016: 56). Yaşanan bu durum, düşük ücretle çalışan beyaz yakalılar arasında rekabeti körüklemektedir. Performansına göre hediyeler prim, ikramiye, kâr payı alabilen beyaz yakalılar, düşük maaşlarla tüketime yönelir, tüketimi sürdürebilmek için daha yüksek performansla çalışmak zorunda kalır. Bu durum sonucunda orta sınıf ve beyaz yakalılar kamusal alanda yemek ve kıyafet konusunda birbirlerine yaklaşırken, daha pahalı olan konaklama ve özel ulaşım kalemlerinde ayrışmaktadırlar. Orta sınıf olabilmiş çalışanın yaşam biçimi ve tüketimi arasında uyumlu bir ilişki vardır. Ancak beyaz yakalı işçiler tüketimi, işlerine devam etmek veya orta sınıf olabilmek için gerçekleştirdiğinden onların tüketim ve yaşam biçimleri arasında kopukluklar bulunmakta; orta sınıf üyesi olabildikleri oranda bu kopukluklar azalmaktadır” (Uca 2016: 56). Buradan hareketle, Uca’nın ifade ettiği şekliyle tüketim alışkanlıklarına ilişkin beyaz yakalı işçiler ve orta sınıf arasında bir tür tüketim nesnesi farkı

saptanmaktadır. Şöyle ki, bu iki sınıf yemek ve kıyafet konusunda birbirleriyle benzerlik gösterirken, daha yüksek ücret gerektiren konaklama ve özel ulaşım pratiklerinde ayrışmaktadırlar. Beyaz yakalı işçiler tüketimi, iş konumlarını devam ettirebilmek veya orta sınıf olabilmek için gerçekleştirdiklerinden dolayı tüketim ve hayat tarzları arasında bir kopukluk göze çarpmaktadır.

Özellikle 1980 sonrası araştırmalarda, orta sınıf neoliberalizmin etkisini en çok hisseden sınıf olarak ele alınmaktadır. Çalışmalarda, neoliberalizmin orta sınıfı piyasa kurallarına uygun olarak hareket etmeye mecbur bıraktığına ve bundan dolayı tüketimin bu sınıfın ayırt edilmesinde önemli bir kriter olduğuna değinilmektedir. Bu açıdan, orta sınıf bireylerin tüketim alışkanlıklarının neoliberal politikalar altında şekillenmesinin bir sonucu olarak, bu sınıfın tüketim ideolojisine önem veren çalışmaların literatürde öne çıktığı belirtilebilir.

2.2.2. Pierre Bourdieu’de Sınıf ve Orta Sınıf Analizleri

Bourdieu, eserlerinin tümünde bir eşitsizlik, kimlik/özdeşlik ve eylem kipliği olarak sınıfa merkezi bir yer verir ancak zaman içinde biri ampirik diğeri analitik olmak üzere iki yöneliş içine girer. İlk 1960’ların başlarında, gerek Cezayir gerekse Fransa’da köylülüğün çözülüşünü ve kentsel proletaryanın içsel mahiyetini ele alan Bourdieu, daha sonra 1970’lerin ortalarında orta sınıfların çelişik temayüllerini ve akıbetlerini konu almış, ardından 1980’lerde, *Ayrım*’dan *The State Nobility*’ye uzanan süreçte üst sınıfı ve ‘tahakkümdeki iş bölümü’nden doğan öldürücü çatışmaları dert edinmiş, en nihayetindeyse 1990’larda, dışarıdan ve yukarıdan sınıfı şekillendirmede devletin, hukukun ve uluslararası güçlerin rollerini incelemeye girişmiştir (2014: 217- 218).

Bourdieu, “*Distinction(Ayrım)*”ın çoğunda sınıf-temelli hayat tarzı farklılıkları, Fransız toplumunun tükettiği gazeteler, müzik, gıda veya edebiyat çerçevesinde irdeler. Bu kültürel pratikler sınıfsal yapıya sahip ve sosyal sınıfı yeniden üreten şeyler olarak ele alınır. Bu bağlamda Bourdieu, kendi sosyal tabakalaşma temelli politik sosyolojisi için temel önemde üç genel iddia ve tez oluşturur (Seidman’dan akt. Öğüt ve Çeğin 2010: 125):

1) Bourdieu, farklı ekonomik ve kültürel sermaye kombinasyonlarını yansıtan farklı sınıf kesimleri olduğunu ileri sürer. Ve sınıfları kabaca mesleklerine göre

tanımlayarak işçi sınıfı, küçük burjuvazi, orta ve üst sınıflar ayrımı yapar. Ayrıca, kültürel sermayelerine göre farklılık gösterdikleri söylenen her sınıfı kendi içinde alt kesimlere ayırır. Örneğin, burjuvazi nispeten yüksek düzeyde ekonomik sermaye sahipliğine dayalıdır, ancak bu sınıf içinde iş adamları ve entelektüeller (öğretmenler, yazarlar, kültür emekçileri) arasındaki ayrımların büyük ölçüde kültürel sermayedeki farklılıkları yansıttığı belirtilir. Birinci kesimdekiler ikincilere göre daha fazla ekonomik, ancak daha az kültürel sermayeye sahiptirler. Öte yandan kültür emekçileri (yazarlar, gazeteciler, sanat galerisi sahipleri) tipik olarak orta sınıf içindeki iş adamlarında bulunmayan diploma benzeri belgeler ve özel kültürel bilgilere sahiptirler.

2) Bourdieu, bu farklı sınıfsal kesimlerin farklı kültür tarzlarının temelini oluştursalar da, her sınıfsal kesim içinde kültürel kalıpların az çok tek biçimli olduğunu öne sürer. Bu Bourdieu'nün temel iddialarından biridir. Sınıflar ve sınıfsal kesimler müzik, tiyatro, gıda, ev dekorasyonu gibi farklı pratikler biçiminde kendini gösteren ortak sınıf-temelli kültür kalıplarının oluşması bakımından nispeten homojen hayat tarzları yaratırlar. Bourdieu, bunun her sınıfın kendi habitusunu yarattığını ileri sürerek izah eder. Her sınıf-temelli habitus, kültürel alanlarda sürekli davranış kalıpları yaratır.

3) Bourdieu'ye göre kültürel tüketim, sınıfsal kesimlerin kendini ayırt etme ve daha üst bir statü iddia etme biçimidir. Özel olarak, kültürel üretim ve tüketim sınıfların egemen kesimlerinin kendi egemenliklerini kurma ve devam ettirme yollarından biridir. Onlar kendi kültürel beğenileri, tercihleri, standartları ve hayat tarzlarını en değerli, arzulanır ve egemen kılmayı amaçlar. Onlar hegemonik sınıfsal statülerini değerleri, estetik stilleri ve yargıları toplumsal olarak egemen konuma geldikçe sürdürebilirler. Ayrıca Bourdieu tâbi sınıfların, tâbi toplumsal konumlara razı olduklarını açıklar. Ona göre tâbi sınıflar kendi toplumsal konumlarını yeniden üreten hayat tarzları ve estetik tercihlerle sonuçlanan sınıfa özel bir habitus yaratırlar. Ayrıca ona göre, sınıfsal egemenliğin bu dinamikleri bireysel yetenek ve çaba ideolojisinin benimsenme derecesini gözlerden saklar. Bourdieu kendi geliştirdiği sınıfsal yeniden üretimin kurumsal mekanizması olarak "okullar" analizini uygular: Okullar, sınıfsal eşitsizliği sosyal sınıf ayrımlarını eğitsel ayrımlara dönüştürerek yeniden üretirler (Seidman'dan akt. Ögüt ve Çeğin 2010: 125).

Öte yandan Bourdieu sosyolojisinin bir temel sorunu da “kolektivitelerin varlık biçimleri”dir. *Ayrım’ın* temel varsayımlarından birisi, toplumsal kolektivitelerin öncelikle tüketim alanında biçimlendirildiğine dair öncüldü. Zaten Bourdieu’nün, habitusun önemine dair vurgusunun arka planında bu varsayım vardır. Böylece kültürün “kutsanmış” biçimleri de(sanat, edebiyat, müzik vb.) dahil olmak üzere, tüketim alanındaki pratikler üzerinde birçok verinin analizi gerekmektedir (Weininger’den akt. Ögütle ve Çeğin 2010: 134).

Tabii olarak, “yeniden üretim”in stratejilerini belirleyen de; varlığını koruyabilmek için tahakkümünü devam ettirmek isteyen “tahakküm eden sınıf”tır. Günümüzde, Marx’ın sözünü ettiği anlamda sınıfların görünmemesinin sebebi, tahakküm eden sınıfın tahakkümünü, ekonomik alanla sınırlamayıp, simgesel alanlara yaymış olmasıdır (Ferréol ve Noreck’den akt. Ünal 2004). Dolayısıyla artık “ekonomik sınıflar”dan değil, “habitus sınıfları”ndan söz etmek gerekmektedir (Ünal 2004: 149).

“1940-1970 arası dönem, toplumsal sınıf ve katmanlaşma sosyolojisinin, Kıta Avrupası’ndaki altın yılları olarak nitelendirilir. Ancak özellikle 1980’lerden sonra, geleneksel sınıf analizi olarak adlandırabileceğimiz bu perspektifler bütününe bir dizi eleştiri yöneltmeye başlamıştır. En radikal sayılabilecek eleştiriler, sınıfın artık bir kategori olarak toplumsal eşitsizliklerin dinamiklerini anlamak için yetersiz olduğu iddiasından hareket etmiştir. Geç modernite, risk toplumu gibi terimlerle tanımlanan “sınıf öldü” fikri, yeni ve ayrı bir döneme girildiği varsayımından beslenmiştir. Bu görüşe göre hem üretim alanında hem de gündelik yaşamda deneyimlediğimiz geniş çaplı değişiklikler, kolektif kimliklerin ve grup dayanışmasının oluşmasına engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla, içinde yaşadığımız bu döneme imzasını atan bireysellik olmuş; sınıf, öznellik üzerinde etkisini yitiren boş bir kategori olarak kalmıştır” (Karademir Hazır 2014: 231). “Bu noktada sınıfın açıklayıcı gücünün kaybolduğunu iddia edenlerin, (altın yıllardaki)geleneksel sınıf teorisi ile ortaklaştığı önemli bir nokta olduğuna dikkat çekmek gerekiyor. Her iki pozisyon da, sınıfın kavramsal işlevliliğini veyahut ampirik keşfini, onun farkındalık, bilinç ve kolektif kimlik inşa edebilme yetisine bağlamıştır. Ancak, bugün sınıfsal eşitsizlikler üzerine ısrarla yazıp çizenler bile, sınıfın artık bu tarif edilmiş biçimiyle aransa bile bulunamayacağını ifade ediyor. Sınıfın hızla bireyselleşen toplumlardaki işleyiş

biçimine ve sınıfsal eşitsizliklerin ampirik olarak nasıl analiz edileceğine dair oluşan soru işaretleri 1990'lara yaklaşırken daha da belirginleşmeye başlamıştır. Yapısal eşitsizlikler artarak devam etmektedir, ancak sınıf kolektif bir farkındalık olarak gözlemlenememektedir. Aynı zamanda, yaygın olarak kullanılan ölçme aygıtları meslek kategorilerine sıkışmış ve sınıfa bir bağımsız değişken görevi atfetmekten öteye geçememiştir. Sınıf analizinin içine düştüğü bu çıkmazda, Bourdieu'nün sınıfsal eşitsizliklerin oluşumu ve deneyimlenmesine dair ürettiği bilgi ve onun kullandığı kavramsal edevatlar, taze bir yaklaşımın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle *La Distinction (Ayrım)*'in İngilizceye çevrildiği 1984 yılından sonra, İngiltere başta olmak üzere, Avrupa ve Amerika'da, geleneksel sınıf perspektiflerinden çok farklı varsayımları olan, yeni eşitsizlik çalışmaları yapılmaya başlamıştır. Ortaya çıkan yeni perspektif ayrı bir düşünce okulu olarak görülmesi de, bugün bu tip analize işaret ederken birçok yazar “kültürel sınıf analizi” ifadesini kullanmaktadır” (Karademir Hazır 2014: 232- 233).

Bourdieu temelde ‘tahakküm edenler’ ve ‘tahakküm altında olanlar’ şeklindeki Marxist dikotomiye kabul etmekte; ancak klasik Marxist sosyologlardan farklı olarak sınıflar arasındaki mücadeleyi ekonomik alanla sınırlandırmayarak din, siyaset, sanat ve benzeri tüm ‘sembolik alan’ları kuşatan geniş bir zeminde değerlendirmektedir. Bu noktada yapay bir alt yapı- üst yapı ikileminin bir anlam ifade etmeyeceği ortadadır (Duran ve Weil’dan akt. Ünal 2004). Diğer taraftan Bourdieu, Weber’in ‘meşruiyet’ kavramından da yararlanmaktan kaçınmaz. Şayet toplumda bir sosyal bütünleşme söz konusu ise; bu durum ‘tahakküm eden sınıf’ın tahakkümünü çeşitli yollarla meşrulaştırmayı başardığı anlamına gelir. Bu meşrulaştırma, tüm sembolik alanlarda birçok “yeniden üretim stratejileri” ile sağlanmaktadır (Ünal 2004: 148).

“Londra’da işçi sınıfı ve orta sınıf annelerle yaptığı derinlemesine mülakatlar aracılığıyla Reay, dilde var olmayan sınıfın, deneyimlere nasıl gömülmüş olduğunu gösteriyor. Odak eğitim pazarı üzerinde; ancak çalışma genelinde gündelik hayat rutininde kimliklerimizin nasıl aralıksız sınıflaştığını açığa çıkarıyor. Makalede de belirtildiği üzere, Reay’ın katılımcıları mülakatlarda sınıf kategorisine açıkça gönderme yapmıyorlar. Ancak özellikle işçi sınıfı kökenli kadınlar, çocukları için arzu ettikleri akademik başarının niçin kendilerinden esirgendiğini açıklarken “bizim

gibiler” söylemine başvuruyorlar. Ve bizim gibiler söylemi, genel anlatıdaki daha avantajlı bir ötekine tezat teşkilde kullanılmıyor. Özellikle işçi sınıfı kökenli anneler, bugün yukarıya doğru bir hareketlilik yaşamış olsalar bile, eğitim sistemi karşısında kendilerini güçsüz hissediyorlar. Reay’ın yazısında, bu annelerin “eğitim sistemini korkutucu, geçmişlerinden biriktiregeldikleri stratejileri yetersiz ve kendilerini özgüvensiz” bulduklarına dair birçok aydınlatıcı alıntı mevcut” (Karademir Hazır 2014: 236).

Karademir Hazır, Ankara’da orta sınıflarla yaptığı çalışmasında, bir grup üst orta sınıf görüşmecinin, sosyal ilişki kurdukları kişileri tarif ederken, sıkça aynı dili konuşuyor olma durumunu bir kriter olarak gösterdiklerini belirtmektedir. “Hem kültürel hem ekonomik sermayesi oldukça yüksek olan bu görüşmeciler için sınıf açıkça mevzu edilmese de bu söylemi, ofisteki çaycıları, manikürcüleri veya aile yapısı kendisine uymayan ve meslekleri belirli bir düzeyin üstünde olmayan tanışları ile aralarına koydukları “gerekli” mesafeyi anlatırken kullanıyorlardı. Reay’ın bulgularına benzer olarak, işçi sınıfı ve kır kökenli görüşmeciler, aynı mevzu konuşulurken, diğerlerinden belirgin olarak farklı bir haleti ruhiyeye sahiptiler. Kültürel sermaye biriktirebilmiş olsalar bile, kendilerini kültürel okur yazarlığın kriter olduğu bu yeni çevrede yabancı ve huzursuz hissediyorlardı. Eski mahalleleri, akrabaları ve arkadaşları hala bugünkü gündelik pratiklerinin içindeydi; ve bu koşullar altında sürekli kültür vurgusu yapan yeni sosyal çevreleri onlara çoğunlukla yapmacık ve duygusuz geliyordu” (2014: 236). Dolayısıyla bu tür çalışma ve tecrübeler, sadece söylenilmeyeni dile getirdiği için değil, aynı zamanda sınıfın, günümüzde artık bireyselleşen toplumlarda ne şekilde işlediğini gösterdiği için de önem teşkil etmektedir.

Bu perspektifte yapılan tüm çalışmaların Bourdieu’nün sosyoloji yaklaşımlarıyla organik bağları vardır. Hem sınıfı tanımlayış biçimleri hem de araştırdıkları süreçler Bourdieu’nün teorilerinden ilham almıştır. Araştırmacılar bireysel, gündelik ve sıradan tercihler gibi mikro süreçlerin, kaynakların dağılımı gibi makro süreçlerle nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu açıklarken Bourdieu’nün kavramlarına başvurumaktadırlar.

Bourdieu'nün sınıfa ilişkin yaklaşımı, toplumsal yaşamı ilişkisel tarzda düşünmeyi bünyesinde barındırır. Bourdieu'nün ilişkisel çerçevesi hem yapıyı hem faili kucaklamak suretiyle, 1970'lerde sınıf meselesi düzleminde yeniden canlanan Marxist ve Weberci yaklaşımlardan da keskin bir şekilde ayrılır. Bourdieu'nün sınıf anlayışı yoğun bir biçimde antagonistik olması bağlamında Weber'e yaklaşır. "Bourdieu'nün sınıfa dair yorumu, grup oluşumu ve tahakkümün simgesel boyutu ve mekanizmalarını vurgulaması bakımından emsalsizdir" (Wacquant 2014: 208). Bourdieu'ye göre sınıflar, tıpkı tüm kolektiviteler gibi, sosyal psikoloji, dramaturji ve ikonolojiden oluşan üç katlı bir çerçevede, tanıma ve yanlış-tanıma yoluyla ortaya çıkıp yaşar.

"Bourdieu'nün sınıf konusundaki yaklaşımı kelimenin iki anlamıyla sahiden sentetiktir. ilk olarak, genelde birbiriyle bağdaşmaz değilse de antagonistik diye algılanan teori geleneklerini örüp iç içe geçirir: Marx'ın sınıfı maddi güç ilişkilerine dayandırmadaki ısrarını muhafaza eder, fakat bu ısrarı Durkheim'in kolektif temsillere dair öğretileri ve Weber'in kültürel biçimlerin özerkliği ve algılanan toplumsal ayrımlar olarak statünün kudreti konusundaki kaygısıyla birleştirir. İkincisi ve ilkiyle bağlantılı olarak, sınıfa ilişkin nesnelci anlayışlar ile öznelci anlayışlar, sınıfın 'orada bir yerdeki' şeyvari bir entite olduğunu öngören realist görüşler ile sınıfı bir halk kavramı ya da sosyoloğun bulgulama aracı olarak yorumlayan nominalist yaklaşımlar arasındaki o eski karşıtlığı hükümsüz kılar" (Wacquant 2014: 208- 209).

Sosyal sınıf, Bourdieu'nün araştırmalarının pek çoğunda temel bir analitik kategoriye oluşturur; öyle ki, Bourdieu önde gelen çağdaş sınıf teorisyenlerinin listelerine rutin bir şekilde dahil edilir. Ancak Wright'a göre bu merkeziliğine rağmen Bourdieu'yü anlamak azımsanmayacak bir ölçüde zordur. Anlaşılmasının olağandışı zor olmasının gerçekte birkaç nedeni vardır. Buna ilişkin Wright şu ifadeyi dile getirmektedir:

"Bourdieu'nün ne sınıf anlayışı ne de daha genel kavramsal aygıtı, tek bir "baba figürü" ile (bu ister Marx, Weber, Durkheim ister daha az bilinen bir esin kaynağı olsun) veya böylesi bir figürden türeyen bir araştırma geleneğiyle özdeşleştirilemez. Tam tersine, diğer pek çok meselede olduğu gibi, sınıf

meselesinde de Bourdieu, sosyolojik kanondan ihtiyaç olduğu kadarını ödünç almıştır” (Wright 2014: 111-112). Dolayısıyla Wright’ın belirttiği üzere Bourdieu’yü anlamayı zor kılan nedenlerden biri de, onun saf şekilde bir gelenek ile özdeşleştirilememesidir. Yahut o zamana dek sıkça savunulan düaliteleri yıkması, Wacquant’ın da deyimiyle hem faili hem yapıyı kucaklamasıdır. Bu, onun sosyoloji geleneklerinden tamamen farklı bir çizgide olması demek değildir. Bilhassa Bourdieu klasik sosyologları iyi bilirdi. Ancak herhangi bir geleneği bütünüyle benimsemek yerine, onlardan ihtiyaç duyduğu kadarını alıp harmanlayarak aynı zamanda özgün bir tarz da ortaya koymuştur.

Dolayısıyla Bourdieu’nün sınıf anlayışında Marx, Weber ve Durkheim gibi birçok kuramcının etkisini görebilmekteyiz. Bununla birlikte, Bourdieu’nün kendi ifadelerinden de referans alarak, onun daha çok Weber’in sınıf ve statü grupları ile ilgili görüşlerinden etkilendiğini söyleyebiliriz. Bourdieu, Weber in sınıf ve statü grupları arasındaki ayrımı maddi ve simgesel faktörler arasındaki bir ayrım olarak yorumlamıştır. Ona göre, sınıf ve statü grupları tabakalaşmanın ayrı boyutlarına tekabül etmezler; bunlar gerçekte bir arada var olurlar ve bu ikisi arasındaki ayrım yalnızca analitik bir ayrımdır. Buradaki temel vurgu, sınıf çözümlemesinin sadece ekonomik ilişkilerin çözümlemesine indirgenemeyeceği, aynı zamanda simgesel ilişkilerin analizini de içermesi gerektiğidir. Dolayısıyla Bourdieu’nün argümanı, ekonomik eşitsizliklerin kültürel eşitsizlikler tarafından pekiştirildiği, hatta kültürün kendisinin, sınıf eşitsizlerinin yeniden üretilmesinde önemli bir rol oynadığı düşüncesi üzerine kuruludur. Ekonomik kaynakların aktarılması, ekonomik eşitsizliklerin yeniden üretilmesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Öte yandan ekonomik düzenin yeniden üretimi, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kültürel kaynakların aktarılmasına dayalıdır. Bu çerçevede sınıflara özgü eşitsizliklerin nihai olarak ekonomik temelli olduğunu kabul etmesine karşın Bourdieu, bu eşitsizliklerin aynı zamanda kültürel bir form alabildiğini ve böylece sosyal eşitsizliklerin kaynağının, ekonomik alandan eğitim kurumlarını da kapsayacak şekilde alana taşındığını ileri sürmektedir. Esasen bu noktada tabakalaşma ilgili olarak, Bourdieu’nün açık bir şekilde Weberci bir görüşü öne çektiğini söyleyebiliriz: Toplumsal aktörler olarak bireyler ve gruplar, kıt kaynaklara sahip olmak ya da denetimleri altına almak amacıyla farklı stratejilerle farklı alanlarda birbirleriyle

rekabet ederler. Eğitim bu alanlardan biridir. Daha doğrusu, eğitim, “toplumsal yeniden üretimin sağlandığı, bireylerin çeşitli rolleri ve becerileri kazandığı, toplumsal eşitsizliklerin kuşaklar arasında aktarıldığı/ pekiştirildiği bir alandır” (Akşit vd.’den akt. Yanıklar 2010: 124).

Bourdieu, İngiliz dilindeki sınıf analizlerinin pek çoğuna yerleşmiş olan “pozitivist” metodolojik yönelimlerden kaçınmıştır. Binlerce sayfayı bulan külliyyatının içerisinde, standart çok değişkenli tekniklere dayandığını görmek neredeyse mümkün değildir. Çağdaş sınıf analizinin çeşitli önde gelen okullarının aksine Bourdieu, rasyonel eylem teorisinden de yararlanmadı. Toplumsal sınıf açıklaması bu okullardan iki gerekçeyle ayrılır. İlk olarak Bourdieu’nün eylem teorisi, “düşünceleri, algıları, ifadeleri ve eylemleri” yönlendiren toplumsal olarak oluşturulmuş yatkınlıklar sistemi olarak tanımlanan “habitus” kavramı etrafında döner. Bourdieu’nün nazarında rasyonalite, “toplumsal olarak sınırlandırılmıştır” (Bourdieu ve Wacquant 2016). Bununla birlikte Bourdieu’nün toplumsal sınıf yaklaşımı, sembolik sistemlerin analizine de vazgeçilmez bir yer ayırır.

Bourdieu, Weber’deki sınıf ve statü grupları arasındaki karşıtlığı, materyal ve sembolik arasındaki bir ayrım bağlamında yorumlar. Sınıf analizinin hem ekonomik hem de sembolik boyutlara sahip olduğunu iddia etmenin yanı sıra Bourdieu, sınıf teorisinin en temel boyutlarından biri olan sınıfları birbirlerinden apriori olarak ayırmaya yönelik algılanmış mecburiyeti reddeder. Bourdieu, bazı nedenlerle, sınıf sosyolojisini, sınıflar arasındaki sınırları teorik olarak belirleme projesinden ayırmaya yöneltmiştir. Öncelikle bir toplumsal kolektiviteyi diğerinden ayıran sınır üzerine tartışma, siyasi çatışmanın temel bir biçimidir ve Bourdieu kariyeri boyunca siyasi ve bilimsel ilgi/ çıkarların alışımını reddeden bir sosyoloji vizyonuna bağlı kalmıştır (Wright 2014: 114- 115).

2.2.2.1. Pierre Bourdieu Sosyolojisinin Sınıf Analizine Dair Anahtar

Kavramları

2.2.2.2.1. Habitus ve Sınıf Habitusu

Habitus kavramı her ne kadar Bourdieu’den önce Weber ve Durkheim gibi düşünürler tarafından kullanılıyor olsa da kavram Bourdieu ile birlikte farklı bir boyuta ulaşmıştır. Çünkü Bourdieu bu kavrama sınıfsal konumu belirleyici bir

sorumluluk yüklemektedir (Tatlıcan ve Çeğin'den akt. Öğütle ve Çeğin 2010). Bourdieu için toplumsal dünya ve özelde toplumsal bölünmenin temel bir biçimi olarak sınıf iki kez var olur: ilkin maddi gücün nesnel dağılımı (ya da toplumun farklı alanlarına yansıyan tarih) ve ikinci olarak bu dağılımın sosyal taksonomi ve zihinsel sınıflandırmalar (tarih habitusunun farklı şekillerinde somutlaşır) biçimindeki sembolik temsili. Bu mantığı izleyerek Bourdieu iki analitik adımdan oluşan sosyal sınıfı inşa etmeye girişir. İlk sosyal dünya, farklılaşma ve sermaye dağılımının belirli ilkeleriyle beraber “çok boyutlu bir konumlar uzayı” olarak kavranır. İkinci olarak da Bourdieu, gündelik hayattaki tüketim ve sembolik anlatımın alışkanlıklarınca işaret edilen “yaşam tarzları uzayı”na (sınıf habitusu) dikkat eder (Öğütle ve Çeğin 2010: 129- 130). Habitus sosyal ilişkilerin yapılandırılması ve toplum kültürünün arasında bir bağlantı sağlar. Habitus eylemi düzenleyen kaynağı oluşturur; algı, düşünme, takdir ve eylem biçimleri sistemi olarak tanımlanır. Bunlarla birlikte habitus, çeşitli düzeylerde anlam kazanıyor gibi görünen bir sistemdir: bir anlamda entelektüel ve estetik düşüncelere dayanan bir topluluğa üyelik için bir metafordur (Jenks 2013: 14).

Bourdieu, sınıf beğenilerinin ve habitusunun bir yansıması olarak bedene de özel bir anlam atfetmiştir. “Kültür doğaya dönüşür, yani bedene işler, sınıf vücut bulur, beğeni ise sınıfın mevcudiyetine katkıda bulunur: Böylece tüm bedene işleme biçimlerini yöneten bedene işlemiş sınıflandırma ilkesi olarak bedenin fizyolojik ve psikolojik olarak sindirdiği ve özümlediği her şeyi seçer ve değişikliğe uğratar. Bu demek oluyor ki beden, sınıf beğenisinin farklı şekillerde dışa vurulan en reddedilemez nesneleşmesidir” (Bourdieu 2017: 281). “Habitus bir anlamda bireyin karakteristik eylem eğilimleri seti olarak ortaya çıkar. Kişi statülerine uygun rolleri oynamayı öğrenir) ancak habitus bundan daha fazlasıdır; kurumlar ve bedenler arasındaki buluşma noktasıdır” (Bourdieu ve Wacquant 2016: 104).

Ayrım'ı “Weber'in sınıf ve statü arasındaki karşıtlığını yeniden düşünme çabası” olarak tanımlayan Bourdieu, hayat tarzlarını ve aktörün deneyimlerini, sosyal sınıf farklılıklarının görünümüleri/tezahürleri olarak sunar. Bu bağlamda i) sınıf mekânı ve habitus arasındaki nedensel ilişkiyi, ii) tüketimin farklı alanlarına yerleşmiş çeşitli pratikler ile habitus arasındaki anlatım ilişkisini ve iii) bu pratiklerin sınıf yapısı içindeki farklı mekânları işgal eden bireyler arasındaki sembolik

hudutları kurmak suretiyle toplumsal kolektiviteleri (yani statü gruplarını) inşa etme biçimini özellikle *Ayırım*'da ele alan Bourdieu, "sınıflandırma mücadelesi" olarak kavramsallaştırdığı sürece ilişkin "sınıf yapısı", "sınıf habitusu" ve "sınıf pratikleri"ni şöyle açıklar:

Sınıf yapısı: Bu kavram Wright'tan farklı olarak toplumsal iş bölümünün (Bourdieu'deki Durkheimci kuramsal aşığı buradan okumak mümkündür) tamamını kuşatan bir kavram olarak karşımıza çıkar. Böylece Bourdieu sınıf yapısını, mülkiyet ve üretimin anlamı üzerindeki kontrol açısından tanımlamakla sınırlayan Marxist görüşten daha farklı bir açıdan okumaya yönelir. Böylelikle Bourdieu'nün modeli sadece Marxist gelenekte toplumsal ıstırapın kaynağı olarak görülen "orta sınıf" mesleklerini değil, kamu idaresindeki meslekleri ve entelektüeller, sanatçılar ve öteki "kültürel üreticiler"i de içererek, çoğu sınıfsal analitik şemanın kenarda bıraktıklarını da kuşatır (Weininger'den akt. Ögütle ve Çeğin 2010: 130).

Bourdieu sosyolojisinin temel kavramlarından biri, kuşkusuz 'habitus' tur. Sosyoloji çevrelerinin Bourdieu ekolünün çalışmalarına "habitus sosyoloji" adını vermesi, Bourdieu'nün bu kavrama verdiği önemin bir neticesi olarak değerlendirilebilir.

Bu bağlamda Bourdieu'yü habitus kavramını geliştirmeye götüren neden de, nesnelcilik/öznelcilik ikiliğinden kaynaklanan epistemolojik çıkmazdan duyduğu hoşnutsuzluktur. Habitus, alan-pratik ve sermaye kavramları öncelikle bu sorunla ilişkilidir ve Bourdieu, bu iki epistemoloji arasındaki çatışmayı reddeder ve bunu pratiğin bilimi ile değiştirir. Eğitim ve sanat sosyolojisi üzerine yaptığı çalışmalarından sonra, bu alanlarda araştırma yaparken ortaya çıkan bu temel problemle(öznelcilik ve nesnelcilik arasındaki düalizm problemiyle) uğraşmaya başlar (Çeğin ve Meder 2011).

Bourdieu, habitus kavramı hakkında, 'habitude'(alışkanlık) sözcüğü ile eş anlamlı algılanmasının da önünü almaya yönelik şu açıklamayı yapar:

"Habitus kavramı, 'alışkanlık' terimini çağrıştıran şeylerle ilgili görünürken, esas olarak bir konuda ondan ayrılır. 'Habitus' kişi tarafından benimsenen, kalıcı bir tarzda benliğin bir parçası olan şeylerdir. Yani kavram tarihi bir süreçle ilişkilidir. Ama bu tarih bireyin tarihi, yani özgeçmişiyse alakalıdır... O halde niçin 'alışkanlık'

demiyoruz? ‘Alışkanlık’, tekrarlayıcı, mekanik, otomatik, üretici olmaktan çok, üretilen şeyleri çağrıştırıyor. Ben ise, ısrarla, ‘habitus’ un üretici (générateur) bir şey olduğu görüşündeyim. ‘Habitus’ daha hızlı ilerlemeye yönelik faaliyetin objektif mantığını üretmeye yarayan fakat aynı zamanda bir değişmeye de yol açan bir vasıta. Kendimize özgü üretimlerimizi yapmamızı sağlayan değişimci araçlar(machines) alanıdır. Ne var ki üretim durumlarını tanımadan ürünleri tanımaya geçiş, basitçe ve mekaniksel olamayacağından, ‘habitus’ un göreceli olarak önceden görülmesi mümkün değildir” (Bourdieu’den akt. Ünal 2004: 119).

Bireyler tarafından içselleştirilmiş algı ve eylem şemaları olarak da adlandırılırlar. Bu nedenle habitus iki bileşene ayrılabilir. Pratik duruma ait ilkelere ya da değerlere, gündelik şartları düzenleyen moralin bilinçli olmayan ve içselleştirilmiş biçimine işaret etmek için *etos*’dan söz edilebilir. Bunlar bilinçsiz şekilde ama eylem halinde biçimlerdir, böylelikle *etos*, moralin teorik, argümanlaştırılmış, kesinleştirilmiş ve kodlanmış formu olan *etiğin* karşıtıdır. İkinci bileşen bedensel tutum, *hexis* ise kendi tarihi boyunca birey tarafından bilinçsiz olarak içselleştirilen bedene ilişkin, bedensel yatkınlıklara, duruşlara karşılık gelir (Bourdieu’den akt. Ünal 2004: 120). O halde habitus anlık olarak, realiteyi kendisi aracılığıyla algıladığınız ve karar verdiğimiz okuma süzgeci ve pratiklerimizin yapımcısıdır; bu iki taraf birbirinden ayrılmaz niteliktedir (Ünal 2004: 120).

Habitus bireyin sosyal seyrinin ve konumunun ürünüdür. Dolayısıyla sosyal aidiyet kazanımlarını yapılandırır ve sınıf, habitusu üretir. Kazanılmış en eski ve dolayısıyla en kalıcı yatkınlıklardan oluşan birincil habitus, aile içerisinde çocukluk döneminde oluşmuştur. Oysa her aile sosyal evrende bir konum işgal eder: Bir eğitim almak, genel olarak, bir sınıf konumuna bağlı bir eğitim almak demektir; acemilik döneminde var olan sosyal ilişkilerin, düşüncelerin, sözlerin, eylemlerin içerisinde ve onlar aracılığıyla daha sonraları onların kendiliğinden yeniden üretimini sağlayacak yatkınlıklar kazanmaktır. Böylece habitusu Bourdieu, dışsalığın bir içselleştirilme mekanizması olarak değerlendirmektedir: Biz sosyal evrendeki ebeveynimizin konumuna bağlı özellikleri içselleştiririz. Dolayısıyla farklı sosyal koşullarda bulunan özneler farklı yatkınlıklar kazanacaktır. Bu birincil program eyleyende kayboldukça, eyleyenin içine yerleştikçe eyleyen birincil habitusuna bağlı olarak gitgide yeni deneyimler kazanmaya yönelir. Öyle ki daha önce kazanılmış

yatkınlıklar daha sonra yeni yatkınlıklar kazanmayı şartlandırır. Böylelikle eyleyenin hayat çizgisinde, birincil habitusun üzerine ikincil habituslar gelip yerleşirler ki bunlar arasından, genellikle aile habitusunun yerini alacak olan ve onu ikiye katlayacak olan okul habitusunun özel önemini vurgulamak gerekir. Gerçekten en eskileri en yenilerinin kazanımını şartlandırması doğruysa, her yeni kazanım, tek bir habitus biçimindeki bütüne entegre olur. Habitus, her zaman yeniden yapılandırmayı içeren bir yapıdır. Bu, habitusun bütünüyle katılaşmadığını gösteren, bizim geçmiş ve şimdiki tecrübelerimizin ürünüdür. Bireysel habitus farklılıkları açıkça, sosyal güzergâhların tekilliğinden kaynaklanır. Bununla birlikte yatkınlıklar sistemimiz koşullara ve yaşantımıza uyarak hiç durmaksızın şekillenen ve şekli bozulan bir şey değildir. Gerçekte, habitus güçlü bir durağanlık gösterir (Bourdieu'den akt. Ünal 2004: 121).

Doğal olarak böyle bir zeminde ekonomik alanla sınırlı Marxist sınıf tanımının da yetersiz kalmasıyla birlikte, kavramın yeniden tanımlanması gerekmektedir. Bourdieu, “gerçek sınıf... homojen varlığı olan, homojen düzenlemeleri benimseyen, homojen eğilimler üreten, sınıf habitusları gibi birbirine girmiş... orta mülkiyetler bütününe sahip olan eyleyicilerin tanımıdır” şeklinde bir tanım getirir. Aslında bu tanımın kapsamında irdelenmesi gereken önemli kavram “sınıf habitusu” dur. Çünkü ifade edilen diğer özelliklerin tümü, “sınıf habitusu” nun doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Bourdieu'den akt. Ünal 2004: 148).

“Sınıf habitusu”, sınıf kimliğinin ve bunun gerektirdiği şartların şekillenmemiş biçimi, yaşama tarzının üretici ve ayırt edici esasıdır. Giyim- kuşam ve beslenme gibi temel ihtiyaçların giderilmesinde bile kendisini gösteren, sosyal hayatın her alanında var olan bu farklılıkları Bourdieu *Ayrım*'da zengin istatistik verilere de dayanarak belirlemeye çalışır. Müzik zevkinden tutun da sportif faaliyetlere kadar uzanan, etik ve estetik tüm değerleri kapsayan bu farklılıklar, var olmaları bir yana; sürekli bir biçimde yeniden üretilmektedirler. Çünkü sosyal grupların ayırt edici özelliklerinden biri de, varlığını devam ettirme çabasıdır. Dolayısıyla sosyal sınıflar “ayırt edilmek” isterler. “Ayırt edilmek ise başkalarını isimlendirerek isimlenmektir” (Ferréol ve Noreck'den akt. Ünal 2004: 149).

Aile eğitimi boyunca edinilen habitus, sınıf içindeki mesajların(dolayısıyla da bütün kültürel ve entelektüel mesajların) alınmasında temeldir. Bununla birlikte, aile içerisindeki enformel eğitimin bir sonucu olarak çocuklar, okul öncesi yıllardan itibaren farklı düzeylerde kültürel sermaye miktarlarına sahip olurlar. Örneğini basit bir şekilde ifade edersek, sanatla ilgilenen, kitap, gazete vb. okuyan, bir kütüphaneye sahip olan, tatile çıkan, belgesel ya da eğitsel programları seyreden ailelerden gelen çocuklar, eğitimle bağlantılı olarak diğerlerinin aşına olmayabileceği farklı deneyimlerin yanı sıra dil becerileri inşa ederler. Böylece, okul kültürüne uyum sağlamalarını kolaylaştıracak ve dolayısıyla da eğitim kurumlarının farklı aşamalarında başarılı olmalarına olanak tanıyacak kültürel bilgi deposuna, hal ve tavırlara, konuşma üslubuna en genel anlamda da hayatlarının yörüngesini inşa eden kalıcı bir yatkınlığa; yani, habitusa sahip olurlar (Yanıklar 2010: 125). Dolayısıyla habitus, özellikle de aktörün geçmişinin bir bölümüyle ilişkilendirilen habitusun bir kısmı, toplumsal hareketliliğe giden yolların araştırılmasında açıklayıcı bir faktör olarak kullanılmaktadır (Wynne 2002: 48).

Habitus nosyonunun temel işlevi, rasyonel eylem kuramının günümüz zevkine uyarladığı akılcı eyleyici olarak *homo economicus* teorisinin temsil ettiği entelektüalist eylem felsefesinden kopuşa işaret etmektir. Bourdieu, habitus nosyonu ile bir yanda eylemi eyleyicisiz, mekanik bir tepki olarak gören nesnelciliğe, öte yanda eylemi bilinçli bir niyetin kararlı şekilde yerine getirilmesi, yani eylemi bilincin özgür bir projesi olarak gören öznelciliğe karşı geliştirmiştir (Bourdieu ve Wacquant 2016). Buradan anlaşıldığı üzere habitus, bir yanda eylemi toplumsal yapının bir ürünü olarak gören pozitivist yaklaşıma, diğer yanda onu bireysel iradenin bir ürünü olarak gören hümanist yaklaşıma karşıdır. Burada hümanist yaklaşım olarak etnometodolojik ve fenomenolojik yaklaşımı örnek gösterebiliriz.

Wacquant'ın vurguladığı üzere “nesnelci yaklaşımın asıl tehlikesi, nesnel düzenliliklere neden olan bir ilke tespit edemediği için modelden gerçekliğe kayması, inşa ettiği yapılara tarihsel eyleyiciler olarak hareket etme becerisiyle donanmış özerk varlıklar muamelesi yaparak, onları şeyleştirme eğilimi göstermesidir. O halde nesnellüğün bu indirgemeci tuzağına düşmemek için eyleyicilerin görme biçiminin ve yorumlarının toplumsal dünyanın gerçekliğinin vazgeçilmez bir bileşeni olduğunu göz önünde bulundurmaları gerekir. Kuşkusuz toplumun nesnel bir yapısı vardır, ama

bunun “tasarım ve irade” den oluştuğu bir o kadar gerçektir” (Wacquant’dan akt. Tekin 2015: 87). “Diğer ifadeyle öznelci veya “inşa edici yaklaşım” yapısalcı nesnelciliğin aksine toplumsal gerçekliğin toplumsal aktörler tarafından inşa edildiğini savunur” (Tekin 2015: 87). Burada belirtildiği şekliyle, bu yaklaşıma göre toplumsal gerçeklik, bilinçli bireylerin kararlarının, eylemlerinin ürünü olarak inşa edilmektedir. Bourdieu’nün de belirttiği gibi eyleyicilerin aktif bir dünya kavrayışı vardır ve onlar da kuşkusuz kendi dünya görüşlerini inşa ederler ancak bu inşa yapısal kısıtlamalar altında gerçekleşir. Dolayısıyla Bourdieu’ye göre bu öznelci/inşa edici yaklaşım nesnel oluşumların kalıcılığını etkileyemez.

Wacquant’a göre “bütünlüklü bir sosyolojik bakış açısı hem eyleyicileri “tatile” çıkaran mekanik yapısalcılıktan hem de bireylere ancak aşırı toplumsallaşmış kültürel sersem şeklinde ya da *homo economicus*’un az çok sofistike yeniden doğumu görünümü altında yer veren amaçsalcı bireycilikten kurtulmalıdır. Nesnelcilik ile öznelcilik, yapısal zorunluluk ile bireysel eylem sahte çatışkılar oluşturur; bu ikili karşıtlıkların her bir terimi de diğerini pekiştirir ve hepsi de insan pratiğinin antropolojik gerçekliğini gizlemeye yarar (akt. Tekin 2015: 88).

Bu noktada habitus ile alan arasındaki ilişkiye değinmek yararlı olacaktır.” Habitus ile alan arasındaki ilişki öncelikle bir koşullama ilişkisidir: Alan habitusu yapılandırır. Habitus, bir alanın ya da kesişen bir dizi alanın içkin zorunluluğunun somutlaşmasının ürünüdür. Diğer taraftan bu ilişki, bir bilişsel inşa ilişkisidir. Yani habitus, enerji yatırmaya geçecek mana taşıyan, anlamlı dünya olarak alanın kurulmasına katkı sağlar (Bourdieu ve Wacquant 2016). Bu anlamda “insanın var oluşu veya bedenleşmiş toplumsallık olarak habitus, dünyayı belirli bir dünya olarak var eden şeydir. Buradan hareketle Bourdieu, toplumsal gerçekliğin iki kez var olduğunu vurgular: Şeylerde ve beyinlerde, alanlarda ve habituslarda, eyleyicilerin içinde ve dışında. Ayrıca habitus, ürünü olduğu bir toplumsal dünyayla ilişki içerisine girdiğinde sudaki balık gibidir: Suyun ağırlığını hissetmez ve etrafındaki dünyayı çok doğal sayar”. Dolayısıyla Bourdieu’ye göre “habitus, bedene dönüşmüş toplumsallıktır” (Bourdieu ve Wacquant 2016). Bir başka ifadeyle belirtecek olursak habitus, toplumsal eyleyicilerin belirli ortamlarda edindikleri toplumsal deneyimlerin ürünü olan, zihinlerinde ve davranışlarında taşıdıkları sınıf, toplumsal cinsiyet, dil gibi kalıcı eğilimleri işaret eder.

Ancak “habitus kimi zaman düşünüldüğü gibi bir kader değildir. Tarihin ürünü olduğundan, sürekli olarak yeni deneyimlerle karşı karşıya gelen ve durmaksızın onlardan etkilenen, açık bir yatkınlıklar sistemidir. Sistem dayanıklıdır ama sarsılmaz değildir” (Bourdieu ve Wacquant 2016: 125- 126). Fakat, Bourdieu istatistiksel açıdan insanların çoğunluğunun, başlangıçta habituslarını şekillendiren durumlara uygun olan durumlarla karşılaşmaya, yani yatkınlıklarını pekiştirecek deneyimler yaşamaya mahkum olduklarını ve böylelikle habitusun belirleyici olduğunu vurgulamaktadır.

Bir yandan toplum belli bir kategorideki bireylere has yatkınlıkları, var olma, hissetme, düşünme ve eyleme tarzlarını biçimlendirir; diğer yandan da bu bireyler ve yatkınlıklar uyarınca eyleyerek toplumu biçimlendirirler (Wacquant 2014: 447). Bu bağlamda Bourdieu’nün yaklaşımı Giddens’in yapılaşma teorisine benzemektedir. Giddens’in ifadeleriyle yapının ikiliği, sosyal analizin mantığıyla bağlantılı bir kavram olmakla birlikte, sadece bu kavrama dayanarak toplumsal yeniden üretim/dönüşüm koşulları hakkında genellemeler ortaya konulamaz. Toplumsal hayatın üretimi ve yeniden üretiminin bir ve aynı şey olduğunu söylemek, toplumsal etkinliğin somut koşulları içinde ortaya çıkan istikrar ve değişmeyi açıklayamamakta. Söz konusu “ikilik” eylem ve yapı arasındaki karşılıklı bağımlılıkla ilişkili olmasına rağmen, kesinlikle belirli bir konumdaki aktörün toplumsal bütünlük içinde kaybolmasını da ima etmez. Burada bir düalıteyi sürdürmek yerine, birey ve toplumsal bütünlük arasında bir hiyerarşik durumdan söz etmek daha isabetli olacaktır (Giddens 2016: 15- 17). Esgin’in aktardığı üzere yapının ikiliği, Giddens’in sosyal pratik (praxis) düşüncesinin, dolayısıyla sosyal pratiklerin varlığının (sosyal antropoloji) temelidir. Toplum, yapılaşma süreci aracılığıyla üretilen ve yeniden üretilen sosyal pratikler olarak anlaşılmalıdır. Yapının ikiliği, yalnızca gündelik sosyal etkileşimlerde değil, aynı zamanda zaman-uzam boyunca yayılan sosyal kurumların oluşumunda da belirleyicidir. Kurumlar, sosyal pratikler olarak düzenlenmiş etkileşimlerdir (Esgin 2008: 287).

Habitus değişik sınıf eğilimlerinin açıklanmasında Bourdieu’nün kullandığı en temel kavramlardan biridir ve bu kavram ile bireyin kültür ürünleri ve pratiklerine dair beğenisinin geçerliliği konusundaki duygusunu şekillendiren bilinç dışı eğilimlere, sınıflandırma şemalarına, sorgulanmaksızın kabul edilmiş tercihlere

gönderme yapar. Bu aşamada habitusun yalnızca gündelik bilgiler düzeyinde işlemekle kalmayıp, aynı zamanda bireyle bütünleşmiş olduğunu vurgulamak gerekir. “İçselleştirilmiş anlamlı pratikleri ve anlam verici algılamaları ortaya çıkaran yatkinlikler” olarak tanımlanan habitus, bireyin genel kültür bilgisi, yeme ve içme, giyim tarzı, yürüyüş ve oturma tarzı, ses tonu, vurgusu, konuşma örüntülerinin karmaşıklığı, bedensel jestler vb.’ de açığa vurulur. Bunların hepsi bir arada, bir kimseye kökenlerinin kazandırdığı alışkanlığı taşır (Bourdieu’den akt. Yanıklar 2010: 125). Her habitus formasyonu tarafından ortaya konan sonuçlardan biri, sosyal dünyanın anlamına ilişkin kalıcı ve aynı zamanda belirli bir gruba, sınıfa ve sınıf fraksiyonuna özgü olan bir anlayış şekli ve bunun temelinde ortaya çıkan farklı kültürel tarz ve eğilimlerdir. Kısaca değinilen bu tanım ışığında açıktır ki, habitus aynı zamanda aile eğitiminin doğal bir sonucu olarak pedagojiye karşı bir yatkinlik anlamına gelmektedir (Yanıklar 2010: 125).

Farklı toplumların ne tür *bedensel tekniklere* sahip olduklarına ve dolayısıyla bedensel “alışkanlıklar” anlamında habitusa ilk dikkat çeken sosyal bilimci antropolog Marcel Mauss’tur. Ancak habitusla beden ilişkisini çok daha sistematik bir biçimde kuran ve teorileştiren Bourdieu’dür (Tekin 2015: 90).

Bourdieu’nün tarif ettiği biçimiyle sınıf habitusu soyut bir kavram değildir, çünkü sadece “bireylerin pratikleri, birbirleriyle ve çevreleriyle ilişkileri, konuşma biçimleri, yürüyüş tarzları, şeyleri yapma biçimleri” ile var olur. Bu sebeple, pratiklerin ve beğenilerin sistematik analizi, görece homojen birey gruplarını, yani farklı sınıf habituslarını ortaya çıkarır. Çünkü zevkler bireylere “mevkilerini hissettirir” ve aynı zamanda sınıflandırma yapanın kendisini sınıflandırır (akt. Karademir Hazır 2014: 245). Dolayısıyla Bourdieu’nün bakış açısına göre sınıf habitusu, sınıf koşulunun ve onun dayattığı koşullanmaların bedene işlemiş halidir. Ve nesnel sınıf, benzer pratikleri oluşturmak üzere, homojen koşullandırmaları dayatan ve homojen yatkinlikler sistemini üreten homojen var oluş koşulları ile nesnelleştirilmiş veya sınıf habitusu biçiminde bedene işlemiş orta vasıflara sahip eyleyiciler kümesi olarak görülebilir

“Habitus, Bourdieu’ye göre, her bir aktörün toplumsal uzamdaki pozisyonuna göre ayrımsal olarak biçimlenir; bu itibarla ampirik olarak değişken ve sınıf-

spesifiktir (terimin Bourdieücü anlamında). Bourdieu için mesleki sistem, “sınıf yapısı”nın kurumsal çekirdeğini içermesine rağmen, içerisinde sınıf- spesifik bir habitusa yol açan nedensel süreçlerin ortaya çıktığı mahal olarak işlev gören, ne emek piyasası ne de üretim bölümüdür. Daha ziyade Bourdieu’ye göre toplumsal uzamdaki her bir mevkii “sınıf durumu” olarak adlandırdığı özgül bir yaşam koşulları setine tekabül eder” (Wright 2014: 122- 123). Habitus bir yatkınlıksal “şemalar” sistemi olarak dolaysız bir biçimde gözlemlenemediği için, yorumsal olarak kavranmak zorundadır.

Bourdieu, egemen sınıfa “karşıt” bir işçi sınıfı habitus’u ayırt eder: Bu sınıfın mensuplarının yaşam tarzlarını karakterize eden “zorunluluk beğenisi”, işleve biçim üzerinde mutlak bir öncelik vermeye, sanatın ahlaki bir mesaj taşıdığına ısrar etmeye ve bir bütün olarak sınıfla bir uyumun işareti olan seçimlere rağbet etmeye meylettirir. Küçük burjuvazi bir yandan burjuva yaşam tarzına bir istek, öte yandan da buna sahip olmak için yetersiz olan ekonomik veya kültürel sermayenin birleşiminden doğan bir yaşam tarzı sergiler. Yaşam tarzı farklılıkları Bourdieu’ye göre; bireylerin toplumsal uzamdaki mevkii üzerindeki çatışmalara ve bu uzamının kendisinin yapısına derinden bulaşmıştır. Bu sınıflar arasındaki ve sınıf fraksiyonları arasındaki çatışmaların kaçınılmaz biçimde sembolik bir bileşene sahip olduğu anlamına gelir. Bu önermede Bourdieu’nün “sınıf” ve “statü”yü birbirine bağlama çabasının tüm önemi görünür olur (Wright 2014: 125- 127).

Bourdieu’ye göre işçi sınıfı genel olarak bu rekabette hem sermaye eksikliğinin hem de zıt yatkınlıklarının bir sonucu olarak kendini ortaya koymakta kudretsiz, onlardan bihaber durmaya meyleder ve dolayısıyla gayriihtiyari olarak karşısında küçük burjuvazinin ve egemen sınıfın kendi kültürel ayrımlarını olumlamaya girişebildiği bir negatif referans noktası ya da “folyo” olarak iş görür. Gerçekten de Bourdieu’nün nazarında işçi sınıfının mensuplarının meşruluğunu her şeye rağmen(en azından zımnen) tanıdığı kültür biçimlerine sahip çıkmak için yarışa katılmadaki güçsüzlüğü o kadar derindir ki “kendilerinin kültürel değersizliği hissiyle dolu oldukları” söylenebilir (akt. Wright 2014: 129).

Bourdieu’nün, habitusa sınıf konumunu da tayin edici bir sorumluluk yüklemesi, bu araştırmada habitus kavramına özel bir önem atfedilmesinin gereği

olmuş ve habitusu sınıf konumları üzerinden anlamlandırmaya özen gösterilmiştir. Bourdieu'nün de belirttiği gibi kültürün bedene işlenmesi ile sınıf vücut bulur ve sınıf habitusu ortaya çıkar. Bu minvalde kültürel sermaye, beğeni ve tercihlerin yanında, bilhassa orta sınıf(lar) olarak konumlandırılan kesimin sınıfsal habituslarını hem kuramsal düzlemde hem de uygulama düzleminde ortaya koymak araştırmanın gayelerinden bir tanesidir. Habitus, sosyolojinin iki önemli çalışma nesnesi olan kültürü bedeninde ve beğenilerinde var eden birey ile toplumsal kurumlar arasındaki buluşma noktasıdır. Bourdieu sosyolojisinde belirtilen birincil habitus, çocukluk döneminde oluşmuş ve kazanılmış en eski, kalıcı yatkınlıklardan oluşması bağlamında, çalışmada birincil habitusu işaret eden çocukluk dönemine ilişkin birtakım saptamalar da yapılmıştır. Eyleyenin hayatının sonraki aşamalarında, birincil habitusun üzerine yerleşecek olan okul habitusu ise özel bir öneme sahiptir. Bu noktada bireyin toplumsal kökeninden sonra en etkili kazanımlardan olan eğitim faktörünün işlevselliği ve donanımı devreye girmektedir. Faillerin toplumsal uzamda yeniden üretimini sağlayan bu faktör kimilerinin sosyal konumlarını yükseltebileceği önemli bir süreçtir. Ve Bourdieu'ye göre toplumsal köken (aile habitusu da denilebilir) bireyin hayatının her aşamasında etkisini gösteren ve onu hayata hazırlayan bir faktördür. Diğer bir deyişle failler okul habitusu açısından üst düzey bir konuma sahip olsalar dahi aile habitusu onların peşini bırakmamaktadır. Söz gelimi sosyal konumu yüksek bir sınıfa mensup olan çocuklar, aile habituslarıyla uyumlu şekilde eğitim basamaklarında ilerlerken, halk sınıflarından gelerek seçkin eğitim kurumlarına yükselmiş öğrenciler habitus çatışmaları yaşamakta ve aile habitusundan kaynaklı dil becerisi, kültürel sermaye, akademik başarı açısından geride kalmaktadırlar. Sınıflar makro düzeyde homojen yapılara sahip olmaları itibarıyla, müzik beğenilerinden, yeme-içme tercihleri, okuma alışkanlıkları ve daha günümüz koşullarının sunduğu pek çok alanda oluşan farklılıklar sonucu sınıf habitusu oluşur. Ve sınıf habitusunu oluşturan bütün bu renkler, sürekli bir biçimde yeniden üretilmektedir. Dolayısıyla habitus toplumsal eyleyenlerin zihinlerinde ve davranışlarında taşıdıkları sınıf, toplumsal cinsiyet, dil gibi kalıcı eğilimleri işaret eder.

2.2.2.2.2. Kültürel Sermaye

Bourdieu, (toplumsal konumu yükseltmenin bir aracı olan) eğitim faktörüne ilişkin okul başarısı için, ekonomik faktörlerin üzerinde ve ötesinde aileden miras kalan kültürel alışkanlıklar ve eğilimlerin temel olarak önemli olduğunu belirtir. Bunu yaparken de kültürü ortak bir ifade aracı olarak gören geleneksel sosyolojik kültür anlayışlarından keskin biçimde ayrılır. Bourdieu, kültürel alışkanlıklar ve eğilimlerin kâr sağlayabilecek bir kaynak içerdiğini ve uygun koşullarda bir nesilden diğerine aktarılabileceğini öne sürer (Weininger ve Lareau 2007).

Bourdieu, ilk önce tiyatro ve müze hizmeti, konser hizmeti, gazete okuyuculuğu gibi uygulamaları göstererek kültürün bir sermaye olduğunu ve çeşitli şekillerde nüfusun ötesinde sınıflara göre yayıldığını göstermektedir (Waters 2008: 298).

Bourdieu, kültüre ilişkin üç beğeni (zevk) alanı göstermektedir:

- i. *Meşru Beğeni*: Daha yüksek eğitim seviyesine sahip egemen sınıfın fonksiyonundaki üyelerin anahtarıdır. Örneğin; keyboard, caz ve sanat filmi çalışmaları...
- ii. *Orta Kesimin Beğenisi*: orta sınıfta yaygındır. Bazı ünlü ressamlar ve popüler müzik gibi klasik tercihleri ihtiva eder.
- iii. *Popüler Beğeniler*: İşçi sınıfında yaygındır fakat hakim sınıfın entelektüel olmayan fraksiyonlarında da görece olarak yaygındır. Örneğin; hiçbir sanatsal değer taşımayan popüler müzik...(akt. Waters 2008: 299).

Sahip olan kişinin ölümüyle yok olan kültürel sermaye, bağışlamayla ya da miras yoluyla, satın alma ya da mübadeleyle anlık olarak aktarılamaz. Zaman alan bir 'kafaya yerleştirme' ve 'hazmetme' çalışması gerekir, yani zamanla kültürlenilir (Mauger'dan akt. Ünal 2004: 158). Aktarımı imkânsız olmayan ekonomik sermaye ise varlığı boyunca birçok kez aktarılabilir.

Kültürel sermaye üç şekilde var olabilir: *Bedenleşmiş* durumda, yani aklın ve beden kalıcı eğilimleri biçiminde (estetik zevkler, bilişsel yatkınlıklar); *somutlaştırılmış/maddi* kültürel sermaye (tablolar, kütüphaneler, müzik enstrümanları ve kültürel düzeye işaret eden benzeri nesnelere); *kurumsallaşmış*

durumda(okul diplomaları, ödüller, unvanlar gibi sosyal onaylama biçimleri) (Bourdieu 1986: 17). Dolayısıyla kültürel sermayeye sahip olmak, bir süreç ve beraberinde çaba sarf ederek o kültürü içselleştirmeyi gerektirir. Söz gelimi aldığı resim eğitimi(maddi kültürel sermaye) sayesinde belirli bir estetik yatkınlığı(bedenselleşmiş kültürel sermaye) oluşan bir kişinin; bu alanda iyi bir üniversitenin diplomasına(kurumsallaşmış kültürel sermaye) sahip olması, ifademizin somut bir örneğidir.

“Sahip olmak için emek harcamayı gerektiren “kültürel sermaye”yi Weber’in “hayat şansları” kavramıyla karşılaştırmak gerekirse, hayat şansı adı üzerinde hayatın emek vermekle birlikte şansa bağlı olan bir tarafını vurgulamaktadır. C. W. Mills’e göre, doğumu takip eden ilk yıl içinde sağ kalmak, sağlıklı olmak, hastalanınca kısa zamanda iyileşmek, suçlu çocuklardan olmamak, orta veya yükseköğrenim derecesini tamamlamak, güzel sanatlar öğrenimi görmek vb. birer hayat şansıdır. Dolayısıyla kültüre sermayeye sahip olabilmek için de önce hayat şanslarına ihtiyaç vardır. Sosyal statüsü yüksek bir ailede doğma şansına sahip olamamış bir çocuğun güçlü bir kültürel sermayeye sahip olma ihtimali çok düşüktür. Mills’e göre insanlar neye inanırlarsa inansınlar iktisadi bir düzen olarak sınıf yapısı, o yapı içindeki durumlarına göre insanların hayat şanslarını etkilemektedir” (Ünal 2004: 158- 159).

Buna bağlı olarak başat kültürün mirasçısı olan ve diğer aileler gibi sosyal uzamda konumlarını korumak ya da iyileştirmek isteyen ailelerin yeniden üretim stratejileri, bu mirasın mümkün olan en erken zamanda bütün çocuklarına aktarımından ibarettir. Esasında, kültürel sermayenin aktarımı, tüm aleni arzuların dışında, aile çevresinde entegre olmuş objektifleşmiş kültürel sermayenin uyguladığı eğitici etki yoluyla ve habitusların sosyal inşasına katkıda bulunan dil kullanımlarına bağlı zımnî aktarım biçimleri yoluyla gerçekleşir (Prost’dan akt. Ünal 2004: 159). Kültürel sermayenin bu aktarımı en azından kısmen, alıcının ve vericinin haberi olmadan bir tür etkileşim yoluyla gerçekleşir (Ünal 2004: 159). Burada işaret edilen sermayenin bilinçdışı yollarla aktarımı, içselleştirme çabasını da dışlamaz. Miras alınan sermayenin, kurumsallaştırılmış okul sermayesine dönüşmesi özel bir çabayı, ebeveynin pedagojik çalışma ve eğitim yatırımlarını gerektirmektedir. Şöyle ki ebeveynlerin, çocukları için mümkün olan en iyi okul dışı ortamı oluşturmasını,

seçeneklerin ve kurumların içerisinde en iyi yerleştirme stratejisini araştırmalarını gerektirmektedir.

Bourdieu, üç boyutlu toplumsal mekânı inşa ettikten sonra kültürel tüketim ve hayat tarzı örüntülerinin benzer eksenler üzerinde dağıldığını öne sürer. Bu benzerlik toplumsal sınıf alanı ile hayat tarzı alanı arasında “yapısal bir benzeşim” olduğunu gösterir. Bunu yaparken de belirli tüketim ürünlerinin ve pratiklerinin özgül sınıfların için özelliklerine tekabül ettiğini öne sürmek yerine, sınıf/kültür ilişkisinde yapısal ve ilişkisel bir yaklaşım önerir. Profesyonellerin tenisi mi, hokeyi mi, rugbyyi mi, boks mu yoksa kriketi mi tercih ettikleri sorusu pek önemli değildir. Önemli olan, tercihlerinin diğer sınıfların tercihleriyle sistemli bir karşıtlık sergilemesidir. Yani spor, dekorasyon, giyim, yemek ya da boş zaman etkinliği tercihleri olsun, hepsinde çeşitli sınıfları birbirinden farklılaştıran sistemli karşıtlıklar bulunabilir (Swartz 2011: 228). Bu bağlamda hayat tarzları, sınıf ilişkilerinin simgesel boyutunun pratik ifadeleridir. Chaney’in de ifade ettiği gibi (1999: 14- 15); “yaşam biçimleri, insanları birbirinden farklı kılan davranış kalıplarıdır,... insanların neler yaptıklarını, niçin yaptıklarını ve bunu yapmanın kendileri ve başkaları için ne anlama geldiğini anlatmaya (haklı bulmaya değil, açıklamaya) yardımcı olur... ve kültürel yapılara bağlı olmakla birlikte her biri bir biçim, bir tavır ve bir gruba ait bazı eşyaları, yerleri(mekânları) ve zamanları kullanış şeklidir.”

Bourdieu’ye göre kültürel sermaye terimi her ne kadar eşitsiz şekilde dağıtılmış ve belirli bir toplumsal ortamda etkili olsa da sadece kültürel olarak özgül bir “yetkinlik”e atıfta bulunur. Yüksek derecede farklılaşmış toplumlarda iki toplumsal eyleyen, kültürel sermayeyi “aşılamak”tan asıl olarak sorumludur: Aile ve okul. En temel özelliği bedenselleştiği için, ediminin bir zaman yatırımı gerektirmesinde yatar (Wright 2014: 118). Böylece Bourdieu, mesleki sistem boyunca pozisyonlara yerleşmiş bireylerin sahip olduğu ekonomik ve kültürel sermaye göstergelerinin zenginliğini içeren survey verilerinin analizi yoluyla sınıf yapısı modelini geliştirir. “Bu model, üç dikey eksenden oluşan bir faktöriyel bir uzam olarak anlaşılabilir. Böylelikle sanayiciler, özel sektör yöneticileri ve üniversite profesörleri gibi mesleki kategori mensuplarını eksenin üst ucunda kesifen pozisyonlar olarak, aynı sınıf mevkiini paylaştıklarını gösterir ve bu kategorilere “egemen sınıf” bazen de “burjuvazi” olarak atıfta bulunur. Benzer şekilde kol

emeğine dayalı işçiler ve çiftlik emekçileri eksenin öbür ucunda kesişen pozisyonlar olarak, egemen sınıfa zıt bir sınıf mevkiini paylaşırlar; bu kategoriler “işçi sınıfı” olarak adlandırılır. Bunların arasında kolektif olarak “küçük burjuvazi” olarak adlandırılan küçük iş sahipleri, teknisyenler, sekreterler ve öğretmenler gibi gibi kesişen mesleki kategorileri buluruz” (Wright 2014: 118).

Bourdieu (2010)’ye göre; kültürel sermayenin sembolik etkinliğinin en güçlü ilkesi, onun aktarımının mantığında yatar. Bir yandan nesneleşmiş kültürel sermaye ve bunun gerçekleşmesi için gerekli zamanın edinimi, tüm ailede cisimleşen kültürel sermayeye bağlıdır. Diğer yandan kültürel sermayenin her türünün kolay birikimi için ön şart olan kültürel sermayenin ilk birikimi, boşa zaman harcamadan ancak güçlü kültürel sermayeye sahip ailelerin çocukları için daha başından başlar. Ve bu durumda, birikim dönemi bütün sosyalleşme dönemini kapsar.

Bourdieu (2010), kültürel sermayenin bazı durumlarda ekonomik sermaye olarak da simgeleşebileceğini ifade etmiştir. Şöyle ki; Kültürel sermayenin nesnelleşmiş durumda, ancak bedenlenmiş biçimiyle kültürel sermaye ile ilişkisi içinde tanımlanabilecek birtakım özellikleri vardır. Yazı, resim, anıt, araçlar vb. gibi maddi nesnelere ve medyada nesnelleşmiş kültürel sermaye, kendi maddiliğiyle aktarılabilir. Örneğin bir tablo koleksiyonu ekonomik sermaye olarak da aktarılabilir (sermaye transferi daha gizlenmiş olduğundan ekonomik sermaye kadar kolay olmasa da). Ancak aktarılabilir olan yasal mülkiyettir ve (veya zorunlu olmayarak) söz konusu edinimin ön şartını oluşturan şeyi, yani bedenleşmiş sermayeden başka bir şey olmadığından aynı aktarım yasalarına tabi olan bir tabloyu tüketmenin ya da bir makineyi kullanmanın araçlarının sahipliğini değil.

“Bourdieu eleştirileri teması, sınıf kimliği ve farklılaşması mevzusunda, kültürel değerlendirmeye atfedilen rolün hakimliğine ilişkindir. Özellikle farklı ulusal ölçeklerde sınıfın sınırlarını araştıranlar bizi kültürel farklılaşmanın evrenselliğine dair bir sorgulamaya çağırıyor. Mesela Daloz, Bourdieu’nün 1960’ların Fransa’sından soyutladığı kültürel farklılaşma modelinin, “dünya genelinde sosyal farklılaşmanın çok boyutlu ve sıklıkla çelişkili olan işleyişini” anlamakta yetersiz kaldığını söylüyor” (Karademir Hazır 2014: 253).

Özgür Budak yaptığı saha çalışmasında, orta sınıfın kültürel sermaye oluşumu bağlamında ortaya çıkan verilere baktığımızda şu temaları görmekteyiz: “Dar çerçevede tanımlanmış kültürel elitizm, yerini çeşitlilik sahibi ve zaman zaman popüler öğeleri de kapsayan bir kültürel sermaye anlayışına bırakmakta. Kariyer, kültür, eğitim, sosyal ağ gibi birbirinden farklı alanlar arasında esnek bir ilişki kurma baskısı altında yaşayan beyaz yakalılar, dar anlamda ve derinlemesine uzmanlık gerektiren yordamlarla belirlenmiş kültürel yatırım yerine, daha dağınık ve esnek bir beğeni sistematizi geliştirmekteler. Araştırmada görüşülen katılımcıların %80’lik bir kısmının yerleşmiş burjuva köklere sahip olmaması, kültürel uzmanlığa dayalı sermaye yatırımı yerine daha yüzeysel ve dağınık bir beğeni dünyasının çıkmasına katkıda bulunmaktadır. Günümüz toplumsal hudutlarının şekillenmesinde geleneksel yüksek- alçak kültür; avangard estetik- popüler beğeni, klasik sanatlar- halk sanatı gibi ikiliklerin önemi azalmakta” (2014: 160). Dolayısıyla Budak, bu çalışmayla ilişkilendirebileceğimiz şu ifadeye yer vermektedir: “Kültürel sermaye birikimi ve toplumsal hudutlar arasında Bourdieu’cü klasik eserlerde kurulan bağlantılar açıklayıcılığı yitirmekte” (2014: 160). Budak burada, Bourdieu’nün 1980’li yıllarda Fransa özelinde ortaya koyduğu kavramsal çerçevenin, modern toplumların toplumsal ilişki ve hiyerarşilerini verimli bir biçimde analiz edebilecek şekilde uyarlanması gerektiğine işaret etmektedir.

Bourdieu, farklı kültürel alanlarda statü elde etmek üzere verilen mücadeleye, farklı biçimdeki sermaye türleri ve farklı sembollerin rol oynadığına işaret etmektedir (akt. Arun 2014: 170). Aynı alanda eyleyen kültürel üreticiler arasındaki statü farklılıkları, sistemin ideolojisi için önemli etkilere sahiptir. Farklılıklar, homojen ideolojilerden ziyade heterojen ideolojilerin gelişimine; tutarlı, uyumlu olanlardan ziyade çatışan beğenilerin doğuşuna yol açabilir (Anheier ve Gerhards’dan akt. Arun 2014: 170- 171). Beğeni, benzer tercihleri olanları birleştirir ve onları farklı beğenileri olanlardan ayırır. Bourdieu, üst sınıfları vasıflandıran ve onlarla özdeşleşen *mümtaz beğeni*yi tanımlar ve sınıflar içindeki farklı yaşam tarzlarının kompozisyonunun farklı beğenileri oluşturduğunu belirtir (akt. Arun 2014: 170-171). Örneğin ortalama bireyin sahip olduğundan daha fazla kültürel sermayesi olan ancak görece daha düşük ekonomik sermayeye sahip bir üniversite profesörünün beğenisi, ortalama bireyin sahip olduğundan daha fazla ekonomik

sermayesi olan ancak görece daha düşük kültürel sermayesi olan bir iş adamının beğenisinden farklıdır. Her iki pozisyondaki birey de üst sınıfın üyesi olmasına karşın, sahip oldukları sermayenin türü ve hacmi onları birbirinden ayırmaktadır. Böylece beğeni, ayırımın kılavuzu olarak iş görür ve alanda statü için mücadele veren aktörler bu kılavuzun yardımıyla tüketim pratiğini gerçekleştirir (Arun 2014: 170-171).

Bourdieu'nün özellikle kültürel sermaye ile ilgili argümanları eğitimi yetenek ve çabalarının sonucunda, bireylere sınıf yapısı içerisinde yükselmelerine olanak tanıyan bir mobilite motoru olarak kabul eden yaygın görüşe meydan okumaktadır (Yanıklar 2010: 122).

Esasen bu denli katı olmasa da pek çok sosyolojik çalışma, yüksek prestijli mesleklere sahip ailelerin kendi sosyo-ekonomik kaynaklarını aktararak çocuklarının eğitim kurumlarında başarılı olmalarına olanak sağladığını, böylece kendi sınıf konumlarını aktardıklarını işaret etmiştir. Bununla birlikte bu süreç daha çok ailenin geliri, mesleği ya da eğitim düzeyi gibi farklı değişkenlerle çözümlenmeye çalışılmış ama böyle bir süreçte rol oynayabilecek kültürel etkenlerin önemine yeterince yer verilmemiştir. Daha çok aile kökeni ve sınıf konumunun eğitim kurumlarında başarıyı nasıl etkilediğine dair bir katkı sağlamalarına karşın, bu çalışmalar eğitim sistemi ve toplumsal tabakalaşma arasındaki etkileşimi çoğunlukla sınırlı bir çerçevede ele almışlardır (Bu tür çalışmalara örnek olarak bkz. Blau ve Duncan, 1967) (Bowles ve Gintis'den akt. Yanıklar 2010: 122).

Görüldüğü üzere literatürde Bourdieu'nün sınıf çözümlemesinde ekonomik ve kültürel sermayeyi temel aldığı belirtilmekle birlikte hangisinin sınıfsal hiyerarşide önceliği sağladığı hususunda bir fikir birliği bulunmamaktadır.

Kültürel ve ekonomik sermayenin aktarılması ile ilgili süreçler göz önüne alındığında aralarında bazı benzerlikler ve farklılıkları saptamak olanaklıdır. İkisi arasındaki temel benzerlik, aktarma sürecinin toplumsal yeniden üretimin bir mekanizması olarak aile içinde ve aile aracılığıyla gerçekleşmesidir. Öte yandan ekonomik sermayenin aktarılması neredeyse anlık bir durum olmasına karşın, kültürel sermayenin gerek edinilmesi gerekse aktarılması süreci görece uzun bir zaman içerisinde gerçekleşmektedir. Bourdieu'nün yaklaşımı ile ilgili olarak burada

ilave edilmesi gereken bir diğerk nokta, ekonomik sermayeye nazaran kültürel sermayenin aktarımının geriye dönüşü olmayan ve nispeten kalıcı bir süreç olduğudur. Burada habitus kavramı devreye girmektedir. Kültürel sermayeyi işaret eden belirli tüketim ürünlerindeki farklılık Bourdieu için tüketim nesnesinin ne olduğundan çok sınıf tercihlerinin birbiriyle bir karşıtlık sergilemesidir.

2.2.2.2.3. Yeniden Üretim

Cüretkâr bir iddiada bulunur Bourdieu; sanatsal beğenilerden giyim tarzlarına, yeme- içme alışkanlıklarından dine, bilime, felsefeye hatta bizatihi dile kadar bütün kültürel simgelerin ve pratiklerin çıkarları somutlaştırdığını ve toplumsal ayrımları pekiştirme işlevi gördüğünü söyler (Swartz 2011: 18).

Bourdieu'ye göre “Eğitim sistemi, bireyler arasında var olan eşitsizlikleri azaltan bir araç olmaktan çok aslında eşitsizlikleri meşrulaştırıcı bir işlev görmekte ve bu işlevini, toplumsal farklılıkları akademik farklılıklara dönüştürerek, doğalmış gibi göstererek yerine getirmeye çalışmaktadır” (Swartz 2011). Buradaki temel vurgu, “toplumsal yeniden üretim” olarak adlandırılan süreç içerisinde bazı sosyal sınıfların kültürel değerlerini ve kaynaklarını çocuklarına aktararak kendi konumlarını, eğitim kurumu aracılığıyla yeniden ürettikleri ve sonuçta eğitimin bu tür bir işlevi aracılığıyla toplumsal tabakalaşma düzeninin devam ettirilmeye çalışıldığıdır. Bu hususta Bourdieu, *State Nobility*'de Fransa'nın seçkin yüksek öğrenim sistemine ve onun en güçlü tartışması olan sosyal konumların eğitim yoluyla yeniden üretildiği üzerine odaklanır (Reed-Danahay 2005: 50).

Halk sınıfları, onların elimine edilmesini kışkırtan bir simgesel şiddete maruzdurlar. Ait olunan çevrenin kültürü ile okul kültürü arasındaki mesafe ne denli zayıfsa, kurumda başarı da o denli zayıflayacaktır. Üst sınıflara mensup öğrenciler, ailelerinden miras aldıkları bir kültürel sermayeye sahiptirler. Bu da entelektüel araçlar biçiminde gayri maddi bir kültürel sermayeden oluşmaktadır. Hali vakti yerinde olan kategorilerin çocukları, aile içerisinde yararlandıkları etkileşimler sayesinde, okulun gerekliliklerine daha iyi uyum sağlayan bir dil kullanımı tarzıyla, daha erken gelişmiş düzeyleriyle ortalama gelişme düzeyine örnek oluştururlar. Öte yandan bu çocukların dışındakiler (kitaplara, sanat eserlerine, yolculuklara, medyaya... ulaşmada) acemilikler yaşarlar ve bu da onların okuldaki başarı

düzeylerini açıklar. Habitusun kurucusu olan bu edimler tüm okul süreci boyunca etkilerini gösterecektir. Bundan dolayı, “mirasçılar”ın, yani burjuvaziden gelen öğrencilerin, alt sosyal kökenli “burslular”a göre üniversitede üst temsilci olmaları hiç de şaşırtıcı değildir (Bourdieu ve Passeron 2015). Buradan hareketle Bourdieu’nün argümanını şu şekilde ifade edebiliriz: kültürel sermayeleri yüksek olan orta ve üst sınıf katmanlarına mensup ailelerden gelen çocuklar çoğunlukla bu tür düzenlemelere aşina şekilde okula başlarlar. Yani onlar için ev ve okul arasında bir uyum bulunmaktadır. Bu çocuklar ortak bir dil, sosyal etkileşim, sosyo-ekonomik açıdan yaşam benzerlikleri vasıtasıyla, öğretilenlerin içeriğine ve öğretim tarzına yabancı olmamaktadırlar. Ancak alt sınıf kökenlerinden gelen öğrenciler için okul, evden kopuk ve aşina olunması zor bir ortamı temsil etmektedir. Bu nedenle üst sınıfa mensup çocuklar bu uyumdan faydalanıp sosyalleşmeye devam ederken, dezavantajlı sınıf kökenlerinden gelen öğrenciler zorluklarla karşılaşacaklardır.

Okul, kendisini niteleyen bir özelliği olan ataleti sayesinde özellikle de geçmişten miras alınan bir kültürü muhafaza etme ve aktarma işlevine ve kendi bekası için gerekli özgül araçlara sahip olduğunda, dışsal talepleri sistematik bir yeniden tercüme tabi tutma kapasitesine sahiptir(sistematik olması, bunun onu bir sistem olarak betimleyen ilkelerle uygun olarak gerçekleştirilmesinden kaynaklanır). Durkheim’in ifade ettiği ön koşul burada tüm anlamını kazanır: Din sosyolojisinde din adamları sınıfına mahsus eğilimlere gerektiği şekilde yer veren Weber, eğitim sisteminin neleri profesyonel eğitimeciler zümresinin tarih aşırı ve tarihsel özelliklerine borçlu olduğunu ise hesaba katmaz(muhtemelen, eğitim sistemine dışsal bir bakış açısından, bürokratik bir kurumun gereklilikleri noktasından yaklaşması yüzünden). Nitekim Durkheim’in da dikkat çektiği gibi, görece özerkliğinin özgün biçimi dolayısıyla kendi geçmişine daha doğrudan bağımlı olan bir kurumda, geleneğin gücünün bilhassa ağır bastığını varsaymak için tüm sebepler mevcuttur (Bourdieu ve Passeron 2015: 184).

Avrupa’daki bütün eğitim sistemleri arasında sınavlara en fazla önem veren sistemin Fransız sistemi olduğunu ifade etmektedir. 18. yüzyıl okullarının oynadığı rolü kavramak için, çoğu ülkenin üniversite sisteminin, Fransız sistemine ve örneğin Avusturya, İspanya ve İtalya sistemleri gibi, Cizvitler’in pedagojik etkilerine maruz kalmış diğer bazı sistemlere göre Orta Çağ geleneğiyle bağlarını koparmakta daha

başarılı olduğunu gözlemlemek yeterlidir. Ancak Cizvitler'in tedrisi hiyerarşi kültürünü dayatmak ve yaşamdan kopuk otarşik bir kültürü aşlamak için kullandıkları ve hayli etkili araçlarla donattıkları Fransız eğitim sistemi, kendi özerkleşme eğilimini, bütün işleyişini kendi bekasının gerekliliklerine bağımlı kılacak şekilde tamamlayabilmiştir. Bu özerkleşme eğilimi, Jakoben biçimsel fırsat eşitliği ilkesinin, "iltimas" ve "adam kayırma"nın (nepotizm) her türüne karşı şiddetli tahammülsüzlük gösteren küçük burjuvazinin ve burjuvazinin entelektüel fraksiyonlarının çıkarlarıyla uyuşmasından ötürü, tam anlamıyla gerçekleşmesi için gerekli toplumsal koşulları bulmuştur. Söz konusu özerkleşme eğiliminin tam olarak gerçekleşmesinin bir diğer koşulu da ulusal, harici olarak puanlandırılan anonim sınavların ve müsabakaların yaygınlaşmasına davetiye çıkarmak suretiyle öğretim kurumuna, üniter bir hiyerarşinin ya da en azından ortak bir ilkeye indirgenebilen hiyerarşilerin üretiminde ve dayatılmasındaki tekelinin kabulünü garantilemesi için eşsiz bir fırsat sunan devlet bürokrasisinin merkeziyetçi yapısından faydalanabilmesi olmuştur (Bourdieu ve Passeron 2015: 192).

Ünal ise habitus ve okul arasındaki ilişkiye dair şu ifadelere yer verir: "Halk sınıflarının üyelerini dışlayan okul kurumunda daha güçlü sistem habitus'tur. Nesnel koşulların içselleştirilmesinin ürünü olarak habitus, engellenen kategorilerin kendi kendilerini dışlamasını teşvik eder. Bireyler, geleceklerini bugünkü tecrübelerine uygun olarak ön görmeyi ve dolayısıyla kendi sosyal grupları içerisinde, büyük bir ihtimalle az ortaya çıkan şeyi istememeyi öğrenirler. Böylece okulun, onun sosyal yörüngesini zapt etmenin bir aracını kurabileceği inancı, orada kazanmanın makul bir şansını yakalayanlarda daha çok yayılacaktır. Dolayısıyla halk sınıfları yükselme umutlarını okul üzerine kurmaya daha az hazır görünmektedirler ve çocukları da "daha az motiveli" olarak kayıtlı bulunacaklardır. Bu akıl yürütme çok yaygın olan ortak algının açıklamalarını dışlar, ki ona göre, aleyhinde olunan kategorilerin elenmesi, çalışmaya elverişsizliğin ya da ekonomik kaynakların yokluğunun bir ürünüdür". Okulun evrensel ve rasyonel bir bilginin hizmetinde bireysel terfi veren tarafsız bir kurum olduğu iddiasının tersine, Bourdieu sosyolojisi göstermiştir ki, okul kültürel ayrıcalıkların yeniden üretiminin kaynağını oluşturmaktadır" (akt. Ünal 2004: 164).

Bu bağlamda Bourdieu, sermaye kavramını ekonomik anlamının ötesine taşımakta ve çoğu durumlarda ekonomik sermayeye dönüştürülebilir ve diğer zamanlarda ona karşıt olabilen farklı türdeki bir sermaye türünü yani “kültürel sermaye”yi kavramsallaştırmaktadır. Bu kavramsallaştırma, her şeyden önce, akademik başarıyı doğal beceri, yetenek ya da zekânın bir etkisi olarak kabul eden yaklaşımların temel varsayımlarında uzaklaşmayı ifade etmektedir. Kültürel sermayenin edinilmesi ve aktarılması habitusun oluşumunun temel bir parçasıdır ve bu oluşum Bourdieu’nün “aile içi” olarak adlandırdığı etkilerle ve bireyin “sınıf koşulları”na dayalı deneyimleriyle ortaya çıkmaktadır. Bourdieu’ye göre bu her zaman için büyük bir çabayı gerektirmekte ve çoğunlukla istisnai bir durum olarak görünmektedir. Ancak Bourdieu’nün yaklaşımında dikkat çeken daha önemli bir husus, kültürel sermayenin edinilmesi sürecinde eğitim kurumlarının oynayabileceği rolün öneminin göz ardı edilmesidir (akt. Yanıklar 2010: 124- 126).

Bu ihmal Bourdieu’nün yaklaşımını en azından iki açıdan sorgulanabilir kılmaktadır. İlk olarak Goldthorpe ve Jenkins’in vurguladığı gibi, eğitim kurumlarının oynayabileceği rolün ihmal edilmesi, temel sosyolojik kavramlardan biri olan yeniden sosyalleşme kavramına hiç yer olmadığı anlamına gelmektedir. Ayrıca, sosyalleşme sürecinde ailenin yanı sıra eğitim kurumlarının da önemli bir rol oynadığı konusunda sosyologlar arasında fikir birliği olmasına karşın, Bourdieu’nün yaklaşımında bu rolün öneminin geniş bir şekilde dışlanması önemli bir eksiklik olarak görünmektedir. İkinci olarak Bourdieu’nün kültürel sermayenin üretilmesi, edinilmesi ve aktarılmasında yalnızca ailenin can alıcı bir öneme sahip olduğunu vurgulaması ampirik açıdan da desteklenebilir değildir. Sözgelimi Halsey ve arkadaşları yaptıkları çalışmanın bulgularına dayanarak şu sonuca varıyorlar: Okullar “kültürel sermayeyi yeniden üretmekten daha fazlasını gerçekleştiriyorlar; bunlar aynı zamanda kültürel sermayeyi de yaratıyorlar”. Bu araştırmacılar, aynı zamanda eğitim kurumlarının dezavantajlı kökenlerden gelenlere kültürel sermayenin edinilmesi için fırsatlar sunduğuna işaret ederler (Yanıklar 2010: 126).

Bourdieu’ye göre okulun yeniden üretim işlevini, tahakküm altındaki kategorilerin elimine edilmesi ve eğitimin demokratikleştirilmesi yanılığısı kanıtlamaktadır (Ünal 2004: 162). Sınıf temelli iktidarın ve ayrıcalıkların kullanılıp yeniden üretilmesi, Bourdieu’nün eserlerinde kilit yere sahip, bütünleştirici bir

meseledir. Onun hedefi, bireyler ve gruplar arasındaki iktidar ilişkilerinin toplumsal ve kültürel düzeyde yeniden üretilmesini ele alan, her tip toplumun incelenmesinde kullanılabilecek bir bilim yaratmaktır (Swartz 2011: 19). Bourdieu'nün bu hedefi, ilgili kısımlarda bahsettiğimiz üzere, konuya dair pek çok eleştiri ve tartışmaların gündemini oluşturmuştur. Ancak literatürde görüldüğü şekliyle tüm eleştirilere ve tartışmalara rağmen, döneminden günümüze değin pek çok çalışmanın ilham kaynağı olmuştur.

2.2.2.2. Orta Sınıf(lar)ın Toplumsal Uzamda Konumlanışı ve Ayrışan

Yapısı

Çalışmanın odak noktasını oluşturan orta sınıf(lar)ı diğer sosyal sınıflardan farklılaştıran toplumsal konumlarını ve sınıf karakterini detaylandırmak araştırmanın güzergâhını ortaya koyması açısından faydalı olacaktır.

1980'lerde Türkiye, devlet mülkiyeti ile devletin yönlendirdiği özel girişimlerin bileşimini esas alan modern bir sınıf yapısına sahipti. Endüstri, kentli, üniversite mezunu orta sınıfın girişimci, yönetici, teknik ve mesleki hizmetlerini kullanmaktaydı. Orta sınıfın, çekirdek (eski) orta sınıf aileleri maaşlılardan oluşmaktaydı; bu durum onları geçimlerini ücretle sağlayan emekçi sınıflardan ve üretim araçlarını elinde bulunduran sermayedar sınıftan ayırmaktaydı. 1980'lerde çekirdek orta sınıf aileler devletin sağladığı sağlık, eğitim ve emeklilik gibi güvencelerle oldukça rahat bir yaşam sürmekteydiler. 1980 öncesinde orta ve üst sınıf aile kesimleri "rahat bir yaşam" sürme ve yükseköğrenim yapma şeklinde iki özlme odaklanan tüketim alışkanlıklarına sahiptiler. Her iki kesim de çocuklarının yaşamının kendilerinininkinden daha iyi olmasını istemekteydi. Başka bir deyişle eğitim yoluyla sınıf konumlarını iyileştirme fikri her iki orta sınıf kesimi için ortak bir özellikti. Ayrıca, üst orta sınıf halihazırda bazı ayrıcalıklardan yararlanmayı sürdürmekteydi (Rutz ve Balkan 2016: 53- 54).

"Pierre Bourdieu "Cultural Reproduction and Social Reproduction"(1973) adlı denemesinde, orta sınıf anne-babaların çocuklarını, çeşitli dilsel ve kültürel becerilerden oluşan bir kültürel sermayeyle donattıklarını ileri sürmüştür. Okullarda başarılı olmak için (içeriği zenginlerin denetiminde olan) bu becerilere sahip olmak gereklidir, oysa işçi sınıfından gelen çocuklar bu becerileri okullarda öğrenemezler.

Böylece, tarafsızmış gibi görünen okullardaki değerlendirmelerin, sosyo-kültürel becerileri, doğal yeteneğe bağlı eşitsizliklerin sonucuymuş gibi gösteren statü kazanma hiyerarşilerine dönüştürerek aslında ekonomik eşitsizliği meşru kıldığı ortaya çıkmaktadır” (Marshall 1999: 448).

Goldthorpe, eğitim faktörünün toplumsal anlamda kimin hareketliliğe sahip olduğunu ve kimin sabit olduğunu belirlemede temel bir faktör olduğunu ancak toplumsal seviyede hareketliliğin toplam miktarını otomatik olarak belirleyen bir faktör olmadığını belirtir (2016: 100- 101).

Orta sınıfların eğitim yoluyla kendilerini nasıl yeniden ürettiklerine ilişkin literatürde çeşitli çalışmalar mevcuttur. Vincent ve Ball (2007) çalışmalarında orta sınıf ebeveynlerin sınıfın yeniden üretimi için ebeveynlik stratejilerinin rolünü tanımlamaya çalışmışlardır. Yeniden üretimin belirsiz görüldüğü sosyal ortamda orta sınıf çocuğu hazırlama girişimi olarak, zenginleştirme faaliyetlerinin sorumluluk duygusu ve kaygıya orta sınıf ebeveynler tarafından deneyimlenen bir cevap olduğu yargısına ulaşmışlardır. Bell (2006) ise tabakalaşma teorisindeki sosyal hareketlilik kavramlaştırmalarından hareketle farklı hareketlilik deneyimlerine sahip spirals ve burgesses olarak tanımladığı grupları incelemiştir. Power vd. (2003) yaptıkları kuramsal çalışmada sosyal sınıfların eğitim aracılığıyla farklılaşan yönlerini ortaya koymuşlar; orta sınıfın ekonomik imkânlarının üst sınıflara göre kısıtlı olduğu için yalnızca eğitim yoluyla çocuklarının sosyal konumlarını yükseltebileceklerini ve alt sınıflara göre de daha iyi ekonomik koşullara sahip oldukları için, çocuklarına onlardan daha nitelikli eğitim imkânı sunacaklarını belirtmektedirler. Bununla birlikte eğitim mücadelesinde orta sınıflar arasında belirgin bir ayrım olduğunu aktarırlar.

Orta sınıflara ilişkin literatürdeki diğer çalışmalara baktığımızda ise; Ravallion (2009), gelişmekte olan ülkelerin orta sınıflarını incelediği çalışmasında, bu ülkelerdeki orta sınıfları gelişmekte olan ülkelerin ortalamasına göre fakir olmayan ancak Birleşik Devletler standartlarına göre hala fakir olan ülkeler olarak nitelendirmiştir. Goodman ve Robison (2013) ise Asya ülkelerindeki orta sınıfların yapısını ve aynı zamanda yeni zenginlerin rolünü analiz ettikleri serinin ilki olan bu çalışmalarında, buradaki orta sınıf yapılarını yeni sosyal servet biçimleri, toplumsal

cinsiyet sorunu, yeni zenginlerin ideolojileri ve muhalefet sorunu gibi konular özelinde çözümlenmişlerdir. Alba vd. (2014) ise orta sınıf Afro-Amerikan (Afrika kökenli Amerikalı) orta sınıfların nasıl ayrıştığına ilişkin çalışmalarında, orta sınıf Afro-Amerikan orta sınıfların neredeyse alt sınıf Afrika kökenliler kadar ayrıştığına işaret etmişlerdir. Alba ve arkadaşlarının çalışmasında belirtilene göre, orta gelirli Afro-Amerikalılar alt sınıf siyahlara oranla daha fazla beyazlarla bir arada yaşamaktadırlar ancak onlardan daha az zengin olan beyaz komşularla yaşama eğilimindedirler. Böylece ırk farklılığının hala yerleşim seçeneklerini şekillendirdiği görülmektedir.

Zanten (2003) eğitimde sosyal yeniden üretim ve sınıf pozisyonu arasındaki bağlantıya odaklanan çalışmasında, Paris'teki orta sınıf ve alt sınıfların okullaşma üzerindeki sembolik mücadelesini anlamaya çalışmıştır. Çalışmada algılanan merkezi fikir alt sınıf çocuklarının, orta sınıf çocuklarının bilişsel, sosyal gelişimine engel oluşturdukları için reddedilmeleridir.

Ball tarafından da vurgulanan neoliberalizmin ortaya çıkarmış olduğu risk ve belirsizlikler bazı araştırmacılar tarafından günümüz toplumlarının “risk toplumları” olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle Crook, orta sınıf ailelerin sahip olduğu özelliklerin onları eğitimle ilgili seçimlerinde kendilerini güvende hissetmek yerine daha kaygılı ve endişeli hale getirdiğini belirtmektedir. Çünkü risk toplumlarında bireysellik artmakta ve bireyler kendileriyle ilgili olan tüm seçimleri yalnız başına yapmak zorunda kalmaktadırlar (Beck 1992: 55).

Türkiye'deki ortaöğretim kurumlarının ulusal ve uluslararası başarı istatistikleri incelendiğinde ise; Türkiye'nin ortaöğretimde okullar arası başarı farklılığının en fazla yaşandığı ülkelerden bir tanesi olduğu görülmektedir (OECD 2010). Bu istatistiki kanıtlamanın, orta sınıf aileleri, çocuklarını “seçkin ve başarılı” kabul edilebilecek lise türlerine yerleştirme yarışına sürüklemekte olduğu söylenebilir. Türkiye'de “seçkin liseler” olarak değerlendirilebilecek türdeki liselerin öğrencilerini sınavla kabul etmeleri ise orta sınıf ailelerin ortaöğretim basamağını bir “rekabet alanı” olarak görmesine neden olmaktadır (Rutz ve Balkan 2016). Bu durumun da orta sınıf aileleri, çocuklarının daha kaliteli bir eğitim alabilmesi için bir mücadele içine sürüklemekte olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, neoliberalizmin

vurgulamış olduğu “rekabet” kavramının Türkiye’de ortaöğretime geçişte uygulanan sınavlar yoluyla orta sınıf aileler için gözle görülebilir hale geldiği belirtilebilir. Tüm bunlardan hareketle, hem ortaöğretim düzeyindeki kurumların hem de ortaöğretime geçişte uygulanan sınavların orta sınıfın kendisini farklılaştırmasında ve yeniden üretmesinde büyük öneme sahip konulardan biri olduğu söylenebilir.

Bourdieu perspektifinden bu ayrıma bakıldığında, Küçük burjuvazi üyeleri belirli objektif ortak özellikleri paylaşırlar, fakat toplumsal kimlikleri, kültüre karşı saygıları, “kültürel iyi niyet” leri içinde belirginleşir. Küçük burjuvazi sosyal alanda orta bir konum işgal eder, fakat bir sosyal yükselme isteğini de taşır. Kurulu sosyal düzene derinden saygılıdır ve bazı istisnalar dışında, ahlak alanında tutucu görünür. Küçük burjuvazi mensuplarının özelliklerini, toplumsal yükselme isteklerine bağlı tutucu iradecilik, tutkularında kısıtlanmışlık üzerine kurulu bir habitus şekillendirir. Bir “kültürel iyi niyet” in kanıtıdırlar. Bu sınıfın içinde, üç grubun ve aynı zamanda üç hayat tarzının oluşturduğu ayrışmalar vardır. *Zanaatçılar ve tüccarlardan oluşan gerilemekte olan küçük burjuvazi*; iş, düzen, kesinlik, dakiklik gibi değerlerin ağır bastığı geleneksel ve ağırbaşlı tercihler yoluyla ayrışır. *İcraatçı küçük burjuvazi*; esas olarak, tercihlerini tipik “orta” eserlere sevk eden ve ahlak planında nitelikleri “çileci bir tutuculuk” la şekillenen memurları, özel şirketlerin orta kadrolarını, teknisyenleri ve öğretmenleri kapsamaktadır. *Yeni küçük burjuvazi veya yükselen küçük burjuvazi* ise bedeni dinleme, gevşeme, sağlıklı ve dengeli beslenme üzerine kurulu, “haz ödevi” ne dayanan bir habitus geliştirir. Mensupları kültürel üretimin küçük biçimlerine yatırım yaparlar, kendilerini sinema ya da caz türünde bir kültüre ait hissederler, popüler bilim ya da popüler tarih dergilerine sarılırlar. Fakat bundan dolayı “bayağılık yapmak” yani halkın yaptığı gibi yapma korkusu ile “ayrıcalıklı yapmak” yani burjuvanın yaptığı gibi yapma isteğinin belirlediği süregiden bir gerilimi beraberlerinde taşırlar (Bourdieu 2017).

Sosyal alanın çoğunluğunu oluşturan halktan sınıflar “zorunluluğun seçimi” (bu kavrama çalışmanın uygulama aşamasında detaylıca yer verilecektir) ne mahkûmdurlar. Yoksunluklar, onları estetik uygulamaların bedelsizliğini gerektiren zevklere ya da seçimlere iter. Örneğin “sade ve temiz” evler, “basit” giyecekler tercih etmek diğer bütün sınıflardan daha çok işçilerde görülür. Onların habituslarından olan ikinci özellik, dayanıklı besinler seçiminin ya da güç

egzersizlerine ilginin kanıtladığı yiğitliğin/erkekliğin boyutu olarak fizik gücüne değer vermedir. Bu pratikler çalışma güçlerini satan ama aynı zamanda bir taraftan küçük burjuvaziye diğer taraftan dışılığa boyun eğmeyi reddeden ücretlilerin nesnel durumlarıyla ilişkilidir (Bourdieu 2017).

“Bourdieu’nün tasarladığı sosyal konumlar uzamı, sahip olunan mülk ve pratikler arasındaki bir mesafe sistemini de dile getirmektedir. Başka bir deyişle, konum gruplarına(ya da konum sınıflarına) “onları tarz yatkınlıklarıyla birleştiren sistematik bir mülk ve mülkiyetler bütünü” (akt. Ünal 2004: 150) karşılık gelmektedir. Böylece işçi olmakla, sıradan kırmızı şarabı sevmek, futbol oynamak, akordeon dinlemek, boş zamanlarda televizyon seyretmek ve tatilde dinlenme tesislerine gitmek arasında güçlü ilişkiler bulunacaktır. Yine aynı şekilde, bir profesörün sosyal konumu ile müzelere gitme, tiyatro gösterilerini izleme, klasik müzik dinleme, yazlık bir eve sahip olma, sek viski tercih etme arasında da bir yakınlık vardır. Dolayısıyla sosyal eyleyicilerin mülkler ve pratikler şeklindeki mülkiyetleri istatistik olarak onların sosyal konumuna ve daha özel olarak da ait oldukları varoluş koşullarındaki sınıfa karşılık gelmektedir. Böylelikle bireylerin seçimleri ile değişik mülkiyetlerden oluşmuş yaşam tarzları uzamı ile sosyal konumlar uzamı arasında bir türdeşlik (homologie) söz konusudur. Buna göre Bourdieu olasılıkçı bir bakış önermektedir (Plomb’dan akt. Ünal, 2004: 150). Dolayısıyla bir kişi işçi olduğu (doğduğu) zaman, yukarıda belirtilen pratikleri uygulaması, sevmesi ve satın büyük bir ihtimal dahilindedir (Ünal 2004: 150).

Böylelikle üç sosyal sınıfa karşılık gelen üç yaşama tarzından söz etmek mümkün olmaktadır. Tahakküm eden sınıfın üyeleri, ayırım kavramı üzerine kurulu bir habitusla donanmışlardır; küçük burjuvazinin üyelerinin habitusunu ise onların sosyal yükselme arzuları şekillendirir. Halk sınıfları ise, güçlü biçimde zorunluluğun ve bu zorunluluğa adapte olmanın anlamıyla belirlenmiş, dolayısıyla fizik gücünün değerlendirilmesiyle belirlenmiş bir habitusa sahiptirler. Bu birbirinden farklı habituslar da birbirinden farklı yaşama tarzları arasına sosyal mesafeler koymaktadır ve tabakalaşmanın devamını sağlamaktadır (Ünal 2004: 150).

BÖLÜM 3: LİTERATÜR

‘Orta sınıf’ üzerine mevcut bilgiler bu tez çalışmasının literatürünü oluşturur. Çalışmanın bu kısmında ağırlıklı olarak Türkiye’de sınıflaşma ve orta sınıflaşma konusunda yapılmış bilimsel çalışmaların bulguları genel olarak tanıtılacaktır. İkinci olarak, ‘kültürel sermaye’ kavramını esas alan bilimsel çalışmalar tanıtılacaktır.

Orta Sınıf Literatürü

Türkiye literatüründe orta sınıf çalışmalarını baktığımızda, çok yoğun olmamakla birlikte günümüze doğru artan bir ilgi mevcuttur. Araştırma bulgularına geçmeden önce, bu konularda yapılmış bazı sosyolojik araştırmalardan ve tespitlerinden söz etmek, araştırmamızın literatürdeki çalışmalarla benzer ve farklı yönlerini daha görünür kılacaktır.

Türkiye bağlamında, direkt olarak “orta sınıf”ların içindeki bölünmeyi sorgulayan ilk tartışmayı Nezih Neyzi 1973 yılında yayımladığı “*Middle Classes in Turkey*” isimli makalesinde yapmıştır. Ancak Neyzi tartışmasının başında, sınıf kavramını Batı Avrupa’daki veya Marxist yazındaki gibi iktisadi alandaki çatışmacı ilişkilerin ürünü olarak değil, bir dizi mesleği, yönelimi ve çıkarı paylaşan gruplar olarak tanımladığını belirtmiştir. “Neyzi, tarihsel olarak Türkiye’deki “orta sınıf”ların omurgasını, devletin farklı kademelerinde memuriyet yapanların ve bürokratik elitin oluşturduğunu ileri sürmektedir. Ancak 1950’lerde, tarım üretiminin azalması, endüstri ve hizmet sektörünün büyümesi ve iş gücüne yeni girişimcilerin, yöneticilerin, küçük üreticilerin girmesiyle birlikte “orta sınıf”ların yapısı değişmiştir. “Neyzi bu grubu ‘yeni orta sınıf’ olarak tanımlamış ve bu sınıfın Türkiye’nin kaderini 1950’lere kadar belirlemiş olan bürokratlar, memurlar ve entelektüellerden farklı bir siyasal yönelimi olduğunu belirtmiştir. Bu noktada, “orta sınıf”ların içindeki bölünmeyi, üretim ilişkileri veya kültürel karakteri yerine güç ilişkileri üzerinden okuma eğiliminin entelektüel dayanağının, Mardin’in öne sürdüğü ‘merkez-çevre’ paradigmasından geldiğini de belirtelim” (Karademir Hazır vd. 2016: 74).

1988’de Ayata orta sınıfı gelir düzeyi bakımından orta ve orta- alt tabakalar olarak nitelendirdiği çalışmasında, Türkiye’de adeta evin tanımı haline gelen ‘üç oda bir salonlu’ ev tanımı ve salon kullanımını üzerinden geleneksel orta sınıfın fotoğrafını

çekmiştir. Üç oda ve bir salonlu dairelerde, oturma odası kullanım yoğunluğu, sobalı apartmanlarda daha yüksektir. Bu tip evlerde oturma odası bir ziyaretçi olmadığı zamanlarda ailenin oturup dinlendiği, ev kadınları özellikle sabah yayınlarını izleyebilmek için sebze ayıklama, hamur açma, dolma sarma gibi mutfak işlerini yaptığı, dikiş- örgü- nakış gibi işlerin yapıldığı, küçük çocukların oynadığı, eve yorgun gelen erkeğin bunlar üzerine uzanarak televizyon izlediği veya uyukladığı mekandır. Salon ise genellikle, çok samimi kişiler ve akrabalar dışındaki kimselerin ağırlandığı, oturma odasına kıyasla daha gösterişli eşyaların yer aldığı bir bölümdür. “Ailelerin gelir düzeylerinin yükselmesine paralel olarak salona yapılan yatırımın yükseldiği de gözlenebilir” (Ayata 1988: 6- 8).

Ayata'nın çalışmasında ortaya çıkardığı bir başka önem teşkil eden bulgu ise, “Toplumsal hareketlilik gerçekleştirerek orta sınıfa yükselen ailelerde rastlanan iki eğilimden söz edebiliriz: Henüz geride bıraktıkları eski çevre ile yeni yaşam biçimi arasında önemli bir farklılık olduğunu vurgulayan tutum ve davranışlar geliştirme ve gerek altlarında gerekse üstlerinde yer alan toplumsal tabakalarla girdikleri ilişkilerde yaşanan rahatsızlık ve tedirginlik”tir. Örneğin “kitaba göre dizilmiş kusursuz bir küçük ev kurmanın” mesafe koymak ve tedirginliği azaltmak doğrultusunda Amerikan orta- alt sınıf ailelerin sık başvurduğu bir önlem olduğu belirtilmiştir (Mayer ve Buckley'den akt. Ayata 1988: 21). Türkiye'de ise eğitim veya küçük çaplı girişimcilik sayesinde orta- alt sınıfa yükselmeyi başararak gecekondudan apartmana taşınan ailelerin yeniliği, değişimi ve farklılığı belirginleştirmek için başvurdukları başlıca araçlardan birisi gösterişli ve pahalı bir salon kurmaktır (Ayata 1988: 21). Bu minvalde Ayata'nın ulaştığı veri, çalışmamızda ortaya çıkarmayı hedeflediğimiz hipotezlerden birisi olan yukarı doğru hareketlilik ile orta sınıflığa yükselmiş aile yapılarının mevcut sosyo-kültürel durumlarına, Bourdieu'nün sonuç güzergâhına benzer bir tarzda olduğu görülmektedir.

Yukarıda görüşlerine değindiğimiz Neyzi'den farklı olarak Boratav (2016) ise Marxist paradigmayı kullanarak konuya ilişkin ampirik veriler sunmuştur. Çalışmasında İstanbul'daki sınıfsal yapıyı betimlemiş ve 1980'lerde yaşanan iktisadi ve politik dönüşümün “orta sınıf” lara olan etkilerini incelemiştir. Boratav'a göre 24 Ocak 1980 kararları, devlet destekli kalkınma politikaları yerine, ücretlerin özel sektör tarafından belirlendiği bir yapıyı getirerek, sosyal güvenlik ve sendikalaşmaya

darbe vurmuş ve sermaye-emek arasındaki dengeyi bozmuştur. Sonraki süreçte, tarıma dayalı gelirden % 80'e yakın gerileme olmuş, "orta sınıf" ları oluşturan memur kesimin gelirleri ise neredeyse % 50 değer kaybetmiştir.

2002 yılında İngilizce dilde yayımlanan Sencer Ayata'nın 'Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kentler' adlı makalesi orta sınıfı konu alması itibariyle ilklerden biri sayılabilir. Ayata makalesinde Ankara'da göçle birlikte sınıfsal ve kültürel uçurumun hızla artmasının kentten mekânsal olarak segregasyona uğramasını yorumlamış ve yeni orta sınıfların gündelik alışkanlıkları üzerinden bir zihniyet analizine girişmiş ve aynı şekilde zihniyetlerin yarattığı gündelikteki görsel işaretleri ele almıştır (akt. Şannan vd. 2015: 22).

Seçil Doğuç (2005) "*Yeni Orta Sınıfların Gözünde Yoksulluk ve Zenginleşme*" adlı çalışmasında yeni orta sınıf uzmanları ve yöneticileri tarafından belirli bir "biz" ve "onlar" duygusunun oluşturulmasında yoksulluk ve refahın göreceli öneminden söz eder. Yeni orta sınıfların zenginliği ve yoksulluğu algılama biçimlerini, bu gruptakilerin tüketim kalıplarını, kültürel beğenilerini ve değer yargılarını, kısacası yaşam stillerinin bir analizini sunar.

Jean-François Pérouse ile A. Didem Danış, "*Zenginliğin mekânda yeni yansımaları: İstanbul'da güvenli siteler*" adlı çalışmalarında, kentten yeni üst sınıflarının yaşam kalitesini artırma ve bir prestij sembolü olarak benimsedikleri güvenli sitelerin, zenginlik ve toplumsal statü ilişkisi açısından sunduğu tabloyu ile bu sitelerin kent bütünüyle kurdukları ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada ortaya koyulan sonuçlara bakıldığında; lüks siteler, 1980'lerden beri yaşanan toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin kent mekânına yansıyan yüzünü temsil etmektedir. Yeni zenginlerin alt sınıflardan ve hatta köklü zenginlerden 'farklılaşma' çabası olarak fiziksel uzaklaşmayı tercih ettikleri sonucuna ulaşmışlardır. Kent içinde bu tür güvenli siteler inşa ederek kentteki 'öteki'yi görmek istemeyen bu hareket, kentte etkileşimi sağlayan kamusal alanlar yaratma idealinin çöküşüne neden olmaktadır (Pérouse ve Danış 2005).

Üstüner ve Holt (2009)'un kültürel sermayenin habitus yoluyla olmaktan ziyade ders kitabı benzeri bir öğrenme yoluyla tahahhuk ettiğini belirtir. Sınıf

grubunun daha düşük bir kültürel sermaye ile ulusal bir sosyal hiyerarşiyi sürdürmek için tüketim alanını içselleştirdiğini işaret ederler.

Zerrin Arslan (2011) ise çalışmasında Bourdieu'nun sosyal, kültürel, ekonomik sermaye ve habitus kuramına dayanarak orta sınıf(lar)ın tabakalaşmasını araştırdığı çalışmasında Ankara'daki orta sınıf tabakalarındaki ayrımı, ev dekorasyonu aracılığıyla yaşam tarzları bağlamında tanımlamıştır. Arslan araştırması sonucunda birbirinden farklı dört kesit tespit etmiştir: Dar gelirli/Buruk, Orta/Tamahkar, Üst/Kibirli ve Müreffeh/Mutlu tabakalar. Oluşturulan tabakalar, görüşmecilerin yapısal ve maddi koşulları, analiz sonuçları, görüşülen/konuşulan kişilerin sosyo-psikolojik ifadeleri, ve taranan ev/dekorasyon dergilerinde satır aralarına nüfuz etmiş yaklaşımlar dikkate alınarak adlandırılmıştır.

Yine benzer şekilde, Karademir Hazır (2014)'ın yaptığı nitel çalışma, “Ankara’lı orta sınıfların, kendilerini diğer sınıflardan ayırırken referans verdikleri kriterlere göre farklılaştıklarını göstermiştir. Yazar, kişilerin çizdikleri sembolik sınırların, yaşam tarzlarının ve sınıf geçmişlerinin örüntülenmesi sonucu oluşan dört farklı orta sınıf habitus’u tespit etmiştir. Sadece bedene dair tüketim alanlarına yoğunlaştığı bir diğer çalışmasında Hazır, sınıf pozisyonunun farklı orta sınıf kesitlerinde nasıl bedenleştiğini nitel ve nicel yöntemlerle haritalandırmıştır” (Karademir Hazır vd. 2016: 76).

“Orta sınıf”lar kavramsallaştırması, 1990’lardan sonra kültürel alanı inceleyen “orta sınıf”lar literatürüne damgasını vurmuştur. “Yeni orta sınıf” olarak nitelendirilen bu kesit, kentte göç sebebiyle artmakta olan kalabalıktan uzaklaşmak için mekânsal sınırlar çizmiş ve uydu kentlere doğru coğrafi bir hareketlilik deneyimlemiştir. Ayata'nın Ankara’da bir uydu kentte yaptığı saha çalışmasına göre, “yeni orta sınıf” görüşmeciler düzen, öngörülebilirlik, rasyonellik, bireysel bağımsızlık, sekülerlik, açık fikirlilik, çevreye duyarlılık gibi değerleri önemsemektedirler. Bu kesimin, balkona çamaşır asmak, ya da kapının önünde ayakkabı bırakmak gibi ‘alt kültür’ü imgeleyen alışkanlığı olanlar ile aralarına çizdikleri kültürel sınırlar, uydu kent tercihleriyle mekânsal sınırlara dönüşmektedir. Benzer bir “yeni orta sınıf” kültürel profilini Öncü'nün, 1990’larda kurulan ‘kültürel öteki’ stereotipleri çözümlediği çalışmasında da görmek mümkündür. Öncü’ye göre,

'maganda', "yeni orta sınıf"ların, göç sebebiyle sınıf-kültürel karakteri gittikçe heterojenleşen İstanbulluluk hallerinde, kendini diğerlerinden ayırtmak için dolaşıma soktuğu karakterlerden biridir. Şimşek'e göre, duygusal olarak kötü tutumlu, estetik olarak arızalı, cahil ve kaba olarak tarif edilen maganda stereotipi kadar, yurdum insanı stereotipi de "yeni orta sınıf"ın kimliğinin sınırlarının çizilmesinde kullanılmıştır. Genellikle "geleneksel orta sınıf"ların kültürel pratiklerinin -piknik yapmak gibi- yerelliğin ve Türklüğü imgeleyen beğenilerin aşağılanması, bu stereo tiplerin mizah aracılığıyla dolaşımda kalmasıyla popüler kültürde kemikleşmiştir" (Karademir Hazır vd. 2016: 77).

Cengiz Yanıklar (2011) ise, "*Beyaz Yakalı Orta Sınıfın Toplumsal Ağları Üzerine Bir Çözümleme*" adlı İstanbul'da yaptığı saha araştırmasında; akrabalık temelinde var olan bağlar haricinde beyaz yakalı çalışanlarla mavi yakalı çalışanlar arasında neredeyse hiçbir yakın sosyal bağ kurulmadığını ortaya koymuştur. Söz konusu orta sınıfın sosyal bağlarında yaş, eğitim düzeyi açısından bir homojenliğe sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Hızlı bir ivme kazanan toplumsal, ekonomik, kültürel vb. bütün bu değişim ve dönüşümlerin neticesinde veya sebepleri arasındaki önemli faktörlerden bir tanesi de kuşkusuz göçtür. Özellikle 1950'lerden itibaren kentleşme ve 1970'lerden itibaren de kentleşme olgularının yoğunluğunun artması, beraberinde birtakım hatta pek çok değişimi getirmiştir. Buna ilişkin Yılmaz çalışmasında şu ifadeler yer vermektedir: Türkiye'de orta sınıfların, istedikleri gibi yaşama imkânlarının daraldığı muhafazakâr taşra şehirlerinden Ankara, İstanbul gibi metropollere göç etme eğilimi 1970'lerle birlikte hızlanmıştır. Bu iç göçün sonucu olarak Anadolu'da birçok kent eğitimli orta sınıflarını kaybetmeye başlamıştır. Göç edenlerin yerini de o kentlerin kırsal alanlarından kimselerin doldurmasıyla, birçok Anadolu kentinin demografik dokusu değişmiş, kültürel dengesi bozulmuş, kentler gitgide daha muhafazakâr, daha yoksul, daha köylü bir karakter kazanmıştır" (2007: 20). Bu doğrultuda çalışmanın saha aşamasının yapıldığı gerçekleştirildiği Sivas ilini de bu bağlamda dışarıya göç verme oranı yüksek, nitelikli işgücü potansiyelini kaybetmekte olan bir demografik yapıda okumak anlamlılık oluşturacaktır.

Mesleki yapı, eğitimin nitelik seviyesinin artışı, kentleşme gibi alanlardaki bu hızlı dönüşümler, sınıfsal katmanlaşma dinamiklerini etkilemiş, “orta sınıf” ların genişleyebileceği ortamı yaratmıştır. Dolayısıyla bu bağlamda Türkiye’deki “orta sınıf”lar oldukça genç ve hareketlilik yörüngesi anlamında da heterojendir (Karademir Hazır vd. 2016: 79). Hazır ve çalışma arkadaşlarının da belirttiği üzere Türkiye’deki orta sınıflar, kentleşmeye bağlı olarak yaygınlaşan bir yapıdadır. Bu doğrultuda araştırmamızın bulgularında sunulacağı üzere, katılımcılar toplumsal köken itibariyle henüz orta sınıf konumuna yükselmiş veya daha az bir kısmı iki nesildir toplumsal köken olarak orta sınıfa mensup bireylerden oluşmaktadır. Dolayısıyla çalışmayı oluşturan örneklem grubunun toplumsal kökenlerinin (çoğunlukla) yüksek konumlara sahip olmaması hem kentleşmeye bağlı olarak orta sınıf(lar)ın yakın bir zamanda yaygınlaşması açısından anlamlılık oluşturmaktadır.

Kültürel Sermaye Literatürü

Çalışmanın bu kısmında, ‘kültürel sermaye’ kavramını merkeze alan Bourdieu eserleri ve Bourdieu üzerine incelemelerden elde edilen bilgiler sunulmayacaktır. Şayet bu bilgiler tezin ‘Kavramsal ve Teorik Çerçeve’ bölümünde sunulmuştur. Bu kısımda ‘kültürel sermaye’ başlığını taşıyan kitap, makale ve lisansüstü tezlerin tanıtımı yapılacak ve kavramın farklı kullanımlarına dikkat çekilecektir.

Literatürdeki tez çalışmalarına baktığımızda, YÖK Tez Merkezi’nde kayıtlı 21 adet ‘Kültürel Sermaye’ adlı çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların 13 adedini ‘Eğitim ve Öğretim’, ‘Güzel Sanatlar’, ‘Mimarlık’, ‘Müzik’, ‘Kamu Yönetimi’, , ‘Sahne ve Görüntü Sanatları’, ‘Sosyoloji’ alanlarında yapılmış yüksek lisans tezleri oluşturmakta; 8 adedini ise ‘Eğitim ve Öğretim’, ‘Kamu Yönetimi’, ‘İşletme’, ‘Müzik’ ‘Ekonomi’, ‘Radyo-Televizyon’, ‘Sosyoloji’ alanlarında yapılmış doktora tezleri oluşturmaktadır. Toplam içerisinde bakıldığında Sosyoloji alanında yapılmış 8 tez çalışması vardır. Buradan hareketle, sosyolojinin kültürel sermaye konusuna ilgisinin az olduğu görülmektedir. Literatürde var olan uygulamalı çalışmaların örneklem ve metodolojisine bakıldığında; çoğunlukla betimsel türdeki görüşme tekniğinden yararlanıldığı, ancak az sayıda çalışmanın anket tekniğiyle gerçekleştirildiği görülmektedir. Görüşme tekniğinin derinlemesine bilgi sağlama avantajı olmakla

birlikte zaman, olası yanlışlık, gizliliğin ortadan kalkması gibi dezavantajlarından dolayı, az sayıda bireyle gerçekleştirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek 2003: 98). Bu anlamda kültürel sermaye alanındaki tez çalışmalarıyla karşılaştırıldığında, araştırmamız en yüksek sayıda örneklem grubu ile gerçekleştirilmiş saha çalışması niteliğindedir.

Sosyoloji alanında yapılmış bu çalışmalara baktığımızda, “Lise Öğrencilerinin Kültürel Sermaye Birikimi: Gaziosmanpaşa ve Bakırköy Örnekleri” adlı çalışmasında Aşer (2017), biri üst-orta sınıfın konumlandığı bir mevkideki lisede diğeri dezavantajlı bir mevkide bulunan, iki lisede gerçekleştirdiği saha çalışmasında lise öğrencilerinin kültürel sermaye (Bourdieu’cü perpektifte) birikim süreçlerinin dinamik yapısını ortaya koymayı hedeflemiştir. Aşer ebeveynlik stillerinin sosyal sınıflar açısından nasıl farklılaştığını çözümlenmeye çalıştığı çalışmasında, Bourdieu ile benzer şekilde, kültürel sermaye birikiminde ailenin önemini ve bilhassa annenin önemli bir rolü olduğunu ortaya koymuştur. Aktaş (2016) “Öğrencilerin Okula İlişkin Görüşleri ve Okuldaki Yaşantıları: Kültürel Sermayenin Rolü ve Örtük Program Üzerine Bir İnceleme” adlı Ankara’da bir fen lisesi üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında, dokuzuncu sınıf öğrencilerinin okul yönelik yaşantı ve görüşlerini incelemiştir. Ve çalışma sonucunda okulun sosyal çevresiyle uyumlu kültürel sermayesi olan öğrenciler, okuldaki mevcut donanım ve fiziksel alanları kullanmak açısından rahat göründüklerini belirtmiştir. Anbar (2016) “Muhafazakar Burjuvazinin Eğitim Stratejileri: Kültürel Sermaye, Aile ve Okul” adlı çalışmasında söz konusu gruba ait ailelerin kültürel sermaye üretim süreci ve bu kapsamda geliştirdikleri eğitim stratejilerini konu edinmiş ve muhafazakar burjuvazinin yalnızca kendini sosyal alanda bir burjuva sınıfı olarak konumlandırıp laik hegemonik düzende bir değişimi tetiklemediğini aynı zamanda eğitim alanında bir dönüşümde de rol oynadığına ilişkin veriler sunmuştur.

Erdoğan (2018) Ekonomik ve kültürel sermaye bağlamında sosyal sınıfların farklılaşması: Ankara örneği adlı çalışmasında ekonomik ve kültürel sermayenin yaşam tarzı, tüketim alışkanlıkları ve mekânsal ayrışma noktasında farklı sosyal sınıflar bağlamında gösterdiği farklılıklar değerlendirmiş ve sosyal sınıfların tüketim alışkanlıkları, dahil oldukları sosyal sınıfın ekonomik ve kültürel sermaye birikiminden bağımsız bir yapı sergilemediğini ortaya koymuştur.

Tatar (2018) Mesleki eğilimin toplumsal hiyerarşisi: Kültürel sermaye ve simgesel şiddet ekseninde mesleki tasnif adlı çalışmasında Türkiye’de meslek secimi ve kariyer gelişim süreçlerine ilişkin mesleki danışmanlık eksikliklerini Bourdieu’nün kültürel sermaye ve simgesel şiddet kavramlaştırmalarıyla sorgulamıştır. Kişinin mesleki tercihlerini yapılandıran toplumsal kökenleri önemszenmeden, salt bireysel tercihlermiş gibi algılanarak mesleki tavsiyeler verildiğini ve bu ihmal durumunun bir sonucu olarak eğitimde fırsat eşitsizliğinin olduğunu ortaya koymuştur.

Özen (2017) İstanbul’da caz müziği arzı ve kültürel sermaye ilişkisi adlı çalışmasında Bourdieu’nün beğeni hiyerarşileri üzerinden Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren yükselen caz müzik arzını ve caz piyasasının habitusunu Bourdieu kavramlarıyla incelemiştir.

Acungil (2017) Kentsel mekânın hızlı dönüştüğü süreçlerde “kültürel sermaye” ve “ekonomik sermaye” ilişkisi: Tokat’ta 2000’li yıllarda kentsel mekânın dönüşümü ve “bağ evleri” örneğinde bir inceleme adlı çalışmasında Tokat bağ evlerinin ve bağ evlerinde sürdürülen geleneksel mekân kullanma biçimlerinin, değişim değerinin ön plana çıkarılmasıyla mekânsal, toplumsal ve kültürel olarak geçirdiği dönüşümlerin sermayeler arası ilişkileri ve habitusları ne şekilde etkilediği incelemiştir.

Lodrik (2013) Ekonomik ve kültürel sermaye sahibi sınıfın 1980-2000 arası tüketim pratikleri adlı çalışmasında İstanbul’da yaşayan, farklı mesleklerden, itibarlı, orta yaş grubundan, üst ve orta üst sınıfı kişilerin 1980 sonrası tüketim ve tüketim biçimleri incelemiştir. Bu hususta ulaşılan sonuç, bireylerin tüketim pratikleri ve hayat tarzları bir yandan bilinçli seçimlerini yansıtırken diğer yandan içinde buldukları toplumun ekonomik, kültürel, siyasi ikliminden etkilenmiş olduklarıdır. Ünal (2004) ise Sosyal tabakalaşma bağlamında Pierre Bourdieu’nün kültürel sermaye adlı çalışmasında Bourdieu’nün sosyal tabakalaşma kuramına katkısını incelemiş ve ,Bourdieu’deki haliyle, sosyolojinin çoğunlukla bireysel olarak algılanan pratiklerde sosyal mantılar bulabileceğini ifade etmiştir.

BÖLÜM 4: ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Demografik Özellikler

Tablo 1 Cinsiyet

	Sayı	%
Kadın	158	47.6
Erkek	165	49.7
Toplam	323	97.3
Cevaplanmayan	9	2.7
Toplam	332	100.0

Çalışmaya katılan örneklem grubunun %47.6'sı kadın; %49.7'si ise erkek bireylerden oluşmuştur. Dolayısıyla katılımcıların cinsiyet dağılımlarının birbirine oldukça yakın oranlarda olduğu ve anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Katılımcıların cinsiyet oranlarının birbirine yakın olması, cinsiyet dağılımları açısından örneklem grubunun temsil gücünü de arttırmaktadır.

Tablo 2 Yaş

	Sayı	%
18-24	1	.3
25-32	10	3.0
33-40	114	34.3
41-50	168	50.6
51-60	35	10.5
61 Ve Üzeri	4	1.2
Toplam	332	100.0

Katılımcıların yaş dağılımlarının ise %0.3'ü 18-24 yaş aralığında; %3'ü 25-35 yaş aralığında; %34.3'ü 33-40 yaş aralığında; %50.6'sı 41-50 yaş aralığında; %10.5'i 51-60 yaş aralığında ve %1.2'si 61 ve üzeri yaş aralığındaki bireylerden oluşmuştur. Tabloya bakıldığında katılımcıların ağırlıklı olarak (%84.9'u) 33- 50 yaş

aralığında ebeveynlerden oluştuğu görülmektedir. Bu yaş aralığı katılımcıların lise öğrencilerinin ebeveynlerinden oluşması açısından anlamlılık ifade etmektedir.

Tablo 3 Medeni Durum

	Sayı	%
Evli	312	94.0
Boşanmış	11	3.3
Dul	8	2.4
Toplam	331	99.7
Cevaplanmayan	1	.3
Toplam	332	100.0

Katılımcıların medeni durum oranlarına bakıldığında, %94'ü evli; %3.3'ü boşanmış; %2.4'ü dul şeklinde dağılmıştır. Dolayısıyla örneklem grubu ağırlıklı olarak eşlerin ve çocukların bir arada yaşadığı aile yapılarından oluşmaktadır.

Tablo 4 Çocuk Sayısı

	Sayı	%
1	36	10.8
2	139	41.9
3	97	29.2
3 Üzeri	52	15.7
Toplam	324	97.6
Cevaplanmayan	8	2.4
Toplam	332	100.0

Örneklem grubu içerisinde 2 çocuğa sahip olanların oranı %41.9 ile en yüksek dağılımı oluşturmakta; ardından %29.2 oranı ile 3 çocuğa sahip olanlar ve %15.7 oranı ile 3 üzerinde çocuğa sahip olanlar gelmektedir. Dolayısıyla örneklem grubunun ağırlıklı olarak 2 çocuğa sahip oldukları görülmektedir. Çocuk sayısı değişkeni Bourdieu perspektifinden değerlendirildiğinde, Bourdieu küçük burjuvanın, ailenin tüm umutlarının ve çabalarının üzerinde yoğunlaştığı tek bir

erkek çocuk olmasa bile, az sayıda çocukla kendini sınırladığından söz eder. “Gelirlerini arttıramadığı için harcamalarını azaltması, yani ailedeki tüketici sayısını düşürmesi gerekir. Bundan dolayı meşru doğurganlığın egemen temsiline yani toplumsal yeniden üretimin gereklerine bağlanmış temsiline kendini uydurur”. Bourdieu (2017)’ye göre doğumların sınırlandırılması orta sınıf(lar) için bu denli bir özel öneme sahiptir. Sayısal olarak çok üreyen proletaryanın çoğalma yeteneğinden vazgeçen küçük burjuva, seçici bir üremeyi tercih etmektedir.

Tablo 5 Sivas’a Yerleşme/Bulunma Süresi

	Sayı	%
5 Yıldan Az	41	12.3
5- 10 Yıl Arası	22	6.6
10yıldan Uzun	266	80.1
Toplam	329	99.1
Cevaplanmayan	3	.9
Toplam	332	100.0

Katılımcıların Sivas’a yerleşme veya Sivas’ta bulunma süresi dağılımlarında %12.3’ü 5 yıldan az; %6.6’sı 5-10 yıl arası; %80.1’i 10 yıldan uzun süredir Sivas’ta bulunmaktadır. Dolayısıyla katılımcıların büyük çoğunluğu 10 yıldan daha uzun süredir Sivas’ta yaşamaktadırlar. Uygulama sırasında gözlemcinin ulaştığı bilgilere göre, çalışmaya katılan örneklem grubunun büyük bir oranının Sivas’ta doğup büyüdüleri ve özellikle esnaf ve zanaatkâr gibi meslek gruplarının 2- 3 veya daha fazla nesildir yerleşik Sivaslı oldukları anlaşılmıştır. Dolayısıyla örneklem grubu ağırlıklı olarak yerleşik Sivaslı orta sınıf mensubu ebeveynlerden oluşmaktadır.

Tablo 6 Çocukluğun Geçtiği Yerleşim Birimi

	Sayı	%
Köy	45	13.6
İlçe	40	12.0
İl	247	74.4
Toplam	332	100.0

Katılımcıların %74.4'ü çocukluk yıllarını bir il merkezinde, %13.6'sı bir köyde ve %12'si çocukluk yıllarını bir ilçede geçirmiştir. Dolayısıyla katılımcıların büyük çoğunluğunun çocukluk yılları bir il merkezinde geçmiştir. Çocukluk yıllarının geçirildiği yerleşim birimi, aile habitusunun olduğu dönem ve sosyo-kültürel olanakların çeşitliliği açısından önemli görülmüştür. Söz gelimi bir kent merkezi ile bir ilçe yahut köyde yaşamak birbirlerinden oldukça farklı sosyo-ekonomik, kültürel koşullara sahip olmak anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın örneklem grubu ağırlıklı olarak Sivas kent merkezinde doğup büyüyen bireyler olarak değerlendirilecektir.

Tablo 7 Diğer Ebeveynin Çocukluğunun Geçtiği Yerleşim Birimi

	Sayı	%
Köy	43	13.0
İlçe	43	13.0
İl	245	73.8
Toplam	331	99.7
Cevaplanmayan	1	.3
Toplam	332	100.0

Diğer ebeveynin çocukluğunun geçtiği yerleşim yeri dağılımlarında %13'ü köy; %13'ü ilçe ve %73.8'i çocukluk yıllarını il merkezinde geçirmiştir. Dolayısıyla örneklem grubunu oluşturan ebeveynler ağırlıklı olarak çocukluk yıllarını il merkezinde geçirmişlerdir.

4.1.1. Eğitim Durumu ve Meslek Dağılımları

Tablo 8 Katılımcının Sahip Olduğu En Yüksek Diploma

	Sayı	%
İlkokul	37	11.1
Ortaokul	62	18.7
Lise	126	38.0
Üniversite	106	31.9
Toplam	331	99.7
Cevaplanmayan	1	.3
Toplam	332	100.0

Katılımcıların sahip olduğu en yüksek diplomaya yönelik dağılımlarda %11.1'inin ilkokul; %18.7'sinin ortaokul; %38'inin lise ve %31.9'unun üniversite diplomasına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla katılımcılar ağırlıklı olarak (%70) lise ve üniversite mezunu ebeveynlerden oluşmaktadır.

Tablo 9 Diğer Ebeveynin Sahip Olduğu En Yüksek Diploma

	Sayı	%
İlkokul	34	10.2
Ortaokul	66	19.9
Lise	136	41.0
Üniversite	95	28.6
Toplam	331	99.7
Cevaplanmayan	1	.3
Toplam	332	100.0

Diğer ebeveynin sahip olduğu en yüksek diplomaya yönelik dağılımlarda %10.2'sinin ilkokul; %19.9'unun ortaokul; %41'inin lise ve %28.6'sının üniversite diplomasına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Burada göze çarpan durum, ebeveynler arası eğitim düzeyi genel olarak anlamlı bir farklılığa sahip olmamakla birlikte çalışmaya katılan ebeveynlerin eğitim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 10 Katılımcıların Meslekleri

	Sayı	%
Memur	90	27.1
Esnaf ve Zanaatkâr	73	22.0
Serbest Meslek Grupları/Profesyoneller	18	5.4
Ticari İşletme ve Büro Çalışanları	10	3.0
İşçi ve Çiftçiler	24	7.2
Ev Hanımı	116	34.9
Toplam	331	99.7
Cevaplanmayan	1	.3
Toplam	332	100.0

Çalışmanın evrenini temsil eden örneklem grubunun mesleklerine ilişkin tabloya bakıldığında, katılımcıların %27.1'i memur, %22'si esnaf-zanaatkar, %5.4'ü serbest meslek grupları/profesyoneller (doktor, hukukçu, mimar, mühendis, yönetici, akademisyen), %3'ü ticari işletme ve büro çalışanları(bankacı, finans çalışanı, sekreter, emlakçı), %7.2'si işçi ve çiftçiler olarak belirtilen halk sınıflarından oluşmakta iken,%34.9'u ev hanımı katılımcılardan oluşmuştur.

Bourdieu (2017)'de meslekler üzerinden tanımlanan üçlü bir sınıf ayrımı ile karşılaşırız: İşçi sınıfı, küçük burjuvazi ve üst sınıflar. Kültürel sermayeleri üzerinden mertebelendirilen her sınıf, kendi içinde alt kesimlere ayrılır. Burjuvazi yüksek düzeyde iktisadi sermayeye sahiptir; zira entelektüeller ve iş adamları birbirlerinden bu sınıf içinde farklı kültürel sermaye donanımlarıyla ayrılırlar... böylece ekonomik konum büyük ölçüde sınıfı belirlerken, kısmen ekonomik sermaye tarafından koşullandırılan kültürel sermaye de sınıfsal kesimleri yaratır. Böylelikle her iki sermaye türünün de özünde meslek değişkeni ile ilişkili olduğunu görebilmekteyiz. Çünkü meslekler sınıfsal konumun tayininde başvurulan önemli değişkenlerin başında gelmekle birlikte Bourdieu'nün de detaylıca söz ettiği hususlardan biridir.

Tablo 11 Diğer Ebeveynin Mesleği

	Sayı	%
Memur	59	17.8
Esnaf ve Zanaatkâr	76	22.9
Serbest Meslek Grupları/Profesyoneller	20	6.0
Ticari İşletme ve Büro Çalışanları	26	7.8
İşçi ve Çiftçiler	16	4.8
Ev Hanımı/Çalışmayan	133	40.1
Toplam	330	99.4
Cevaplanmayan	2	.6
Toplam	332	100.0

Diğer ebeveynin mesleğine yönelik dağılımlarda en yüksek meslek grubunun ev hanımı/çalışmayan; en düşük meslek grubunun ise işçi ve çiftçiler olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 12-13-14-15-16-17’ de belirtilen değişkenler, çalışmanın evrenini temsil eden örneklem grubunun sosyal sınıf kökenlerinin tespit edilmesine yönelik olması açısından dahil edilmiştir. Bourdieu perspektifinin merkezi teorilerinden olan “kültürel sermaye” içerisinde ele alınan toplumsal köken, toplumsal sınıf çalışmalarında kayda değer bir öneme sahiptir. İlgili literatüre bakıldığında ve çalışmanın temel güzergâhını oluşturan Bourdieu çalışmalarında, sınıf konumlarının iki nesil öncesi de göz önünde bulundurularak sınıf konumlarının yeniden üretildiği saptanmıştır. Toplumsal uzam içerisinde yaşanan sosyal hareketlilik ve bu hareketliliğin yönü, bireylerin bulunduğu sınıf konumu değerlendirmelerine önemli katkılar sunmaktadır. Söz gelimi, yukarıya doğru hareketlilik ile mevcut konumunu elde etmiş bir birey ile yatay hareketlilik ile sosyal sınıf kökeninin konumunu devam ettirmiş bir birey karşılaştırıldığında; her ikisi de aynı sınıf konumu içerisinde yer alsa da, iki bireyin toplumsal kökenlerinin farklı olmasından dolayı yaşam tarzı ve sınıf konumuna uyum açısından farklılıklar göstermeleri beklenmektedir.

Tablo 12 Baba Eğitim Durumu

	Sayı	%
İlkokul	85	25.6
Ortaokul	67	20.2
Lise	100	30.1
Üniversite	50	15.1
Toplam	302	91.0
Cevaplanmayan	30	9.0
Toplam	332	100.0

Katılımcıların baba eğitim durumlarına yönelik dağılımlarda, %25.6'sı ilkokul; %20.2'si ortaokul; %30.1'i lise ve %15.1'i üniversite diplomasına sahip bireylerden oluşmuştur. Katılımcıların baba eğitim durumu dağılımlarında anlamlı bir farklılık olmamakla birlikte en yüksek dağılımı lise mezunları; en düşük dağılımı ise üniversite mezunları oluşturmuştur.

Tablo 13 Katılımcıların Baba Mesleği

	Sayı	%
Memur	84	25.3
Esnaf ve Zanaatkar	149	44.9
Serbest Meslek Grupları	9	2.7
Ticari İşletme ve Büro Çalışanları	7	2.1
İşçi ve Çiftçiler	34	10.2
Toplam	283	85.2
Cevaplanmayan	49	14.8
Toplam	332	100.0

Katılımcıların baba mesleğine yönelik dağılımlarda ağırlıklı (%70) meslek gruplarının esnaf ve zanaatkarlar ile memurlar; en düşük meslek grubunun ise ticari işletme ve büro çalışanları olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla katılımcılar baba meslekleri itibariyle ağırlıklı olarak geleneksel orta sınıf konumunda aile yapılarına mensupturlar.

Tablo 14 Katılımcıların Dede Eğitim Durumu

	Sayı	%
İlkokul	139	41.9
Ortaokul	44	13.3
Lise	36	10.8
Üniversite	6	1.8
Toplam	225	67.8
Cevaplanmayan	107	32.2
Toplam	332	100.0

Katılımcıların dedelerinin sahip olduğu en yüksek diplomaya yönelik dağılımlarda %41.9'u ilkokul; %13.3'ü ortaokul; %10.8'i lise ve %1.8'i üniversite diplomasına sahip bireylerden oluştuğu görülmektedir. Cevaplanmayan verilere ilişkin katılımcıların bir kısmı dedelerinin herhangi bir diplomaya sahip olmadığını belirtmişler ve bir kısmı da dedesinin sahip olduğu diplomayı bilmediklerini belirtmişlerdir, dolayısıyla cevaplanmayan veriler kayıp veri olarak düşünülmemelidir.

Tablo 15 Katılımcıların Dede Mesleği

	Sayı	%
Memur	41	12.3
Esnaf ve Zanaatkâr	88	26.5
Serbest Meslek Grupları/Profesyoneller	4	1.2
Ticari İşletme ve Büro Çalışanları	4	1.2
İşçi ve Çiftçiler	68	20.5
Toplam	205	61.7
Cevaplanmayan	127	38.3
Toplam	332	100.0

Katılımcıların dede mesleğine yönelik dağılımlarda en yüksek meslek grubunun esnaf ve zanaatkârlar; en düşük meslek grubunun ise Serbest Meslek Grupları/Profesyoneller ile Ticari İşletme ve Büro Çalışanları olduğu görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların dede mesleğinin ağırlıklı olarak esnaf- zanaatkâr, işçi-çiftçi ve ardından memur grupları olduğu görülmektedir.

Tablo 16 Diğer Ebeveynin Baba Eğitim Durumu

	Sayı	%
İlkokul	91	27.4
Ortaokul	67	20.2
Lise	67	20.2
Üniversite	28	8.4
Toplam	253	76.2
Cevaplanmayan	79	23.8
Toplam	332	100.0

Diğer ebeveynin babasının eğitim durumu dağılımlarında %27.4'ünün ilkokul; %20.2'sinin ortaokul; %20.2'sinin lise ve %8.4'ünün üniversite diplomasına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Burada dikkat çeken durum, katılımcıların baba eğitim durumunun ağırlıklı olarak lise düzeyi olduğu görülürken, çalışmaya katılmayan diğer ebeveynlerin baba eğitim durumunun ağırlıklı olarak ilkokul olduğu görülmektedir. Dolayısıyla baba eğitim düzeyi daha yüksek olan ebeveynlerin çalışmaya katıldıkları sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 17 Diğer Ebeveynin Baba Mesleği

	Sayı	%
Memur	54	16.3
Esnaf ve Zanaatkâr	115	34.6
Serbest Meslek Grupları/Profesyoneller	4	1.2
Ticari İşletme ve Büro Çalışanları	6	1.8
İşçi ve Çiftçiler	34	10.2
Toplam	213	64.2
Cevaplanmayan	119	35,8
Toplam	332	100,0

Diğer ebeveynin babasının mesleğine yönelik dağılımlarda en yüksek meslek grubunun esnaf ve zanaatkâr; en düşük meslek grubunun ise serbest meslek grupları/profesyoneller olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 18 Diğer Ebeveynin Dede Eğitim Durumu

	Sayı	%
İlkokul	118	35.5
Ortaokul	30	9.0
Lise	17	5.1
Üniversite	2	.6
Toplam	167	50.3
Cevaplanmayan	165	49.7
Toplam	332	100.0

Diğer ebeveynin dedesinin eğitim durumları %35.5'inin ilkokul; %9'unun ortaokul; %5.1'inin lise ve %0.6'sının üniversite diplomasına sahip düzeydedir.

Tablo 19 Diğer Ebeveynin Dede Mesleği

	Sayı	%
Memur	20	6.0
Esnaf ve Zanaatkâr	59	17.8
Ticari İşletme ve Büro Çalışanları	1	.3
İşçi ve Çiftçiler	55	16.6
Toplam	135	40.7
Cevaplanmayan	197	59.3
Toplam	332	100.0

Diğer ebeveynin dedesinin mesleğine yönelik dağılımlarda en yüksek meslek grubunun esnaf ve zanaatkâr; en düşük meslek grubunun ise ticari işletme ve büro çalışanları olduğu ortaya çıkmıştır.

4.1.2. Sosyo-Ekonomik Özellikler

Tablo 20 Ailenizin Aylık Geliri

	Sayı	%
2000 TL altı	3	.9
2000-4000TL	113	34.0
4001-6000TL	117	35.2
6001 TL ve üzeri	99	29.8
Toplam	332	100.0

Ebeveynlerin aylık gelir düzeyine yönelik dağılımlarında %0.9'unun 2000 TL altı; %34'ünün 2000-4000 TL; %35.2'sinin 4001-6000 TL ve %29.8'inin 6000 TL üzeri gelire sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 21 Mal Varlığı

	Sayı	%
Ev	281	40,5%
Araba	259	37,4%
Gayrimenkul Yatırım	96	13,9%
Menkul Kıymetler Yatırımları	57	8,2%
Toplam	693	100,0%

Katılımcıların sahip oldukları mal varlığı durumlarına yönelik dağılımlarında 281 kişi ev; 259 kişi araba; 96 kişi gayrimenkul yatırım ve 57 kişi menkul kıymetler yatırımlarına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. *Ayırım* eserinde Bourdieu ve bazı çalışmalarda mal varlığına yönelik literatürde daha farklı ölçütlere rastlanmıştır. Örneğin fotoğraf makinesi, bulaşık makinesi, LCD TV, bilgisayar vb. elektronik eşyalara sahip olup olunmadığı sorusu yöneltilmiştir. Ancak günümüzde bu tür ev eşyalarının kullanımının oldukça yaygınlaşmasından sonucu olarak, sınıf konumunun tespit edilebilmesine yönelik ölçütler olmadığından dolayı, bu çalışmada ev, araba, gayrimenkul ve menkul kıymetler yatırımlarına sahip olup olunmadığı sorusu yöneltilmiştir.

4.2. Kültürel Özellikler

“Beğenilerin ispatlanmak zorunda kaldıklarında, diğer beğenilere karşı bir retle kendilerini olumsuz bir biçimde olumlamaları tesadüf değildir. Konu beğeni olduğunda her belirlenim, hiçbir şeyde olmadığı kadar yadsımadır ve beğeniler kuşkusuz başkalarının beğenileri karşısında dehşete düşme ve derinden gelen bir tahammülsüzlüktür. Zevkler ve renkler tartışılmaz: Bu yaygın düşünce, tüm beğenilerin doğada bulunduğundan değil her beğenin doğal gibi duyumsanmasından kaynaklanır. Estetik tahammülsüzlüğün dehşet verici zorbalıkları vardır. Farklı yaşam stillerinden iğrenme, sınıflar arasındaki engellerin kuşkusuz en güçlülerinden biridir: Aynı toplumsal gruba mensup kişiler arasındaki evlilik (homogami) bunu kanıtlar niteliktedir” (Bourdieu 2017: 91). Dolayısıyla her beğeni aslında beraberinde bir ötekileştirmeyi getirir, öyle ki bunun somut örneğini kendimizi konumlandığımız tercihlerden bahsederken görebiliriz.

Tablo 22 Anne Yabancı Dil Bilme Durumu

	Sayı	%
Evet	31	9.3
Hayır	299	90.1
Toplam	330	99.4
Cevaplanmayan	2	.6
Toplam	332	100.0

Annenin yabancı dil bilme oranının %9.3 olduğu görülmektedir.

Tablo 23 Baba Yabancı Dil Bilme Durumu

	Sayı	%
Evet	59	17.8
Hayır	271	81.6
Toplam	330	99.4
Cevaplanmayan	2	.6
Toplam	332	100.0

Babanın yabancı dil bilme oranının ise %17.8 olduğu görülmektedir.

Tablo 24 Mobilyalarınızı Nereden Aldınız?

	Sayı	%
Büyük Bir Mağazadan	306	92.2
Bir Antikacıdan	3	.9
Küçük Bir Butikten	19	5.7
Miras Kaldı	2	.6
Toplam	330	99.4
Cevaplanmayan	2	.6
Toplam	332	100.0

Çalışmanın örneklem grubunun mobilyalarını aldıkları yere yönelik dağılımlarında %92.2'si büyük bir mağazadan; %0.9'u antikacıdan; %5.7'si küçük bir butikten ve %0.6'sı mobilyalarını miras yolu ile edinmiştir. Bourdieu "Ayrım" da mobilyalarının bir kısmını başkalarına oranla daha sıklıkla miras yoluyla edindikleri bilinen burjuva kökenli egemen sınıf mensuplarının, mobilyalarını büyük bir mağazadan veya bitpazarından satın alan halk sınıfları ve orta sınıflara oranla, daha çok bir antikacıdan satın aldıklarını ifade etmiştir. Bourdieu'ye göre büyük mağazalar, özel butikler veya bitpazarları bir yandan önemli oranda eğitim sermayesine sahip egemen sınıfın yükselişte olan mensupları, öte yandan da toplumsal kökenlerinin vadettiğinden daha az eğitim sermayesine sahip olan yani sadece birkaç sene yüksek eğitim yapmış egemen sınıfın egemen kökenli mensupları tarafından daha çok uğranan yerlerdir (2017: 124).

Tablo 25 Mobilyalarınız Hangi Tarzda?

	Sayı	%
Modern	301	90.7
Eskitilmiş	25	7.5
Antika	5	1.5
Toplam	331	99.7
Cevaplanmayan	1	.3
Toplam	332	100.0

Katılımcıların sahip oldukları mobilyaların tarzına yönelik dağılımlarda %90.7'si mobilyalarının modern; %7.5'i eskitilmiş ve %1.5'i antika olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 26 Eğer Seçme Şansınız Olsaydı, Mobilyalarınızı Hangi Tarzda Almayı İsterdiniz?

	Sayı	%
Modern	270	81.3
Antika	45	13.6
Eskitilmiş	14	4.2
Toplam	329	99.1
Cevaplanmayan	3	.9
Toplam	332	100.0

Katılımcıların (seçim yapma şansları olması durumunda) %81.3'ü modern; %13.6'sı antika ve %4.2'si eskitilmiş mobilya alacağını ifade etmiştir. Tablo 24'te katılımcıların %92.2'si mobilyalarının büyük bir mağazadan alındığını yani modern tarzda olduklarını ifade etmişlerdi. Yukarıdaki tabloya bakıldığında ise, modern tarzı seçecek olanların sayısında %10luk bir düşüş olmasına rağmen katılımcıların %81.3'ü modern tarzı seçmişlerdir. Buradan, katılımcıların büyük çoğunluğunun antika ve eskitilmiş tarzlar yerine modern tarzı seçmelerinin nedeninin zorunluluktan değil, bilinçli tercihleri olduğu sonucuna ulaşılabilir. Dolayısıyla bu durum Bourdieu perspektifinden değerlendirildiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunun mobilya seçimi, orta sınıf(lar)ın beğenilerine tekabül etmektedir.

Tablo 27 Oturmayı Sevdiğiniz İç Mekânı (Evinizi) Nitelendiren 3 Sıfat Hangileridir?

	Sayı	%
Duru, Temiz	234	25.0
Dayalı Döşeli	107	11.4
Sıcak	193	20.6
Rahat	234	25.0
Sade, Mütevazı	126	13.5
Kolay Temizlenen	42	4.5
Toplam	936	100.0

Örnekleme grubunun en çok tercih ettiği iç mekanın 3 niteliği olarak, “duru,temiz- rahat ve sıcak” olduğu görülmektedir. Bourdieu yaşam stilindeki en önemli farklılıkların dünyaya, onun maddi zorlamasına ve zamansal aciliyetlerine olan nesnel ve öznel mesafe farklılıklarından kaynaklandığını ve işçi sınıfının da “duru ve temiz” ve “kolay temizlenir” bir iç mekânı tercih etmelerinin başka sınıflara oranla daha fazla tercih etmelerinin bu yüzden (2017: 544- 545) olduğunu belirtmiştir.

Tablo 28 Tatilinizi Ne Tür Bir Yerde Geçirirsiniz?

	Sayı	%
Tatil Beldesinde Bir Otelde	153	46.1
Kaplıca Beldesinde	28	8.4
Kendi Yazlık Evimizde	56	16.9
Tatile Gitmeyiz	75	22.6
Yurt Dışında	13	3.9
Toplam	325	97.9
Cevaplanmayan	7	2.1
Toplam	332	100.0

Katılımcıların tatillerini geçirdikleri mekanlara ilişkin dağılımlarda %46.1’i tatil beldesinde bir otelde; %8.4’ü kaplıca beldesinde; %16.9’u kendi yazlık evlerinde; %3.9’u yurtdışında geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu kısımda katılımcıların %22.6’sı ise tatile gitmediğini ifade etmiştir.

4.3. Orta Sınıf Ailelerin Kültürel Sermaye Aktarımları

4.3.1. Kültürel aktivitelere katılım ve günlük pratikler

Tablo 29 Ufak Tefek Tamirat İşleri

	Sayı	%
Sık Sık	65	19.6
Nadiren	212	63.9
Hiç	53	16.0
Toplam	330	99.4
Cevaplanmayan	2	.6
Toplam	332	100.0

Katılımcıların ufak tefek tamirat işlerini %19.6'sı sık sık; %63.9'u nadiren yaptığını ve %16'sı ise hiç tamir işleri yapmadığını ifade etmiştir.

Tablo 30 Spor

	Sayı	%
Sık Sık	80	24.1
Nadiren	163	49.1
Hiç	88	26.5
Toplam	331	99.7
Cevaplanmayan	1	.3
Toplam	332	100.0

Katılımcıların %24.1'i sık sık spor yaptığını; %49.1'i nadiren spor yaptığını ve %26.5'i ise hiç spor yapmadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla katılımcıların ağırlıklı olarak yaklaşık yarısı nadiren spor yapmaktadır.

Tablo 31 Yürüyüş

	Sayı	%
Sık Sık	134	40.4
Nadiren	151	45.5
Hiç	45	13.6
Toplam	330	99.4
Cevaplanmayan	2	.6
Toplam	332	100.0

Katılımcıların yürüyüş yapma sıklığında %40.4'ü sık sık; %45.5'i nadiren yürüyüş yaptığını ve %13.6'sı ise hiç yürüyüş yapmadığını ifade etmiştir. Yürüyüş bir aktivite olarak her kesimden insanın rahatlıkla yapabileceği, hiçbir ekonomik veya kültürel ölçüt gerektirmeyen nitelikte olduğundan dolayı, (buna engel oluşturmayan bir sağlık sorunu yaşamayan)herkesin bilinçli tercihleriyle karar verdiği bir gündelik yaşam pratiği olmasına rağmen örneklem grubunda sıklıkla görülen bir faaliyet değildir.

Tablo 32 Bir Müzik Enstrümanı Çalma

	Sayı	%
Sık Sık	24	7.2
Nadiren	29	8.7
Hiç	276	83.1
Toplam	329	99.1
Cevaplanmayan	3	.9
Toplam	332	100.0

Katılımcıların müzik enstrümanı çalma sıklığında %7.2'si sık sık; %8.7'si nadiren bir müzik enstrümanı çaldığını ve %83.1'i ise hiçbir müzik enstrümanı çalmadığını ifade etmiştir.

Tablo 33 Plastik Sanatlar (Resim, Heykel)

	Sayı	%
Sık Sık	12	3.6
Nadiren	37	11.1
Hiç	280	84.3
Toplam	329	99.1
Cevaplanmayan	3	.9
Toplam	332	100.0

Katılımcıların gündelik kültürel pratikler olarak plastik sanatlar ile ilgilenme sıklığına bakıldığında %3.6'sı sık sık; %11.1'i nadiren ve %84.3'ü ise hiç plastik sanatlarla ilgilenmediğini ifade etmişlerdir. Bourdieu'nün "Plastik sanatla uğraşma veya bir müzik aleti çalma gibi, çoğunlukla okul dışında edinilmiş ve eğitim düzeyinden bağımsız (göreceli olarak) bir kültürel sermayeye sahip olmayı öngören sanatsal faaliyet için, toplumsal güzergah aracılığıyla, toplumsal sınıfla olan bağ çok güçlüdür bu da yeni küçük burjuvazinin özel konumunu açıklar" (2017: 30) tespitinden farklı örneklem grubunun tüm sınıf kesitlerinde plastik sanatlara olan ilgi oldukça düşük düzeydedir.

Tablo 34 TV İzleme Sıklığı

	Sayı	%
Sık Sık	198	59.6
Nadiren	119	35.8
Hiç	14	4.2
Toplam	331	99.7
Cevaplanmayan	1	.3
Toplam	332	100.0

Çalışmaya katılan kişilerin TV izleme sıklığında %59.6'sı sık sık; %35.8'i nadiren izlediğini ve %4.2'si ise hiç izlemediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla örneklem grubunun büyük çoğunluğu TV seyretmekte ve hatta sıklıkla seyretmekte, sadece %4.2'lik bir oranı hiç TV seyretmemektedir.

Tablo 35 Kitap Okuma Sıklığı

	Sayı	%
Sık Sık	75	22.6
Nadiren	177	53.3
Hiç	78	23.5
Toplam	330	99.4
Cevaplanmayan	2	.6
Toplam	332	100.0

Örnekleme grubunu oluşturan katılımcıların kitap okuma sıklığında %22.6'sı sık sık; %53.3'ü nadiren okuduğunu ve %23.5'i ise hiç kitap okumadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla örnekleme grubu ağırlıklı olarak nadiren kitap okuyan bireylerden oluşmaktadır.

Tablo 36 Çocuğunuzu Tiyatro, Konser, Resim ve Müzik Gibi Etkinliklere Ne Sıklıkta Götürürsünüz?

	Sayı	%
Sık Sık	43	13.0
Nadiren	202	60.8
Hiç	87	26.2
Toplam	332	100.0

Katılımcıların çocuklarını tiyatro, konser, resim galerisi, müzik atölyesi gibi mekanlara götürme sıklığı dağılımlarında %13'ünün sık sık; %60.8'inin nadiren götürdüğü; %26.2'sinin ise hiç götürmediği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla örnekleme grubunun büyük çoğunluğu çocuğunu nadiren bu tür sanat mekanlara götürdüklerini ifade etmişlerdir.

Bourdieu ve Darbel'e göre yeni sınıfların belirdiği modern dönemde sanat ve sınıf ilişkisini kuran nesne sanat eseridir. Sanat eserinin sergilenme mekânları (müzeler, bienaller vb.), sanat eserinin anlaşılması, beğenilmesi ve zevk alınması sanat eseri üzerinden sınıfın belirlenmesini sağlamaktadır. Kişinin sanat beğenisi, zevk alması, sergi salonlarını gezmesi doğuştan öğrenilen bir şey değildir. Aile, eğitim, yaşanan coğrafya içerisinde öğrenilen beğeni kalıpları sayesinde gelişmiştir. Aile veya okul eğitimi, kültürel keyfiliğin içselleştirilmesinden başka bir şey olmayan bir kültür(habitus) ürettiği ölçüde, keyfilik aşılıyarak, aşılamanın keyfiliğini

maskeler (2011: 136). Bu doğrultuda örneklem grubunun kültürel sermaye düzeylerinin görece düşük düzeylerde olduğu değerlendirilebilir.

Tablo 37 Ebeveyniniz Sizi Tiyatro, Konser, Resim Galerisi Gibi Mekânlara Ne Sıklıkta Götürdü?

	Sayı	%
Sık Sık	12	3.6
Nadiren	105	31.6
Hiç	215	64.8
Toplam	332	100.0

Katılımcıların anne ve babalarının kendilerini tiyatro, konser, resim galerisi, müzik atölyesi gibi mekanlara götürme sıklığı dağılımlarında %3.6'sının sık sık; %31.6'sının nadiren götürdüğü; %64.8'inin ise anne ve babasının hiç götürmediği ortaya çıkmıştır. Burada dikkate değer durum, katılımcıların çoğunluğu çocuğunu nadiren bu tür sanatsal mekanlara götürürken, katılımcıların çoğunluğunun ebeveynleri geçmişte kendilerini bu tür mekanlara hiç götürmediklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla örneklem grubunun çoğunluğunun, toplumsal kökenlerine kıyasla kültürel aktivitelere katılmaya daha fazla önem verdikleri görülmektedir

4.3.2. Kültürel Beğeni ve Tüketim Tercihleri

Tablo 38 Çoğunlukla Nasıl Bir Giysi Tercih Edersiniz?

	Sayı	%
Klasik Kesim, Pahalı Olmayan Ama Kaliteli	44	13.3
Moda Olan ve Kişiliğime Uygun	48	14.5
Sade ve Düzgün	160	48.2
Şık ve Tarz	79	23.8
Toplam	331	99.7
Cevaplanmayan	1	.3
Toplam	332	100.0

Katılımcıların en çok tercih ettikleri giysi türlerinin (%48.2 oranında) “sade ve düzgün” nitelikte giysiler ile (%23.8 oranında) “şık ve tarz” nitelikte giysiler olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 39 Sevdiğiniz 2 Müzik Türü Aşağıdakilerden Hangisidir?

	Sayı	%
Türk Rock	94	14.7%
Klasik Müzik	13	2.0%
Caz	17	2.7%
Türk Halk Müziği	212	33.2%
Yabancı Rock	13	2.0%
Arabesk	89	13.9%
Pop	85	13.3%
Türk Sanat Müziği	115	18.0%
Toplam	638	100.0%

Katılımcıların sevdikleri 2 müzik türü dağılımlarında birinci türün “Türk Halk Müziği”, ikinci türün ise “Türk Sanat Müziği” olduğu görülmektedir. Kültürel sermayenin birer ürünü olan müzik, görsel sanatlar gibi kültürel tüketim pratikleri ailede edinilen kültürel aktarım ve okulda edinilen kültürel aktarım ile yakın ilişki içerisinde. Bu durumu Bourdieücü perspektifle açıklamak gerekirse; “müzik ya da resim konusundaki yetkinlik (ve bunun gerektirdiği ve olanaklı kıldığı pratikler) ile eğitim sermayesi arasında gözlenen güçlü bağıntıyı sadece eğitim sisteminin etkinliğine bağlayamayız. Aslında eğitim sermayesi hem aile tarafından sağlanan kültürel aktarımın hem de okul tarafından sağlanan kültürel aktarımın (etkinliği doğrudan aileden miras alınan kültürel sermayenin hacmine bağlı olan) birikmiş etkilerin ürünüdür (2017: 41).

Katılımcıların en çok dinlemeyi tercih ettikleri müzik türüne ait 2 seslendiricilerin (%16.8) Müzeyyen Senar ile (%34.3) Neşet Ertaş’ı tercih ettikleri görülmektedir.

Tablo 40 Aşağıdaki İsimlerden Hangileri Sevdiğiniz 2 Tür Müziği İcra Etmektedir?

	Sayı	%
Cem Karaca	88	13.8
Demet Akalın	84	13.2
Fazıl Say	13	2.0
Pink Floyd	13	2.0
Müzeyyen Senar	107	16.8
Müslüm Gürses	90	14.1
Bülent Ortaçgil	17	2.7
Neşet Ertaş	219	34.3
Safiye Ayla	7	1.1
Toplam	638	100.0

Bourdieu'ye göre “Halkla arasındaki ilişkiyi, ruh ve beden arasındaki ilişki biçimi üzerinden kuran burjuva dünyası için kuşkusuz, “müziğe karşı duyarsız” olmak, utanç verici materyalist bir kabalığı temsil eder. Müzik, tabiatıyla en “saf” sanattır: Hiçbir şey söylemez ve söyleyecek hiçbir şeyi yoktur, hiçbir zaman gerçekten bir anlatım işlevine sahip olmadığından, en sofistike biçimlerinde bile toplumsal bir mesaj taşıyan ve ancak seyircinin değerleri ve beklentileriyle anlık ve derin bir uyum sayesinde sahnelenebilen tiyatronun tam tersidir. Bazı yeni ve nadir örneklerini saymazsak, müzik burjuva ethosunun tüm sanat biçimlerinden talep ettiği dünyanın ve özellikle toplumsal dünyanın yadsınmasını en köktenci ve en mutlak biçimini temsil eder” (2017: 35- 36). Dolayısıyla sınıf konumlarıyla ilişkilendirilen çeşitli türde müzik ve seslendiricilere yönelik katılımcıların tercihleri, üst sınıf konumlarıyla ilişkilendirilen “Klasik Batı Müziği” ve “Caz” türlerinden uzak bir yapıda olan geleneksel beğeniler yönünde olmuştur.

Tablo 41 Misafirlerinizi Nasıl Bir Yemekle Ağrılırsınız?

	Sayı	%
Basit Ama Hoş Sunulmuş	7	2.1
İştah Açıcı Ve Ekonomik	11	3.3
Doyurucu Ve Lezzetli	180	54.2
Geleneksel Ve Özenli	104	31.3
Allah Ne Verdiyse	30	9.0
Toplam	332	100.0

Katılımcılar ağırlıklı olarak (%54.2'si) “doyurucu ve lezzetli” türde bir yemek ve (%31.3'ü) “geleneksel ve özenli” türde bir yemek ile misafirlerini ağırladıklarını belirtmişlerdir. Bourdieu'ye göre orta sınıfta misafir ağırlama “yarım yamalak” yapılmaz, aksine işleri “hakkını vererek” yapmak bir onur meselesidir; bu nedenle çabadan tasarruf etmeyi sağlayan “pratik çözümler” devre dışı bırakılır. Aldatıcı görünüşten kaçınma isteği (“basit ama hoş sunulmuş”), ikram edilen yemeklere bakıldığında daha da iyi görülür. İşçilere gelince, onlara göre yemek, aperatifinden tatlısına, hakiki bir yemeği oluşturan tüm öğeleri içermelidir. Oysaki diğer sınıflarda başlangıçlar, salata ya da tatlı çoğu zaman yok sayılarak “sadeleştirme” kabul görür. Biçime nazaran maddeye tanınan öncelik, “sadeleştirme” söz konusu olursa yalnız biçim mahiyetinde olabileceği anlamına gelir. Şayet yemek olağanüstüyse, masaya yapılan servisin olağan olmasının bir önemi yoktur (2017: 293). Tablo 39'a bakıldığında verilen yanıtların ağırlıklı olarak doyurucu- lezzetli, geleneksel-özenli gibi seçeneklerde toplanması bu teoriyi destekler niteliktedir. Aynı zamanda üst sınıf konumlarıyla ilişkilendirilen “basit ama hoş sunulmuş” seçeneği ya da halk sınıflarına hitap eden “Allah ne verdiyse” seçeneğini tercih edenlerin oranı oldukça düşüktür.

Tablo 42 Aşağıdaki Kitap Türlerinden Tercih Ettiğiniz İlk 3'ü Hangileridir?

	Sayı	%
Polisiye, Macera	117	16.5
Bilimsel	130	18.3
Duygusal Hikâyeler	116	16.3
Siyaset	48	6.8
Tarihsel	164	23.1
Felsefe	40	5.6
Şiir	51	7.2
Modern Yapıtlar	45	6.3
Toplam	711	100.0

Katılımcıların tercih ettikleri ilk 3 kitap türüne yönelik dağılımlarda birinci türün tarihsel, ikinci türün polisiye ve macera, üçüncü türün ise duygusal hikâyeler

olduğu görülmektedir. en az tercih edilen kitap türlerinin ise felsefe, modern yapıtlar ve siyaset kitapları olduğu görülmektedir.

Tablo 43 Tercih Ettiğiniz İlk 2 Film Türü Hangileridir?

	Sayı	%
Macera	112	23.0%
Komedi	158	32.4%
Tarihsel	15	3.1%
Savaş	15	3.1%
Dram	179	36.8%
Polisiye	8	1.6%
Toplam	487	100.0%

Katılımcıların en çok tercih ettikleri 2 film türü dağılımlarında birinci türün %36.8 oranı ile dram, ikinci türün ise %32.4 oranı ile komedi olduğu görülmektedir.

Tablo 44 Aşağıdaki Liste İçerisinden, Tercih Edeceğiniz 2 Filmi İşaretleyiniz.

	Sayı	%
Şahan Gökbakar: Recep İvedik	130	21.4
Nuri Bilge Ceylan: Bir Zamanlar Anadolu'da	168	27.6
Şafak Sezer: Kolpaçino	85	14.0
L.-L. Wachowski: Matrix	90	14.8
Andrei Tarkovsky: Ayna	56	9.2
David Fincher: Fight Club	79	13.0
Toplam	608	100.0

Tablo 44'de çalışmanın örneklem grubunun ağırlıklı olarak tercih ettikleri 2 film ve yönetmen dağılımlarında ilk sırada %27.6 oranı ile "Nuri Bilge Ceylan: Bir Zamanlar Anadolu'da", ikinci sırada ise %21.4 oranı ile "Şahan Gökbakar: Recep İvedik" olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu iki filmi de aynı hazla izleyebilen bir sınıf kesiti görülmektedir.

Tablo 45 Televizyon İzliyorsanız, Özellikle Hangi Tür Televizyon Programını Tercih Edersiniz?

	Sayı	%
Bilimsel Programlar	28	8.4
Haberler	151	45.5
Diziler	73	22.0
Eğlence Programları	16	4.8
Tarihi Programlar	22	6.6
Yarışmalar	25	7.5
Toplam	315	94.9
Cevaplanmayan	17	5.1
Toplam	332	100.0

Tablo 45'te katılımcıların özellikle izlediği TV programlarına yönelik dağılımlarında en çok tercih edilen program türünün %45.52 oranı ile haberler; %22 oranı ile diziler olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 46 Klasik Müzik İle İlgili Aşağıdaki Yargılardan Hangisi Sizin Görüşünüze En Yakın Olanı?

	Sayı	%
Klasik Müzik Zordur	40	12.0
Klasik Müzik Benim Gibi İnsanlar İçin Değil	81	24.4
Klasik Müzik Severim Ama Hakkında Pek Bir Bilgim Yok	151	45.5
Klasik Müzik Severim. Örneğin; Mozart, Beethoven.	53	16.0
Toplam	325	97.9
Cevaplanmayan	7	2.1
Toplam	332	100.0

Katılımcıların klasik müzik türü ile ilgili görüşlerinde %45.5'i klasik müziği sevdiğini ancak bu tür ile ilgili pek bilgisinin olmadığını; %24.4'ü kendisi gibi insanlar için olmadığını; %16'sı klasik müziği sevdiğini, ifade etmiştir. Dolayısıyla örneklem grubunun büyük çoğunluğu klasik müziği sevdiğini, saygı duyduğunu ancak hakkında fazla bir bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 47 Aşağıda Sayılan Yargılardan Hangisi Sizin Görüşünüze En Yakın Olanıdır?

	Sayı	%
Resim Beni İlgilendirmiyor	60	18.1
Müze Gezmek Benim İşim Değil	21	6.3
Resim Güzel Ama Zor Resimden Bahsetmek İçin Bilmek Lazım	221	66.6
Soyut Resim Beni Klasik Ekoller Kadar İlgilendiriyor	21	6.3
Toplam	323	97.3
Cevaplanmayan	9	2.7
Toplam	332	100.0

Tablo 47’te katılımcıların resim hakkındaki tutumlarına ilişkin dağılımlarda %66.6’sının “resim güzel ama zor resimden bahsetmek için bilmek lazım.”, %18.1’inin “resim beni ilgilendirmiyor”, %6.3’ünün “müze gezmek benim işim değil”, %6.3’ünün soyut resim beni klasik ekoller kadar ilgilendiriyor” cevaplarını verdikleri görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu Tablo 44’te olduğu gibi - klasik müzik hakkındaki tutumları sorusu- resim sanatını güzel bulduklarını, saygı duyduklarını ancak bilgi sahibi olmak gerektiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Soyut resme ilgi duyanların oranı oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu duruma ilişkin Bourdieu “Toplumsal hiyerarşide yükselindiği oranda, söylenenler daha soyut hale gelir” (2017: 73) çıkarımıyla soyut şeylere olan yakınlığın üst sınıflarda daha fazla olduğunu işaret etmiştir.

Tablo 48’den Tablo 60’a kadar olan tablolarda katılımcılara “Aşağıdaki konulardan hangileriyle güzel, çirkin, anlamsız veya ilginç bir fotoğraf çekilebilir?” sorusu yöneltilmiştir. Bourdieu yaptığı saha çalışmasında yer verdiği bu soruda neden resim yerine fotoğrafı tercih ettiğini şöyle açıklamıştır: “Bir yandan resim yapmanın oluşturabileceği meşruiyet dayatmasından kaçınmak için, öte yandan fotoğraf çekme pratiği herkes tarafından daha ulaşılabilir olarak algılandığı için bu konuyla ilgili belirtilen yargıların gerçek dışı olma olasılığı daha az olduğundan, bu iş için resimleri değil fotoğrafları seçmiştik” (2017: 65). Bourdieu bu soruya verilen yanıtları analiz ederken şöyle bir sonuca ulaşmıştır: Toplumsal kökene bağlı farklılıklar, aynı eğitim seviyesine sahip olanlar arasında toplumsal köken düzeyi yükseldikçe “çirkin” ya da “anlamsız” nesnelere güzel fotoğraf çekilebileceğini söyleyenlerin oranı (toplumsal kökenle doğru orantılı olarak) artar (2017: 102).

Aşağıdaki konulardan hangileri ile güzel, ilginç, anlamsız veya çirkin bir fotoğraf çekilebilir?

Tablo 48 Manzara

	Sayı	%
Güzel	310	93.4
İlginç	13	3.9
Anlamsız	3	.9
Toplam	326	98.2
Cevaplanmayan	6	1.8
Toplam	332	100.0

Katılımcıların manzaraya yönelik görüşlerinde %93.4'ü güzel; %3.9'u ilginç; %0.9'u anlamsız bulunduğunu ifade etmiştir.

Tablo 49 Araba Kazası

	Sayı	%
Güzel	10	3.0
İlginç	77	23.2
Anlamsız	100	30.1
Çirkin	138	41.6
Toplam	325	97.9
Cevaplanmayan	7	2.1
Toplam	332	100.0

Katılımcıların araba kazasına yönelik görüşlerinde %3'ü güzel; %23.2'si ilginç; %30.1'i anlamsız ve %41.6'sı çirkin bulunduğunu ifade etmiştir.

Tablo 50 Kediyle Oynayan Küçük Kız

	Sayı	%
Güzel	223	67.2
İlginç	43	13.0
Anlamsız	47	14.2
Çirkin	12	3.6
Toplam	325	97.9
Cevaplanmayan	7	2.1
Toplam	332	100.0

Katılımcıların kediyle oynayan küçük kıza yönelik görüşlerinde %67.2'si güzel; %13'ü ilginç; %14.2'si anlamsız ve %3.6'sı çirkin bulunduğunu ifade etmiştir.

Tablo 51 Hamile Kadın

	Sayı	%
Güzel	99	29.8
İlginç	71	21.4
Anlamsız	128	38.6
Çirkin	27	8.1
Toplam	325	97.9
Cevaplanmayan	7	2.1
Toplam	332	100.0

Katılımcıların hamile kadına yönelik görüşlerinde %29.8'i güzel; %21.4'ü ilginç; %38.6'sı anlamsız ve %8.1'i çirkin bulunduğunu ifade etmiştir.

Tablo 52 Natürmort

	Sayı	%
Güzel	72	21.7
İlginç	83	25.0
Anlamsız	103	31.0
Çirkin	32	9.6
Toplam	290	87.3
Cevaplanmayan	42	12.7
Toplam	332	100.0

Katılımcıların natürmort konulu fotoğrafa yönelik görüşlerinde %21.7'si güzel; %25'i ilginç; %31'i anlamsız ve %9.6'sı çirkin bulduğunu ifade etmiştir. Natürmort konusunda cevaplanmayan veri sayısının bu denli fazla olmasının nedeni, natürmort hakkında bilgi sahibi olmayan katılımcı sayısının fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 53 Bebek Emziren Kadın

	Sayı	%
Güzel	81	24.4
İlginç	52	15.7
Anlamsız	115	34.6
Çirkin	77	23.2
Toplam	325	97.9
Cevaplanmayan	7	2.1
Toplam	332	100.0

Katılımcıların bebek emziren kadına yönelik görüşlerinde %24.4'ü güzel; %15.7'si ilginç; %34.6'sı anlamsız ve %23.2'si çirkin bulduğunu ifade etmiştir.

Tablo 54 Lahanalar

	Sayı	%
Güzel	52	15.7
İlginç	76	22.9
Anlamsız	157	47.3
Çirkin	40	12.0
Toplam	325	97.9
Cevaplanmayan	7	2.1
Toplam	332	100.0

Katılımcıların lahanalara yönelik görüşlerinde %15.7'si güzel; %22.9'u ilginç; %47.3'ü anlamsız ve %12'si çirkin bulduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların serseri dalaşına yönelik görüşlerinde %6'sı güzel; %10.8'i ilginç; %23.8'i anlamsız ve %57.2'si ise çirkin bulduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların halk oyunlarına yönelik görüşlerinde %77.7'si güzel; %12.7'si ilginç; %6.3'ü anlamsız ve %1.2'si ise çirkin bulduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların kasap tezgahına yönelik görüşlerinde %11.1'i güzel; %26.2'si ilginç; %44.6'sı anlamsız ve %15.7'si çirkin bulduğunu ifade etmiştir.

Tablo 55 Serseri Dalaşı

	Sayı	%
Güzel	20	6.0
İlginç	36	10.8
Anlamsız	79	23.8
Çirkin	190	57.2
Toplam	325	97.9
Cevaplanmayan	7	2.1
Toplam	332	100.0

Tablo 56 Halk Oyunları

	Sayı	%
Güzel	258	77.7
İlginç	42	12.7
Anlamsız	21	6.3
Çirkin	4	1.2
Toplam	325	97.9
Cevaplanmayan	7	2.1
Toplam	332	100.0

Tablo 57 Kasap Tezgâhı

	Sayı	%
Güzel	37	11.1
İlginç	87	26.2
Anlamsız	148	44.6
Çirkin	52	15.7
Toplam	324	97.6
Cevaplanmayan	8	2.4
Toplam	332	100.0

Tablo 58 Ağaç Kabuğu

	Sayı	%
Güzel	107	32.2
İlginç	134	40.4
Anlamsız	72	21.7
Çirkin	9	2.7
Toplam	322	97.0
Cevaplanmayan	10	3.0
Toplam	332	100.0

Tablo 59 Ünlü Anıt

	Sayı	%
Güzel	223	67.2
İlginç	64	19.3
Anlamsız	32	9.6
Çirkin	6	1.8
Toplam	325	97.9
Cevaplanmayan	7	2.1
Toplam	332	100.0

Tablo 60 Halat

	Sayı	%
Güzel	32	9.6
İlginç	87	26.2
Anlamsız	182	54.8
Çirkin	24	7.2
Toplam	325	97.9
Cevaplanmayan	7	2.1
Toplam	332	100.0

Katılımcıların ağaç kabuğuna yönelik görüşlerinde %32.2'si güzel; %40.4'ü ilginç; %21.7'si anlamsız ve %2.7'si ise çirkin bulunduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların ünlü anıta yönelik görüşlerinde %67.2'si güzel; %19.3'ü ilginç; %9.6'sı anlamsız ve %1.8'i ise çirkin bulunduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların halata yönelik görüşlerinde %9.6'sı güzel; %26.2'si ilginç; %54.8'i anlamsız ve %7.2'si çirkin bulunduğunu ifade etmiştir.

4.3.3. Meslekler ve Eğitime Dair Tutumlar

Tablo 61 Çocuğunuzun Resim, Müzik, Tiyatro ve Edebiyat Alanlarından Birinde Başarılı Bir Sanatçı Olmasını İster Miydiniz?

	Sayı	%
Evet	210	63.3
Hayır	121	36.4
Toplam	331	99.7
Cevaplanmayan	1	.3
Toplam	332	100.0

Katılımcıların, çocuklarının tiyatro, müzik ve edebiyat gibi alanlarda başarılı bir sanatçı olup olmasını isteme dağılımlarında %63.3'ü evet cevabını vermiştir.

Tablo 62 Geçmişte Anne-Babanız Sizin Hangi Mesleği Seçmenizi İsterlerdi?

	Sayı	%
Memur	17	5.1
Akademisyen	1	.3
Esnaf	4	1.2
Doktor	82	24.7
Sağlıkçı	23	6.9
Hukukçu	11	3.3
Sanatçı	1	.3
Yönetici	2	.6
Emlakçı	1	.3
Öğretmen	77	23.2
Asker- Polis	25	7.5
Ev Hanımı	4	1.2
Mimar-Mühendis	11	3.3
Tekniker	1	.3
Toplam	260	78.3
Cevaplanmayan	72	21.7
Toplam	332	100.0

Katılımcıların anne ve babalarının kendilerinin ne olmasını istediklerine yönelik dağılımlarında ağırlıklı olarak (82 kişi) doktor olmasını ve (77 kişi) öğretmen olmasını istedikleri ortaya çıkmıştır.

Tablo 63 Sahip Olduğunuz Mesleği Edinmenizde Aşağıdakilerden Hangisi Etkili Oldu?

	Sayı	%
Bireysel İstek veya Hırsım	138	41.6
Ekonomik Yetersizlikler	76	22.9
Ailemin İsteği Doğrultusunda	57	17.2
Kazandıracığı Sosyal Mevki Ve Yönelimler	32	9.6
Toplam	303	91.3
Cevaplanmayan	29	8.7
Toplam	332	100.0

Katılımcıların mevcut mesleklerini seçmelerinde etkili olan faktörlerin dağılımında %41.6'sı bireysel istek ve hırsın, %22.9'u ekonomik yetersizlikler, %17.2'si aile isteği olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 64 Geçmişte Siz Hangi Mesleğe Sahip Olmak İsterdiniz?

	Sayı	%
İşçi	1	.3
Memur	18	5.4
Akademisyen	1	.3
Esnaf	10	3.0
Doktor	66	19.9
Sağlıkçı	20	6.0
Hukukçu	30	9.0
Sanatçı	9	2.7
Yönetici	13	3.9
Bankacı	1	.3
Emlakçı	1	.3
Öğretmen	66	19.9
Asker veya Polis	49	14.8
Ev Hanımı	1	.3
Mimar-Mühendis	24	7.2
Toplam	310	93.4
Cevaplanmayan	22	6.6
Toplam	332	100.0

Katılımcıların geçmişte sahip olmak istedikleri mesleki dağılımda büyük çoğunluk doktor, öğretmen, asker- polis olarak dile getirmişlerdir.

Tablo 65 Diğer Ebeveynin Sahip Olduğu Mesleği Edinmesinde Aşağıdakilerden Hangisi Etkili Olmuştur?

	Sayı	%
Bireysel İstek ve Hırsı	128	38.6
Ekonomik Yetersizlikler	60	18.1
Ailesinin İsteği Doğrultusunda	88	26.5
Kazandıracığı Sosyal Mevki ve Yönelimler	32	9.6
Toplam	308	92.8
Cevaplanmayan	24	7.2
Toplam	332	100.0

Diğer ebeveynin mevcut mesleklerini seçmelerinde etkili olan faktörlerin dağılımında %38.6'sı bireysel istek ve hırsın, %18.1'i ekonomik yetersizlikler, %26.5'i aile isteği ve %9.6'sı ise mesleğin toplumda kazandıracığı sosyal mevki ve yönelimin olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 66 Şimdi Geriye Dönüp Baktığınızda, İmkânlarınız Uygun Olsaydı Yine De Aynı Mesleği Yapardım Diyebilir Misiniz?

	Sayı	%
Evet	145	43.7
Hayır	166	50.0
Toplam	311	93.7
Cevaplanmayan	21	6.3
Toplam	332	100.0

Katılımcıların mevcut mesleklerini düşünerek, bugün de aynı mesleği seçip seçmeyeceklerine yönelik dağılımlarda %43.7'si aynı mesleği seçeceğini; %50'si ise aynı mesleği seçmeyeceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla katılımcıların yarısı mevcut mesleğinden memnuniyet duymadığını ifade etmişlerdir.

Tablo 67 Çocuğunuzun Eğitime Aylık Ne Kadarlık Bir Bütçe Ayırıyorsunuz?

	Sayı	%
500-1000 TL	75	22.6
1001-2000 TL	180	54.2
2001-4000 TL	51	15.4
4001 TL ve Üzeri	25	7.5
Toplam	331	99.7
Cevaplanmayan	1	.3
Toplam	332	100.0

Katılımcıların çocuklarının eğitimi için aylık harcadıkları tutara ilişkin dağılımlarda %22.6'sının 500-1000 TL; %54.2'sinin 1001-2000 TL; %15.4'ünün 2001-4000 TL ve %7.5'inin ise 4001 TL ve üzeri bir harcama yaptığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 68 Çocuğunuzun Güzel Sanatlar, Spor veya Akademik Bir Kursu Gönderiyor musunuz?

	Sayı	%
Evet	169	50.9
Hayır	163	49.1
Toplam	332	100.0

Katılımcıların çocuklarını güzel sanatlar, spor veya akademik (okul dersleri) alanların herhangi bir kursa gönderip göndermediklerine yönelik dağılımlarda %50.9'u gönderdiğini; %49.1'ise göndermediğini ifade etmiştir.

Tablo 69 Çocuğunuzun Derslerine Ne Sıklıkta Yardım Edersiniz?

	Sayı	%
Günde Bir Veya Birkaç Saat	86	25.9
Haftada Bir	77	23.2
Yardım Edemiyorum	168	50.6
Toplam	331	99.7
Cevaplanmayan	1	.3
Toplam	332	100.0

Katılımcıların ne sıklıkta çocuklarının okul derslerine yardım ettiklerine yönelik dağılımlarında %25.9'u günde bir veya birkaç saat; %23.2'si haftada bir yardım ettiğini; %50.6'sı ise yardım edemediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla katılımcıların yarısı çocuğunun okul derslerine yardım etmediğini veya edemediğini ifade etmiştir.

Tablo 70 Diğer Ebeveyn Çocuğunun Derslerine Ne Sıklıkta Yardım Eder?

	Sayı	%
Günde Bir Veya Birkaç Saat	79	23.8
Haftada Bir	93	28.0
Hiç Zaman Ayıramıyor	159	47.9
Toplam	331	99.7
Cevaplanmayan	1	.3
Toplam	332	100.0

Diğer ebeveynlerin ne sıklıkta çocuklarına yardım ettiklerine yönelik dağılımlarında %23.8'i günde bir veya birkaç saat; %28'i haftada bir yardım ettiğini; %47.9'u ise yardım etmediğini ifade etmiştir.

Tablo 71 Çocuğunun Okul Başarısını Hangi Yolla Öğrenirsiniz?

	Sayı	%
Okulun Bütün Toplantı Ve Etkinliklerine Katılımım	106	31.9
Bazen Öğretmenleriyle Görüşerek Bilgi Alırım	126	38.0
Gerekli Şeyleri Çocuğumdan Öğrenirim	52	15.7
Ders Notlarını Kontrol Ederim	47	14.2
Toplam	331	99.7
Cevaplanmayan	1	.3
Toplam	332	100.0

Katılımcıların çocuklarının okul başarısını öğrenme yollarına ilişkin dağılımlarında %31.9'u "okulun bütün toplantı ve etkinliklerine katılarak"; %38'i "öğretmenleri ile görüşerek"; %15.7'si "çocuklarıma sorarak"; %14.2'si "ders notlarını kontrol ederek" öğrendiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 72 Çocuğunuzun Okul İle İlgili Görüşme Ve Toplantılarına Genellikle Kim Gider?

	Sayı	%
Anne Gider	117	35.2
Baba Gider	98	29.5
Anne-Baba Birlikte Gider	106	31.9
Anne-Baba Dışında Biri Gider	3	.9
Hiç Kimse Gitmez	7	2.1
Toplam	331	99.7
Cevaplanmayan	1	.3
Toplam	332	100.0

Katılımcıların çocuklarının okul durumları ile ilgili görüşmelerine kimin gittiğine yönelik dağılımlarında %35.2'si annenin gittiğini; %29.5'i babanın gittiğini; %31.9'u anne ve babanın birlikte gittiğini; %0.9'u anne ve babanın dışında birinin gittiğini ve %2.1'i hiç kimsenin gitmediğini ifade etmiştir.

Tablo 73 Çocuğunuzun Meslek Seçimi İçin Hangi Kriteri Ön Planda Tutuyorsunuz?

	Sayı	%
İlgi Ve Yeteneklerini	113	34.0
Sağlayacağı Ekonomik İmkânları	30	9.0
Kazandıracağı Sosyal Mevki Ve Yönelimler	37	11.1
Kendi İstek Ve Tercihleri	151	45.5
Toplam	331	99.7
Cevaplanmayan	1	.3
Toplam	332	100.0

Katılımcıların çocuklarının seçecekleri meslekte göz önüne aldıkları kriterlere yönelik dağılımlarda %34'ü ilgi ve yeteneklerini; %9'u mesleğin getireceği maddi getiriye; %11.1'i mesleğin sosyal statü ve yönelimleri ve son olarak %45.5'i kendi istek ve tercihlerini göz önüne aldığını dile getirmiştir.

Tablo 74 Diğer Ebeveyn, Çocuğunuzun Meslek Seçimi İçin Hangi Kriteri Ön Planda Tutar?

	Sayı	%
İlgi Ve Yeteneklerini	88	26.5
Sağlayacağı Ekonomik İmkânları	38	11.4
Kazandıracığı Sosyal Mevki Ve Yönelimler	52	15.7
Kendi İstek Ve Tercihleri	152	45.8
Toplam	330	99.4
Cevaplanmayan	2	.6
Toplam	332	100.0

Diğer ebeveynin çocuklarının seçecekleri meslekte göz önüne aldıkları kriterlere yönelik dağılımlarda %26.5'i ilgi ve yeteneklerini; %11.4'ü mesleğin getireceği maddi getiriye; %15.7'si mesleğin sosyal statü ve yönelimleri ve son olarak %45.8'i kendi istek ve tercihlerini göz önüne aldığını dile getirmiştir.

Tablo 75 Çocuğunuzun Hangi Mesleğe Sahip Olmasını Dilersiniz?

	Sayı	%
Memur	32	9.6
Akademisyen	35	10.5
Esnaf	6	1.8
Doktor	108	32.5
Sağlıkçı	31	9.3
Hukukçu	74	22.3
Sanatçı	5	1.5
Yönetici	30	9.0
Asker-Polis	6	1.8
Mimar-Mühendis	2	.6
Toplam	329	99.1
Cevaplanmayan	3	.9
Toplam	332	100.0

Katılımcıların çocuklarının sahip olmasını istedikleri mesleğin ne olduğuna ilişkin dağılımlarda büyük çoğunluğun çocuklarının doktor olmasını istediği ortaya çıkmıştır.

Tablo 76 Çocuğunuzun Gerekirse Özel Üniversitede Okumasını Uygun Görür Müsünüz?

	Sayı	%
Evet	241	72.6
Hayır	89	26.8
Toplam	330	99.4
Cevaplanmayan	2	.6
Toplam	332	100.0

Katılımcıların çocuklarını gerektiği durumda özel bir üniversitede okumasını uygun görüp görmediğine ilişkin dağılımlarda %72.6'sı uygun görür iken; %26.8'i uygun görmemektedir.

Tablo 77 Çocuğunuzun Yurt Dışında Yükseköğrenim Görmesini Veya Çalışmasını İster Misiniz?

	Sayı	%
Evet	261	78.6
Hayır	70	21.1
Toplam	331	99.7
Cevaplanmayan	1	.3
Toplam	332	100.0

Katılımcıların çocuklarının yurtdışında yükseköğretim görmesi veya çalışmasını istemesine ilişkin dağılımlarda %78.6'sı istediğini; %21.1'i ise istememektedir.

4.4. Hipotezlerin Sınanması

H1. Katılımcıların mesleği ile baba meslekleri arasında bir ilişki vardır.

Tablo 78 Katılımcıların Meslekleri İle Baba Meslekleri Arasındaki İlişki

		Baba mesleği					Toplam	
		Memur	Esnaf ve Zanaatkâr	Profesyoneller	Büro Çalışanları	İşçi ve Çiftçiler		
Meslek	Memur	N	47	25	0	3	5	80
	%	58,8%	31,3%	0,0%	3,8%	6,3%	100,0%	
	Esnaf ve Zanaatkâr	N	3	55	0	0	3	61
	%	4,9%	90,2%	0,0%	0,0%	4,9%	100,0%	
	Profesyoneller	N	5	5	5	0	1	16
	%	31,3%	31,3%	31,3%	0,0%	6,3%	100,0%	
	Büro Çalışanları	N	5	0	0	4	0	9
	%	55,6%	0,0%	0,0%	44,4%	0,0%	100,0%	
	İşçi ve Çiftçiler	N	4	5	0	0	9	18
	%	22,2%	27,8%	0,0%	0,0%	50,0%	100,0%	
	Ev Hanımı	N	20	58	4	0	16	98
	%	20,4%	59,2%	4,1%	0,0%	16,3%	100,0%	
Toplam	N	84	148	9	7	34	282	
	%	29,8%	52,5%	3,2%	2,5%	12,1%	100,0%	

$$\chi^2 = 216.406; df = 20; p = .00$$

Çalışmanın örneklem grubunu oluşturan orta sınıfa mensup katılımcıların sınıf fraksiyonlarına göre toplumsal köken değişimlerine ilişkin tabloya bakıldığında değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Dolayısıyla H1 hipotezi kabul edilmektedir. Memur olan katılımcıların baba meslekleri de en yüksek dağılımla (%58,2) memurluk, ikinci en yüksek dağılımda (%55,6) ise ticari işletme ve büro çalışanları(banka, emlak, muhasebe çalışanları ve sekreter ve tekniker vb.)dir. Esnaf ve zanaatkâr olan katılımcıların ise aynı şekilde baba mesleklerinin en yüksek dağılımla (%90,2) esnaf ve zanaatkâr oldukları. Serbest meslek grubunda çalışan katılımcıların en yüksek dağılımla (%31,39) babaları da serbest meslek grubunda çalışmaktadırlar. Ticari işletme ve büro çalışanları grubunda yer alan

katılımcıların baba meslekleri de en yüksek dağılımla (%44,4) ticari işletme ve büro çalışanıdır. İşçi veya çiftçi olan katılımcıların baba meslekleri de en yüksek dağılımla (%50) işçi veya çiftçilik olduğu görülmektedir. Ev hanımlarının ise (%59,2) en yüksek dağılımla baba mesleklerinin esnaf ve zanaatkarlık olduğu görülmektedir. Tabloya genel hatlarıyla bakıldığında, katılımcıların meslekleri ile benzerlik olduğu ya da sınıfsal hiyerarşi olarak birbirine çok uzak olmayan meslek gruplarından oldukları görülmektedir. Dolayısıyla Bourdieu'nün de belirttiği üzere toplumsal köken bireylerin toplumsal alanda konumlanışlarını belirleyen önemli faktörlerden bir tanesidir.

H2. Katılımcıların mesleği ile dede mesleği arasında bir ilişki vardır.

Tablo 79 Katılımcıların Meslekleri İle Dede Meslekleri Arasındaki İlişki

		Dede Mesleği					Toplam
		Memur	Esnaf ve Zanaatkar	Profesyoneller	Büro Çalışanları	İşçi ve Çiftçiler	
Meslek	Memur	N 16	23	0	2	23	64
		% 25,0%	35,9%	0,0%	3,1%	35,9%	100,0%
k	Esnaf ve Zanaatkar	N 1	32	0	0	12	45
		% 2,2%	71,1%	0,0%	0,0%	26,7%	100,0%
Serbest Meslek Grupları	Serbest Meslek	N 4	4	2	0	1	11
		% 36,4%	36,4%	18,2%	0,0%	9,1%	100,0%
Büro Çalışanları	Büro Çalışanları	N 1	1	2	2	2	8
		% 12,5%	12,5%	25,0%	25,0%	25,0%	100,0%
İşçi ve Çiftçiler	İşçi ve Çiftçiler	N 3	1	0	0	6	10
		% 30,0%	10,0%	0,0%	0,0%	60,0%	100,0%
Ev Hanımı	Ev Hanımı	N 16	26	0	0	24	66
		% 24,2%	39,4%	0,0%	0,0%	36,4%	100,0%
Toplam		N 41	87	4	4	68	204
		% 20,1%	42,6%	2,0%	2,0%	33,3%	100,0%

$\chi^2 = 94.228$; $df = 20$; $p = .00$

Çalışmanın örneklem grubunu oluşturan orta sınıfa mensup katılımcıların sınıf fraksiyonlarına göre toplumsal köken değişimlerine ilişkin tabloya bakıldığında değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Dolayısıyla H2 hipotezi kabul edilmektedir. Mesleği memur olan katılımcıların dede mesleklerinin en yüksek dağılımla (%35,9) memur ve %35,9 ile işçi ve çiftçi olduğu görülmektedir. Esnaf ve

zanaatkâr olan katılımcıların dede meslekleri de en yüksek dağılımla (%71,2) esnaf ve zanaatkârlıktır. Serbest meslek grubu çalışanlarının dede meslekleri en yüksek dağılımlarla (%36,4) serbest meslek grubu çalışanı ve %36,4 ile esnaf ve zanaatkârlıktır. Ticari işletme ve büro çalışanlarının dede meslekleri %25 oranında serbest meslek grubu çalışanı, %25 oranında ticari işletme ve büro çalışanları ve %25 oranında işçi ve çiftçi oldukları görülmektedir. İşçi ve çiftçi mesleklerinde yer alan katılımcıların dede meslekleri ağırlıklı olarak (%60) işçi ve çiftçiliktir. Ev hanımı katılımcıların ise dede meslekleri ise ağırlıklı olarak (39,4) esnaf ve zanaatkâr ile %36,4 oranıyla işçi ve çiftçi oldukları görülmektedir.

H3. Katılımcıların mesleği ile TV izleme sıklığı arasında bir ilişki vardır.

Tablo 80 Katılımcıların Meslekleri İle TV İzleme Sıklığı Arasındaki İlişki

Meslek		Televizyon izleme sıklığı			Toplam
		Sık Sık	Nadiren	Hiç	
Memur	N	52	33	5	90
	%	57,8%	36,7%	5,6%	100,0%
Esnaf ve Zanaatkâr	N	48	20	5	73
	%	65,8%	27,4%	6,8%	100,0%
Profesyoneller	N	8	10	0	18
	%	44,4%	55,6%	0,0%	100,0%
Büro Çalışanları	N	4	6	0	10
	%	40,0%	60,0%	0,0%	100,0%
İşçi ve Çiftçiler	N	19	5	0	24
	%	79,2%	20,8%	0,0%	100,0%
Ev Hanımı	N	66	45	4	115
	%	57,4%	39,1%	3,5%	100,0%
Toplam	N	197	119	14	330
	%	59,7%	36,1%	4,2%	100,0%

$$\chi^2 = 14.240; df = 10; p = .16$$

Tablo 80’de görüleceği üzere, katılımcıların meslekleri ile TV izleme sıklığı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla H3 reddedilmektedir. Katılımcıların mesleklere göre en yüksek dağılımla TV izleme sıklıklarına bakıldığında; memurların %57,8’i sık sık, esnaf ve zanaatkarların %65,8’i sık sık, serbest meslek gruplarının %55,6’sı nadiren, ticari işletme ve büro çalışanlarının %60’ı nadiren, işçi ve çiftçilerin %79,2’si sık sık, ev hanımlarının %57,4’ü ise sık sık TV seyrettiklerini ifade etmişlerdir. Tabloda dikkat çeken durum, serbest meslek sahipleri ile ticari işletme ve büro çalışanları en yüksek

dağılımla nadiren TV izlerken, diğer meslek grupları en yüksek dağılımla sık sık TV izlemektedir. Dolayısıyla buradan ulaşılan sonuca göre, mevcut çalışma çerçevesinde, eğitim seviyesi yükseldikçe TV izleme sıklığı azalmaktadır.

H4. Meslek ile kitap okuma sıklığı arasında bir ilişki vardır.

Tablo 81 Katılımcıların Meslekleri İle Kitap Okuma Sıklığı Arasındaki İlişki

Meslek		Kitap Okuma Sıklığı			Toplam
		Sık Sık	Nadiren	Hiç	
Memur	N	26	46	17	89
	%	29,2%	51,7%	19,1%	100,0%
Esnaf ve Zanaatkar	N	8	45	20	73
	%	11,0%	61,6%	27,4%	100,0%
Profesyoneller	N	7	9	2	18
	%	38,9%	50,0%	11,1%	100,0%
Büro Çalışanları	N	4	6	0	10
	%	40,0%	60,0%	0,0%	100,0%
İşçi ve Çiftçiler	N	3	8	13	24
	%	12,5%	33,3%	54,2%	100,0%
Ev Hanımı	N	27	62	26	115
	%	23,5%	53,9%	22,6%	100,0%
Toplam	N	75	176	78	329
	%	22,8%	53,5%	23,7%	100,0%

$\chi^2 = 27.727$; df= 10; p= .00

Tablo 81’de görüleceği üzere, katılımcıların meslekleri ile Kitap okuma sıklığı arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla H4 kabul edilmektedir. Katılımcıların mesleklerine göre en yüksek dağılımla hangi sıklıkta kitap okuduğuna bakıldığında; memurların %51,7’si nadiren, enaf ve zanaatkarların %61,6’sı nadiren, serbest meslek çalışanlarının %50’si nadiren, ticari işletme ve büro çalışanlarının %60’ı nadiren, işçi ve çiftçilerin %54,2’si hiç ve ev hanımlarının %53,9’u ise nadiren kitap okuduklarını ifade etmişlerdir. Sonuç olarak yalnızca işçi ve çiftçiler hiç kitap okumazken diğer meslek grupları ve ev hanımları nadiren kitap okumaktadırlar. Burada ev hanımlarının çoğunluğunun hiç kitap okumamak yerine nadiren kitap okudukları durumu, anket verilerinin incelenmesi esnasında, ev hanımları içerisinde çoğunlukla lise mezunu veya üniversite mezunu annelerin azımsanamayacak sayıda olduklarından anlamlı kabul edilmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere çalışmanın örneklem grubu ağırlıklı olarak lise mezunları ve üniversite mezunlarından oluşmaktadır. Tabloda dikkat çeken diğer veri ise, ev

hanımlarında kitap okuma sıklığı işçi ve çiftçilerden daha yüksektir, bu durum yukarıda belirttiğimiz gibi ev hanımlarında eğitim düzeyinin görece yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

H5. Meslek ile tercih edilen TV programı türü arasında bir ilişki vardır.

Tablo 82 Katılımcıların Meslekleri İle Tercih Edilen TV Programı Arasındaki İlişki

		Tercih Edilen TV Program Türü						Toplam	
		Bilimsel Progr.	Haberler	Diziler	Eğlence Progr.	Tarihî Progr.	Yarışmalar		
Meslek	Memur	N	10	47	12	2	7	7	85
		%	11,8%	55,3%	14,1%	2,4%	8,2%	8,2%	100,0%
	Esnaf ve Zanaatkar	N	3	39	10	5	6	4	67
		%	4,5%	58,2%	14,9%	7,5%	9,0%	6,0%	100,0%
	Profesyoneller	N	2	12	0	1	2	1	18
		%	11,1%	66,7%	0,0%	5,6%	11,1%	5,6%	100,0%
	Büro Çalışanları	N	2	4	1	0	3	0	10
		%	20,0%	40,0%	10,0%	0,0%	30,0%	0,0%	100,0%
	İşçi ve Çiftçiler	N	1	11	8	1	1	1	23
		%	4,3%	47,8%	34,8%	4,3%	4,3%	4,3%	100,0%
	Ev Hanımı	N	10	38	41	7	3	12	111
		%	9,0%	34,2%	36,9%	6,3%	2,7%	10,8%	100,0%
Toplam		N	28	151	72	16	22	25	314
		%	8,9%	48,1%	22,9%	5,1%	7,0%	8,0%	100,0%

$$\chi^2 = 50.308; df = 25; p = .00$$

Tablo 82’de de görüleceği üzere, ebeveynin meslekleri ile tercih edilen TV programı arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ve H5 kabul edilmektedir. Katılımcıların mesleklerine göre en yüksek dağılımla hangi tür TV programı seyrettiklerine bakıldığında yalnızca ev hanımları en yüksek dağılımla (%36,9) dizi programlarını tercih etmekte, bunun dışındaki tüm meslek grupları öncelikli olarak haber programlarını tercih etmektedirler. Katılımların meslekleri ile ikinci en yüksek dağılımla tercih ettikleri TV programı arasındaki ilişkiye

bakıldığında ise; memurların %14,1'i dizi programlarını, esnaf ve zanaatkarların %14,9'u dizi programlarını, serbest meslek gruplarının %11,1'i bilimsel programları ve %11,1'i tarihi programları, ticari işletme ve büro çalışanlarının %30'u tarihi programları ve ev hanımlarının %34,2'si ise en yüksek ikinci dağılımla haber programlarını tercih etmektedirler. Dolayısıyla ikinci tercih edilen program türünün en yüksek dağılımlara bakıldığında serbest meslek grupları ile büro çalışanlarında seçkin bir farklılık olduğu görülmektedir.

H6. Meslek ile spor yapma sıklığı arasında bir ilişki vardır.

Tablo 83 Katılımcıların Meslekleri İle Spor Yapma Sıklığı Arasındaki İlişki

Meslek		Spor Yapma Sıklığı			Toplam
		Sık Sık	Nadiren	Hiç	
Memur	N	31	43	16	90
	%	34,4%	47,8%	17,8%	100,0%
Esnaf ve Zanaatkâr	N	16	39	18	73
	%	21,9%	53,4%	24,7%	100,0%
Profesyoneller	N	3	10	5	18
	%	16,7%	55,6%	27,8%	100,0%
Büro Çalışanları	N	1	9	0	10
	%	10,0%	90,0%	0,0%	100,0%
İşçi ve Çiftçiler	N	3	8	13	24
	%	12,5%	33,3%	54,2%	100,0%
Ev Hanımı	N	25	54	36	115
	%	21,7%	47,0%	31,3%	100,0%
Toplam	N	79	163	88	330
	%	23,9%	49,4%	26,7%	100,0%

$\chi^2 = 25.369$; df= 10; p= .01

Tablo 83'de görüleceği üzere, katılımcıların meslekleri ile spor yapma sıklığı arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ve H6 kabul edilmektedir. Meslek gruplarının en yüksek dağılımla hangi sıklıkta spor yaptıklarına bakıldığında; yalnızca işçi ve çiftçiler hiç spor yapmadıklarını belirtmişlerdir, bunun dışındaki tüm meslek grupları ve ev hanımları nadiren spor yaptıklarını belirtmişlerdir.

Düzenli spor alışkanlığı bir toplumsal sınıftan diğerine büyük değişimler gösterir. Köylülerde, işçilerde ve ticari işletme ve büro çalışanlarında spor yapma oranı en düşük düzeylerde, orta düzey yöneticilerde ve serbest meslek çalışanlarında ise orta düzeydedir (Bourdieu 2017: 315). Bourdieu'nün bulgusundan farklı olarak

bu araştırmada spor yapma alışkanlığı, ticari işletme ve büro çalışanlarında en düşük düzeyde değil, orta düzeyin en üst boyutundadır. Buradaki farklılığı şu değişimle birlikte düşünmek anlamlı olacaktır: Bourdieu'nün bu saha araştırmasını yaptığı 1960- 1970'li yıllarda geleneksel orta sınıf çoğunluktaydı, dolayısıyla sosyal yaşamını modern kültürel öğelerle inşa eden yeni orta sınıf henüz oluşmamıştı. Yeni orta sınıf bilindiği üzere; çalışma hayatındaki birtakım gerekler paralelinde fiziki görünüşüne de dikkat eden bir kesimdir. Örneğin halkla ilişkiler uzmanı, müşteri ilişkileri uzmanı, insan kaynakları uzmanı, yahut bir bankanın müşteri ilişkileri departmanında çalışanları düşünenecek olursak bu noktada bir markanın yahut kuruluşun pazarlanan kesim ile iletişimi sağlayan konumdakileri kapsayan yeni orta sınıf dil ve iletişim becerilerine ek olarak sağlıklı yaşam yahut fit bir görünüme de sahip olma gereği taşıdığından dolayı spora ilgisinin yüksek olması Bourdieu'den bugüne dek böyle bir değişimin yaşandığını göstermektedir.

H7. Meslek ile çocuğunu sanat mekânlarına götürme sıklığı arasında bir ilişki vardır.

Tablo 84 Katılımcının Mesleği İle Çocuğunu Sanat Mekânlarına Götürme Sıklığı Arasındaki İlişki

Meslek		Çocuğunu Sanat Mekânlarına Götürme Sıklığı			Toplam
		Sık Sık	Nadiren	Hiç	
Memur	N	20	51	19	90
	%	22,2%	56,7%	21,1%	100,0%
Esnaf ve Zanaatkâr	N	5	44	24	73
	%	6,8%	60,3%	32,9%	100,0%
Profesyoneller	N	4	13	1	18
	%	22,2%	72,2%	5,6%	100,0%
Büro Çalışanları	N	2	8	0	10
	%	20,0%	80,0%	0,0%	100,0%
İşçi ve Çiftçiler	N	2	15	7	24
	%	8,3%	62,5%	29,2%	100,0%
Ev Hanımı	N	10	70	36	116
	%	8,6%	60,3%	31,0%	100,0%
Toplam	N	43	201	87	331
	%	13,0%	60,7%	26,3%	100,0%

$$\chi^2 = 21.720; df = 10; p = .02$$

Tablo 84'te görüleceği üzere, katılımcıların meslekleri ile çocuğunu tiyatro, konser, resim galerisi, müzik atölyesi gibi mekânlara götürme sıklığı arasında

anlamli bir iliski olduğu tespit edildiğinden H7 kabul edilmektedir. Tabloya bakıldığında tüm meslek grupları ve ev hanımlarının en yüksek dağılımla çocuğu belirtilen sanatsal mekânlara nadiren götürdükleri görülmektedir. İkinci en yüksek dağılıma bakıldığında ise; memurların %22,2'si sık sık, esnaf ve zanaatkârların %32,9 hiç, serbest meslek gruplarının %22,2'si sık sık, ticari işletme ve büro çalışanlarının %20'si sık sık, işçi ve çiftçilerin %29,2'sinin hiç ve ev hanımlarının %31,3'ünün de çocuğunu bu tür sanatsal mekânlara hiç götürmedikleri saptanmıştır. Dolayısıyla” memur, serbest meslek grubu, ticari işletme ve büro çalışanı gibi daha yüksek eğitim seviyesi gerektiren mesleklere sahip olan katılımcılar, esnaf-zanaatkar, çiftçi, işçi, ev hanımı gibi yüksek eğitim düzeyi gerektirmeyen konumlarda bulunanlara kıyasla çocuklarını sanatsal mekanlara götürmeye daha eğilimlidirler” sonucuna ulaşılmaktadır.

H8. Meslek ile çocuğunu güzel sanatlar, spor veya akademik alanlarından herhangi bir kursa gönderme durumu arasında bir iliski vardır.

Tablo 85 Katılımcıların Meslekleri İle Çocuğunu Güzel Sanatlar, Spor Veya Akademik (Okul Dersleri) Alanlarından Herhangi Bir Kursu Gönderme Durumu Arasındaki İlişki

Meslek		Çocuğunu Kursu Gönderme Durumu		Toplam
		Evet	Hayır	
Memur	N	54	36	90
	%	60,0%	40,0%	100,0%
Esnaf ve Zanaatkâr	N	30	43	73
	%	41,1%	58,9%	100,0%
Profesyoneller	N	11	7	18
	%	61,1%	38,9%	100,0%
Büro Çalışanları	N	7	3	10
	%	70,0%	30,0%	100,0%
İşçi ve Çiftçiler	N	9	15	24
	%	37,5%	62,5%	100,0%
Ev Hanımı	N	57	59	116
	%	49,1%	50,9%	100,0%
Toplam	N	168	163	331
	%	50,8%	49,2%	100,0%

$\chi^2 = 9.865$; df= 5; p= .08

Tablo 85'te görüleceği üzere, katılımcıların meslekleri ile çocuğunu güzel sanatlar, spor veya akademik alanlarından herhangi bir kursa gönderme durumu arasında anlamlı bir iliski olmadığı tespit edildiğinden H8 reddedilmektedir. Tabloya

göre esnaf ve zanaatkârlar, işçi ve çiftçiler ile ev hanımları en yüksek dağılımla çocuklarını herhangi bir kursa göndermediklerini ifade ederken; memur, serbest meslek grubu, ticari işletme çalışanı gruplarında yer alan katılımcıların büyük çoğunluğu çocuğunu herhangi bir kursa gönderdiğini belirtmişlerdir.

Kültürel sermaye açısından en zengin fraksiyonlar, çocukları söz konusu olduğunda eğitiminin yanında, özgün nadirliklerini koruyacak ve arttıracak kültür etkinliklerine yatırım yaparlarken iktisadi sermaye açısından daha zengin olan fraksiyonlar, kültüre ve eğitime dair yatırımları geri planda bırakırlar. Sanayi ve ticaret patronları, söz konusu yatırımları hem iktisadi sahada hem de eğitimde aynı rasyonel plasman endişesine sahip özel sektör yöneticilerinden oluşan yeni burjuvaziden çok daha az yaparlar. Serbest meslek sahipleri (özellikle doktorlar ve avukatlar) çocuklarının eğitime yatırım yaptıkları gibi aynı zamanda onların burjuva yaşama tarzı yaşama sanatının kurallarına uymalarını sağlayacak maddi ve kültürel araçlara sahipliğini sembolize eden harcamalara yatırım yapmaktan da geri kalmazlar (Bourdieu 2017: 184). Bourdieu'nün bulgularına benzer olarak memur, serbest meslek grupları, ticari işletme ve büro çalışanları gibi meslek gruplarında yer alanların, çocuğunu (bu araştırma özelinde özel okula göndermenin dışında) sanat, spor veya akademik alanda bir kursa da göndererek, onların kültürel sermaye birikimlerine ekstra katkı sunmaktadırlar. Bu kesimin ekstra çabalarının kaynağı ise, araştırmanın kuramsal inşasında da detaylıca bahsedildiği üzere, hem alt konumdakilere göre daha iyi iktisadi olanaklara sahip olmaları hem de kültürel sermaye birikimine önem atfederek kültürel sermaye aktarımında önemli paya sahip oldukları görülmektedir. Dolayısıyla orta sınıf fraksiyonları burada karşımıza, kendini farklı kılan yönüyle çıkmaktadır. Şöyle ki, bu araştırmadaki meslek grupları içerisinde esnaf, işçi, çiftçi gibi gruplar da çocuklarını özel okula göndermeleri nedeniyle bu anlamda orta sınıfın üst fraksiyonları ile aynı karakteri gösterebilmekte iken, kültürel sermaye aktarımı ve yatırımı konusunda karşılaştırılan kesimlerden farklılaşmaktadırlar.

H9. Baba mesleği ile çocuğunu güzel sanatlar, spor veya akademik alanlarından herhangi bir kursa gönderme durumu arasında bir ilişki vardır.

Tablo 86 Katılımcıların baba Meslekleri İle Çocuğunu Güzel Sanatlar, Spor Veya Akademik(Okul Dersler) Alanlarından Herhangi Bir Kursa Gönderme Durumu Arasındaki İlişki

		Çocuğunu Kursa Gönderme Durumu		Toplam	
		Evet	Hayır		
Baba Mesleği	Memur	N	47	37	84
		%	56,0%	44,0%	100,0%
	Esnaf ve Zanaatkâr	N	71	78	149
		%	47,7%	52,3%	100,0%
	Profesyoneller	N	3	6	9
		%	33,3%	66,7%	100,0%
	Büro Çalışanları	N	7	0	7
		%	100,0%	0,0%	100,0%
	İşçi ve Çiftçiler	N	16	18	34
		%	47,1%	52,9%	100,0%
Toplam		N	144	139	283
		%	50,9%	49,1%	100,0%

$\chi^2 = 9.552$; df= 5; p= .05

Tablo 86’da görüleceği üzere, katılımcıların baba meslekleri ile katılımcıların çocuğunu güzel sanatlar, spor veya akademik alanlarından herhangi bir kursa gönderme durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğundan H9 kabul edilmektedir. Babası memur olanların %56’sı çocuğunu bir kursa göndermekte, babası esnaf ve zanaatkar olanların %52,3’ü çocuğunu bir kursa göndermemekte, babası serbest meslek grubunda çalışanların %66,7’si çocuğunu bir kursa göndermemekte, babası ticari işletme ve büro çalışanları olanların %100’ü çocuğunu bir kursa göndermekte ve babası işçi veya çiftçi olanların %52,9’u çocuğunu bir kursa göndermemektedir. Dolayısıyla babası esnaf-zanaatkar ve işçi-çiftçi gibi yüksek eğitim ve kültürel düzey gerektirmeyen mesleklerden birine sahip olanların çocuğunu bir kursa gönderme oranı daha düşük olduğu görülmektedir.

H10. Meslek ile çocuğunun olmasını istediği meslek arasında bir ilişki vardır.

Tablo 87 Katılımcıların Meslekleri İle Çocuğunun Olmasını İsteddiği Meslek Arasındaki İlişki

		Katılımcıların Mesleği						Toplam	
		Memur	Esnaf ve Zanaatkar	Profesyoneller	Büro Çalışanları	İşçi ve Çiftçiler	Ev Hanımı		
Çocuğunun sahip olmasını istediği meslek	Memur	N	6	8	0	1	4	13	32
		%	18,8%	25,0%	0,0%	3,1%	12,5%	40,6%	100,0%
	Akademisyen	N	13	5	7	1	3	6	35
		%	37,1%	14,3%	20,0%	2,9%	8,6%	17,1%	100,0%
	Esnaf	N	1	2	0	0	2	1	6
		%	16,7%	33,3%	0,0%	0,0%	33,3%	16,7%	100,0%
	Doktor	N	36	19	6	4	5	38	108
		%	33,3%	17,6%	5,6%	3,7%	4,6%	35,2%	100,0%
	Sağlıkçı	N	8	8	0	1	3	11	31
		%	25,8%	25,8%	0,0%	3,2%	9,7%	35,5%	100,0%
	Hukukçu	N	15	16	2	3	1	37	74
		%	20,3%	21,6%	2,7%	4,1%	1,4%	50,0%	100,0%
	Sanatçı	N	0	3	1	0	0	1	5
		%	0,0%	60,0%	20,0%	0,0%	0,0%	20,0%	100,0%
	Yönetici	N	8	9	1	0	5	6	29
		%	27,6%	31,0%	3,4%	0,0%	17,2%	20,7%	100,0%
	Asker-Polis	N	3	1	0	0	0	2	6
		%	50,0%	16,7%	0,0%	0,0%	0,0%	33,3%	100,0%
	Mimar-Mühendis	N	0	0	0	0	1	1	2
		%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	50,0%	50,0%	100,0%
Toplam	N	90	71	17	10	24	116	328	
	%	27,4%	21,6%	5,2%	3,0%	7,3%	35,4%	100,0%	

$\chi^2 = 71.831$; df= 45; p= .01

Tablo 87’de görüleceği üzere, katılımcıların meslekleri ile çocuğunun olmasını istediği meslek arasında anlamlı bir ilişki olduğundan H10 kabul edilmektedir. Çocuğunun sahip olmasını istediği meslek ile katılımcıların mesleği arasındaki en yüksek dağılıma bakıldığında; çocuğunun memur olmasını isteyen katılımcıların en yüksek dağılımla (%40,6) ev hanımı oldukları, çocuğunun akademisyen olmasını isteyen katılımcıların en yüksek dağılımla (%37,1) memur oldukları, çocuğunun esnaf ve zanaatkar olmasını isteyenlerin en yüksek dağılımla (%33,3) esnaf- zanaatkar ve (%33,3) işçi veya çiftçi oldukları, çocuğunun doktor olmasını isteyenlerin en yüksek dağılımlarla (%35,2) ev hanımı ve (%33,3) memur oldukları, çocuğunun sağlık çalışanı olmasını isteyenlerin en yüksek dağılımlarla (%35,5) ev hanımı, (%25,5) esnaf-zanaatkar ve (%25,8) memur oldukları, çocuğunun hukukçu olmasını isteyenlerin en yüksek dağılımla (%50) ev hanımı, (%21,6) esnaf-zanaatkar ve (%20,3) memur oldukları, çocuğunun sanatçı olmasını isteyenlerin en yüksek dağılımla (%60) esnaf-zanaatkar oldukları, çocuğunun yönetici olmasını isteyenlerin en yüksek dağılımla (%31) esnaf ve (%27,6) memur oldukları, çocuğunun asker veya polis olmasını isteyenlerin en yüksek dağılımla (%50) memur oldukları, çocuğunun mimar veya mühendis olmasını isteyenlerin en yüksek dağılımla (%50) işçi ve çiftçiler ile %50 ev hanımı oldukları görülmektedir. Serbest meslek gruplarının ağırlıklı olarak çocuklarının belirli bir zaman, kültürel sermaye birikimi gerektiren akademisyen, sanatçı gibi meslekleri tercih ederken; işçi ve çiftçi gruplarında yer alan katılımcılar ağırlıklı olarak eğitim süresi anlamında fazla zaman ve kültürel sermaye birikimi gerektirmeyen ancak iyi para kazanabileceklerini düşündükleri memuriyet, esnaflık, mimar- mühendislik gibi meslekleri tercih etmektedirler.

H11. Baba mesleği ile çocuğunun olmasını istediği meslek arasında bir ilişki vardır.

Tablo 88 Katılımcıların Baba Meslekleri İle Çocuğunun Olmasını İsteddiği Meslek Arasındaki İlişki

		Baba Mesleği					Toplam
		Memur	Esnaf ve Zanaatkar	Profesyoneller	Büro Çalışanları	İşçi ve Çiftçiler	
Çocuğunun sahip olmasını istediği meslek	Memur	N 7	14	0	2	6	29
		% 24,1%	48,3%	0,0%	6,9%	20,7%	100,0%
Akademisyen		N 9	11	2	0	6	28
		% 32,1%	39,3%	7,1%	0,0%	21,4%	100,0%
Esnaf		N 1	4	0	0	1	6
		% 16,7%	66,7%	0,0%	0,0%	16,7%	100,0%
Doktor		N 32	44	3	4	11	94
		% 34,0%	46,8%	3,2%	4,3%	11,7%	100,0%
Sağlıkçı		N 5	21	1	1	1	29
		% 17,2%	72,4%	3,4%	3,4%	3,4%	100,0%
Hukukçu		N 22	29	2	0	4	57
		% 38,6%	50,9%	3,5%	0,0%	7,0%	100,0%
Sanatçı		N 1	4	0	0	0	5
		% 20,0%	80,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Yönetici		N 4	16	0	0	4	24
		% 16,7%	66,7%	0,0%	0,0%	16,7%	100,0%
asker-polis		N 3	3	0	0	0	6
		% 50,0%	50,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
mimar-mühendis		N 0	1	0	0	1	2
		% 0,0%	50,0%	0,0%	0,0%	50,0%	100,0%
Toplam		N 84	147	8	7	34	280
		% 30,0%	52,5%	2,9%	2,5%	12,1%	100,0%

$$\chi^2 = 34.622; df = 36; p = .53$$

Tablo 88’de görüleceği üzere, katılımcıların baba meslekleri ile katılımcıların çocuğunun olmasını istediği meslek arasında anlamlı bir ilişki olmadığından H11 reddedilmiştir.

H12. Meslek ile çocuğun okul başarısını öğrenme yolu arasında bir ilişki vardır.

Tablo 89 Katılımcıların Meslekleri İle Çocuğun Okul Başarısını Öğrenme Yolu Arasındaki İlişki

Meslek		Çocuğun Okul Başarısını Öğrenme Yolu				Toplam
		okulun bütün toplantı ve etkinliklerine katılım	bazen öğretmenleriyle görüşerek bilgi alırım	gerekli şeyleri çocuğumda öğrenirim	ders notları kontrol ederim	
Memur	N	24	41	15	10	90
	%	26,7%	45,6%	16,7%	11,1%	100,0%
Esnaf ve Zanaatkâr	N	26	22	16	9	73
	%	35,6%	30,1%	21,9%	12,3%	100,0%
Profesyoneller	N	2	12	2	2	18
	%	11,1%	66,7%	11,1%	11,1%	100,0%
Büro Çalışanları	N	9	1	0	0	10
	%	90,0%	10,0%	0,0%	0,0%	100,0%
İşçi ve Çiftçiler	N	6	7	5	6	24
	%	25,0%	29,2%	20,8%	25,0%	100,0%
Ev Hanımı	N	39	42	14	20	115
	%	33,9%	36,5%	12,2%	17,4%	100,0%
Toplam	N	106	125	52	47	330
	%	32,1%	37,9%	15,8%	14,2%	100,0%

$\chi^2 = 33.654$; df= 15; p= .00

Tablo 89’da görüleceği üzere, katılımcıların meslekleri ile çocuğun okul başarısını öğrenme yolu arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edildiğinden H12 kabul edilmiştir. Buna göre çocuğun okul başarısını öğrenme yolu olarak, memurların %45,6’sı öğretmenleriyle görüşerek bilgi aldıklarını, esnaf ve zanaatkarların %35,6’sı okulun bütün toplantı ve etkinliklerine katıldıklarını, serbest meslek çalışanlarının %65,7’si öğretmenlerle görüşerek bilgi aldıklarını, ticari işletme ve büro çalışanlarının %90’ı okulun bütün toplantı ve etkinliklerine katıldıklarını, işçi ve çiftçilerin %29,2’si öğretmenlerle görüşerek bilgi aldıklarını ve ev hanımlarının %36,5’i de öğretmenlerle görüşerek bilgi aldıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla yakından ilgilenmenin bir ifadesi olan “okulun bütün toplantı ve etkinliklerine katılma” seçeneğini en yüksek dağılımla tercih edenlerin ticari işletme ve büro çalışanları ile esnaf ve zanaatkarlar olduğu söylenebilir. Buna ilaveten esnek çalışma saatlerine sahip olup olmama durumu da hesaba katılmalıdır. Yani, tam zamanlı çalışma saatleri olan bir memur yahut işçi ya da büro çalışanı okul toplantılarına katılacak vakti bulamayabilir durumda iken; esnek çalışma saatleri olan

esnaf, çiftçi, ticari işletme çalışanı ya da ev hanımı grubunda yer alanlar çocuklarının okul toplantılarına katılacak zamana sahip olma açısından daha avantajlı konumdadırlar.

H13. Meslek ile çocuğun okul toplantısına kimin gittiği arasında bir ilişki vardır.

Tablo 90 Katılımcıların Meslekleri İle Çocuğun Okul İle İlgili Görüşme ve Toplantılarına Genellikle Kimin Katıldığı Arasındaki İlişki

		Çocuğun Okul Toplantılarına Kim Katılır					Toplam	
		anne	baba	anne- baba	anne-baba dışında biri	hiç kimse		
Meslek	Memur	N	19	33	34	1	2	89
		%	21,3%	37,1%	38,2%	1,1%	2,2%	100,0%
	Esnaf ve Zanaatkâr	N	18	35	19	0	1	73
		%	24,7%	47,9%	26,0%	0,0%	1,4%	100,0%
	Profesyoneller	N	7	4	7	0	0	18
		%	38,9%	22,2%	38,9%	0,0%	0,0%	100,0%
	Büro Çalışanları	N	5	2	3	0	0	10
		%	50,0%	20,0%	30,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	İşçi ve Çiftçiler	N	10	6	5	1	2	24
		%	41,7%	25,0%	20,8%	4,2%	8,3%	100,0%
	Ev Hanımı	N	57	18	38	1	2	116
		%	49,1%	15,5%	32,8%	0,9%	1,7%	100,0%
Toplam		N	116	98	106	3	7	330
		%	35,2%	29,7%	32,1%	0,9%	2,1%	100,0%

$\chi^2 = 45.182$; $df = 20$; $p = .00$

Tablo 90’da görüleceği üzere, katılımcıların meslekleri ile çocuğun okul ile ilgili görüşme ve toplantılarına genellikle kimin gittiği arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edildiğinden H13 kabul edilmiştir. Buna göre, katılımcıların mesleklerine göre çocuğun okul toplantılarına kimin gittiği arasındaki ilişkiye bakıldığında en yüksek dağılımla; memurların %38,2’si “anne-babanın birlikte katıldığını”, esnaf ve zanaatkârların %47,9’u “babanın katıldığını”, serbest meslek gruplarının %38,9’u “anne-baba birlikte katıldığını”, %38,9’u da “annenin katıldığını”, ticari işletme ve büro çalışanlarının %50’si “annenin katıldığını”, işçi ve çiftçilerin %41,7’si “annenin katıldığını”, ev hanımlarının ise %49,1’i de “annenin katıldığını” ifade etmişlerdir. Burada yakından ilgilenmenin bir ifadesi olarak “anne-baba birlikte katılır” seçeneğini en yüksek dağılımla tercih edenler memurlar ve serbest meslek gruplarıdır. Bu kısımda da esnek çalışma saatlerine sahip olup olmama durumunun yarattığı avantaj-dezavantaj hesaba katılarak tablo

yorumlanmalıdır. Dolayısıyla çocuğun okul toplantılarına katılıp katılmama durumları tek başına çocukla ilgilenmenin göstergesi olarak değerlendirilmemelidir.

H14. Eğitim düzeyi ile plastik sanatlar (resim, heykel vb.) ile ilgilenme sıklığı arasında bir ilişki vardır.

Tablo 91 Katılımcıların Eğitim Düzeyleri İle Plastik Sanatlar Arasındaki İlişki

		Plastik sanatlarla ilgilenme			Toplam
		Sık Sık	Nadiren	Hiç	
Eğitim Düzeyi	İlkokul	N	0	6	31
		%	0,0%	16,2%	83,8%
	Ortaokul	N	2	1	59
		%	3,2%	1,6%	95,2%
	Lise	N	6	19	99
		%	4,8%	15,3%	79,8%
	Üniversite	N	4	11	90
		%	3,8%	10,5%	85,7%
Toplam		N	12	37	279
		%	3,7%	11,3%	85,1%

$\chi^2= 10.810$; $df= 6$; $p= .09$

Tablo 91’de görüleceği üzere, eğitim düzeyi ile plastik sanatlarla (resim, heykel vb.) uğraşma sıklığı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edildiğinden H15 reddedilmektedir. Tabloya göre, tüm eğitim düzeylerinde en yüksek dağılımla plastik sanatlarla ilgilenme sıklığının “hiç” olduğu görülmektedir.

H15. Eğitim düzeyi ile klasik müzik hakkındaki tutum arasında bir ilişki vardır.

Tablo 92 Katılımcıların Eğitim Düzeyleri İle Klasik Müzik Tutumları Arasındaki İlişki

		Klasik müzik hakkındaki tutum				Toplam	
		klasik müzik zordur	klasik müzik benim gibi insanlar için değil	klasik müzik severim ama hakkında pek bir bilgim yok	klasik müzik severim, örneğin; Mozart, Beethoven		
Eğitim Durumu	İlkokul	N	4	13	16	2	35
		%	11,4%	37,1%	45,7%	5,7%	100,0%
	Ortaokul	N	11	15	30	6	62
		%	17,7%	24,2%	48,4%	9,7%	100,0%
	Lise	N	15	35	56	17	123
		%	12,2%	28,5%	45,5%	13,8%	100,0%
	Üniversite	N	10	18	49	27	104
		%	9,6%	17,3%	47,1%	26,0%	100,0%
Toplam		N	40	81	151	52	324
		%	12,3%	25,0%	46,6%	16,0%	100,0%

$\chi^2 = 17.975$; df= 9; p= .04

Tablo 92’de görüleceği üzere, katılımcıların eğitim düzeyi ile klasik müzik hakkındaki tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edildiğinden H15 kabul edilmiştir. Buna göre en yüksek dağılımla; tüm eğitim düzeylerinin klasik müziğe saygı duyduğu ancak hakkında bilgi sahibi olmadıkları saptanmıştır. Bundan dolayı ikinci en yüksek dağılımlara bakmak da anlamlı olacaktır. İkinci en yüksek dağılımlar; ilkokul mezunlarının %37,1’i klasik müziğin kendilerinin için uygun olmadığını belirtmişler, ortaokul mezunlarının %24,2’si klasik müziğin kendileri için uygun olmadığını ifade etmişleri, lise mezunlarının %28,5’i de klasik müziğin kendileri için uygun olmadığını belirtmişler, ancak üniversite mezunların %26’sı klasik müziği sevdiklerini, Beethoven, Mozart gibi dünyaca ünlü isimleri bildiklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla eğitim düzeyi yükseldikçe klasik müzik sevme oranı da yükselmektedir.

Tabi olanlar, öncelikle, kendilerini onlara men edilmiş olandan men ederek (“bize göre değil”), kendilerine bahşedilmiş olanla yetinerek, umutlarını olanaklarına göre hesap ederek, yerleşik düzenin onları tanımladığı gibi kendilerini tanımlayarak, ekonominin onlar hakkındaki hükmünü kendilerinin kendileri üzerindeki hükmünde

yeniden üretmek, dağılımın kendilerine atfettiğini kendilerine atfetmeye yeltenirler (Bourdieu 2017: 682). Bu doğrultuda tablo dikkatle incelendiğinde; “klasik müzik benim gibi insanlar için değil” tutumuna sahip olanların çoğunluğunu ilkökul mezunları oluştururken, en düşük oranını üniversite mezunları oluşturmaktadır. Klasik müzik severlerin ise en düşük oranını ilkökul mezunları oluştururken, en yüksek düzeyini üniversite mezunları oluşturmaktadır. Dolayısıyla kültürel sermayenin bir içeriği olan klasik Batı müziğine ilgi duyma oranı, eğitim düzeyiyle birlikte artmaktadır.

H16. Eğitim düzeyi ile resim sanatı hakkındaki tutum arasında bir ilişki vardır.

Tablo 93 Katılımcıların Eğitim Düzeyleri İle Resim Sanatı Hakkındaki Tutumları Arasındaki İlişki

			Eğitim Durumu				Toplam
			İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	
Resim Sanatı Tutumu	Resim Beni	N	6	10	34	10	60
	İlgilendirmiyor	%	10,0%	16,7%	56,7%	16,7%	100,0%
	Müze Gezme	N	2	4	13	2	21
	Benim İşim Değil	%	9,5%	19,0%	61,9%	9,5%	100,0%
	Resim Güzel Ama Zor, Resimden Bahsetmek İçin Bilmek Lazım	N	24	45	71	80	220
		%	10,9%	20,5%	32,3%	36,4%	100,0%
	Soyut Resim Beni	N	3	1	6	11	21
	Klasik Ekoller Kadar İlgilendiriyor	%	14,3%	4,8%	28,6%	52,4%	100,0%
Toplam		N	35	60	124	103	322
		%	10,9%	18,6%	38,5%	32,0%	100,0%

$$\chi^2 = 25.634; df = 9; p = .00$$

Tablo 93'te görüleceği üzere, eğitim düzeyi ile resim sanatı hakkındaki tutum arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptandığından H16 kabul edilmiştir. Buna göre, en yüksek dağılımlara bakıldığında; “resim beni ilgilendirmiyor” diyenlerin %56,7’si lise mezunları, “müze gezme benim işim değil” diyenlerin %61,9’u lise mezunları, “resim güzel ama zor resimden bahsetmek için bilmek lazım” diyenlerin %36,4’ü üniversite mezunları ve “soyut resim beni klasik ekoller kadar ilgilendiriyor” diyenlerin %52,4’ü üniversite mezunlarıdır. Dolayısıyla resim sanatını güzel bulduğunu, saygı duyduğunu, hakkında konuşmak için bilgi sahibi olmanın

farkındalığında olan ve ekollerle ilgilendiğini ifade edenlerin ağırlıklı olarak üniversite ve lise mezunu oldukları görülmektedir.

Göreceli olarak zayıf bir eğitim sermayesine sahip olan yerleşik küçük burjuvazi (zanaatkârlar, küçük esnaf, ticari işletme ve büro çalışanları, orta dereceli yöneticiler) kendi gelişim güzergâhlarını belirgin bir biçimde gösteren tercihlerde bulunur. Böylelikle, içlerinden yükselişte olanlar, meşru kültüre saygılarını bin bir türlü yoldan gösterirken (örneğin resim sanatı güzel ama zor” yargısını daha sıklıkla tercih ederek ortalama ya da popüler beğenin tipik yapıtlarını tercih ederler. Tersine babaları üst sınıfa mensup olanlar, -eş eğitim seviyesinde- müzik yapıtlarıyla daha fazla bir aşinalık sergilerler (bestecilerin isimlerini bilmeseler de izlenimcileri sevdiklerini daha sıklıkla söylerler, müzeye daha çok giderler ve okul tarafından öğretilen yapıtları daha sıklıkla tercih ederler (Bourdieu 2017: 104). Benzer şekilde Bourdieu'nün bulguları da eğitim sermayesi ile resim sanatı arasındaki ilişkiyi bu doğrultuda açıklar niteliktedir. Yüksek eğitim sermayesine sahip olma durumu, diğer bir ifadeyle, eğitim sermayesi düzeyinin yükselmesi, eğitim düzeyinin yükselmesi ile mümkün olmaktadır. Dolayısıyla plastik sanatlar, resim sanatı ve klasik müzik değişkenleri ile ilişkilendirmek için meslek değişkeni yerine eğitim durumu değişkeni tercih edilmiştir.

H17. Meslekler ile fotoğraf sorusu arasında bir ilişki vardır.

Katılımcıların meslekleri ile hangi konuda nasıl bir fotoğraf çekilebileceği arasındaki anlamlı ilişki tespit edilmemiştir:

Katılımcıların meslekleri ile **manzara** konulu nasıl bir fotoğraf çekileceği değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında, söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır ($\chi^2= 11.021$; $df= 10$; $p= .36$).

Katılımcıların meslekleri ile **araba kazası** konulu nasıl bir fotoğraf çekileceği değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında, söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır ($\chi^2= 20.806$; $df= 15$; $p= .14$).

Katılımcıların meslekleri ile **Kediyle oynayan küçük kız** konulu nasıl bir fotoğraf çekileceği değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır ($\chi^2= 11.969$; $df= 15$; $p= .68$).

Katılımcıların meslekleri ile **Hamile kadın** konulu nasıl bir fotoğraf çekileceği değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır ($\chi^2= 11.671$; $df= 15$; $p= .70$).

Katılımcıların meslekleri ile **Natürmort** konulu nasıl bir fotoğraf çekileceği değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında, söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır ($\chi^2= 18.570$; $df= 15$; $p= .23$).

Katılımcıların meslekleri ile **Bebek emziren kadın** konulu nasıl bir fotoğraf çekileceği değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır ($\chi^2= 9.145$; $df= 15$; $p= .87$).

Katılımcıların meslekleri ile **Lahanalar** konulu nasıl bir fotoğraf çekileceği değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında, söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır ($\chi^2= 18.362$; $df= 15$; $p= .24$).

Katılımcıların meslekleri ile **Serseri dalaşı** konulu nasıl bir fotoğraf çekileceği değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında, söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır ($\chi^2= 10.668$; $df= 15$; $p= .78$).

Katılımcıların meslekleri ile **Halk oyunları** konulu nasıl bir fotoğraf çekileceği değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında, söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır ($\chi^2= 18.946$; $df= 15$; $p= .22$).

Katılımcıların meslekleri ile **Kasap tezgâhı** konulu nasıl bir fotoğraf çekileceği değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında, söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($\chi^2= 34.981$; $df= 15$; $p= .00$).

Katılımcıların meslekleri ile **Ağaç kabuğu** konulu nasıl bir fotoğraf çekileceği değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında, söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır ($\chi^2= 22.671$; $df=15$; $p= .09$).

Katılımcıların meslekleri ile **Ünlü anıt** konulu nasıl bir fotoğraf çekileceği değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında, söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır ($\chi^2= 11.948$; $df= 15$; $p= .68$).

Katılımcıların meslekleri ile **Halat** konulu nasıl bir fotoğraf çekileceği değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında, söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır ($\chi^2= 16.611$; $df= 15$; $p= .34$).

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Orta sınıflar, literatürde sıklıkla kullanılan haliyle mesleki konumları üzerinden tanımlandığında sosyo-ekonomik yapıları ve kültürel pratikler açısından oldukça heterojen yapılara sahip büyük bir kitle olarak gözükmektedir. Bundan dolayı orta sınıf fraksiyonlarının ayrışan yönlerini ortaya çıkarmaya yönelik toplumsal hareketlilik yönleri ve yaşam tarzı farklılıklarına odaklanarak toplumsal uzamdaki sınıf konumları tartışılmıştır. Bu doğrultuda oluşturulan saha araştırması, kuramsal düzeyde bulanık kalan sınıf konumlarına, somut bir şekil vermek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Kant'tan bu yana felsefe tarihinin en girift sorularından olan beğeni yargısının kökeni ve işleyişine Bourdieu, *Ayrım* yapıtında sınıfsal perspektif ile kültürel analizi bir araya getirerek sınıf mücadelesinin gizil bir boyutuna ve kültürel tüketimin çok değişkenli, müphem karakterine odaklanmıştır. Araştırmamız da bu doğurgan bakış açısından ilhamla Sivas örneğine uyarlanmış ve bu amaca yönelik, belirtilen hipotezler test edilmiştir.

Araştırma bulgularını değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda;

Örneklemin demografik yapısı: (Ağırlıklı olarak) Sivas il merkezinde yaşayan 33-50 yaş aralığında, aktif olarak çalışma hayatında yer alan ve 2 çocuk sahibi olan, orta sınıf mensubu 332 bireyden oluşmaktadır. Katılımcıların, lise öğrenim düzeyinde çocukları olan ebeveynlerden oluşmaları ve aynı zamanda soruların hane içi yaşam tarzlarına da yönelik olması itibariyle 332 haneye ulaşıldığı söylenebilir. Örneklem grubu ağırlıklı olarak çocukluk yıllarını bir il merkezinde geçirmiş olup, çoğunluğu yerleşik Sivashlı kesimden oluşmuştur. Arslan (2016: 1108), Sivas ilinin, “konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, sivil katılım, altyapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti olmak üzere yaşamın 11 boyutunu kapsayan gösterge ile TÜİK *İllerde Yaşam Endeksi 2015* yılı verilerine göre 40. sırada yer alarak Türkiye’de 81 il arasında ancak ortalama bir düzeye sahip olduğu”nu belirtmiştir. Arslan aynı çalışmasında, Sivas ekonomisinin makro ekonomik göstergeler açısından daralmakta olduğunu, tüketime dayalı ve hizmet sektörünün öne çıktığı bir yapı sergilediğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla bu veriler, saha çalışmamızın gerçekleştiği örneklemin yaşam koşulları açısından ancak Türkiye ortalamasında bir düzeye sahip olduğunu göstermektedir.

Eğitim Düzeyleri ve Mesleki Dağılımları: (Ağırlıklı olarak) Lise mezunu ve üniversite mezunu eğitim düzeylerinde; memur, esnaf-zanaatkâr ve ev hanımı bireylerden oluştukları görölmektedir. Katılımcıların toplumsal kökenleri(iki ve üç nesil öncesi)ne bakıldığında ise ağırlıklı olarak; baba eğitim düzeyi lise, baba mesleği esnaf-zanaatkâr grubuna mensup; dede eğitim düzeyi ilkokul ve dede mesleği esnaf-zanaatkâr, işçi ve çiftçi şeklinde tespit edilmiştir. Saha araştırmamızın ortaya koyduğu ekonomik ve kültürel konumlara ilişkin bulgular doğrultusunda Bourdieücü sınıf perspektifi ile oluşturduğumuz Sivas örnekleminin sınıf kategorileri şu şekildedir: Orta sınıfların üst konumlarında yer alan kesit iki gruba ayrışmıştır; *serbest meslek çalışanları/profesyonellerden* oluşan “geleneksel üst orta sınıf” ve *ticari işletme ve büro çalışanlarından* oluşan “yeni orta sınıf” kesiti olarak. Orta sınıfların orta kesitine *memur* statüsünde çalışan kamu görevlileri yerleştirilmiştir; (hipotezlerin test edilmesi bölümünde detaylandırıldığı üzere) iktisadi konum itibariyle orta sınıfların daha üst tabakalarında yer alsalar da kültürel sermaye düzeyi açasından geride kaldıklarından *esnaf- zanaatkârlar* orta sınıfların alt kesitine dahil edilmiştir. Orta sınıflar içerisinde yer almayan ancak, bu örneklem özelindeki haliyle, iktisadi konum olarak orta sınıflara yakın olan *işçi ve çiftçiler* ise “halk sınıfları” olarak değerlendirilmiştir. Uygulama sonucunda elde edilen verilere göre iktisadi ve mesleki konum itibariyle üst sınıf statüsünde sayılabilecek bireyler oldukça az sayıyla sınırla kalmış ve kültürel sermaye düzeylerine bakıldığında orta sınıfların üst kesitine yerleştirilmeleri uygun görölmüştür. Böylelikle Sivas örneklemini, orta sınıf fraksiyonları ile halk sınıflarından oluşmuştur. Katılımcıların mesleki dağılımlarına ilişkin tabloda göröldüğu üzere çalışmaya yalnızca orta sınıflar dahil edilmemiş; üst sınıf konumlarında yer alan bireyler ve halk sınıflarında bulunan bireyler de dahil edilmiştir. Bu durumun gerekçesi ise, çalışmanın kuramsal aşamasını oluşturan ikinci bölümde detaylandırıldığı gibi, orta sınıfların toplumsal uzamdaki ayrışan yönlerini tespit yoluyla orta sınıfların özgül yapısını çözümlenektir. Buradaki yol göstericimiz Bourdieu, farklılıklar hususunda şunları işaret eder: bir beğeni aynı zamanda başka bir şeyi beğenmeme anlamı taşır, dolayısıyla beğeniler birbirlerini yaratır. Bu noktada karşımıza dikilen ayırım ise, ancak birileri tarafından algılandığı takdirde toplumsal bir anlam ifade edecektir.

Belirlediğimiz Bourdieücü sınıf analizi doğrultusunda örneklem grubu %27 oranında orta sınıfların orta kesitinden, %22 oranında orta sınıfların alt kesitinden, %8.4 oranında orta sınıfların üst kesitinden ve %7.2 oranında halk sınıflarından oluşmuştur. Meslek gruplarına göre toplumsal köken dağılımlarını belirlemeye yönelik “katılımcı, baba ve dede eğitim düzeylerini gösteren tablolar ile mesleki konumlarını gösteren tablolar” karşılaştırıldığında örneklemin toplumsal hareketlilik yönleri anlaşılacaktır. Karademir Hazır vd.’nin topladığı kuramsal veriler ışığında “gittikçe çeşitlenen ve gelişen toplumsal hareketlilik literatüründe *mesleki statü* ve *eğitim düzeyi* belirleyici olarak alınmıştır (2016: 180). Dolayısıyla araştırmamızda değerlendirilen toplumsal hareketlilik durumları da bu doğrultuda belirlenmiştir. Sivas örnekleminin sınıf fraksiyonlarına göre toplumsal hareketliliklerine ilişkin (ağırlıklı oranlarda) şu değerlendirmeye ulaşılabilir: orta sınıfların üst kesiti olan *profesyoneller* üç nesildir yerleşik geleneksel orta sınıf konumunda bulunan bireylerden oluşmakta; *yeni orta sınıf* ise iki nesildir geleneksel ve yeni orta sınıfın harmanlandığı heterojen bir yerleşik orta sınıf konumuna sahip bireylerden oluşmaktadır. Orta sınıfların orta kesiti olan *memurlar* ise iki nesildir geleneksel orta sınıf konumunda bulunan (ancak üç nesil öncesinin alt orta sınıf ve halk sınıflarından oluşan) iki nesildir yukarı doğru hareketlilik yaşamakta olan bireylerden oluştuğu görülmektedir. Orta sınıfların alt kesitinde yer alan *esnaf ve zanaatkârlar* ise üç nesildir (yatay hareketlilik yaşamakta) orta sınıfın alt kesitinde yer alan yerleşik geleneksel orta sınıf yapısında bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların üç nesil önceye kadar olan toplumsal kökenleri de göz önünde bulundurulduğunda, orta sınıfların genç bir oluşum oldukları anlaşılmaktadır. Bu duruma nedeni olarak düşünülebilecek belki de en önemli olgu “kentleşme”dir. Öyle ki, kuramsal tartışmalar bölümünde de bahsedildiği üzere, orta sınıfların oluşumu ve yaygınlaşması Türkiye özelinde kentleşme ile paralel olarak 1950’lerde tam olarak kendini göstermeye başlamıştır. Keleş (2010: 28)’in ifade ettiği üzere Türkiye 60 yılı aşkın süredir hızlı bir kentleşme olgusuyla karşı karşıyadır. 1950’lerin başında %20’lerde olan kentli nüfus, 2010 yılında %75’i aşmıştır. Dolayısıyla kentleşme düzeyleri farklı olan kentler, farklı yapılar da toplumsal sınıflar yaratmıştır.

Örneklemin Ekonomik Yapısı: Aylık toplam gelirin ağırlıklı olarak 2000TL ile 6000TL arasında bir dalgalanma gösterdiği, malvarlığının ise ağırlıklı olarak ev

ve arabadan oluştuğu görülmektedir. Gayrimenkul ve menkul kıymetler yatırımlarına sahip olan katılımcı oranı oldukça düşük gözükmektedir. Dolayısıyla TÜİK verilerinde de belirtildiği haliyle, katılımcıların iktisadi konum açısından ağırlıklı olarak orta gelir gruplarından oluştuğu desteklenmektedir.

Katılımcıların yaşam tarzlarına ilişkin beğeni farklılıklarına bakıldığında: “mobilya tercihleri”, ağırlıklı olarak büyük mağazalardan bilinçli seçimlerle alınan modern tarzdan yana olmuştur. Bourdieu *Ayrım*'da üst sınıf mensuplarının mobilyalarını miras yoluyla veya antikacıdan satın alarak edindiklerini; orta sınıf mensuplarının ise daha çok büyük mağaza ve özel butikleri tercih ettiğinden söz eder. Bourdieu'nün tespitine benzer şekilde, bu araştırmanın örnekleminin mobilya beğenileri orta sınıf beğenilerine uygun gözükmektedir. Benzer bir sonuç “iç mekân” tercihlerinde görülmektedir. Katılımcıların en çok tercih ettikleri iç mekân nitelikleri ise “duru, temiz”, “sıcak” ve “rahat” olarak belirtilmiştir. Bourdieu, yaşam stilindeki farklılıkların, maddi zorunluluklar ve zamansal aciliyetlerden kaynaklandığı görüşündedir. Bu doğrultuda işçi sınıfının “duru, temiz” ve “kolay temizlenen” bir iç mekânı daha fazla tercih ettiğini belirtir (2017: 544- 545). Dolayısıyla bu yaklaşım doğrultusunda örneklem grubunun iç mekân tercihleri, orta sınıf beğenilerine uygun gözükmele birlikte halk sınıflarının beğenilerinden tamamen uzak değildir.

Yaşam tarzının gündelik pratiklerine ilişkin tercihlere bakıldığında; “kitap okuma sıklığı” en yüksek düzeyde orta sınıfların yeni orta sınıf kesitinde ve profesyonellerde görülürken; orta sınıfların alt kesitinde ve halk sınıflarında en düşük düzeydedir. Burada iki zıt durum, halk sınıfları ve yeni orta sınıf kesiti arasında görülmektedir: Yeni orta sınıf fraksiyonunda “hiç” kitap okumayan birey yok iken, halk sınıflarında bu oran en yüksek düzeydedir. Bunun tersi durum “TV izleme sıklığı”nda görülmektedir. TV izleme sıklığı orta sınıfların orta ve alt konumları ile halk sınıflarında en yüksek düzeyde iken; profesyonellerde ve yeni orta sınıf kesitinde daha düşük düzeydedir. Benzer bir ayrım tercih edilen “TV programı türü”nde görülmektedir: Dizileri halk sınıfları çok tercih etmekte iken, orta sınıfların üst konumlarında dizi izleyen birey sayısı oldukça düşük düzeydedir. Üst kesitlerin daha ağırlıklı olarak tercih ettikleri program türleri tarihi ve bilimsel programlardır. Gündelik pratikler arasındaki “spor yapma” alışkanlığı ise tüm sınıf kesitlerinde düşük düzeylerde olmakla birlikte halk sınıflarında en düşük düzeyde ve

bunun tersi olarak yeni orta sınıf kesitinde en yüksek düzeydedir. Bir dinlence kültürü olarak “tatil” alışkanlıklarına bakıldığında ise; katılımcıların yarısı tatilini tatil beldesinde bir otelde geçirmekte iken, tatile gitmeyenlerin oranı oldukça düşüktür; kültürel sermayenin üst konumlarıyla ilişkilendirilen yurt dışı tatiline gitme oranı da oldukça düşük düzeydedir. Yurt dışı tatiline benzer bir durum yabancı dil bilme oranlarında görülmektedir. Yeni orta sınıf kesitiyle ilişkilendirilen “yabancı dil bilme” oranı oldukça düşük düzeylerde olmakla birlikte, burada (çalışmaya katılan haneler bazında bakıldığında) cinsiyetler arası anlamlı bir farklılık gözükmemektedir: Yabancı dil bilen anne oranı %9.3 iken, yabancı dil bilen baba oranı %17.8’dir.

Örneklemin çocuklarına kültürel aktivitelere katılım durumlarına bakıldığında; çocuğunu “sık sık” tiyatro, konser, müzik atölyesi, resim galerisi gibi sanat mekânlarına götürme oranları profesyoneller, büro çalışanları ve memurlarda en yüksek düzeylerde iken; halk sınıflarında en düşük düzeydedir. Çocuğunu sanatsal veya akademik alanda kurs(lar)a gönderme oranları büro çalışanları, profesyoneller ve memurlarda en yüksek düzeylerde iken; halk sınıflarında en düşük düzeydedir. Bununla birlikte çocuğun okul toplantılarına katılmaya yönelik ilgi, orta sınıfların üst konumlarına doğru bir artış göstermektedir.

Çalışmanın ortaya çıkarmayı hedeflediği ayrışma alanlarından biri olan kültürel beğeniler konusunda ortaya çıkan bulgulara bakıldığında: kültürel sermayenin üst düzeyleriyle ilişkilendirilen klasik batı müziği ve caz türlerini dinleyen sayısı oldukça düşük düzeydedir. Bunun yerine katılımcılar; geleneksel yapıdaki iki müzik türü(“türk halk müziği” ve “türk sanat müziği”)nü tercih etmektedirler. Bu tarz beğenilere benzer şekilde, doyurucu-geleneksel türdeki yemeklerle misafir ağırlama tercihleriyle; kitap türlerinde felsefe ve şiire olan ilginin oldukça düşük olmasıyla ve en çok tercih edilen iki filminden birinin “Recep İvedik” olması itibariyle geleneksel alt orta sınıf ve halk sınıflarına özgü beğenileri oluşturan yaşam tarzlarına sahip oldukları çıkarımı yapılabilir. Dolayısıyla bu durum bilhassa orta sınıf konumuna henüz yükselmiş olan bireylerin oranının yüksek olduğu hesaba katılırsa, yeni konumlarına adaptasyon sürecinde eski sınıfsal konumlarına dair eskiliklerini devam ettirdiklerini ortaya çıkarmakla birlikte, örneklemin nesnel sınıf konumu ile pratikteki yaşam deneyimleri arasında tam bir uygunluk olmadığını işaret etmektedir.

Katılımcıların “klasik batı müziği” hakkındaki tutumlarının, Bourdieu’nün tespitiyle benzer şekilde olduğu görülmektedir. “Klasik müzik benim gibi insanlar için değil” diyenlerin en yüksek oranını ilkökul mezunları oluşturmaktadır. Klasik müzik seven ve Mozart, Beethoven gibi isimleri dinleyenlerin en yüksek oranını ise üniversite mezunları oluşturmaktadır. Dolayısıyla eğitim düzeyi ile klasik batı müziği dinleme arasında güçlü bir korelasyon görülmektedir. Eğitim düzeyi görece daha düşük düzeyde olan bireyler, “bize göre değil” yargısını daha fazla tercih ederek aslında “kendilerini onlara men edilmiş olandan men ederek, kendilerine bahşedilmiş olanla yetinerek ve umutlarını olanaklarına göre hesap ederek; Platon’un dediği gibi *ta heautou* her halükarda kendi paylarına düşene kendilerini adayarak; mütevazı, aciz, silik olmayı kabul ederek kısacası, kendilerine atfedilene kendilerini atfetmeye eğilimli” (2017: 682) olduklarını ima ederler. Bu atfetmeye benzer şekilde bir tespit “resim sanatı hakkında”ki tutumlarda görülmektedir; resim sanatı hakkında klasik ekoller ve soyut resimle ilgilenecek düzeyde bilgi sahibi olanların büyük çoğunluğunu üniversite mezunları oluşturmaktadır. Görece düşük eğitim düzeylerindeki kesitler müze gezmeleriyle ve resim sanatıyla kendilerini en az bağdaştıranlardır. Görece daha yüksek eğitim düzeyine sahip olanlar ise Bourdieücü yaklaşımda belirtildiği üzere “içlerinden yükselişte olanlar, “resim sanatı güzel ama zor” yargısı ile meşru kültüre saygılarını bin bir yoldan gösterirler.

Katılımcıların mesleki tercihleri ve çocuklarının eğitimine yönelik tutumlarının sosyolojik değerlendirmelerini yaptığımızda;

Geçmişte olmayı istedikleri mesleklerin (öğretmen, doktor) şuan çocuklarının olmasını istedikleri meslekler (akademisyen, doktor) oluşu (bkz, Tablo 64- Tablo 65), araştırmamızın hedeflediği temel hipotezlerden olan “orta sınıfların, özlemlerini çocukları üzerinden gerçekleştirme eğilimleri”nin olduğunu doğrulamıştır. Bununla birlikte çocukları için öğretmen yerine akademisyenliği arzu etmeleri ise, onların kendi konumlarından daha üst bir konumda olmalarını istemeleri ya da onların daha iyi bir konuma sahip olacaklarına olan umutlarıyla ilişkilendirilebilir. Bunun dışında örneklem grubu sahip oldukları meslekleri ağırlıklı olarak, “kendi istekleri” ve “ekonomik yetersizlikler” nedenleriyle edinmişler ve %50’si sahip olduğu mesleki pozisyonundan memnundur.

Çocuğunu sanatsal veya akademik alanlardan herhangi bir kursa gönderen katılımcı oranı ise %50'yi oluşturmakla birlikte; mesleki dağılımlara bakıldığında bu oran serbest meslek grupları, ticari işletme ve büro çalışanları ile memurlarda en yüksek düzeylerde iken; işçi, çiftçi, esnaf ve ev hanımlarında en düşük düzeylerde. Çocuğunu sanatsal veya akademik alanda kurs(lar)a gönderme oranları ticari işletme ve büro çalışanları, serbest meslek grupları ve memurlarda en yüksek düzeylerde iken; işçi, çiftçi, esnaf ve ev hanımlarında en düşük düzeylerde.

Örnekleme %50'si çocuğunun okul derslerine yardımcı olabilen; ağırlıklı olarak okulun toplantı ve etkinliklerine mutlaka katılan, çocuğunun okul başarısını yakından takip eden ebeveynlerden oluşmakla birlikte bu oranlar orta sınıfların orta ve üst kesitlerinde görece yüksek düzeydedir. Aynı zamanda çocuğunun mesleki seçiminde onu zorlamak yerine “kendi istekleri ve yetenekleri” doğrultusunda bir meslek seçmesini arzu eden; çocuğunun özel üniversitede ve yurt dışında öğrenim görmesini de destekleyen bir ebeveyn profili ortaya çıkmıştır.

Katılımcılara yönelttiğimiz “aşağıda belirtilen konular ile sizce nasıl bir fotoğraf çekilebilir” sorusuna verilen yanıtlar üzerinden, örneklem grubunun habituslarını çözümlenmeye çalıştık. Habitus Bourdieu'ye göre bir anlamda benzer konumdakilerin kolektif bilincidir; bireylerin dünyayı benzer biçimde görme, belirli tarzda sınıflama yapma ve davranma biçimlerine kılavuzluk eder.

Bourdieu'ye göre işçiler fotoğraf çekmek için fotoğraf çekmeyi (örneğin çakıl taşlarını fotoğraflamak) hemen her zaman gereksiz, ahlaksız ya da burjuva edimi olarak görüp reddederler (Bourdieu 2017: 68). Çalışmamızın bu konudaki bulguları da benzer şekildedir. “Lahanalar ve halat” konularını anlamsız, “ağaç kabuğu” konusu ile ise ilginç bir fotoğraf çekilebileceği görüşündedirler. Lahanalar ile ilginç bir fotoğraf çekilebileceğini söyleyenlerin oranı ticari işletme ve büro çalışanlarında en yüksek iken, işçi ve çiftçilerde en düşük düzeydedir.

Bourdieu, “Halk oyunları, kediyle oynayan küçük kız” konuları ile güzel bir fotoğraf çekileceğini söyleyenlerin oranı halk sınıflarında en yüksek iken daha üst düzey eğitim almış olanların ise, bunları daha ziyade ilginç veya anlamsız buldukları” (2017: 66) verilerine ulaşmış iken, bu çalışmada katılımcılar bu konulara

ilişkin tüm meslek gruplarında ağırlıklı olarak “güzel” bir fotoğraf çekilebileceğini belirtmişlerdir.

Bourdieu, “Araba kazası”, Rembrandt’a anıştırma yapmak için seçilmiş “kasap tezgâhı”, Boileau’ya anıştırma yapmak için seçilmiş itici nesnelere veya yersiz olarak görülen “hamile kadın” ile güzel bir fotoğraf çekmenin mümkün olduğunu söyleyenlerin payının eğitim düzeyine bağlı olarak arttığı görüşündedir (2017: 62). Bu bağlamda katılımcıların bu konularla ilgili görüşleri; araba kazası ve kasap tezgâhı ile “çirkin” bir fotoğraf çekilebileceği yönündedir. İşçi, çiftçi ve esnaf meslek grupları, kasap tezgâhı ve araba kazası konuları ile güzel bir fotoğraf çekileceğini düşünenlerin ağırlıklı oranını oluştururken, eğitim düzeyi daha yüksek serbest meslek grupları, ticari büro çalışanları ve memurlarda bu oran en düşük düzeylerde. Dolayısıyla çalışmada ortaya çıkan bu bulgular Bourdieu’nün tespitlerinin tam tersi yönündedir. Hamile kadın ve “bebek emziren kadın” konularında ise, katılımcılar ağırlıklı olarak “anlamsız” bir fotoğraf çekileceğini düşünmektedirler. Bebek emziren kadın konusu ile “güzel” bir fotoğraf çekileceğini düşünenlerin en yüksek oranlarını (Bourdieu’nün tespitleri ile benzer olarak) serbest meslek grupları oluştururken, “çirkin” bir fotoğraf çekileceğini düşünenlerin en yüksek oranlarını ise işçi, çiftçi ve memurlar oluşturmaktadır. Burada Bourdieu’nün tespitlerinden farklı olarak memur katılımcılar “çirkin” bir fotoğraf çekileceğini düşünmektedirler. Hamile kadın konusu ile de serbest meslek grupları, ticari işletme çalışanları ve (Bourdieu’nün tespitlerinden farklı olarak) işçi ve çiftçiler “güzel” bir fotoğraf çekileceğini düşünmektedirler.

Dolayısıyla katılımcıların belirtilen konular ile nasıl birer fotoğraf çekilebileceğine dair fikirlerinin ağırlıklı olarak; “manzara” konusu ile güzel, “araba kazası” konusu ile çirkin, “kediyle oynayan küçük kız” konusu ile güzel, “hamile kadın” konusu ile anlamsız, “natürmort” konusu ile anlamsız, “bebek emziren kadın” konusu ile anlamsız, “lahanalar” konusu ile anlamsız, “serseri dalaşı” konusu ile çirkin, “halk oyunları” konusu ile güzel, “kasap tezgâhı” konusu ile anlamsız, “ağaç kabuğu” konusu ile ilginç, “ünlü anıt” konusu ile güzel, “halat” konusu ile anlamsız bir fotoğraf çekilebileceği doğrultusunda olduğu görülmektedir.

Toplumsal kökene bağılı farklılıklar, aynı eğitim seviyesine sahip olanlar arasında toplumsal köken düzeyi yükseldikçe “çirkin” ya da anlamsız nesnelere güzel fotoğraf çekebileceğini söyleyenlerin oranı, (toplumsal kökenle doğru orantılı olarak) artar (Bourdieu 2017: 102). Çalışmamızda ortaya çıkan bulgular, Bourdieu perspektifi ile değerlendirildiğinde, örneklem grubunun toplumsal köken olarak eğitim düzeylerinin yüksek olmadığı, kültürel sermaye birikimleri ve çeşitlilikleri sınırlı toplumsal kökenlerden gelen geleneksel orta sınıf fraksiyonlarına uygun beğenilere sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Ünlü felsefeci Suzanne Langer’in yazısında bahsettiği gibi; “Eskiden, kitlelerin sanata erişimi yoktu; müzik, resim, hatta kitaplar zengin insanlara ayrılmış hazlardı. Fakirlerin, “avamlar”ın kendilerine olanak tanınmış olsaydı bunların tadını çıkartabileceklerini varsayabilirdik. Fakat herkesin okuyabildiği, müzeleri ziyaret edebildiği, en azından radyodan klasik müzik dinleyebildiği günümüzde, bu şeyler üzerindeki kitle yargısı bir gerçeklik haline geldi ve klasik sanatın doğrudan duyulara hitap eden bir haz olmadığı kesinliğe kavuştu (Bourdieu 2017: 54- 55). Bu minvalde kültürel tüketim ürünlerinin hiç değilse bir kısmına ulaşımın daha kolay olduğu günümüzde, bunları tüketebiliyor veya tüketemiyor olmak artık tamamen ekonomik veya sınıfsal bir zorunluluk olmaktan çıkmış ve tercihlere dönüşmüştür. Bu doğrultuda, kültürel tüketim nesnelere birer tercih olarak değerlendirilmiştir. Elbette ki bunlara ulaşımında, yaşanılan yerleşim biriminin sosyo-kültürel koşulları etkilidir. Dolayısıyla bu çalışma, Sivas özelinde için anlamlılık ifade etmektedir.

Literatürde Bourdieücü perspektiften ilham alınarak tasarlanmış ve hayata geçirilmiş benzer çalışmalar olmakla birlikte bu çalışmada, farklı olarak orta sınıf(lar)ın faillerinin dini ve politik tutumlardan bağımsız olarak sonraki kuşaklara sunduğu eğitim yatırımlarını ve kültürel sermaye aktarım yatkınlıklarını açığa çıkarmaya odaklanan özgün bir katkı sunmayı hedeflemiştir.

Orta sınıf fraksiyonlarının habitusları yoluyla geliştirdikleri kültürel sermaye birikimlerinin sınıf fraksiyonları arası farklılık yaratıp yaratmadığına yanıt bulmaya çalıştık. Elde ettiğimiz bulgular ışığında sunacağımız sosyolojik tespitler şu şekildedir:

1. Sivas örnekleme, orta sınıf fraksiyonlarının nesnel konumu ile pratikteki yaşam tarzı arasında yüksek bir uygunluk olmayan, yani kültürel sermaye düzeyinin cılız kaldığı bir orta sınıf yapısına sahiptir.
2. Sivas örnekleminin sınıf fraksiyonlarına göre ağırlıklı toplumsal hareketliliklerine ilişkin ise: orta sınıfların üst kesiti olan *profesyoneller* üç nesildir yerleşik geleneksel orta sınıf konumunda bulunan bireylerden oluşmakta; *yeni orta sınıf* ise iki nesildir (geleneksel ve yeni orta sınıfın harmanlandığı heterojen bir) yerleşik orta sınıf konumuna sahip bireylerden oluşmaktadır. Orta sınıfların orta kesiti olan *memurlar* ise iki nesildir geleneksel orta sınıf konumunda bulunan (ancak üç nesil öncesinin alt orta sınıf ve halk sınıflarından oluşan) bireylerden oluştuğu görülmektedir. Orta sınıfların alt kesitinde yer alan *esnaf ve zanaatkârlar* ise üç nesildir orta sınıfın alt kesitinde yer alan yerleşik geleneksel orta sınıf yapısında (yatay sosyal hareketlilik yaşayan) bireylerden oluşmaktadır.
3. Orta sınıf mensubu ebeveynlerin kültürel sermaye aktarım yatkınlıklarına ve onların eğitime verdikleri önem konusunda Bourdieu (2017), kültürel sermaye açısından zengin fraksiyonların, çocukları söz konusu olduğunda eğitimin yanında, nadirliklerini koruyup arttırabilecekleri kültürel etkinliklere de yatırım yaptıklarını, ancak ekonomik sermaye açısından daha zengin olan fraksiyonların ise kültüre ve eğitime dair yatırımları daha geri planda bıraktıkları sonucuna ulaşmıştı. Araştırmamızda da benzer şekilde sanayi alanındaki yöneticiler ile esnaf-zanaatkâr kesitinin iktisadi konum olarak orta sınıfların üst kesitinde yer alsalar da kültürel sermaye düzeyi açısından epey geride kaldıkları görülmektedir.
4. Örneklemin çocuklarına yönelik sorumluluk düzeyi genel olarak değerlendirildiğinde, çocukları için iyi bir gelecek hazırlamanın yolunun eğitimden geçtiği düşüncesinde oldukları görülmektedir. Kendileri ağırlıklı olarak düşük kültürel sermaye düzeyine sahip toplumsal kökenlerden gelseler bile, çocuklarının bu konuda daha iyi bir kültürel sermaye düzeyine sahip olmalarını arzu etmektedirler (bkz. Tablo 59, Tablo 60, Tablo 61, Tablo 68, Tablo 77).

5. Orta sınıfların kendi arasındaki en belirgin ayrışma ise, dikey toplumsal hareketlilikle orta sınıfa yükselmiş olanlar ile iki-üç nesildir yerleşik orta sınıf deneyimine sahip bireyler arasında gözükmektedir. Sınıf fraksiyonları arasındaki bütün bu ayrımlar aileden aktarılan sosyal, ekonomik ve kültürel sermaye dışında aynı zamanda (kuramsal tartışmalar da detaylandırıldığı üzere Neoliberal politikalar kapsamındaki) sosyo-ekonomik politikalarla da yakından ilişkili düşünölmelidir. Dolayısıyla her bir bölge(yahut kent) özel koşulları içerisinde bir gelişim çizgisi izlemiştir. Bu anlamda benzer çalışmalar farklı kentlerde yapılarak, toplumsal sınıf çözümlerinin önünü açacak literatüre katkı sunan çalışmalar ortaya koyulabilir. Bu tarz çalışmaların kentler yahut bölgeler düzeyinde yapılarak, literatürde zayıf kalan Türkiye'nin özgün toplumsal sınıf yapısının ve makro olarak da Türkiye'nin toplumsal yapısının çözümlenmesi gerektiği düşüncesine sahibiz.

Çalışmada yer verilen bütün kuramsal tartışmalar ve yürütölen saha araştırması sonucunda anlaşılmıştır ki; toplumsal sınıf çözümlerini yalnızca mesleki konumlar göz önünde bulundurularak yahut yalnızca ekonomik ya da sadece kültürel konum çerçevesinde yapılamamaktadır. Dolayısıyla yaptığımız saha araştırmasında (ve literatürdeki benzer toplumsal sınıf çalışmalarında göröldüğü üzere) sınıfların kesin sınırlarının olmadığı, bilhassa yükselişte olan orta sınıfların yeni konumlarına adaptasyon sürecinde eskiliklerinden tamamen kopamadıkları için sınırlarının bulanık kaldığı anlaşılmıştır. Bu çalışmada araştırmanın 'beklentisi' (hunch) karşılanmıştır: Ekonomik ve kültürel konum itibariyle- "orta sınıfların orta ve üst kesitlerine yukarı doğru toplumsal hareketlilik ile henüz yükselmiş bireylerin kendi özlemini duyduğı yaşamı, çocuğunun geleceğinde görmek istemektedir".

KAYNAKÇA

- Acungil, Yavuz (2017). *Kentsel mekânın hızlı dönüştüğü süreçlerde “kültürel sermaye” ve “ekonomik sermaye” ilişkisi: Tokat’ta 2000’li yıllarda kentsel mekânın dönüşümü ve “bağ evleri” örneğinde bir inceleme.* (basılmamış doktora tezi), İnönü Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Açıkgöz, Özkan (2000). “Sosyolojinin Problemleri Bir Konusu Olarak Sosyal Sınıf Kavramı Üzerine Önemli Sosyologların Düşünceleri ve Yorumları”. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*. 26: 281–308.
- Adalı, Deniz (2011). *Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi, Sınıflar ve Sınıf Mücadelesi*. Ankara: Kaldıraç Yayınevi.
- Akdağ, Yusuf (2014). *Kapitalizm ve Sınıf Mücadelesi*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Aktaş, Halil Han (2016). *Students’ Views About and Experiences at School: Investigating The Role of Cultural Capital and Hidden Curriculum.* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Middle East Technical University/ Institute of Social Sciences, Ankara.
- Alba, R. D. ve Logan, J. R., ve Stults, B. J. (2000). “How Segregated Are Middle-Class African Americans?”. *Social Problems: Oxford Academic*. 47(4): 543-558.
- Anbar, Ahenk(2016). *Educational Strategies of The Conservative Bourgeoisie: Cultural Capital, Family and Schooling.* (basılmamış yüksek lisans tezi). Boğaziçi University/ Institute of Social Sciences, İstanbul.
- Arslan, Zerrin (2011). *Urban Middle Class, Lifestyle and Taste in Keçiören and Çankaya, Ankara: Distinction Through Home Furniture, Furnishing and Decoration.* (basılmamış doktora tezi). Middle East Technical University/ Institute of Social Sciences, Ankara.
- Arslan, Zerrin (2012). “Geçmişten Bugüne Eleştirel Bir Orta Sınıf Değerlendirmesi”. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*. 13-14: 55-92.
- Arslan, Fatih (2016). “Üniversite Öğrencilerinin Şehirle Kurduğu Ekonomik ve Sosyal İlişkilerden Memnuniyet Analizi: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Örneği”. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*. 5(4).

- Arun, Özgür. (2014). “İnce Zevkler - Olağan Beğeniler: Çağdaş Türkiye’de Kültürel Eşitsizliğin Yansımaları”. *Cogito Dergisi*. 76: 167-191.
- Aşer, Z. H. (2017). *Cultural Capital Among High School Students: Cases of Gaziosmanpaşa and Bakırköy*. (basılmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Şehir University/ İnstitute of Social Sciences, İstanbul.
- Ayata, Sencer (1988).“Kentsel Orta Sınıf Ailelerde Statü Yarışması ve Salon Kullanımı” *Toplum ve Bilim Dergisi*. 42: 5-25.
- Beck, Ulrich (1992). *Risk Toplumunu:Başka Bir Modernliğe Doğru*. (Çev. Bülent Doğan). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bell, Colin (2006). *Middle Class Families: Social and Geographical Mobility*. The International Library of Sociology London: Routledge.
- Beneton, Philippe (1991). *Toplumsal Sınıflar*. (Çev. Hüsnü Dilli). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bigot, R. ve Croutte, P. ve Müller, J., ve Osier, G. (2011). “Les Classes Moyennes en Europe”. *Le CRÉDOC*. Cahier de recherche: Paris. 282.
- Boratav, Korkut (2016). *1980’li Yıllarda Türkiye’de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Bottomore, Tom (2001). *Élites and Society*.. London: Routledge.
- Bourdieu, Pierre (1979). *La Distinction: Critique Sociale Du Jugement*. Paris: Éditions de Minuit.
- Bourdieu, Pierre (1986). “The Forms of Capital”. *The Sociology of The Economic Life*. 16-29. New York: Routledge.
- Bourdieu, Pierre (2010). “Sermaye Biçimleri”. (Çev. Mehmet Murat Şahin ve Ahmet Zeki Ünal). *İstanbul: Değişim*. 45-75.
- Bourdieu, Pierre ve Darbel, Alain (2011). *Sanat Sevdası: Avrupa Sanat Müzeleri ve Ziyaretçi Kitleleri*. (Çev. Sertaç Canbolat). İstanbul: Metis Kitap.
- Bourdieu, Pierre (2014). “Simgesel Sermaye ve Toplumsal Sınıflar”. *Cogito Dergisi*. 76: 192-203.
- Bourdieu, Pierre ve Passeron, Jean Claude (2015). *Yeniden Üretim*. (Çev. A. Sümer-Ö. Akkaya- L. Ünsaldı). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bourdieu, Pierre ve Wacquant, Loic (2016). *Düşünsel Bir Antropoloji için Cevaplar*. (Çev. Nazlı Ökten). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Bourdieu, Pierre (2017). *Ayırım*. (Çev. Derya Fırat-Günce Berkkurt). Ankara: Heretik Yayınları.
- Budak, Özgür (2014). “Esnek İstihdam Toplumunda Kültürel Sermaye”. *Cogito Dergisi*.76: 152-166.
- Chaney, David (1999). *Yaşam Tarzları*. (Çev. İrem Kutluk). Ankara: Dost Kitabevi.
- Croix, G.E.M. de Ste. (2013). *Antik Yunan Dünyasında Sınıf Mücadelesi*. (Çev. Çağdaş Sümer). İstanbul: Yordam Kitap.
- Çeğin, Güney ve Meder, Mehmet (2011). “Bourdieu’yü Okumak:Post Pozitivist Bir Sosyolojinin İmkânı Üzerine”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 10(1): 233-256.
- Çeğin, Güney ve Göker, Emrah ve Arlı, Alim ve Tatlıcan, Ümit; (Ed.) (2016). *Ocak ve Zanaat Dergisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wynne, Derek (2002). *Leisure, Lifestyle, and The New Middle Class: A Case Study*. London: Routledge.
- Doğuç, Seçil (2005). “Yeni Orta Sınıfların Gözünden Zenginlik ve Yoksulluk”. *Toplum ve Bilim*. 104: 73-91.
- Erdoğan, Umut (2018). *Ekonomik ve kültürel sermaye bağlamında sosyal sınıfların farklılaşması: Ankara örneği*. (basılmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eğribel, Ertan ve Özcan, Ufuk (2007). *Bilim Sosyolojisi: Bilim Tarihi ve Yöntem*. İstanbul: Kitabevi.
- Esgin, Ali (2008). *Anthony Giddens Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gevgilili, Ali (1989). *Türkiye’de Kapitalizmin Gelişmesi ve Sosyal Sınıflar*. İstanbul: Bağlam yayıncılık.
- Giddens, Anthony (1999). *İleri Toplulukların Sınıf Yapısı*. (Çev. Ömer Baldık). İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Giddens, Anthony (2016). *Sosyolojik yöntemin Yeni Kuralları: Yorumcu Sosyolojilerin Pozitif Bir Eleştirisi*. (Çev. Ümit Tatlıcan-Bekir Balkız). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Goodman, David ve Robison, Richard (2013). *The New Rich in Asia Mobile Phones, McDonald’s and Middle Class Revolution*. London: Routledge.

- Gürbüz, Burak (2016). “Günümüzde orta sınıflar ve Türkiye”. *İktisat ve Toplum Dergisi*. 72: 18- 25.
- İslamoğlu, A. Hamdi (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Jenks, Chris (2003). *Cultural Reproduction*. Taylor & Francis e-Library London: Routledge.
- Karademir-Hazır I. ve Kalaycıoğlu, S. ve Çelik, K. (2016). “Orta Sınıfların Farklı Kesitleri: Sınıf Geçmişi, Kültür ve Mesleki Statü”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 19(2): 64-107.
- Karademir-Hazır, I. ve Çelik, K., ve Kalaycıoğlu, S. (2016). Kuşak-ıçi ve Kuşaklararası Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesi: Ankara İli Örneği. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*. 36(1): 175-205.
- Karademir-Hazır I. (2014). “Bourdieu Sonrası Yeni Eşitsizlik Gündemleri: Kültürel Sınıf Analizi, Beğeni ve Kimlik”. *Cogito Dergisi*. 76: 230-261.
- Karataşoğlu, Dilek (2018). Neoliberal Eitim Politikaları Bağlamında Orta Sınıfın Okul Tercihlerinin İncelenmesi. (basılmamış yüksek lisans tezi), Gaziantep Üniversitesi.
- Karpat, Kemal (2014). *Osmanlı’dan Günümüze Elitler ve Din*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Keleş, Ruşen (2010). “Türkiye’de Kentleşme Kime Ne Kazandırıyor?” *İdealkent Dergisi*. 1(1): 28-31.
- Keyder, Çağlar (2013). “Yeni Orta Sınıf”. *Bilim Akademisi*. 34: 1-5.
- Koşar, Ali (2016). “Eric Olin Wright’ın Sınıf Analizinin Eleştirisi”. *Aylık Sosyalist Teori ve Politika Dergisi*. 1.
- Kurtkan, Amiran (1963). “Orta Sınıf ve Küçük Sanayi”. *İktisat Fakültesi Mecmuası*. 23:3-4.
- Laroque, Pierre (1975). *Sosyal Sınıflar*. (Çev. Tanju Gökçöl). İstanbul: Gelişim Yayınları.
- Lodrik, Sima (2013). *Ekonomik ve kültürel sermaye sahibi sınıfın 1980-2000 arası tüketim pratikleri*. (basılmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Mardin, Şerif (1967). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset: Makaleler 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Şerif (2018). *Türk Modernleşmesi: Makaleler 4*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay- D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Marx, Karl (1968). “Toplumsal Sınıflar ve Sınıf Çatışması”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 23(04).
- Marx, Karl. (1998). *Artı Değer Teorileri*. (Çev. Y. Fincancı). İstanbul: Sol Yayınları.
- Marx, Karl (2009). *Fransa’da sınıf mücadeleleri 1848-1850*. (Çev: Erkin Özalp). İstanbul: Yazılama.
- Mimrad, Mehmet Zeki (1987). *Pazarlama Dünyası Dergisi*. 2: 3- 5.
- Öğütte, Vefa Saygın ve Çeğin, Güney (2010). *Toplumsal Sınıfların İlişkisel Gerçekliği*. Ankara: Tan Kitabevi.
- Öğütte, Vefa Saygın ve Çeğin, Güney (2013). “E. O. Wright’ın Mikro Kavramları ile P. Bourdieu’nün Kavramsal Repertuarı Arasındaki Sentezin Empirik Analizde Yaratacağı İmkânlar”. *Praksis Dergisi*. 32: 65-89.
- Öngen, Tülin (1994). “Tekelci Kapitalizm ve Sınıf Yapısı”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 49(03): 303- 349.
- Öngen, Tülin (2006). “Marksist Sınıf Kavramının ve Sınıf Analizinin Ayırt Edici Özellikleri”. *Türkiye Sınıf Araştırmaları Merkezi(TÜSAM) Sınıf Çalışmaları Sempozyumu*. 2: 23.
- Özen, Fatma(2017). *İstanbul’da Caz Müziği Arzı ve Kültürel Sermaye İlişkisi*. (basılmamış yüksek lisans tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pérouse, Jean François ve Danış, A. Didem (2005). “Zenginliğin Mekânda Yeni Yansımaları: İstanbul’da Güvenlikli Siteler”. *Toplum ve Bilim Dergisi*. 104: 92-123.
- Power, S. ve Tony E. ve Valerie W. (2003). *Education and The Middle Class*. McGraw-Hill Education (UK).
- Ravallion, Martin. (2009). *The Developing World’s Bulging(but Vulnerable)”Middle Class”*. The World Bank.

- Reed-Danahay, Deborah (2005). *Locating Bourdieu*. Bloomington:Indiana University Press.
- Rutz, Henry J. ve Balkan, Erol M. (2016). *Sınıfın Yeniden Üretimi: Eğitim, Neoliberalizm ve İstanbul' da Yeni Orta Sınıfın Yükselişi*. İstanbul: h2o Kitap.
- Scase, Richard (2000). *Sınıf: Yöneticiler, Mavi ve Beyaz Yakalılar*. (Çev. Barış Şarer). Ankara: Rastlantı Yayınları.
- Sennett, Richard ve Cobb, Jonathan (2017). *Sınıfın Gizli Yaraları*. (Çev. Mustafa Kemal Coşkun). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Siegmann, Arjen ve Schäfer, Matthias (2017). *No Robots: The Position of Middle-Class Households in Nine European Countries*. Netherlands: Quantis.
- Stewart, Simon (2010). *Culture and The Middle Classes*. London: Routledge.
- Swartz, David (2011). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. (Çev. Elçin Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şannan, B. ve Muti, Ö. ve Fırat-Şannan, D. ve Kentel, F. (2015). "Değişen Orta Sınıf ve Yaşam Stilleri". İstanbul: Tübitak Projesi.
- Şengönül, Turhan (2008). "Sosyal Sınıf Kökeni, Eğitimsel Kazanım ve Dikey Sosyal Hareketlilik İlişkisi". *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e-dergisi*.
- Şimşek, Ali (2014). *Yeni Orta Sınıf: Sinik Stratejiler*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Tatar, Levent (2018). *Mesleki eğilimin toplumsal hiyerarşisi: Kültürel sermaye ve simgesel şiddet ekseninde mesleki tasnif*. (basılmamış yüksek lisans tezi), Balıkesir Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü..
- Tekin, Ferhat (2015). "Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Beden ve Habitus: Bedenleşmiş Habitus". *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. 26: 85- 100.
- Uca, Onur (2016). *Türkiye'de Orta Sınıfın Fotoğrafı: Akışlar ve İlişkiler; Maddi Olmayan Emeğe Sahanın Eleştirisi*. İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Ünal, Ahmet Zeki (2004). *Sosyal Tabakalaşma Bağlamında Pierre Bourdieu'nün Kültürel Sermaye Kavramı*. (Basılmamış Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Üstüner, Tuba ve Holt, Douglas, B. (2009). "Toward a Theory of Status Consumption in Less Industrialized Countries". *Journal of Consumer Research*, 37(1): 37-56.
- Veblen, Thorstein (2014). *Aylak Sınıfın Teorisi*. (Çev. Enver Günsel). İstanbul: Tutku Yayınevi.
- Vincent, Carol ve Ball, Stephen J. (2007). "Making up 'The Middle-Class Child: Families, Activities and Class Dispositions". *Sociology*. 41(6): 1061-1077.
- Wacquant, Loïc (2014). "Simgesel İktidar ve Grup Oluşumu: Pierre Bourdieu'nün Sınıfı Yeniden Çerçevelemesi Üzerine". *Cogito Dergisi*. (76): 204-229.
- Waters, Malcolm (2008). *Modern Sosyoloji Kuramları*. (Çev. Zafer Cirhinlioğlu). İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Weininger, Elliot B. ve Lareau, Annette (2007). "Cultural Capital" *Encyclopedia of Sociology*. 9(12): 2014. University of Maryland.
- Weber, Max (2009). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. (Çev. Gülistan Solmaz). Ankara: Alter Yayınevi.
- Weber, Max (2012). *Ekonomi ve Toplum*. (Çev. L. Boyacı). İstanbul: Yarın Yayınları.
- Wright, Eric Olin (2014). *Sınıf Analizine Yaklaşımlar*. (Çev. Vefa Saygın Öğütle). Ankara: Notabene yayınları.
- Yanıklar, Cengiz (2010). "Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış". *Sosyoloji Dergisi*. 22: 122- 138. Ege Üniversitesi Basımevi.
- Yanıklar, Cengiz (2011). "Beyaz Yakalı Orta Sınıfın Toplumsal Ağları Üzerine Bir Çözümleme". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 14(2): 151-183.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, Cengizhan (2017). "Orta Sınıf Analizleri: Teorik Bir Yaklaşım". *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 3(2): 171-189.
- Yılmaz, Hakan (2007). "Türkiye'de Orta Sınıfı Tanımlamak". *Boğaziçi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri ve Açık Toplum Enstitüsü*. 25.

Van Zanten, A. (2003). “Middle-Class Parents and Social Mix in French Urban Schools: Reproduction and Transformation of Class Relations in Education”. *International Studies in Sociology of Education*. 13(2): 107-124.

İnternet Kaynakları

The Inclusive Development Index 2018:Summary and Data Highlights.

http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf *World Economic Forum* (Erişim Tarihi: 21.04.2019).

EK: ANKET FORMU

Anket No:.....

Sayın Veli;

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji bölümünde yüksek lisans yapmaktayım. "Orta sınıf ailelerin kültürel sermaye aktarımlarının sosyolojik incelemesi" konulu tez hazırlıyorum. Tez Cumhuriyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Fatih Arslan tarafından yönetilmektedir. Bu araştırma, anne- babaların kültürel sermaye ve mesleki tercihler yönünden çocuklarının eğitimlerine katkıda bulunma eğilimlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Sorulara vereceğiniz yanıtlar bilimsel alan dışında bir amaç için kullanılmayacaktır. Yardımlarınız ve katkılarınız için şimdiden teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Özlem Ziyanoğlu

Cinsiyet: Kadın() Erkek()

Yaşınız: ()18- 24 ()25- 32 ()33- 40 ()41- 50 ()51- 60 ()61ve üzeri

Medeni Durum: Evli() Bekar() Boşanmış() Dul()

Çocuk Sayısı:.....

Sivas'a yerleşme/bulunma süresi:

- a) 5 yıldan az
- b) 5- 10 yıl arası
- c) 10 yıldan daha uzun

Çocukluğunuz ne tür bir yerleşim yerinde geçti?

() a. köy () b. ilçe () c. il

Diğer ebeveynin çocukluğu ne tür bir yerleşim yerinde geçti?

() a. Köy () b. ilçe () c. il

Annenin Sahip olduğu en yüksek diploma: İlkokul() ortaokul() Lise() Üniversite()

Babanın sahip olduğu en yüksek diploma: ilkokul() ortaokul() Lise() Üniversite()

Annenin Mesleği:.....

Babanın mesleği:.....

Babanızın ve dedenizin sahip olduğu en yüksek diploma ve meslekleri:

Diploma

Meslek

Babanızın:.....

.....

Dedenizin:.....

.....

Diğer ebeveynin baba ve dedesinin sahip olduğu en yüksek diploma ve meslekleri:

Diploma

Meslek

Babası:.....

.....

Dedesi:.....

.....

Ailenizin aylık gelirinin yaklaşık olarak hangi gelir aralığında olduğunu belirtebilir misiniz?
2000TL ve altı() 2000- 4000TL() 4000- 6000TL() 6000TL ve üzeri()

Anne- baba yabancı dil biliyor mu?

Anne: ()Evet ()Hayır

Baba: ()Evet () Hayır

Aşağıdakilerden hangilerine sahipsiniz?(Birden çok seçeneği işaretleyebilirsiniz)

Ev()

Araba()

Gayrimenkul yatırım()

Menkul Kıymetler Yatırımları(borsa, döviz, altın, vadeli hesap)()

1. Mobilyalarınızı nereden aldınız?

- a) Büyük bir mağazadan
- b) Bir antikacıdan
- c) Küçük bir butikten
- d) Miras kaldı
- e) Bitpazarından

2. Mobilyalarınız hangi tarzda?

- a) Modern b) Eskitilmiş c) Antika

3. Eğer seçme şansınız olsaydı, mobilyalarınızı hangi tarzda almayı isterdiniz?

- a) Modern b) Antika c) Eskitilmiş

4. Oturmayı sevdiğiniz iç mekanı(evinizi) nitelendiren 3 sıfat hangileridir?

- ()a. Duru, temiz ()b. Dayalı döşeli ()c. Sıcak
- ()d. Rahat ()e. Sade, mütevazı ()f. Kolay temizlenen

5. Tatilinizi ne tür bir yerde geçirirsiniz?

- a) Tatil beldesinde bir otelde b) Kaplıca beldesinde c) Kendi yazlık evimizde
- d) Tatile gitmeyiz e) Yurt dışında

6. Aşağıda sayılan faaliyetlerden hangilerini “sık sık”, hangilerini “nadiren”, hangilerini “hiç” yapmadığınızı belirtebilir misiniz?

	Sık sık	Nadiren	Hiç
1.Ufak tefek tamirat işleri:	(...)	(...)	(...)
2.Spor:	(...)	(...)	(...)
3.Yürüyüş:	(...)	(...)	(...)
4.Plastik sanatlar(resim, heykel):	(...)	(...)	(...)
5.Bir müzik aleti çalma:	(...)	(...)	(...)
6.Televizyon izleme:	(...)	(...)	(...)
7.Kitap okumak	(...)	(...)	(...)

7. Çoğunlukla nasıl bir giysi tercih edersiniz? (Sadece bir tanesini işaretleyiniz)

- () a. Klasik kesim, pahalı olmayan ama kaliteli
() b. Moda olan ve kişiliğime uygun
() c. Sade ve düzgün
() d. Şık ve tarz

8. Sevdiğiniz 2 müzik türü aşağıdakilerden hangisidir?

- () Türk rock () Klasik müzik () Caz
() Yabancı rock () Arabesk () Pop

9. Aşağıdaki isimlerden hangileri sevdiğiniz 2 tür müziği icra etmektedirler?

- () a. Cem Karaca () b. Demet Akalın () c. Fazıl Say
() d. Pink Floyd () e. Müzeyyen Senar () f. Müslüm Gürses
() g. Bülent Ortaçgil () h. Neşet Ertaş () i. Safiye Ayla

10. Misafirleriniz geldiğinde onları nasıl bir yemekle ağırlarsınız? (Sadece bir tanesini işaretleyiniz)

- () a. Basit ama hoş sunulmuş () b. İştah açıcı ve ekonomik
() c. Doyurucu ve lezzetli () d. Geleneksel ve özenli
() e. Allah ne veriyse

11. Aşağıdaki kitap türlerinden tercih ettiğiniz ilk 3 ü hangileridir?

- a) Polisiye, macera b) Bilimsel kitaplar c) Duygusal hikayeler d) Siyaset kitapları
e) Tarihsel anlatılar f) Felsefe kitapları g) Şiir h) Modern yazarların yapıtları

12. Tercih ettiğiniz ilk 2 film türü hangileridir?

- a) Macera b) Komedi c) Tarihsel d) Savaş e) Dramatik f) Polisiye

13. Aşağıdaki liste içerisinde, tercih edeceğiniz 2 yönetmen ve filmi işaretleyiniz.

- () a. Şahan Gökbakar: "Recep İvedik" () b. Nuri Bilge Ceylan: "Bir Zamanlar Anadolu'da"
() c. Şafak Sezer: "Kolpaçino" () d. L. -L. Wachowski: "Matrix"
() e. Andrei Tarkovsky: "Ayna" () f. David Fincher: "Fight Club"

14. Eğer televizyon izliyorsanız, özellikle hangi tür televizyon programını tercih edersiniz? (Sadece bir tanesini işaretleyiniz)

- () a. Bilimsel programlar () b. Haberler () c. Diziler
() d. Eğlence programları () e. Tarihi programlar () f. Yarışmalar

15. Klasik müzik ile ilgili aşağıdaki yargılardan hangisi sizin görüşünüze en yakın olanıdır?

- a) Klasik müzik zordur.
b) Klasik müzik benim gibi insanlar için değil.
c) Klasik müzik severim ama hakkında pek bir bilgim yok.
d) Klasik müzik severim, örneğin; Mozart, Beethoven...

16. Aşağıda sayılan yargılardan hangisi sizin görüşünüze en yakın olanıdır?

- a) Resim beni ilgilendirmiyor.
b) Müze gezmek benim işim değil.
c) Resim güzel ama zor, resimden bahsetmek için bilmek lazım.
d) Soyut resim beni klasik ekoller kadar ilgilendiriyor.

17. Sizce aşağıdaki konulardan hangisiyle "güzel", "ilginç", "anlamsız" veya "çirkin" bir fotoğraf çekilebilir? (Tüm seçenekleri, uygun bulduğunuz niteliklere göre işaretleyiniz lütfen)

	Güzel	İlginç	Anlamsız	Çirkin
Manzara:	()	()	()	()
Araba kazası:	()	()	()	()
Kediyle oynayan küçük kız:	()	()	()	()
Hamile kadın:	()	()	()	()
Natürmort:	()	()	()	()

Bebek emziren kadın:	()	()	()	()
Lahanalar:	()	()	()	()
Serseri dalaşı:	()	()	()	()
Halk oyunları:	()	()	()	()
Kasap tezgâhı:	()	()	()	()
Ağaç kabuğu:	()	()	()	()
Ünlü anıt:	()	()	()	()
Halat:	()	()	()	()

18. Çocuğunuzu tiyatro, konser, resim galerisi, müzik atölyesi gibi mekânlara ne sıklıkta götürürsünüz?

- () a. Sık sık () b. Nadiren () c. Hiç

19. Anne veya babanız sizi tiyatro, konseri resim galerisi gibi mekânlara ne sıklıkta götürürdü?

- () a. Sık sık () b. Nadiren () c. Hiç

20. Çocuğunuzun resim, müzik, tiyatro, edebiyat alanlarından birinde başarılı bir sanatçı olmasını ister miydiniz?

- () a. Evet () b. Hayır

21. Geçmişte anne-babanız sizin, hangi mesleği seçmenizi isterlerdi?

22. Geçmişte siz, hangi mesleğe sahip olmak isterdiniz?

23. Sahip olduğunuz mesleği edinmenizde aşağıdakilerden hangisi etkili oldu?

- a) Bireysel istek veya hırsım
- b) Ekonomik yetersizlikler
- c) Ailemin isteği doğrultusunda
- d) Kazandıracığı sosyal mevki ve yönelişler

24. Diğer ebeveynin sahip olduğu mesleği edinmesinde aşağıdakilerden hangisi etkili olmuştur?

- a) Bireysel istek ve hırsı
- b) Ekonomik yetersizlikler
- c) Ailesinin isteği doğrultusunda
- d) Kazandıracığı sosyal ve yönelişler

25. Şimdi geriye dönüp baktığımızda, imkânlarınız uygun olsaydı, yine de aynı mesleği yapardım diyebilir misiniz? ()a. Evet ()b. Hayır

26. Çocuğunuzun eğitime aylık ne kadarlık bir bütçe ayırıyorsunuz?

()a. 500- 1000TL ()b. 1000- 2000TL ()c. 2000- 4000TL ()d. 4000TL ve üzeri

27. Çocuğunuzu güzel sanatlar, spor veya akademik(okul dersleri) alanlarında herhangi bir kursa gönderiyor musunuz?

()a. Evet ()b. Hayır

28. Çocuğunuzun derslerine ne sıklıkta yardım edersiniz?

a) Günde bir veya birkaç saat kadar

b) Haftada bir

c) Yardım edemiyorum

29. Diğer ebeveyn çocuğunuzun derslerine ne sıklıkta yardım eder?

a) Günde bir veya birkaç saat

b) Haftada bir

c) Hiç zaman ayıramıyor

30. Çocuğunuzun okul başarısını hangi yolla öğrenirsiniz?

a) Okulun bütün toplantı ve etkinliklerine katılırim

b) Bazen öğretmenleriyle görüşerek bilgi alırım

c) Gerekli şeyleri çocuğumdan öğrenirim

d) Ders notlarını kontrol ederim

31. Çocuğunuzun okul ile ilgili görüşme ve toplantılarına genellikle kim gider?

a) Anne gider b) Baba gider c) Anne-baba birlikte gider

d) Anne- baba dışında biri gider e) Hiç kimse gitmez

32. Çocuğunuzun meslek seçimi için hangi kriteri ön planda tutuyorsunuz?

a) İlgi ve yeteneklerini

b) Sağlayacağı ekonomik imkânları

c) Kazandıracacağı sosyal mevki ve yönelişleri

d) Kendi istek ve tercihlerini

33. Diğer ebeveyn, çocuğunuzun meslek seçimi için hangi kriteri ön planda tutar?

- a) İlgi ve yeteneklerini
- b) Sağlayacağı ekonomik imkânları
- c) Kazandıracığı sosyal mevki ve yönelişleri
- d) Kendi istek ve tercihleri

34. Çocuğunuzun hangi mesleğe sahip olmasını dilersiniz

- a) İşçi
- b) Memur
- c) Akademisyen
- d) Esnaf
- e) Doktor
- f) Sağlıkçı
- g) Hukukçu
- h) Sanatçı
- i) Yönetici

35. Çocuğunuzun gerekirse özel üniversitede okumasını uygun görür müsünüz?

- () a. Evet
- () b. Hayır

36 . Çocuğunuzun yurt dışında yükseköğrenim görmesini veya çalışmasını ister misiniz?

- () a. Evet
- () b. Hayır

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Özlem ZİYANOĞLU

Uyruğu: T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri: 05.02.1992

e-posta: ozianoglu@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans:	Cumhuriyet Üniversitesi,	2016
Yüksek Lisans:	Université de Lille 1,	2016/2017
	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,	2019

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dil: İngilizce ÜDS (....) TOEFL (....) EILTS (....) Diğer (x)

Fransızca (A2) Diğer(x)